

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Antoni Kazimierz URMAŃSKI

**ZABEREZINSKIŲ GIMINĖ XV–XVI A. LDK POLITINIO
ELITO GRETOSE**

Mokslo daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, istorija (05H)

Kaunas, 2017

UDK 929.5(474.5)"1385/1569"

Ur-56

Disertacija rengta 2012–2016 m. Vytauto Didžiojo universitete pagal LR švietimo ir mokslo ministro 2011 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. V-1111 suteiktą doktorantūros teisę Vytauto Didžiojo universitetui kartu su Aleksandro Stulginskio universitetu ir Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centru.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Jūratė Kiaupienė (Lietuvos istorijos institutas, Humanitariniai mokslai, Istorija, 05 H).

ISBN 978-609-467-315-3

Turinys

ĮVADAS.....	4
Istoriografija.....	5
Šaltiniai.....	14
Darbo objektas ir struktūra.....	16
Darbo tikslai ir uždaviniai.....	17
Tyrimo metodai.....	19
I DALIS. GIMINĖS PRADŽIA: JONAS JURGAITIS ZABEREZINSKIS.....	20
Apie Rimvydo ir Manvydo giminystę, arba kaip Zaberezinskių antspaude atsirado Lelivos herbas.....	20
Kelias į Ponų tarybą: nuo eilinio didiko iki valdovo patikėtinio.....	25
Politinio elito gretose tarp Vilniaus ir Krokuvos.....	36
Konflikto istorija.....	42
Konflikto atomazga.....	55
II DALIS. JURGIO JONAIČIO (KAMENIO) ZABEREZINSKIŲ ŠAKA.....	60
III DALIS. JONO JONAIČIO (ZABEREZĖS) ZABEREZINSKIŲ ŠAKA.....	66
Jonas Jonaitis Zaberezinskis – Šventosios Romos imperijos kunigaikščio žentas.....	66
Lietuvos subjektiškumo gynėjai: LDK elito politinės nuostatos.....	72
Kunigaikštukas prieš Vicekaralių: grupuočių sudėtis XVI a. trečiajame dešimtmetyje.....	74
Pirmi globalizacijos žingsniai: Jokūbo Zaberezinskio atvejis.....	79
Jonas Jonaitis Zaberezinskis – stambiausias LDK žemvaldys.....	83
Bonos santykiai su LDK diduomene iki XVI a. ketvirtą dešimtmečio pabaigos.....	87
Jono Jonaičio Zaberezinskio žemėvalda: ekonomika ir politika.....	96
Paskutinė giminės karta.....	103
IV DALIS. ZABEREZINSKIŲ ŽEMĖVALDA IR LDK MIESTELIŲ TINKLO PLĖTRA...	109
IŠVADOS.....	116
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA.....	120
PRIEDAI.....	157

IVADAS

XV a. pabaigoje – XVI a. viduryje senas šaknis turinti diduomenės valdžia¹ įgijo institucinį pavidalą. Numatant galimybę, kad valdovas gali nereziduoti krašte (kaip Kazimiero Jogailaičio valdymo laikais), 1492 m. rugpjūčio 6 d. Aleksandro Jogailaičio privilegijos punktai sankcionavo platesnės negu iki tol Ponų tarybos valdžios prerogatyvas². Tuo pačiu metu, didžiojo kunigaikščio iškėlimo išvakarėse, sušauktas seimas davė pradžią bajorų atstovavimo (seimo) tradicijai³. Institucines permainas lydėjo humanistinių idėjų, teisinės kultūros, politinių teorijų recepcija, susijusi su kaip tik tuo laikotarpiu diduomenėje vis labiau plintančiu papročiu savo atžalas siųsti į universitetus siekti aukštojo išsilavinimo⁴.

Prieš daugiau kaip šimtą metų žymus Jogailaičių laikų LDK ir Lenkijos Karūnos istorikas Ludwikas Kolankowskis apie Pirmojo Lietuvos statuto epochą rašė, kad tai buvo laikai, kuriuos derėtų pavadinti „Lietuvos visuomenės įpilietinimo, reformų link užtikrinimo teisės politiškai spręsti savo ir tėvynės likimą kuo platesniems bajoriškosios tautos sluoksniams laikotarpiu.“⁵ Panašų pilietinės visuomenės, politinės tautos formavimo pasakojimą pastaruoju metu kuria Darius Kuolys; jis pažangią LDK valdymo formą priešpriešina Maskvos tironijai. Pasak autoriaus, LDK diduomenė pilietinio humanizmo idealais, kurie įkvėpė Apšvietos žmogų, buvo persiėmusi jau Pirmojo Lietuvos statuto epochoje⁶. Lietuvių kilmės iš romėnų teorija LDK diduomenei lei-

¹ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius, 2003.

² J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija. Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, IV tomas, Vilnius, 2009, p. 421–422.

³ R. Petrauskas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a., *Parlamento studijos*, 2005, t. 3, p. 9–32; *Idem*, LDK Seimo susiformavimas Vidurio Rytų Europos luominių susirinkimų raidos kontekste, *Parlamentarizmo genėzė Europoje ir Lietuvos atvejis*, Vilnius, 2008, p. 5–15.

⁴ Pirmieji Lietuvos didikai (Aleksandro Alšėniškio ir Jono Jurgaičio Zaberezinskio sūnūs, Alberto Goštauto kartos atstovai) Krokuvos universitete paminėti Kazimiero Jogailaičio valdymo pabaigoje, Aleksandro Jogailaičio valdymo pradžioje. Kaip tik tuo metu (nuo 1491 m.) Krokuvoje studijavo pats garsiausias universiteto studentas Mikalojus Kopernikas (žr. L. A. Birkenmajer, *Mikolaj Kopernik jako uczony, twórca i obywatel. W 450-tą rocznicę jego urodzin*, Kraków, 1923, p. 12 ir toliau, 23 ir t.). Kitos kartos atstovai, Mikalojaus Mikalojaičio sūnūs Jonas ir Stanislovas, rinkosi jau kiek tolimesnį – Bolonijos universitetą (L. Gładyszewski, *La corrispondenza degli studenti Bolognesi con il primate Jan Łaski nel 1515*, *Commentationes historicae Almae Matri studiorum bononiensi novem saecula feliciter celebranti ab universitate iagellonica cracoviensi oblatae*, ed. D. Quirini-Popławska et al., Warszawa-Kraków, 1988, p. 123–145; P. Tańfilowski, *Jan Łaski (1456–1531) kanclerz koronny i prymas Polski*, Warszawa, 2007, p. 271–272).

⁵ L. Kolankowski, *Zygmunt August, wielki książę Litwy do roku 1548*, Oświęcim, 2015 (1913), p. 15.

⁶ D. Kuolys, *Res Lituana. Kunigaikštystės bendrija. Pirmoji knyga: Respublikos steigimas*, Vilnius, 2009, p. 19, 143–145.

do būti Europos dalimi ir kartu nebūti lenkų vergais⁷. Lietuviškos politinės savimonės nematymas (ne tik XVI a., bet ir visu LDK gyvavimo laikotarpiu iki pat XVIII a. pabaigos) yra kai kurių iškilųjų šių dienų Lietuvos politologų ir visuomenininkų problema⁸.

LDK respublikos (*Respublica Magni Ducatus Lithuaniae*), romėnų palikuonių politinės tautos formavimosi kontekste norėtume papasakoti Rimvydo palikuonių Zaberezinskių giminės istoriją. Jos atstovai suvaidino svarų vaidmenį LDK Kazimiero Jogailaičio ir jo dviejų sūnų – Aleksandro bei Žygimanto Senojo – laikais (nuo XV a. devintojo dešimtmečio iki 1544 m.)⁹.

Istoriografija

Politinė Jogailaičių epochos visų dinastijos valdomų kraštų, taip pat ir LDK, istorija yra nušviesta daugelio istorikų. Bendram kontekstui iš gausių istoriografijos pozicijų norėtumėme išskirti Fryderyko Papée (1856–1940), Ludwiko Kolankowskio (1882–1956), Oskaro Haleckio (1891–1973), Władysława Pociechos (1893–1958) darbus¹⁰. Į šių autorių įdirbį atsiremia vėlesnių istorikų tyrimai.

⁷ E. Aleksandravičius, Nuotykis praeities beiškant, arba paraistorinės literatūros problemos, *Praeitis, istorija ir istorikai*, Vilnius, 2000 (1995), p. 21–22. Laisvos tautos samprata nagrinėjama: D. Kuolys, *Res lituana*, p. 49 ir t.; R. Petrauskas, Laisvi valstiečiai, laisvi bajorai, laisvas valdovas: laisvės sąvoka LDK šaltiniuose XIV–XVI a. pradžioje, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*, sudarytoja R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2012, p. 65–86.

⁸ Šį įdomų reiškinį pastebėjo prof. Jūratė Kiaupienė, *Tarp Romos ir Bizantijos: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės kultūros aukso amžius. XV a. antroji pusė – XVII a. pirmoji pusė*, Vilnius, 2016; interviu *Kauno dienoje*. D. Kuolio parengtame XVI a. LDK politinės raštijos tekstų rinkinyje, taip pat Lietuvos metraštyje bei Pirmajame Lietuvos statute nedviprasmiškai ir aiškiai atsispindi politinės savimonės lietuviškumas; žr., pvz., aštrią A. Goštauto memorialo Bonai pastraipą, nukreiptą prieš rusinus ir lenkus: (...) *ipse hostis* [kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis] *satagit me semper ad conventum suorum malignantium elicere, ut sic me facilius opprimere et extinguere possit, ut me sic extincto illico sacre Mti. et filio sue Celsutidinis, quod haud difficulter efficere posset, dominium Lithuanorum pro voto suo Ruthenis, ad quod conjurarunt, occuparet. Qua in re non fabulas nec falso excogitata dico, sed veritatem, pro qua potius mori vellem quam illam videre deduci ad effectum. Res notissima est ab experientis totiens hac in patria habitis, quamquam non dubito, aliquos fratres nostros dnos. Polonos, qui bona hec mense Mg. ducis diriperunt corruptionibus ac vendiderunt, secus somniasse.* (*Acta Tomiciana*, t. VII, p. 262; liet. vertimas: *Šešioliktojo amžiaus raštija*, sudarė A. Samulionis, R. Jurgelėnaitė, D. Kuolys, Vilnius, 2000, p. 39.

⁹ Preciziškumo dėlei reikia pabrėžti, kad ankstyviausi duomenys apie giminę siejami su Žygimanto Kęstutaičio, o vėlyviausi su Žygimanto Augusto laikais.

¹⁰ F. Papée, *Polska i Litwa na przelomie wieków średnich. Tom I. Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka*, Kraków, 1904; Idem, Aleksander Jagiellończyk (1461–1506), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, 1935, p. 58–61; Idem, *Aleksander Jagiellończyk*, Kraków, 2006 (1949); L. Kolankowski, *Zygmunt August, wielki książę Litwy do roku 1548*, Oświęcim, 2015 (1913); Idem, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów. Tom I. 1377–1499*, Warszawa, 1930; Idem, *Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne*, Olsztyn, 1991 (1932); O. Halecki, *Dzieje unii*

LDK didikų giminės turi gana ilgą tyrimų tradiciją. Monografijoje, skirtoje Lietuvos diduomenei iki Kazimiero Jogailaičio mirties (1492 m.), Rimvydas Petrauskas išskyrė dvi istoriografijos sroves: rusų, labiau orientuotą į institucijas, ir lenkų, labiau orientuotą į personalijas; ir suformulavo mums svarbų postulatą – derinti šias dvi tyrimo kryptis. Nėra prasmės iš naujo aptarti visų abiem srovėms priklausančių veikalų; apsiribosime keliomis bendromis pastabomis ir darbais, tiesiogiai susijusiais su šio darbo objektu – Zaberezinskių gimine.

Rusų istoriografijos atstovas Matviejus Liubavskis vienas pirmųjų rašė apie platesnių bajorijos atstovų įsitraukimą į LDK politinį gyvenimą¹¹, taip pat sukonstravo modelį, kurį trumpai galime nusakyti Zenono Ivinskio žodžiais:

Eilinius Lietuvos bajorus paprastai traukė [be lenkų pagalbos prieš augantį Maskvos pavojų] ir lenkiškos bajorų luominės laisvės, Lenkijoje esančios didesnės šlėktų teisės. Jos atskiromis bajorų privilegijomis palaipsniui buvo įvedamos ir Lietuvoje. Siekdami sujungti Lietuvą su Lenkija glaudesniais valstybiniais ryšiais, lenkai veikė per Lietuvos bajorus. Šie, eidami prieš Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos didikų nusistatymą, mielai davėsi raginami siekti Lietuvos valstybinės ir visuomeninės santvarkos supanašinimo su Lenkijos santvarka.¹²

Taip luomai (diduomenė ir bajorija) bei institucijos (Ponų taryba ir seimas) buvo įpinti į Lietuvos–Lenkijos unijos problematiką. Politinės smulkiosios bajorijos emancipacijos ir unijos istorijos siužetai literatūroje taip susipynę, kad sunku juos šiandien atskirti vieną nuo kito¹³. Vis

jagiellońskie, Tom I. *W wiekach średnich*; Tom II. *W XVI wieku*, Kraków, 1919–1920; W. Pocięcha, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, t. I–IV, Poznań, 1949–1958; Idem, *Geneza holdu pruskiego (1467–1525)*, Gdynia, 1937, taip pat daugelis autoriaus straipsnių leidinyje *Polski Słownik Biograficzny*. Verta paminėti ir Henryko Łowmiańskio darbą *Polityka Jagiellonów*, Poznań, 1999 (1948). Tyrimai, žinoma, smarkiai pasistūmėjo į priekį, vis dėlto šis autorius – vienas iš adekvačiausiai nusakančių politines Lietuvos diduomenės nuostatas.

¹¹ M. K. Любавский, *Литовско-русский сеім*, Москва, 1900. Kelioms istorikų kartoms veikalas tapo savotišku jame aptariamo laikotarpio LDK istorijos vadovėliu. Jį ir kitas svarbiausias rusų istoriografijos pozicijas aptaria R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 25–28.

¹² K. Avižonis, Z. Ivinskis, Lenkinimas ir lenkėjimas Lietuvoje, *Lietuvių enciklopedija*, t. XIV, 1958, p. 436–437.

¹³ Vienas geriausių to pavyzdžių – M. Jučo monografija *Lietuvos ir Lenkijos unija*, Vilnius, 2000. Žr. taip pat: J. Bardach, *Krewa i Lublin. Z problemów unii polsko-litewskiej*, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa, 1970, p. 11–67; G. Błaszczyk, *Litwa na przełomie średniowiecza*

dėlto pastaruoju metu madingu pasidariusiu pilietinės visuomenės pasakojime galime išskirti LDK visuomenės, plačiųjų bajorijos masių srovę, ipilietinimo nuopelnus priskiriančią Lenkijos Karūnos institucinei įtakai (šiai srovei atstovauja daugelis autorių nuo L. Kolankowskio iki R. Frosto). Ši įtaka galiausiai atvedė į pačioje prigimtyje užkoduotą lenkų ir lietuvių tautų susivienijimą parlamentinėje Liublino unijoje.

Pasak kito pasakojimo varianto, vakarietiško europinio humanizmo idealų paženklinta politinė kultūra sklido pačios laisvos, laisvam valdovui pavaldžios, savąjį savarankiškumą ir savi-tumą saugančios lietuvių tautos pastangomis. Tokia tauta į lenkų vienijimo siekius žiūrėjo su ribotu pasitikėjimu (D. Kuolys, J. Kiaupienė). Klausimai, kuriuo keliu pas mus ateina politinė kultūra; ar pagrįstas teiginys, kad Žygimanto Senojo LDK laikų valdantysis elitas kūrė politinę bajorų tautą; kiek valstybės santvarkos modelį lėmė antikos idėjų recepcija tarp paties politinio elito ir pan., ko gero, dar ilgai kels diskusijų¹⁴. Valdančiajam elitui priklausiusių giminių ir asmenybių tyrimai, be jokios abejonės, gali praturtinti šias diskusijas¹⁵.

Pastaruoju metu palankią dirvą diduomenės tyrimams atnaujinti sudarė Lietuvos Metrikos knygų publikavimas. Vis dėlto verta akcentuoti, kad moksliniai genealogijos tyrimai turi jau gana ilgą tradiciją. XX a. pradžioje genealogijos mokyklą Lenkijoje įkūrė Władysławas Semkowiczius, jo tyrimais remsimės ir šiame darbe. LDK giminių tyrimams metodologijos požiūriu svarbi H. Łowmiański pradėta istoriografijos srovė. Autorius pristatė pirmą susistemintą LDK stambiosios žemėvaldos paveikslą ir postulavo plačius tyrimus šia tema¹⁶. Į šį postulatą pirmas atsiliepė J. Ochmański, jis parengė monografiją apie Vilniaus vyskupijos latifundiją¹⁷. Ilgainiui susiformavo XV–XVI a. vidurio diduomenės genealogijos ir žemėvaldos tyrimų mokykla, kuriai

i nowożytności 1492–1569, Poznań, 2002; J. Kiaupienė, Naród polityczny Wielkiego Księstwa Litewskiego a przestrzeń jagiellońska, *Europa orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich*, 1, Toruń, 2009, p. 187–196; R. Petrauskas, Tarp kivirčių ir sutarimų: socialinės ir politinės Liublino unijos prielaidos, *Liublino unija: idėja ir jos tęstinumas*, sudarytojai L. Glemža, R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2011, p. 36–42.

¹⁴ Apie Lietuvos-Lenkijos unijos ir luomų santykių sąsajos problemišumą, žr.: N. Navakas, Damoklo kardas virš Gordijaus mazgo: Liublino unija 451-aisiais gyvavimo metais, *Naujasis židinys-Aidai*, 2010, Nr. 11, p. 395–402.

¹⁵ Visai neseniai atkreiptas dėmesys, kad Žygimanto Senojo laikų LDK diduomenės tyrimai vis dar nepakankamai pažengę (R. Petrauskas, Marcell Antoniewicz. Protoplaści ksiąząt Radziwiłłów [recenzija], *Lietuvos istorijos metraštis*. 2011/1, Vilnius, 2012, p. 136).

¹⁶ K. Pietkiewicz, *Kieżgajlowie i ich latyfundiūm do połowy XVI w.*, Poznań, 1982, p. 5 (cituojamas veikalas: H. Łowmiański, *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. I, 1931, p. 256–292, kur stambiosios žemėvaldos susidarymas Lietuvoje lyginamas su panašiais reiškiniiais Livonijoje ir Prūsijoje).

¹⁷ J. Ochmański, *Powstanie i rozwój latyfundiūm biskupstwa wileńskiego, (1387–1550)*, Poznań, 1963.

priskiriami Wojciecho Peltzo, Jano Glinkos, Krzysztofo Pietkiewicziaus, Mirosławos Malczewskos ir kitų autorių darbai¹⁸.

Bendroji šių darbų problematika apima du aspektus: genealogijos ir žemėvaldos. Monografijos atitinkamai dalijamos į dvi dalis, skirtas šioms dviem temoms nagrinėti. Pirmojoje minėtų darbų dalyje, šalia genealoginių faktų, pateikiama informacija apie politinę atskirų asmenų veiklą ir užimamas pareigas. Taikomas giminystės ryšių nustatymo metodas pagal šaltiniuose randamus patronimikus ir avonimikus. Valdų paveldėjimas, smulkinimas ir jungimas traktuojamas kaip giminystės ryšių išdava¹⁹. Antroje šių darbų dalyje atskleidžiami stambių valdų formavimosi keliai ir jų likimas mirus giminės nariams arba pasibaigus pasirinktam laikotarpiui. Ne nuostabu, kad būtent šios mokyklos atstovas K. Pietkiewiczius tapo pirmuoju autoriumi, kuris pabandė sistemingai pristatyti Zaberezinskių giminės latifundijos susidarymo procesą²⁰. Taip pat reikia paminėti, kad Jerzy's Ochmański pirmasis analizavo 1528 m. LDK kariuomenės surašymą, o tai puikus šaltinis giminių žemėvaldos dydžiui nustatyti ir jas lyginti²¹.

Zaberezinskių giminė ilgą laiką nesulaukė specialių tyrimų. Iš dalies tokią padėtį nulėmė iš pažiūros visiškai nereikšmingas faktas, kad Jonas Jurgaitis, minėtas Vytauto laikų didiko Rimvydo palikuonis, pagal jo tėvui Žygimanto Kęstutaičio suteiktą valdą pasirinko vadintis Zaberezinskiu, taigi paskutine abėcėlės raide prasidedančia pavarde. Už mokslinį kompetentingumą gerai vertinamame lenkų leidinyje *Polski słownik biograficzny*, kuriame rasime informacijos apie daugelį už Zaberezinskius žemesnio politinio rango asmenybių, dėl šios priežasties neradome žinių nė apie „didįjį [J. Jurgaičio] Zaberezinskio draugą“ (t. y. artimą bičiulį)²², Vilniaus vyskupą Albertą Taborą. Tą patį galime pasakyti ir apie kitus žinyninio pobūdžio leidinius, pvz., kai kuriuos populiarius XX a. pradžios herbynus²³.

Vis dėlto dėl nemenko pėdsako, kokį paliko ne vienas giminės narys, norėdami pažinti LDK ar kurio nors iš jos regionų istoriją, anksčiau ar vėliau neišvengiamai susidursime su Zaberezinskiais. Bandymų apibendrinti turimas žinias apie Zaberezinskių giminę randame grupėje

¹⁸ W. Peltz, Ród Giedygołda i jego majętności. Z dziejów tworzenia się wielkiej własności ziemskiej w Wielkim Księstwie Litewskim w XV wieku, *Zeszyty naukowe uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Historia*, t. 11, 1971, p. 23–44; K. Pietkiewicz, *Kieżgajłowie*; M. Malczewska, *Latyfundiū Radziwiłłów XV do połowy XVI wieku*, Warszawa–Poznań, 1985; J. Ochmański, Moniwid i jego ród, *Lituanio-Slavica Posnaniensia: Studia historica*, t. 9, 2003, p. 13–74; etc.

¹⁹ K. Pietkiewicz, *Kieżgajłowie*, p. 10.

²⁰ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka*, Poznań, 1995, p. 92–93.

²¹ J. Ochmański, *Powstanie*, p. 154–157.

²² W. Przyłogowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. II, p. 76, 87.

²³ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. I–XV, Warszawa, 1904–1931; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. I–XVI, Warszawa, 1901–1914 (plg. W. Dworzaczek, *Genealogia*, t. I, Warszawa, 1959, p. 121).

veikalų, kuriuos galima įvardyti kaip regioninius arba kraštų tyrimus²⁴. Šiai srovei galime priskirti Jono Reitelaičio nepublikuotą darbą²⁵, kuriame atkreiptas dėmesys į reikšmingą J. Jonaičio Zaberezinskio fundacinę veiklą (bažnyčios Alytuje ir Simne). Didžiausias J. Reitelaičio ir kitų regionų tyrėjų (Cz. Jankowskio, A. Pleszczyńskio) nuopelnas tas, kad savo tyrimams panaudojo vietinių archyvų išteklius, prie kurių patys neturėjome galimybės prieiti, o kai kurie dokumentai šiandien galbūt iš viso nebeprieinami.

Genealoginių tyrimų pradžią galima sieti su herbynais, kurių tam tikra tradicija pasibaigė XIX a. pab. – XX a. pr. atsiradus profesionaliai istoriografijai ir genealogijai. Galima konstatuoti, kad herbynai nesuteikia konceptualių teiginių – šie veikalai galėtų būti naudingi tik kaip „duomenų kasyklos“, bet juose pateikiamos žinios daugeliu atvejų neatitinka šaltinių duomenų. Tik XIX a. pabaigoje pakankamai patikimos, dokumentais pagrįstos faktografinės medžiagos pateikia Adamas Bonieckis, Józefas Wolffas²⁶. Vis dėlto laikomės nuomonės, jog šio žanro vei-

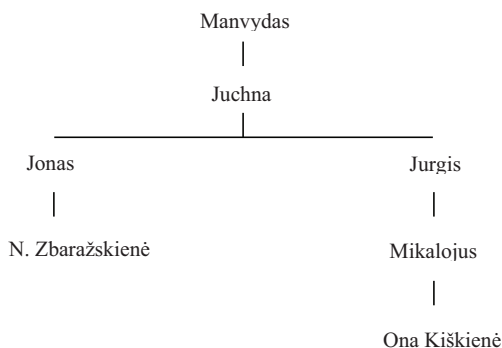
²⁴ Cz. Jankowski, *Powiat oszmiański: materiały do dziejów ziemi i ludzi*, cz. 2, Petersburg, 1897, p. 8–13; A. Pleszczyński, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzyszyreckiej*, Warszawa, 1911, p. 37–41, 222; J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, Kaunas, 1937, p. 75–78; S. Jegelevičius, *Nemunaitis ir jo parapija*, I knyga, Vilnius, 2002, p. 45–52. Lakoniškesnių žinių apie Zaberezinskių giminės atstovus randama kitose tai pačiai grupei priskirtuose darbuose: P. Biržys, *Lietuvos miestai ir miesteliai. I tomas. Alytaus apskritis: Dzūkų kraštas*, Kaunas, 1931, p. 278–282, 313; J. Totoraitis, *Būdingieji Sūduvos arba Užnemunės istorijos bruožai, Suvažiamo darbai II*, Roma, 1973 (Kaunas, 1937), p. 259–282; D. Michaluk, *Ziemia mielnicka województwa podlaskiego w XVI–XVII wieku*, Toruń, 2002; *Merkinės istorijos bruožai*, sud. A. Černiauskas, H. Gudavičius, V. Vaitkevičius, Vilnius, 2004; T. Navickas, *Alytus ir jo apylinkės*, Chicago, 1988; *Alytaus miesto ir apylinkių istorijos bruožai*, Vilnius, 1989; E. Svetikas, *Alytaus kapinynas: christianizacijos šaltiniai*, Vilnius, 2003; *Alytaus istorinė raida. Nuo miesto užuomazgos iki nepriklausomybės atgavimo XX amžiaus pabaigoje*, sudarė R. Žepkaitė, Vilnius, 2004; A. Tyla, *Alytaus magdeburginio miesto padėtis ir raida XVI–XVIII a. ir jų refleksija istoriniuose šaltiniuose, Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. IV: Alytus*, sudarė Antanas Tyla, Vilnius, 2006, p. 7–35; A. Šmigelskaitė-Kalašnikovienė, *Alytaus Šv. Liudviko bažnyčios ir parapijos istorija*, Vilnius, 2009; V. Gidžiūnas, O. F. M., *Iš Simno istorijos, Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 1, red. A. Liuima, S. J., Roma, 1965, p. 145–174; A. Miškinis, *Užnemunės miestai ir miesteliai, Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. I, Vilnius, 1999; O. Maksimaitienė, *Panevėžio miesto istorija, Panevėžys*, 2003, p. 42; R. Ragauskienė, *Panevėžys XVI–XVIII a., Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, sudarė K. Gudas, Panevėžys, 2003, p. 41.

²⁵ J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, VUB RS, F–102. JR231; daugiau apie autorių ir jo raštus žr.: B. Raitelaitytė, Kunigas Jonas Reitelaitis – istorikas, Dzūkijos kraštotyrininkas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. XI, Vilnius, 1997, p. 295–332.

²⁶ A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim XV i XVI wieku*, Warszawa, 1887, p. 391–395 (dėl surinktos gausios faktografijos darbas iki šiol lieka svarbi parankinė knyga); J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795*, Kraków, 1885; *Idem, Ród Gedimina. Dodatki i poprawki do dzieł Hr. K. Stadnickiego „Synowie Gedymina“, „Olgierd i Kiejstut“ i „Bracia Władysława Jagielly“*, Kraków, 1886; *Idem, Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa, 1895.

kalai įdomūs istorinės atminties požiūriu (antai Teodoro Žychlińskiego knygoje atrandame užfiksuotą Zaleskių giminėje XIX a. gyvavusią legendą, pasak kurios, vienas iš Zaberezinskių, norėdamas išvengti kunigaikščio Glinskio keršto, nuo savo Zalesės tėvonių valdų priėmė Zaleskio pavardę, o Lelivos herbą pakeitė į Pravidzico²⁷), jų analizė leidžia atskleisti ankstyvųjų autorių poveikį vėlesniesiems, todėl pristatome trumpą jų apžvalgą.

Chronologiškai ankstyviausias pirmai mūsų išskirtai grupei priklausantis autorius yra Bartoszas Paprockis²⁸. Jo XVI a. pabaigos veikalė užrašyta legenda, kad Jono Zaberezinskio tėvas Juchna buvo pirmojo Vilniaus vaivados Manvydo sūnus. Remiantis B. Paprockio pateiktais duomenimis, Zaberezinskių giminės genealoginis medis atrodytų šitaip:

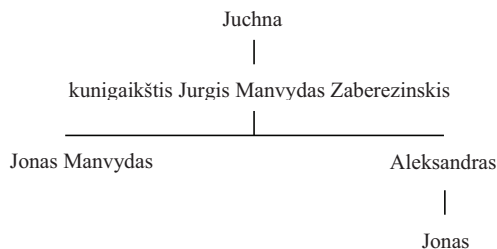
Apie Jono Zaberezinskio mirtį Paprockis rašo: „Šį buvo Glinskis, tas, apie kurį daug kronikose skaitome, nukirtęs, betgi ir pats paguodos nuo to negavo“.

Daug painiavos Alberto Vijūko-Kojalavičiaus „kompandiume“, sudarytame XVII a. viduryje²⁹. Jis giminės pradininku laiko „Jurgį Manvydą Juchnaitį kunigaikštį Zaberezinskį“. Skiriasi ir kitos medžio dalys:

²⁷ T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, t. XII, Poznań, 1890, p. 283–284: pasak autoriaus, ši legenda minima 1807-04-02 Podolės gubernijos bajorų deputacijai suteiktame Zaleskių pristatyme.

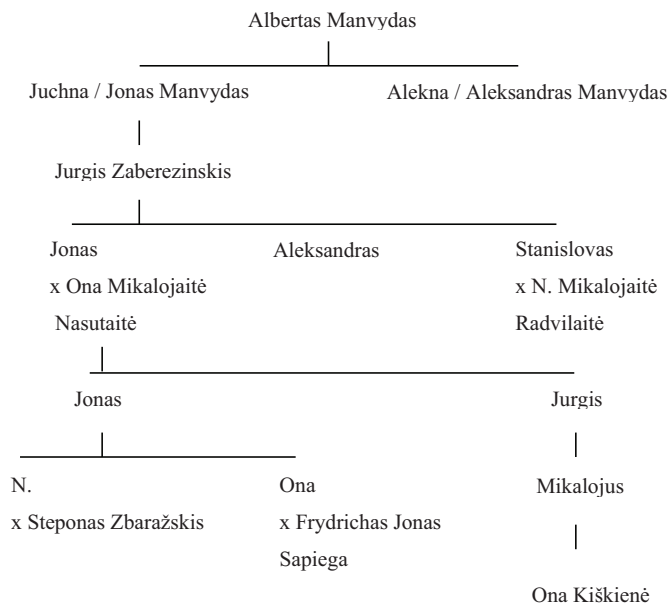
²⁸ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków, 1858 (1584), p. 841.

²⁹ W. Kojalowicz-Wijuk, *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany kompendium czyli o klejnotach albo herbach*, Kraków, 1897 (1650), p. 132.

Nurodomas dar 1501 m. minimas Stanislovas, bet nepaaiškintas jo giminystės ryšys su kitais giminės atstovais.

Daug plačiau apie Zaberezinskius rašo Kasparas Niesieckis, jo herbynas pirmą kartą pasirodė XVIII a. pirmoje pusėje³⁰. Šis autorius rėmėsi Kojalavičiumi, Paprockiu, Strijkovskio, Kromerio ir Bielskio kronikomis bei kitais šaltiniais. Niesieckio žiniomis, pirmas Zaberezinskius (nuo Zaberezės valdų) pradėjo vadintis Jurgis – Trakų vaivados Juchnos Manvydaičio (minimo 1460 m.) sūnus ir Vilniaus vaivados Vaitiekaus Manvydo (minimo 1422 m.) anūkas. Taip pat randame žinių apie žemėvaldą: Trakų vaivada Jonas, vedęs Oną Nasutaitę, įgijo didelių turtų Palenkėje (*wielkie dobra w Podlaszu*). Taip atrodo Niesieckio žiniomis paremtas Zaberezinskių ir jo protėvių genealogijos medis:

³⁰ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. X, Lipsk, 1845 (1728–1743), p. 12–13.

Atrodo, kad visi minėti autoriai, identifikuodami gimines ir asmenis, rėmėsi ne tiek šaltinių analize, kiek herbiniu panašumu ar tapatumu. Į šaltinius atsigręžta tik XIX a. pabaigoje. Tuo metu savo veikalus išleido Józefas Wolffas ir Adamas Bonieckis. Pirmasis, remdamasis Lietuvos Metrikoje aptiktu dokumentu, nustatė, kad Zaberezinskių protėvis, pirmasis žinomas vyriškosios linijos giminės atstovas buvo Vytauto bajoras Rimvydas³¹. A. Bonieckis, taip pat remdamasis Lietuvos Metrika, sudarė išsamų Zaberezinskių giminės genealogijos medį³². Vienintelę Bonieckio klaidą (Jadvyga Iljiničienė (Bonieckio darbe nurodyta be vardo) pavaizduota kaip J. Jonaičio Zaberezinskio dukra, o ne sesuo) tarpukariu ištaisė Sewerynas Wyslouchas³³. Ilgą laiką prie Zaberezinskių genealogijos nieko daugiau negalėjome pridėti. Tik XXI a. Jano Tęgowickio rastas šaltinis leido geriau susipažinti su J. Jurgaičio Zaberezinskio žmonos kilme (iš jos motinos pusės). Šie nauji duomenys aktualūs aiškinant vėlesnę ką tik minėto giminės atstovo ginčą su M. Glinskiu³⁴. Vis dėlto šaltinių duomenys leidžia dar papildyti genealogijos medį ir patikslinti daugelio šeimos istorijos įvykių datavimą.

Bene didžiausia dalis su mūsų darbo objektu susijusios profesionalios istoriografijos skirta J. Jurgaičio Zaberezinskio karjerai ir jo konfliktui su M. Glinskiu. 1910 m. pasaulio šviesą išvydo Ludwiko Finkelio monografija apie Aleksandro Jogailaičio sosto LDK perdavimą jaunesniam broliui Žygimantui (Senajam) ir M. Glinskio vaidmenį šiame procese. Darbe suformuotas nuo tol istoriografijoje įsitvirtinęs Zaberezinskių giminės įvaizdis³⁵. J. Jurgaitis Zaberezinskis pavaizduotas kaip „įtakingiausias“ savo laikų didikas³⁶, stojęs į opoziciją Jogailaičių dinastiniams planams, bet ilgainiui susitaikęs su valdančiąja dinastija. Glaustai J. Jurgaičio Zaberezinskio karjerą aprašė K. Pietkiewiczus Aleksandro Jogailaičio valdymo laikams skirtoje monografijoje³⁷. Nors tiriamojo objekto platumas neleido šiam autoriui atidžiai apžvelgti atskirą J. Jurgaičio Zaberezinskio gyvenimo periodą, savo fundamentaliame darbe apie Aleksandro Jo-

³¹ J. Wolff, *Ród Gedimina*, Kraków, 1886, p. 11.

³² A. Boniecki, *Poczet rodów w Wielkim Księstwie Litewskim w XV i XVI wieku*, Warszawa, 1887, p. 395.

³³ S. Wyslouch, *Dobra Szerezweskie. Ze studiów nad podziałem terytorialnym W. Ks. Litewskiego przed reformą 1565–1566*, Ateneum Wileńskie, r. 8, 1933, p. 4–5.

³⁴ J. Tęgowicki, *Ślub tajemny Jana Janowica Zabrzezińskiego. Garść uwag o powiązaniach rodzinnych elity możnowładczej na Litwie w XV i początkach XVI wieku*, *Średniowiecze polskie i powszechne*, t. 2, 2002, p. 246–257.

³⁵ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, ypač p. 97–114. Detalesnę šio veikalo ir kitos literatūros analizę žr. tiriamojoje darbo dalyje.

³⁶ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 97; M. Kuźmińska, Olbracht Marcinowicz Gasztołd, *Ateneum Wileńskie*, t. IV, 1927, z. 13, p. 354; H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, p. 364; F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, p. 99; R. Jasas, *Paaiškinimai, Lietuvos Metraštis*, p. 333, 334.

³⁷ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 90–92.

gailaičio laikų LDK jis pateikė nemažai naudingų pastabų mus dominančia tema. Didžiulis K. Pietkiewicziaus įdirbis tapo atspirties tašku mūsų tyrimui³⁸. Savo autoritetu minėtas autorius parėmė L. Finkelio mintį, kad, būdamas unijos šalininkas, J. Jurgaitis Zaberezinskis susiginčijo su Aleksandru Jogailaičiu³⁹. Šiuo požiūriu nuo pirmtakų diametraliai skiriasi Stepheno C. Rowello darbas, kuriame analizuojami M. Glinskio santykiai su valdovu (Žygimantu Senuoju ir Aleksandru Jogailaičiu) ir Ponų taryba⁴⁰. Pasak autoriaus, aptariamas nesutarimas neturėjo nieko bendro su unijos aktais⁴¹. Tiriant J. Jurgaičio Zaberezinskio konflikto su M. Glinskiu ir Aleksandru Jogailaičiu įsplieskimo aplinkybes, svariai prisidėjo rusų mokslininkų parengta imperatoriaus Maksimilijono Habsburgo pasiuntinio Sigizmundo Herberšteino veikalas *Rerum moscovitarum commentarii* (pasirodžiusio lotyniškai 1549 m. papildytas variantas 1556 m.) publikacija, į kurią įtrauktas vėlesnės išplėtos vokiškos kūrinio redakcijos vertimas į rusų kalbą⁴². Šią medžiagą neseniai pasirodžiusiame straipsnyje panaudojo D. Szulcas⁴³. Autorius, stebėdamas konflikto protagonistų itinerarijus, bando nustatyti konkretesnį jo prasidėjimo laiką. Taip pat aktualus autoriaus svarstymas, jog kivirčo tarp dviejų didikų užuomazgą galima sieti su jų kompetencijų sričių susikirtimu.

Turbūt nedaug suklysimė teigdami, kad Žygimanto Senojo laikų Lietuvos diduomenė mažiau tyrinėta negu Aleksandro Jogailaičio ir jo pirmtakų⁴⁴. Bent jau Zaberezinskių giminės atve-

³⁸ Papildomų duomenų J. Jurgaičio Zaberezinskio karjerai pateikė R. Petrauskas (*Lietuvos diduomenė*, p. 309).

³⁹ Skyrius „Michał Gliński – opozycja w radzie panów“ knygoje: K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 113–124. Beveik tuo pačiu metu pasirodė ir Ritos Reginos Trimonienės darbas, kuriame ši koncepcija vertinama veikiau skeptiškai (R. R. Trimonienė, *LDK ir Vidurio Europa XV–XVI a. sandūroje*, Šiauliai, 1996, p. 47–48). Šių dienų tyrinėtojas Dominikas Szulcas su šituo požiūriu, nors ir su tam tikromis išlygomis, sutinka (D. Szulc, *Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506. Spór o dzierżawę starostwa w Lidzie i jego odbicie na sejmach litewskich w Brześciu i Grodnie oraz sejmie koronnym w Radomiu*, *Kolo Historii. Materiały Kola Naukowego Historyków Studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, 2005, nr. 9, p. 155–179, čia p. 170).

⁴⁰ S. C. Rowell, *Nolite confidere in principibus: Mikhail Glinsky, Sigismund the Old and the Council of Lords, Faworyci i opozycjoniści: król a elity polityczne w Rzeczypospolitej XV–XVII wieku*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków, 2006, p. 77–100.

⁴¹ S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 83–84, 91.

⁴² С. Герберштейн, *Записки о Московии: В двух томах*, под ред. А. Л. Хорoshkevich; т. I; латинский и немецкий тексты, русские переводы с латинского А. И. Малеина и А. В. Назаренко, с ранненововерхнемецкого А. В. Назаренко, Москва, 2008, с. 9–10.

⁴³ D. Szulc, *Geneza i początek konfliktu Michała Glińskiego z Janem Zabrzezińskim w roku 1503. Z dziejów przeobrażeń elity władzy na Litwie w początku XVI wieku*, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 33, 2014, p. 44–65.

⁴⁴ Svarbiausi darbai (be minėtų A. Bonieckio, J. Wolffo; W. Semkowicziaus veikalų): L. Kolankowski, *Zygmunt August*; M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztold*; *Polski Słownik Biograficzny* (nuo 1935); W. Pocięcha,

ju tai labai aiškiai pastebima: apie J. Jurgaitį Zaberezinskį (mirusį 1508 m.) rasime daugiau literatūros negu apie jo sūnų J. Jonaitį (mirusį 1538 m.), nors dokumentų, kuriuose figūruoja pastarasis, išlikę daugiau. J. Jurgaičio sūnus neišvengiamai vis dėlto prisimenamas dėl puikių matrimonialinių koligacijų su Radvilomis bei Kęsgailomis, taip pat kaip ankstyviausių Alytaus ir Simno bažnyčių fundatorius⁴⁵. Tačiau tyrimų trūkumas leido istoriografijoje įsitvirtinti ne visai adekvačiam jo įvaizdžiui, suformuotam W. Pociechos, pasak kurio, J. Jonaitis Zaberezinskis buvęs ne tik Bonos politikos rėmėjas, bet ir unijos su Lenkija šalininkas⁴⁶.

Šiame darbe pataisyta bei papildyta ir mūsų pastaruoju metu pasirodžiusių publikacijų medžiaga⁴⁷.

Šaltiniai

Aptariamam laikotarpiui aprašyti disponuojame vietinės kilmės šaltiniais. Bene svarbiausi Aleksandro Jogailaičio ir Žygimanto Senojo laikų šaltiniai – A. Goštauto aplinkoje sukurti tekstai, ypač Lietuvos metraštis ir 1525 m. birželio 2 d. laiškas didžiajai kunigaikštenei Bonai, kuriame tęsiamas Lietuvos metraščio pasakojimas apie įvykius Lietuvoje (Lietuvos metraščio tekstas baigiasi 1506 m. rugpjūčio pradžioje įvykusio Klecko mūšio aprašymu; laiške Bonai pasakojami įvykiai nuo M. Glinskio maišto, prasidėjusio 1508 m. vasario mėnesį⁴⁸. Vėlesniam laiko-

Królowa Bona, ypač t. II ir III, 1949–1958; *Urządncy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, opr. H. Lulewicz i A. Rachuba, Kórnik, 1994; *Urządncy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 1: Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek; t. 2: Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2004–2009; R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius, 1999; T. Kempa, *Dzieje rodu Ostrogskich*, Toruń, 2002; N. Asadauskienė, *Kišų giminė*, Vilnius, 2003; G. Kirkienė, *LDK politikos galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius, 2008; M. Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów*, Warszawa, 2011; T. Jaszczolt, *Ród Niemiry z Wsieluba – Niemirowiczowie i Szczytowie herbu Jastrzębiec do połowy XVI wieku, Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich*, pod redakcją S. Górzyńskiego, Warszawa, 2015, p. 175–250; R. Petrauskas, *Galia ir Tradicija*, Vilnius, 2016.

⁴⁵ Žr. 24 nuorodą.

⁴⁶ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 63–66, 228; R. Frost, *The Oxford History of Poland-Lithuania. Volume I: The Making of The Polish-Lithuanian Union, 1385-1569*, Oxford, 2015, p. 452.

⁴⁷ A. Urmański, Kelios pastabos apie Jono Jurgaičio Zaberezinskio karjerą, *Lietuvos istorijos metraštis* 2014/2, p. 35–60; *Idem*, Jan Janowicz Zabrzeziński, potomek Rymowida, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 13, 2015, Z. 3, p. 51–67; *Idem*, On Efforts to Improve the Condition of the Treasury of the Grand Duchy of Lithuania in the Times of Sigismund the Old and the Period of Management by Jonas Jonaitis Zaberezinskis in Užnemunė, *Lithuanian Historical Studies*, vol. 20, p. 53–77.

⁴⁸ *Полное собрание русских летописей*, т. 32: Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца, Москва, 1975 (liet. vertimas: *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė R. Jasas, Vilnius, 1971); Albertus Gastold, Palatinus Vilmensis, Bone Sphortie, Regine Polonie. Contra ducem Constantinum de Ostrogk et

tarpiui (nuo 1525 m.) turime tik jau gerokai vėlyvesnę Motiejaus Strijkovskio kroniką, kurioje surinkti dalykai iš lenkų kronikininkų ir nemažai fantazijos.

Vietinės kilmės naratyvinius šaltinius papildo svetimšaliai kronikininkai, valdovų sekretoriai, diplomatai: Zigmantas Herberšėinas, Stanislovas Gorskis, Motiejus Miechovietis ir kt. Žygimanto Senojo laikų LDK istorijai nepakankamai, regis, panaudoti valdovo dvariškių lenkų (P. Tomickio, J. Zambockio, J. Chojenskiego ir kt.) laiškai, publikuoti rinkinyje *Acta Tomiciana*. Daugelį vertingų duomenų lietuvių didikų genealogijai savo užrašuose paliko Krokuvos medicas, Jurgio Iljiničiaus bičiulis Lukas Noskoviškis. Nuorodų į šį nepaprastai įdomų šaltinį rasime L. Finkelio, O. Haleckio darbuose, tačiau ilgainiui L. Noskoviškis liko užmirštas, ir asmenybės tyrę autoriai deramai jo dar neišnaudojo⁴⁹.

Naratyvinių šaltinių žinias svariai papildo įvairių rūšių dokumentų medžiaga. Naudotus dokumentus galime suskirstyti į kelias grupes:

1. Valdovų privilegijos, kuriomis dažniausiai patvirtinamos tėvų turėtos ir paveldėtos arba nusipirktos valdos; taip pat suteikiamos naujos valdos. Šiai dokumentų grupei priskirtini ir valdovų potvarkiai apie suteikiamas laikinai valdyti ir įkeičiamas valdas bei dvarus.

2. Įvairūs teismų dokumentai, bylojantys apie ginčus dėl žemės valdų su giminaičiais ar tolesniais paveldėtojais. Šie dokumentai reikšmingi tuo, kad, norint pagrįsti savo teisę į nuosavybę, pretenduojantieji turėjo paaiškinti savo santykį su ankstesniais valdų savininkais, todėl teikiama medžiaga naudinga ir žemėvaldos sudėties, ir giminystės ryšiams nustatyti⁵⁰.

3. Bažnyčių fundacijų ir donacijų raštai. Tokio pobūdžio dokumentai įdomūs tuo, kad fundatoriai juose minėdavo savo šeimos narius, net ir nepilnamečius, kurie kituose dokumentuose

contra Radivillones, *Acta Tomiciana*, t. VII, p. 258–269 (liet.: *Šešioliktojo amžiaus raštija*, Senoji Lietuvos literatūra: 5 knyga, sudarė A. Samulionis, R. Jurgelėnaitė, D. Kuolys, Vilnius, 2000, p. 31–54).

⁴⁹ *Rerum Moscovitarum Commentarius* ab Herberstein Sigismundo, Basileae, 1556; С. Герберштейн, *Записки о Московии*, Том I, Москва, 2008; *Acta Tomiciana*, t. I–XVIII, Posnaniae, 1852–1999; J. L. Decius, *De Sigismundi regis temporibus*, Craccouiae, 1521 (lenk.: J. L. Decjusz, *Księga o czasach króla Zygmunta*, Warszawa, 1960); *Scriptores rerum polonicarum*, t. II, Kraków, 1874 (B. Vapovskio kronika); Mathias a Miechow, *Chronica polonorum*, Cracoviae, 1521; L. A. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego, medyc. doktora, konsula krak., profesora i rektora Uniwersytetu Jagiell.* († 1532); *Miscellanea. Zapiski historyczne wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej*. II, *Kwartalnik historyczny*, Rocznik XVII, Lwów, 1903, p. 405–421.

⁵⁰ *Lietuvos Metrika, Užrašymų knyga* (toliau – *LM*) 1, 3–9, 12, 14–15, 17, 19–20, 27, 37; 4, 6, 8, 10, 12-oji *Teismų bylų knyga* (toliau – *LM TBK*), Vilnius, 1993–2016. Panašių duomenų galima rasti ir Karūnos metrikos dokumentų santraukose, kuriose daug vertingos medžiagos ir apie lietuvius: *Matricularum Regni Poloniae summaria*, Pars I–IV, Varsoviae, 1907–1917. Taip pat nepublikuoti dokumentai, išlikę originalių pergamentų pavidalu, daugiausia Varšuvoje (*Archiwum Główne Akt Dawnych*, toliau – *AGAD*) saugomo Radvilų archyvo iš Nesvyžiaus ir Vilniuje – *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje*.

nefīgūrodavo. Dēl to dažnu atveju būtent šiuose dokumentuose fiksuojami pirmieji kai kurių giminės atstovų paminėjimai. Be to, bažnyčioms suteikiami titulai būna puiki nuoroda į gyvus ar mirusius giminaičius. Kadangi bažnyčių fundatoriai ar donatoriai aprūpinimą bažnyčioms suteikia iš savo valdų pajamų, šios grupės dokumentuose randami tų valdų pavadinimai, dažnai pajamų dydis, taip pat gyvenviečių tipą apibūdinantys žodžiai (*miestas, miestelis, kaimas, dvaras ir pan.*).⁵¹

4. Įvairaus pobūdžio korespondencija: laiškai, siunčiami į užsienį (Lietuvos didikų susirašinėjimas su Maskvos pareigūnais); LDK vidinei komunikacijai skirti raštai (valdovo didikams, didikų savo tarnams); susirašinėjimas su Prūsijos hercogu Albrechtu Hochenzollernu ir pan.⁵²

5. Įgaliojimai diplomatinėms pasiuntinybėms, derybų aprašymai, tarpvalstybinės sutartys⁵³.

Darbo objektas ir struktūra

Darbo pavadinime atsiskleidžia jo objektas (Zaberezinskių giminė LDK politinio elito gretose). Kitaip tariant, giminės istorija (jos genealogija, ekonominė, politinė, fundacinė veikla) siejama su kitomis LDK giminėmis, sudariusiomis artimiausią Jogailaičių dinastijos valdovų aplinką. Bendras LDK politinio gyvenimo fonas leidžia pamatyti ir įvertinti Zaberezinskių giminės svorį šalies valdančiajame elite. Todėl darbe rašysime (remdamiesi tiek literatūra, tiek dar nepanaudotais šaltiniais) ne vien apie Zaberezinskius, bet ir apie kitas įtakingiausias to laikotarpio gimines, kaip antai Radvilas, Goštautus, Kęsgailas, Alšėniškis.

⁵¹ *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioecesis Vilnensis*, wydali J. Fijałek i W. Semkowicz, Kraków, 1932–1948 (toliau – *KDKW*); *Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, Pars I, collegit P. Jatulis, Roma, 1984; *Acta primae visitationis diocesis vilnensis anno Domini 1522 peractae. Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber I Ib atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį aparatą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, Vilnius, 2015.

⁵² *Сборникъ императорскаво Русскаго историческаго общества* (toliau – *СИPIO*), т. 35, Санктпетербургъ, 1882; И. Малиновский, *Сборникъ материалов, относящихся к исторіи Панов Рады Великого Княжества Литовскаго*, Томск, 1901; *Lietuvos Metrika*; „CORPUS of Ioannes Dantiscus’ Texts & Correspondence“, dantiscus.ibi.uw.edu.pl [žiūrėta 2017-08-03]; *Elementa ad fontium editiones*, t. XXXV, LIII, LV, LVII, Documenta ex archivo regiometano ad Poloniam spectantia, edidit C. Lanckorońska, Romae, 1975–1983.

⁵³ *Russisch-Livländische urkunden*, gesammelt von K. E. Napiersky, St. Petersburg, 1868; *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch*, Begründet von F. G. Bunge, Band 1–2, Riga, Moskau, 1900–1905; *Monumenta medii aevi historica, res gestas Poloniae illustrantia*, t. II, XIV (= *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, t. I–II, ed. A. Lewicki), XIX (*Acta Alexandri regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae etc. (1501–1506)*, ed. F. Papée), Cracoviae, 1876–1927; *Akta unji Polski z Litwq 1385–1791*, wydali S. Kutrzeba i W. Semkowicz, Kraków, 1932 (toliau – *Akta unji*).

Atsiliepdami į šiuolaikinio genealogijos mokslo postulatus⁵⁴, giminės istoriją pasakosime pagal giminės šakas. Pradėsime nuo Jurgio Rimvydaičio ir J. Jurgaičio Zaberezinskio svarbiausių valstybės įvykių fone, toliau analizuosime pastarojo vaikų ir jų palikuonių karjeras, jų tarpusavio santykius, veiksmus, kurie darė įtaką jų karjerai⁵⁵. Skirtingas giminės narių statusas, literatūros būklė ir šaltinių duomenys lemia, kad kiekvienam giminės atstovui šiek tiek skiriasi klausimynas. Aktualiausi darbo klausimai susiję su didžiausias aukštumas pasiekusiais J. Jurgaičiu ir J. Jonaičiu Zaberezinskiais, kurių biografijos užima stambiausią darbo dalį. Atskiroje darbo dalyje bus aptarta žemėvaldos sudėtis ir miestelių tinklo plėtra.

Svarbią darbo dalį sudaro priedai (pabaigoje, po šaltinių ir literatūros sąrašų): genealogijos lentelės, nepublikuotų dokumentų transkripcijos iš originalų, jau publikuotų tekstų vertimai. Prieduose yra ir jau publikuotų dokumentų ar jų ištraukų. Nors šie dokumentai jau skelbti kitoje vietoje, bet dėl svarbos tiriamajam objektui nusprendėme pateikti juos čia, kad būtų patogiau skaitytojams, mėgstantiems prisiliesti prie pirminių šaltinių tekstų, kad dokumentai būtų lengviau prieinami.

Darbo tikslai ir uždaviniai

Uždavinius tenka formuluoti atsižvelgiant į esamą istoriografijos būklę ir šaltinių teikiamas galimybes. Iki šiol pasirodžiusioje istoriografijoje J. Jurgaitis Zaberezinskis yra solidžiai įsitvirtinęs tarp įtakingiausių Lietuvos didikų. Požiūris, kad jis priklausė nuo senų laikų valdovo aplinkoje įsitvirtinusių giminių ratui⁵⁶, teisingas, bet nepakankamai įvertinti išskirtiniai kelio į valdantįjį elitą bruožai. Todėl Zaberezinskių giminės kilmė ir atsiradimo valdančiojo elito gretoje aplinkybės arba, kitaip tariant, J. Jurgaičio Zaberezinskio karjeros prielaidos, lieka aktualūs klausimai. Tad darbe sieksime patvirtinti arba paneigti Zaberezinskių giminystę su pirmaisiais Vilniaus vaivadamis Albertu Manvydu ir Jurgiu Gedgaudu; nurodyti pagrindines prielaidas sėkmingai J. Jurgaičio Zaberezinskio karjerai ir įvertinti jo poziciją Ponų taryboje.

Kita grupė uždavinių susijusi su klasikine tapusia valdovo ir didikų nesutarimo prigimties problema. Kadangi šiuose baruose per daugiau kaip šimtą metų spėjo pasidaruoti nemažai istorikų, o jų rezultatai dažnai prieštaringi, iš pažiūros seniai jau išspręsti klausimai, kaip antai: ar

⁵⁴ Daugiau apie genealogijos tyrimų metodologiją žr.: J. Bieniak, *Możliwości i zadania polskich genealogów-mediawistów, Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, Kraków, 2002, p. 9–24; *Idem*, *Rozmaitość kryteriów badawczych w polskiej genealogii średniowiecznej, Ibidem*, p. 43–55.

⁵⁵ Orientuotis giminės istorijoje turėti genealogijos medis, pateiktas kaip pirmas darbo priedas.

⁵⁶ J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija. Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, IV tomas, Vilnius, 2009, p. 423.

J. Jurgaitis Zaberezinskis buvo Melniko unijos šalininkas ir koks jo santykis su valdančiąja dinastija; kiek įtakos konfliktui su M. Glinskiu galėjo turėti programiniai politiniai abiejų didikų skirtumai, vis dar lieka aktualūs. Dalyko literatūra iki šiol beveik neatskleidė, kokie konkretūs ryšiai jungė konflikto protagonistus su Lenkijos valdančiojo elito atstovais; kokioje idėjinėje aplinkoje buvo kuriami tekstai, kuriais remiantis kuriamas vienas ar kitas konflikto istorijos naratyvas.

Panašūs tikslai (prielaidų, kaip iškilo iki žemės maršalų ir Trakų vaivadų; politinių nuostatų brandžiame karjeros etape atskleidimas) keliami poskyryje, skirtame J. Jonaičio Zaberezinskio karjerai. Iš čia keliami tokie uždaviniai: nustatyti ir (ar) datuoti gimimą, išsilavinimą, pirmąsias tarnybas valdovo dvare, santuokas, vaikų gimimą, sužadėtuves ir vedybas, teismo bylas prieš kitus diduomenės atstovus, bet kokio pobūdžio ženklus, iliustruojančius santykių su kitais didikais ir dinastija pobūdį. Tikrinsime W. Pociechos teiginius dėl didiko nuostatų apie Lietuvos–Lenkijos uniją ir Bonos reformų programą. Sieksime atsakyti į klausimus: kieno pusėje buvo J. Jonaitis Zaberezinskis žinomuose XVI a. trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio konfliktuose (K. Ostrogiškio prieš A. Goštautą, vėliau pastarą su Jurgiu Radvila prieš Boną); kaip žiūrėjo į bajorijos siekius emancipuotis nuo diduomenės teismų. Iš arčiau pažvelgsime į asmeninę didžiosios kunigaikštienės aplinką, analizuosime J. Jonaičio Zaberezinskio ūkio administravimą regione, kur apie jo veiklą išliko daugiausia duomenų, t. y. Užnemunėje⁵⁷, kur jis 1508–1538 m. buvo savininkas. Ne mažiau svarbūs uždaviniai – rekonstruoti didikų grupuočių sudėtį LDK valdant Žygimantui Senajam; įvertinti likusių giminės atstovų vaidmenį LDK politiniame ir ekonominiame gyvenime.

Galiausiai keliamas tikslas pristatyti giminės žemėvaldą, jos narių veiklos įtaką LDK miestelių tinklo plėtrai. Su tuo susiję uždaviniai nustatyti latifundijos susiformavimo (ir išsidalijimo) eigą: kokia giminei priklausiusių dvarų proveniencija (kas buvo jų ankstesni savininkai), įgijimo būdai ir laikas; kokia žemėvaldos sudėtis ir geografinis išsidėstymas (kuriuose regionuose matomas didžiausias giminės dvarų susikoncentravimas); kam atiteko Zaberezinskių valdos giminei išmirus.

Su miesto tipo gyvenvietėmis susiję šie uždaviniai: nustatyti, kurios giminei priklausiusios gyvenvietės buvo miesto tipo; koks Zaberezinskių indėlis gyvenvietėms įgyjant miesto bruožų.

⁵⁷ Žodis *Užnemunė* (*Занемонье*) randamas 1522-07-02 dokumente (*LM 10*, nr. 107), kur vartojamas siauresne reikšme negu dabartinė Užnemunės samprata (tik jos pietinė dalis). Tokia vartosena atrodo adekvatesnė Zaberezinskių valdomam kraštui nusakyti negu, pvz., *Dzūkija* – šio pavadinimo nerasta vienalaikiuose šaltiniuose; taip pat žr.: J. Totoraitis, „Būdingieji Sūduvos arba Užnemunės istorijos bruožai“, *Suvažiavimo darbai*, 2, 1936 (Kaunas, 1937; perspausdinta: Roma, 1973), p. 259–282.

Tyrimo metodai

Svarbiausias mūsų tyrimo metodas yra analizė, bet reikia pabrėžti, kad skirtingi klausimai, kuriuos šiame darbe nagrinėsime, turi savo specifinę metodologiją. Genealogijos tyrimui (giminystės ryšiams nustatyti), be tiesioginių šaltinių žinių, naudosisime žemėvaldos duomenis, vadaudamiesi principu, jog paveldimų valdų bendrumas rodo priklausymą tai pačiai giminei. Rekonstruojant didikų grupuotes, šalia genealoginio labai svarbus prozopografinis metodas. Visa surinkta aptariamo laikotarpio diduomenės prozopografijos medžiaga į darbą neįtraukta; svarbiausi prozopografinio tyrimo rezultatai atsispindi pačiame darbo tekste. Miesto tipo gyvenvietėms nustatyti taikysime urbanistikos ir miestų istorijos tyrėjų rastus kriterijus, juos detaliau aptarsime atitinkamame skyriuje.

I DALIS. GIMINĖS PRADŽIA: JONAS JURGAITIS ZABEREZINSKIS

Apie Rimvydo ir Manvydo giminystę, arba kaip Zaberezinskių antspaude atsirado Lelivos herbas

Prie pat XVI a. slenksčio J. Jurgaitis Zaberezinskis, garsiausias savo giminės atstovas, nominuotas Trakų vaivada ir LDK žemės maršalas, galėjo džiaugtis ne tik valdovo palankumu, bet ir taika valstybėje, kuriai tarnavo; sūnumis, pasirengusiais sekti jo pėdomis; gerai ištekinta dukra ir materialine savo šeimos gerove. Kaip J. Jurgaitis Zaberezinskis pateko į artimiausią Aleksandro Jogailaičio aplinką?

Zaberezinskių giminės kilmę nustatė vienas pirmųjų vienalaikiais šaltiniais besinaudojusių Lietuvos diduomenės genealogijos tyrinėtojų J. Wolffas: J. Jurgaičio Zaberezinskio tėvas buvo Jurgis Rimvydaitis, iš Žygimanto Kęstutaičio gavęs Zaberezę⁵⁸. Genealoginės mokyklos kūrėjas ir klasikinės studijos apie „horodlines“ lietuvių gimines autorius Władysławas Semkowiczius, žinodamas apie J. Jurgaičio Zaberezinskio antspaudą, prikabinatą prie 1499 m. liepos 24 d. LDK sąjungos su Lenkija Vilniaus sutarties, kuriame pavaizduotas Lelivos herbas⁵⁹, regis, pagrindė teoriją, jog Rimvydas buvo vieno artimiausių Vytauto patarėjų, pirmojo Vilniaus vaivados – Manvydo, giminaitis (pagal pateikiamą genealogijos lentelę, Rimvydo tėvas galėtų būti Manvydo tėvo Galigino brolis)⁶⁰. Šis spėjimas tapo istoriografijoje visuotinai priimta J. Jurgaičio Zaberezinskio karjeros prielaida, įprastu Zaberezinskių atsiradimo LDK valdančiajame elite paaiškinimu. Į jo pagrįstumą kiek kritiškiau žiūrėjo tik J. Ochmański⁶¹. Herbo tapatumo kriterijų, pa-

⁵⁸ J. Wolff, *Ród Gedimina*, p. 11 (nurodomas dokumentas: „M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 411“).

⁵⁹ *Akta unji*, nr. 76. Vienalaikį J. Jurgaičio Zaberezinskio Lelivos herbo aprašymą žr.: *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 2, nr. 8627 (Vilniuje, 1507-07-01): *Habraha de Kyovia, teloneator Smolenscensis, quondam hebraeus in fidem christianam conversus, nobilitatur armaque Leliwa* (luna cum stella glauca in scuto seu campo flaveo ac coelestino [mėnulis su mėlsvai žalia (žalsva) žvaigžde geltoname (auksiniame) dangaus spalvos skyde arba lauke) *ei datur cum adaptatione in familiam Ioannis Zabrzeschinsky, marsalci MDLithuaniae et capitanei Grodnensis*.

⁶⁰ W. Semkowicz, O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle w roku 1413, *Lituano-Slavica Posnaniensia. Studia historica*, t. III, Poznań, 1989 (1913–1929), p. 22–24, 26. Taip pat L. Finkelis Vilniaus vaivadą Manvydą (*Moniwid*) laikė tos pačios giminės nariu, kas, pasak jo, davė pagrindą padavimui, jog Zaberezinskių protėvis buvo Gedimino sūnus Manvydas (*Monwid*). Tačiau šis autorius irgi remiasi tik Wolffu ir Kojalavičiumi. Finkelis neigia, kad Zaberezinskiai naudojo kunigaikščių titulą, kaip teigia Kojalavičius (L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 85–86; W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 64).

⁶¹ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 13, 18: bendras herbas nebūtinai rodo giminystę, kai trūksta kitų šaltinių įrodymų. Vis dėlto, autoriaus nuomone, senųjų herbų autorių padavimai nėra šeimų legendos, o remiasi senąja giminių tradicija, todėl negalima visiškai jų ignoruoti. K. Pietkiewiczius, remdamasis W. Semkowicziumi ir akcentuodamas Lelivos herbą, tvirtina, kad „Zaberezinskiai buvo Manvydo ir Gedgaudo giminaičiai“ (*Wielkie Księstwo*,

sak W. Semkowicziaus, palaiko kiti du argumentai: 1) giminėje funkcionavęs Manvydo prievardis; 2) žemėvaldos duomenys (nurodoma Vilniaus vaivadija, ypač Ašmenos ir Vilniaus pavietai, ir Minsko žemė, ypač Minsko ir Barysavo pavietai, kaip erdvė, kurioje driekėsi abiejų giminių valdos).

Pirmasis iš šių argumentų tėra to paties herbinio tapatumo išdava. Juo remdamasi, Manvydo palikuoniais Zaberezinskius laikė apie Rimvydą nieko nenutuokianti genealoginė herbynų tradicija iki J. Wolffo (B. Paprockis, K. Niesieckis)⁶². B. Paprockiu sekusio W. Kojelavičiaus „Kompendiume“ atsiranda tariamas giminės pradininkas „Jurgis Manvydas Juchnaitis kunigaikštis Zaberezinskis“ ir jo sūnus „Jonas Jurgaitis Manvydas *de Zabrzezie*“⁶³. Iš giminių, kilusių iš Alekno Rimvydaičio, kurias B. Paprockis kildino iš Manvydo Gediminaičio, vieninteliai Dorohostaiskiai tikrai XVI a. vartojo Manvydo prievardį⁶⁴, tačiau ir tai panašu į vėlesnio giminės genealoginio susidomėjimo rezultatą, pagrįstą naudojimusi Lelivos herbu⁶⁵. Zaberezinskiai ne tik tokio prievardžio nevartojo, kaip kad teigė W. Semkowiczius⁶⁶, bet ir niekur giminės tradicijoje nerandamas Alberto vardas (būtų galima tikėtis šio vardo vėlesnėse šeimos kartose ar funduojamos bažnyčios titule).

Šiame kontekste aktualūs žemėvaldos duomenys. J. Jurgaičio Zaberezinskio sudarytos ir vaikams perduotos latifundijos sudėtį galime beveik visiškai rekonstruoti remdamiesi jo palikuonims Žygimanto Senojo suteiktomis privilegijomis⁶⁷. Pirmoji iš jų – 1509 m. sausio 4 d. Jurgio ir Jono Jonaičių Zaberezinskių pasidalijimo patvirtinimas⁶⁸. Pagal šį susitarimą Jonui atiteko Alytaus, Simno, Volmos, Zaberezės dvarai ir žmonės Žemaitijoje, o Jurgiui – Kryvičių, Alionių

p. 83); tačiau, kalbėdamas apie Hlebavičius, reiškia nuomonę, kad toks giminystės ryšys su Manvydais „atrodo galimas“ (*Ibidem*, p. 89). Vadinas, ir šiam autoriui herbinio kriterijaus nepakanka. Plačiau apie Horodlėje priimtus herbus ir herbo sampratą Lietuvoje žr.: E. Rimša, Horodlės aktai ir Lietuvos kilmingųjų heraldika, *1413 Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai)*, Vilnius-Kraków, 2013, p. 173–205, ypač p. 199.

⁶² B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, p. 841; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. X, p. 12–13.

⁶³ W. Kojalowicz-Wijuk, *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego*, p. 132.

⁶⁴ J. Ochmański, *Moniwid i jegoród*, p. 17. Taip pat Zaberezinskiai nevadino savęs „Rimvydais“, kaip kad J. Jurgaitį Zaberezinskį vadina Simas Siužedėlis (*Lietuvių enciklopedija*, t. XXIV, Boston, 1961, p. 390; t. XXXV, 1966, p. 325).

⁶⁵ Žr. R. Petrauskas, Atrandant protėvius: genealoginio mąstymo prielaidos ir užuomazgos Lietuvoje XIV–XVI a. viduryje, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*, sudarytojai: Z. Kiaupa, J. Sarcevičienė, Vilnius, 2013, p. 55–56.

⁶⁶ W. Semkowicz, *O litewskich rodach*, p. 24.

⁶⁷ K. Pietkiewicziaus sudarytas valdų registras (K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 92) beveik išsamus, kalbant apie latifundijos sudėtį. Toliau cituojamas 1509 m. dokumentas atskleidžia jų tarpusavio ryšį (nurodant pagrindines valdas), o 1499 m. Aleksandro Jogailaičio privilegija nurodo jų kilmę.

⁶⁸ AGAD, perg. 7440.

dvarai, Kamenio pilis, Dubinos ir Deksnionių dvarai. Po papildomo susitarimo Jurgis Jonui dovanavo Alionių dvarą, už tai Jonas Volmos duoklininkus Beličonis su bandomis priskyrė prie Jurgiui priklausiusios Kamenio pilies. Pasidalyta buvo ir posesijomis Vilniuje bei Trakuose: Jurgis gavo mažesnę dvarą Vilniuje, seniau priklausiusį jų mirusiam broliui Stanislovui, ir dvarą Trakuose kartu su sklypais (*cum omnibus que ad eam antiquitatis p[er]tinebat; similiter cum omnibus attinentiis*). Jonui atiteko didysis dvaras Vilniuje, kuriame gyvendavo jų dviejų tėvas. Vėlesni dokumentai leidžia jį lokalizuoti „Vilniaus priemiestyje, kairėje pusėje kelio, vedančio nuo pilies prie didžiojo tilto per Nerį“, prie pat buvusio Manvydo sklypo⁶⁹. Tą patį dvarą su sodu, ilgainiui atitekusį karalienei Bonai, „vietoje, vadinamoje Lukiškės, netoli Vilniaus miesto, tarp švento Jurgio vienuolyno iš vienos pusės ir jo mylistos karaliaus žirgynų iš kitos bei gerbiamo Dievuje Vilniaus Šv. Jono bažnyčios klebono Jono iš Domanovo daržo iš trečios pusės“ mini ir keli XVI a. antru trečdaliu datuojami dokumentų aprašai⁷⁰.

Atskirai buvo pasidalyta motinija, bet kol kas sutelkime dėmesį į tėvoniškas žemes, kurios rodo giminės kilmę. Šiuo požiūriu svarbi 1498–1499 m. Aleksandro Jogailaičio majestotiniu antspaudu patvirtinta privilegija Trakų vaivada ir kaštelionui J. Jurgaičiui Zaberezinskiui⁷¹; ji nusako ne tik turimas valdas, bet ir jų kilmę. Tai aktualu ne vien tikrinant hipotetinius genealogijos ryšius, bet yra ir savotiškas karjeros eigos rodiklis, nes pagrįstai galime manyti, kad valdovų beneficijos sietinos su tam tikru valdovo pripažinimu, susijusiu su didesniais ar mažesniais gavėjo nuopelnais.

Manvydo ir Gedgaudo žemėvalda pristatyta J. Ochmańskio ir Wojciecho Peltzo darbuose⁷². Jau akcentuota, kad Zaberezinskių Kamenis ir Volma prieš tai priklausė minėtiems broliams⁷³, bet nepaaiškinta, kaip ir kada šios valdos atiteko Zaberezinskiams. Pasak W. Peltzo, mirus Milochnai (apie 1488 m.⁷⁴), kuriai vyras Petras Senka (Simonas) Gedgaudaitis Kamenį užrašė testamentu, neaišku, koku būdu valda perėjo į kunigaikštystės Čartoriskytės-Možaiskienės

⁶⁹ M. Homolicki, O planach Wilna, jakiém było w XVI wieku, *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet drugi nowy*, t. XXIV, 1843, p. 32 (pagal privilegijų kopijas iš 1743 m. vyskupo Zenkovičiaus vizitacijos knygos). J. Ochmańskio manymu, tai kelias, atitinkantis dabartinę Tilto gatvę (J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 59).

⁷⁰ *LM I*, nr. 214, 207, 185, 107, 101 (chronologine tvarka).

⁷¹ *AGAD*, perg. 7406 (neabejotinai būtent šito dokumento nuorašu naudojosi J. Wolffas – žr. 58 nuorodą); neišlikęs Aleksandro Jogailaičio majestotinis antspaudas minimas: *LM 10*, nr. 107. Apie šio valdovo antspaudus žr.: E. Rimša, Aleksandro antspaudai – naujas etapas valstybės sfragistikoje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, sudarė D. Steponavičienė, Vilnius, 2007, p. 152–165; S. Szybkowski, Uwagi o pieczęciach Aleksandra Jagiellończyka, *Studia Źródloznawcze*, t. LI, 2013, p. 33–42.

⁷² J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 13–74; W. Peltz, *Ród Giedygołda*, p. 23–44.

⁷³ *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі у 6 тамах*, т. 3, Мінск, 1993–2001, с. 392.

⁷⁴ W. Peltz, *Ród Giedygołda*, p. 28; J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 74.

rankas. 1525 m. jos savininku tapo Albertas Goštautas, kol galiausiai, 1549 m. mirus Goštauto našlei, Kamenis grįžo valdovo nuosavybėn⁷⁵. Vis dėlto Milochnos Gedgudaitienės Kamenis ir Avdotijos Čartoriskytės-Možaiskienės (o vėliau Goštauto) Kamenecas⁷⁶ yra aiškiai dvi skirtingos valdos. Iš Aleksandro Jogailaičio privilegijos J. Jurgaičiui Zaberezinskiui matome, kad vėlesnėse giminės kartose randamas Kamenis yra tikrai tas pats buvęs Simono Gedgudaičio dvaras⁷⁷. Tačiau kartu pabrėžiama, kad valdą dovanojo didysis kunigaikštis Kazimieras Jogailaitis, ir niekaip neužsimenama apie kokį nors giminystės santykį tarp S. Gedgudaičio ir J. Jurgaičio Zaberezinskio. Šią beneficiją reiktų vertinti kaip valdovo atlygį už iki tol J. Jurgaičio Zaberezinskio nuveiktus darbus diplomatijos srityje – įvykdytas pasiuntinybes. Vargu ar interpretuojant šį įrašą galima teigti, kad Kamenis J. Jurgaičiui Zaberezinskiui atiteko kaip S. Gedgudaičio giminaičiui, o Kazimieras Jogailaitis tik tai patvirtino. Taip manyti skatina ir tai, kad kitą S. Gedgudaičio valdą šalia Kamenio – Derevną – J. Jurgaitis Zaberezinskis nusipirko⁷⁸.

Iš įrašo Aleksandro Jogailaičio privilegijoje turbūt galima spręsti, kad J. Jurgaičio Zaberezinskio Volma yra ta pati, kurioje Stanislovas Daukšaitis fundavo bažnyčią 1474 m.⁷⁹, vėliau atitekusi valdovui (Kazimierą Jogailaitį), galiausiai dovanota J. Jurgaičiui Zaberezinskiui kartu su Kameniui. Sunku pasakyti, ar Volma yra ta pati žemė, iš kurios S. Gedgudaitis 1451 m. skyrė pajamų Višnievo bažnyčiai⁸⁰. Pasak J. Ochmańskio, pastaroji atiteko Albertui Jonaičiui Manvydaičiui, o po jo mirties – jo seseriai Sofijai Radvilieni⁸¹.

⁷⁵ W. Peltz, *Ród Giedygolda*, p. 32. Minėto testamento aprašas: *LM 1*, nr. 397.

⁷⁶ *LM 1*, nr. 535, 575, 605.

⁷⁷ *AGAD*, perg. 7406: *Bona [] seu curiam Camyen (...) per serenissimum Principem [] [] olim Regem Polonie et Magnum Ducem Lithuanie felicis recorda[tionis genitorem] nostrum [eodem] Magnifico Iohanni de [gra[]] [] donatam in districtu Now[ogro]densi sitam sic integre prout eadem g[en]erosus Syemyon Dzyedzygolphowycz [et iunctum uxor sua] tenuerunt et possede[bant]*. Laužtiniai skliausteliai rodo dėl išsityrusių raidžių neįskaitomas vietas.

⁷⁸ *AGAD*, perg. 7406.

⁷⁹ *AGAD*, perg. 7406: *[bona] ducalia curiam []z [Volma cum] villis et predys ad ipsam perti[nentibus] et cum boy[ari]s seu terrigenis [] [] qui resident et domicilia habent in terris dicte curie. Et cum trib[utarys] [...] [curio]lam [Rohaczowo] cum omnibus [pertinent]ys sic integre prout eadem generosus Stanislaus Dowkschowycz tenuit et possedit* – įrašas sunkiai įskaitomoje pergamento vietoje, tačiau valdos vardijamos chronologiškai, pagal suteikimo laiką, o ir kitose privilegijose (pvz., 1506-12-24 Žygimanto privilegijoje J. Jurgaičiui Zaberezinskiui – *LM 8*, nr. 170) Volma įvardijama greta Kamenio. Apie Stanislovo Daukšaičio fundaciją: J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 53.

⁸⁰ W. Peltz, *Ród Giedygolda*, p. 40, 42; J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 52–53.

⁸¹ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 52: 1492 m. priklausio Zofijai Manvydaitei Radvilieni, paveldėta iš anksčiau mirusio brolio.

Galiausiai iki šiol nebuvo pastebėtas Deksnionių atvejis. Ir šiuo atveju negalime viena-reikšmiškai spręsti, ar kalbama apie tą pačią valdą, dvi skirtingas valdas ar skirtingas tos pačios valdos dalis. W. Semkowiczius manė, kad Deksnionys, kuriuos 1458 m. Jonas Manvydaitis testamentu užrašė savo sūnams Jonui ir Albertui, buvo ne tokiu pavadinimu žinomas kaimas prie Radoškovičių, o kažkokia kita vėliau išnykusi gyvenvietė, priklausiusi Žiupronių valsčiui⁸². Mirus šiems dviem broliams, Deksnionys, kaip ir Volma, per jų seserį Sofiją pateko į Radvilų rankas⁸³. J. Ochmański, remdamasis 1595 m. inventoriumi, Deksnionis apibūdina kaip nunykusį valsčių, besidriekiantį „į vakarus nuo Radoškovičių palei kairįjį Viazinės upės krantą nuo Vazgelų iki Groničių kaimo“⁸⁴. Autoriui žinomi šie Deksnionių savininkai: Alberto Ivaškaičio Sakaičio žmona Elzbieta (1489 m.), Stanislovas Butrimas (1492), Sofija Manvydaitė Radvilienė (1492)⁸⁵.

Kaip minėjome, Deksnionys įvardijami tarp pagrindinių Jono Jurgaičio Zaberezinskio valdų, kurias jo sūnūs pasidalijo 1509 m.⁸⁶ 1456 m. iš jų skiriama dešimtinė Zaberezės bažnyčiai aprūpinti⁸⁷, o Aleksandro Jogailaičio privilegija nurodo jų kilmę: tai Žygimanto Kęstutaičio beneficija Juškai (Jurgiui) Rimvydaičiui⁸⁸. Lietuvos Metrikoje išlikę dokumentai sako dar daugiau. Kazimiero Jogailaičio laikų knygoje rašoma, kad Andriaus Daugirdaičio dukra Elzbieta (*Алжыта*) išieškojo pusę Deksnionių valdos⁸⁹, o 1492 ar 1493 m. J. Jurgaitis Zaberezinskis gavo iš valdovo žemės Deksnionyse, kurią nusipirko iš Hanusaičių, patvirtinimą⁹⁰. Peršasi išvada, kad šaltiniuose minimi Jonas Daugirdas ir Daugirdas turėjo būti tas pats asmuo, Hanus (Jonas) Daugirdaitis – Jono Daugirdo sūnus ir Andriaus Daugirdaičio brolis⁹¹, o Andriaus dukra – ta pati Elzbieta Sakaitienė.

Dar kartą pabrėžkime, kad Deksnionis Žygimantas Kęstutaitis dovanojo J. Rimvydaičiui, o Volmą ir Kamenį Kazimieras Jogailaitis dovanojo J. Jurgaičiui Zaberezinskiui. Taigi negalime

⁸² *KDKW*, nr. 364.

⁸³ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 42, 52.

⁸⁴ J. Ochmański, min. veik., p. 42. *W świetle odnalezionych dokumentów, raz jeszcze powiedzieć trzeba, że Deksniany stanowiły zanikłą włość litewską, która rozciągała się na zachód od Radoszkowicz, wzdłuż lewego brzegu Wjazyni od siola Wozgielły po siola Graniczi*; plg.: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, nakł. F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, 1880–1914, t. XV, cz. 1, p. 399.

⁸⁵ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 41–42 (čia Elzbieta „Sakowiczówna“ vietoj „Sakowiczowa“), 52.

⁸⁶ *AGAD*, perg. 7440.

⁸⁷ *KDKW*, nr. 224.

⁸⁸ *AGAD*, perg. 7406.

⁸⁹ *LM 3*, p. 41.

⁹⁰ *LM 3*, nr. 17.

⁹¹ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 224, 226.

kalbėti apie paveldėjimą nei iš Manvydo, nei iš bendro Manvydo ir Rimvydo protėvio (Manvydui Deksnionys irgi buvo valdovo suteikti kaip beneficija⁹²). Grįžtant prie skyriaus antraštėje iškelto klausimo, reikia konstatuoti, kad J. Jurgaičio Zaberezinskio tėvo ir senelio naudojimas antspaudu su Lelivos herbu nėra dokumentuotas, bet nekelia didesnių abejonių, nes tą patį herbą randame ir Petro Aleknaičio atspaude⁹³, o jų bendras protėvis buvo kaip tik senelis Rimvydas. J. Ochmański pastebėjo, kad 1401 m. prie vadinamojo Vilniaus unijos akto Manvydas minimas su broliu Gedgaudu *et coeteris*. Pasak autoriaus, tai galėtų reikšti, kad Manvydas galėjo leisti priimti tą patį herbą savo giminaičiams arba šiaip bendražygiams⁹⁴. Vadinasi, pagrįsta laikyti Rimvydą Manvydo aplinkos žmogumi, nors nebūtinai giminaičiu.

Kelias į Ponų tarybą: nuo eilinio didiko iki valdovo patikėtinio

Vienas iš dviejų Vytauto laikų bajoro Rimvydo sūnų, miręs maždaug XV a. penktojo dešimtmečio pabaigoje, palikęs mažą vaiką ir pavedęs žmonai pastatyti bažnyčią savo palikuonio giminėje – tiek nedaug galime pasakyti apie Jurgį Rimvydaitį, žmogų, kurį istoriografinė tradicija laiko Zaberezinskių giminės pradininku, nors šis paveldimas giminės vardas jam priskiriamas anachroniškai⁹⁵. Be valdovų suteikčių ir jau po jo mirties našlės Aleksandros fundacijos bažnyčios Zaberezėje⁹⁶, Jurgis Rimvydaitis žinomas tik iš vieno Švitrigailos dokumento – sutarties su Vokiečių ordinu Skirsnemunėje⁹⁷. Gana gausios beneficijos (Zaberezė, Deksnionys, Alionys, Kryvičiai⁹⁸), kurias jam suteikė Žygimantas Kęstutaitis, rodytų, kad šio didžiojo kunigaikščio valdymo laikais Jurgis pasižymėjo kokia nors tarnyba, tačiau nerandame jo tarp artimiausių valdovo žmonių. Duomenys tarsi palaiko hipotezę, kad Švitrigailos nuvertimas gali būti

⁹² W. Semkowicz, Przywileje Witolda dla Moniwida, starosty Wileńskiego, i testament jego syna Jana Moniwidowicza, *Ateneum Wileńskie*, r. 1, nr 2, Wilno, 1923, p. 257.

⁹³ *Akta unji*, nr. 80.

⁹⁴ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 18.

⁹⁵ Taip nurodoma XVII a. rašiusio Kaspero Niesieckiego (K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. X, 1845, p. 12) ar gana neseniai pasirodžiusiam J. Tęgowoskio straipsnyje (J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 247). Cz. Jankowskis tiksliau nurodė, kad Zaberezinskiais pradėjo vadintis Jurgio Rimvydaičio palikuonys (Cz. Jankowski, *Powiat oszmiański*, t. II, p. 8).

⁹⁶ *KDKW*, nr. 224. Alekna ir Jurgis (Juška) Rimvydaičiai minimi XV a. penktojo dešimtmečio Kazimiero Jogailaičio suteikčių knygoje (*LM 3*, p. 22, 35, 53); kad buvo tikri broliai, liudija J. Jurgaičio Zaberezinskio žodžiai Petriui Aleknaičiui: *отцы наши были собе рожсоная братья* (*LM 6*, nr. 483).

⁹⁷ *Russisch–Livländische urkunden*, gesammelt von K. E. Napiersky, St. Petersburg, 1868, nr. 231.

⁹⁸ *AGAD*, perg. 7406. Ne toks aiškus tik įrašas apie Alionis, tačiau vietovė kelis kartus įvardyta Žygimanto Kęstutaičio suteikčių dalyje.

siejamas su žemėvaldos politika – nustojimu teikti beneficines privilegijas⁹⁹. Žygimantas Kęstutaitis, dosniai dalydamas žemę net ir buvusiems Švitrigailos aplinkos žmonėms, norėjo užbėgti už akių didikų nepasitenkinimui – apie tokią diduomenės atžvilgiu palankią valdovo politiką užsimena ir kiti šaltiniai¹⁰⁰. Tiesa, iš vėlesnių dokumentų matyti, kad kai kurias minėtas valdas (Alionis, Deksnionis) J. Jurgaitis Zaberezinskis pildė kitomis valdovo suteiktomis arba pirki-
mais¹⁰¹.

J. Jurgaičio Zaberezinskio kilmė negarantavo jam išskirtinės karjeros valdovo dvare. Nei jo tėvas, nei senelis nebuvo taip arti ankstesnių valdovų kaip jo kolegų tėvai ir protėviai¹⁰². Keli ankstyviausi būsimojo Trakų vaivados paminėjimai šaltiniuose leidžia susidaryti tam tikrą vaizdą apie jo jaunystę ir karjeros pradžią. Pirmą kartą J. Jurgaitis Zaberezinskis minimas 1456 m. birželio 13 d. motinos Aleksandros duotame Zaberezės bažnyčios aprūpinimo rašte:

(...) aš, Aleksandra, kartu su savo sūnumi Jonu, prieš tai mirusio mano vyro Jurgio pritarimu ir ypatingu įsakymu, atsižvelgdama į paskutinės pjūties dieną, trokšdama to paties mano vyro ir mūsų sielų atpirkimo, pasitikėdama Dievo gailėstingumu, (...) protėvių ir palikuonių bei dabartinių ir būsimų artimųjų sielų pagalbai, paveldėjimo teise man ir mano sūnui priklausančiame Bžezinų kaime, tarpininkaujant Kristuje geriamam Dievo malone Vilniaus vyskupui Mikalojui, pastačiau ir įsteigiau visagalio Dievo, palaimintosios Marijos apsilankymo, šv. Jono Krikštytojo, šv. Jurgio ir visų šventųjų garbei skirtą bei pašventintą bažnyčią.¹⁰³

⁹⁹ J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. IV, p. 287.

¹⁰⁰ Ten pat, p. 394; R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 202.

¹⁰¹ *LM 3*, p. 22, 75.

¹⁰² Užtektų prisiminti Jurgį Strumilą, Kęsgailą Valmantaitį ar Radvilą Astikaitį (žr. R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 62–63, 69–72); Rimvydas neminimas Vytauto palydovų būryje, žinomas tik iš patronimikų ir avonimikų. „Ponas Rimvydas“ randamas tarp minėtų Kazimiero suteiktųjų įrašų kaip buvęs kunigaikščiui Jurgiui Pronskiui dovanojamo Kamonostų kaimo (*село Камоносту*) laikytojas (*LM 3*, p. 28, pagal indiktą šį įrašą datuojame 1448-09 – 1449-08), bet tai veikiausiai kitas Rimvydas, kurio sūnus Horodlėje priėmė Gžimalos herbą (W. Semkowicz, *O litewskich rodach*, p. 102). Taip pat Jurgio Rimvydaičio nėra tarp šiaip gana gausių Žygimanto Kęstutaičio dokumentų liudininkų (ten pat, p. 64, 69–71: žinomi 22 dokumentai ir 50 liudininkų).

¹⁰³ *KDKW*, nr. 224. Abejones dėl dokumento datavimo leidžia išsklaidyti jo tekste esanti nuoroda, kad bažnyčią konsekrovo vyskupas Mikalojus (Mikalojus Deržkavičius iš Šalčininkų; jis buvo Vilniaus vyskupas nuo 1453 m.

Ko gero, galime pasitikėti paties J. Jurgaičio Zaberezinskio, kad ir suinteresuotu pareiškimu, jog, mirus tėvui Jurgiui ir motinai likus našle, jis buvo tik kelių savaičių kūdikis¹⁰⁴. Šis pareiškimas jo gimimą leidžia datuoti ne anksčiau nei 1440 m. pavasarį, nes apie tų metų vidurį jo tėvas dar buvo gyvas¹⁰⁵. Kita vertus, galima manyti, kad turtingo didiko našlės pastangomis medinės bažnyčios statyba (ji 1456 m. pavasarį buvo jau pastatyta, kaip aiškiai konstatuojama donacijos akte) neturėjo užtrukti ilgai, norint išpildyti velionio Jurgio Rimvydaičio troškimą: pasak Aleksandros, bažnyčia buvo pastatyta jo „pritarimu ir ypatingu paliepimu“ (*de consensu et speciali mandato mariti mei Georgii*)¹⁰⁶. Sprendžiant pagal pirmąją J. Jurgaičio Zaberezinskio sūnaus Jurgio paminėjimą 1487 ar 1488 m.¹⁰⁷, galime teigti, pats J. Jurgaitis Zaberezinskis gimė maždaug XV a. penktojo dešimtmečio pabaigoje.

Neaišku, kur J. Jurgaitis Zaberezinskis gyveno ir ką veikė iki 1476 m., kai buvo paminėtas Lebedžiuose, šalia Aleksandro Alšėniškio dotuojamos bažnyčios¹⁰⁸. Gana ilgas laiko tarpas nuo ankstesnio paminėjimo (1456–1476) leidžia spėlioti, kad septintojo dešimtmečio pabaigoje aštuntojo pradžioje jis galėjo būti išvykęs mokytis ar tarnauti kokio nors didikų dvare. Taip pat maždaug aštuntojo dešimtmečio pradžioje (t. y. keleri metai iki minėto pasirodymo A. Alšėniškio aplinkoje) patikimai galime datuoti jo vedybas su Ona Nasutaite (pagal vaikų gimimo laiką, žr. toliau). Šiame kontekste randame ankstyviausią dokumentuotą atvejį, kur J. Rimvydaičio palikuonis pavadintas „Zaberezinskiu“.

Su tuo susijusi paveldimo giminės vardo problema. R. Petrausko tyrimai parodė, kad jau nuo Vytauto laikų Lietuvos didikų giminių atstovai pradėjo vartoti paveldimus giminės vardus¹⁰⁹, bet tokiais paveldimais vardais tapdavo tiesiog kurio nors iš protėvių pirmas vardas, todėl Jonas Jurgaitis ir jo palikuoniai galėtų vadintis, pvz., „Rimvydais“¹¹⁰ (*nota bene*: šitaip – „Jonu

spalio 17 d. (*Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, ed. P. Rabikauskas, S. I., Roma, 1971, p 11).

¹⁰⁴ LM 6, nr. 483: *отца моего пана Юря наперед в животе не стало, а я после отца своего мал ся остал в колкус неделяхъ, а матка моя вдовою ся остала*. Žodžiai išsakyti teisme, byloje prieš pusbrolių dėl tėvonių valdų.

¹⁰⁵ E. Saviščevas, Suvaldyti chaosą: bandymas naujai tirti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero suteikčių knygą, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 1, Vilnius, 2008, p. 132, 143.

¹⁰⁶ KDKW, nr. 224.

¹⁰⁷ LM 4, p. 56 (tuo metu Jurgiui Zaberezinskiui turėjo būti mažiausiai keliolika metų).

¹⁰⁸ KDKW, nr. 228 (1476-07-15): *Praesentibus ibidem reverendissimo (...) Joanne Dei gratia episcopo Vilmensi, Olechno Sudimontowicz regiae maiestatis subpincerna, Petro Szakowicz, Joanne Zabrzezinski, Abraam, Jacobo Vilmensis ecclesiae canonicis, et aliis quam pluribus fidedignis*.

¹⁰⁹ J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. IV, p. 247.

¹¹⁰ Šaltinių stoka lemia, kad negalime sužinoti nei Rimvydo tėvo, nei kitų jo pirmtakų vardų.

Rimvydu“ – jį vadina Simas Sužiedėlis¹¹¹, bet toks įvardijimas lietuviškoje istoriografinėje tradicijoje neįsitvirtino, turbūt dėl to, kad Zaberezinskiai patys savęs niekada taip nevadino). Taigi matome čia bene pirmą atvejį, kai Lietuvos didikas savo giminei „suteikia“ vardą, sudarytą pagal vietovę (kiti atvejai: Kostevičiai¹¹²; kiek vėliau Davainų giminės atstovas nuo Krupos kaimo pasivadino Krupskiu¹¹³). Galbūt tai susiję su vedybomis. Jono Jurgaičio žmona Ona Nasutaitė buvo vienintelė dukra, taigi buvo aišku, kad visi tėvo turtai turės pereiti į dukros šeimos rankas. Jono Nasutos valdos driekėsi Palenkėje – regione, labai nutolusiame nuo Jono Jurgaičio Zaberezės. Taigi tokio paveldimo giminės vardo pasirinkimas galėjo būti motyvuotas siekiant pabrėžti savo ir palikuonių ryšį su Lietuvos žemėse besidriekiančia tėvonine valda, tokiu būdu įgijusia ypatingą giminės lizdo statusą¹¹⁴. Tokiam pasirinkimui įtaką padaryti galėjo ir faktas, kad Jonas Jurgaitis nepažinojo nei savo senelio, nei tėvo. Savo pretenzijas į ginčytinas su pusbroliu valdas grindė tuo, kad jo tėvas mirė, kai jis buvo vos kelių savaičių, ir tuo buvo pasinaudota neteisėtai atimant iš jo dalį tėvoninių valdų¹¹⁵. Vedęs lenkakalbę turtingo Mazovijos didiko dukrą, kurios į giminę įneštos valdos driekėsi pačiame Lietuvos ir Lenkijos paribyje, sąmoningai ar ne akcentavo savo kilmę iš tų žemių, kurias XVI a. šaltiniai įvardija kaip *Lithuania propria*.

Tikėtina, kad J. Nasuta suvaidino svarbų vaidmenį žento karjere. Gerus abiejų santykius rodo J. Jurgaičio Zaberezinskio dalyvavimas (pirmas tarp liudininkų) 1477 m. rugpjūčio 23 d. J. Nasutai funduojant Mežyrėčės bažnyčią¹¹⁶. Be abejonės, J. Nasutai turėjo rūpėti žento karjera. Jie abu greta vienas kito įvardijami Kazimiero Jogailaičio dovanojimo Bogdanui Andriejaičiui Sakaičiui liudininkų sąrašė 1484 m. spalio 10 d. Trakuose: J. Nasuta kaip Gardino, J. Jurgaitis Zaberezinskis kaip Polocko seniūnas¹¹⁷.

¹¹¹ *Lietuvių enciklopedija*, t. XXIV, p. 390; t. XXXV, p. 325.

¹¹² J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. IV, p. 247.

¹¹³ J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 256–257.

¹¹⁴ Netikslus tvirtinimas, kad Zaberezinskiai ir Iljiničiai buvo stačiatikiai (M. Zgliński, *Wistycze – z historii kultury cysterskiej w Wielkim Księstwie Litewskim, Menotyra. Studies in Art*, t. 21, nr. 1, 2014, p. 49; A. Mironowicz, *Monaster św. Onufrego w Jabłecznej, Życie monastyczne na Podlasiu*, Białystok, 1998, p. 29). Tai rodo šių giminių katalikiškų bažnyčių fundacijos, kurių dokumentavimas nekelia įtarimų, nors originalai daugeliu atvejų neišlikę: Zabrezė, 1456 m. (*KDKW*, nr. 224); Mežyrėčė, 1506 (A. Pleszczyński, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzyrzeckiej*, p. 89–90); Simnas, 1520 (J. Totoraitis, *Sūdivos Suvalkijos istorija*, p. 470–471; P. Biržys, *Lietuvos miestai ir miesteliai. I tomas: Alytaus apskritis. Dzūkų kraštas*, p. 280–281); Kamenis, 1522, 1524 (*MAVB RS*, F. 43–204, l. 113v–114 ir 129v); Alytus, 1524, 1536 (*MAVB RS*, F. 43–204, l. 131–132v ir 170v).

¹¹⁵ *LM* 6, nr. 483; R. Petrauskas, *Galia ir Tradicija*.

¹¹⁶ A. Pleszczyński, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzyrzeckiej*, p. 222.

¹¹⁷ *LM* 25, nr. 9.

Dėl paties J. Nasutos karjeros literatūroje nesutariama. Kaip ką tik minėjome, gyvenimo pabaigoje (mirė 1484 m. pabaigoje arba 1485 m. pradžioje) J. Nasuta užėmė gana prestižinį Gardino seniūno postą. Sunkiau spręsti apie jo karjeros pradžią (taip pat giminės pirmtakus), nes keli XV a. šaltiniai mini „Nasutą“ be vardo. Antai 1430 m. minima Drohičino seniūnų Nasutą R. Petrauskas tapatina su J. Nasutos tėvu Jurgiu, o pasak T. Jaszczolto, tai būtų to paties J. Nasutos tėvas Mikalojus (jį R. Petrauskas laiko Jono seneliu), o Jurgį Nasutą T. Jaszczoltas įvardija kaip hipotetinį Jono brolių¹¹⁸. Autorius taip pat neatmeta galimybės, kad Bychovco kronikoje minimas Jurgis, Drohičiną prijungęs prie Mazovijos, yra tas pats Jonas, tik blogai užrašytu vardu. Iki 1463 m. Drohičino ir nuo 1471 m. Bresto seniūnas Nasuta, pasak autoriaus, yra tas pats Jonas. Tai, kad dukros jungtuvės datuojamos aštuntojo dešimtmečio pradžioje, galutinai klausimo neišsprendžia, vis dėlto būtume linkę pritarti R. Petrausko nuomonei, kad čia du skirtingi žmonės, tėvas ir sūnus, kadangi retas atvejis, kad XV a. šaltiniai beveik 50 metų kalbėtų apie tą patį žmogų¹¹⁹.

O. Nasutaitės motina buvo Sudimanto Dargaičio dukra, Aleknos Sudimantaičio sesuo¹²⁰. Procese dėl J. Jonaičio Zaberezinskio ir Itamilos Laševskos-Krupskos santuokos galiojimo buvęs pastarosios vyro – Felikso Krupskio – motinos Onos tarnas, Tžaskos herbo Mazovijos bajoras Mikalojus Ryciciškis paliudijo, kad O. Zaberezinskienė ir Ona Krupskienė, būdamos pusseserės (pagal toliau pateikiamą schemą, jūdvių motinų tėvas buvo Sudimantas), viena kitai ne kartą siūsdavo dovanų. Liudininkas dar pabrėžė, kad nors abidvi ir buvo panašaus sudėjimo ir išvaizdos, O. Zaberezinskienė atrodė gražesnė, nes išėjęs iš proto ponios Krupskienės vyras¹²¹ buvo jai veide padaręs tam tikrų žaizdų¹²².

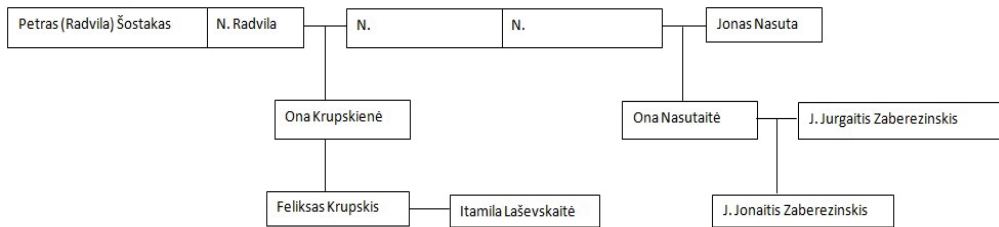
¹¹⁸ R. Petrauskas, *Lietuvo diduomenė*, p. 274–275; T. Jaszczolt, Jan Nasuta z Międzyrzecza (zm. po 29 XI 1484), *Słownik biograficzny białostocko–łomżyńsko–suwalski*, z. 3, Białystok, 2005, p. 111–112; R. Jasas, Paaiškinimai, *Lietuvos metraštinis*, p. 289; J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 252–253.

¹¹⁹ 1511-06-21 Žygimanto Senojo privilegijoje J. Iljiničiui aiškiai skiriami „senas ponas Nasuta ir jo sūnus ponas Jonas“ (*LM 9*, nr. 196).

¹²⁰ *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta. Volumen III. Pars I: Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesis plocensis, wladislaviensis et gneznensis (1422–1533)*, ed. B. Ulanowski, Cracoviae, 1908, nr. 301 (toliau – *Acta iudiciorum*); J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 249–250; 252–254; plg. R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 275: remdamasis tuo pačiu šaltiniu, autorius teigia, kad J. Nasutos žmona kilusi iš Mazovijos bajorų.

¹²¹ Ivaškos Davainaičio (mirusio 1459–1460 m.) ir Onos sūnus Petras, atrodo, pirmas iš giminės pasivadinęs Krupskiu, nuo Krupos kaimo Lydos paviete, kur jo tėvas fundavo bažnyčią (R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 228), be sūnaus Felikso, turėjo dar keturias dukras: Kotryną, Elžbietą, Sofiją ir Oną (J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 255).

¹²² *Acta iudiciorum*, nr. 301: *Nobilis Nicolaus de Rycicze (...) respondit se novisse Felicem Krupski, nam et matri sue servivit, novit etiam a puero modernum Iohannem Zabrzesinski. Item respondit non novisse se quendam Su-*

Istoriografijoje atkreiptas dėmesys į didžiulius nuotakos, vienintelės tėvų palikuonės, atneštus turtus¹²³. Sąrašas valdų, kurias kartu su savo vyru paveldėjo Ona Nasutaitė, pateikiamas 1499 m. spalio 16 d. Aleksandro Jogailaičio patvirtintoje privilegijoje. Iš jos sužinome, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas dovanojo Onos proseneliui Mikalojui Nasutai Mežyrėčės miestą, Bialos dvarą prie Kžnos upės, Jablečnos dvarą prie Bugo upės, Vistyčių dvarą prie Lsnos upės ir kt. Bresto paviete, Šerešovo gaudavietes Kameneco paviete. Vytauto brolis, Žygimantas Kęstutaitis, davė tam pačiam M. Nasutai Voznikus Melniko paviete ir Kvasovką Gardino paviete¹²⁴. Prie to reikėtų pridėti dar Nemoikus, kuriuose J. Nasuta taip pat pastatęs bažny-

*dzymunth (...) proavum moderni dni Zabrzszinski, sed duntaxat matres tam dni Zabrzszinski quam Felicis Krupski, causam sciencie dicens, nam serviebat matri ut supra dni Krupski. Requisitus, de qua domo et quibus parentibus erat mater dni Krupski, Anna nomine, dixit, quod filia cuiusdam Radwil Lithuani, quem tamen testis non novit, sed germanum eius bene: Petrum Schostak, cui eciam serviebat a puero; item respondit tandem, quod novit, ut supra, matrem dni Zabrzszinsky, cuius nomen eciam dixit Anna, que fuerat filia unica cuiusdam Nassuth, qui mortuus est in Grodno, circa cuius mortem testis presens intererat, uxorem eiusdem Nassuth non novit, sed audivit a dicta domina sua Krupska, quo illi fuerat amita germana, que et sepius vocabat et pro tali habebat matrem dni Zabrzszinski sororem amitivam germanam, ut supra, mittebantque sepius inter se hicinde munuscula. (...) Requisitus tandem respondit, quod suo tempore fuit publica vox et fama dictam dnam Annam Krupska et Annam matrem dni Zabrzszinski fuisse sorores amitivas; tandem ad interrogationem addidit, quod in statu sive quantitate corporis erant equales, pulcior tamen apparebat Zabrzszinska, quoniam dne Krupska maritus insaniens in naso certas cicatrices fecerat. Plg. J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 249–250. F. Krupskio motinos tėvas nebuvo Mikalojus Radvilaitis, kaip kad nurodo J. Tęgowskis. Atrodo, kad tai kažkokie kiti Radvilos (*KDKW*, nr. 331 minimas *Radiuil Jadogowicz*).*

¹²³ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 90; A. Wawrzyńczyk, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI wieku*, Wrocław, 1951, p. 20 etc.; T. Jaszczolt, Jan Nasuta z Międzyrzecza (zm. po 29 XI 1484), *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwalski*, z. 3, Białystok, 2005, p. 113.

¹²⁴ *Сборник статей разъясняющих польское дело по отношению к Западной России*, составил и издал С. Шолкович, Вильна, 1887, p. 97–98; dokumentas pristatomas Stepono Batoro laikų (1579 m.) komisijos, turėjusios nustatyti Palenkės (prijungtos prie Karūnos) ir Bresto (pasilikusio LDK) vaivadijų ribas – kaip tik pačiame jų pasienyje driekėsi Mežyrėčės miestas. Pasak Palenkės valdų administracinę priklausomybę analizavusios Dorotos

čia¹²⁵. Akcentuotina, kad būtent iš motinos pusės (o ne tarp miglotų tėvo šaknų) randame apčiuopiamus Zaberezinskio palikuonių giminystės ryšius su kitomis įtakingiausiomis didikų giminėmis – tiek Radvilomis, tiek Kęsgailomis¹²⁶. Reikia pabrėžti, kad O. Nasutaitė, vienintelė palikuonė, ištekėjo toli gražu ne už Trakų vaivados, ne už žemės maršalo, kaip vėlgi anachroniškai nurodoma¹²⁷, o už, tiesa, kilmingo, bet niekaip dar nespėjusio pasižymėti ir tėvo protekcija negalėjusio naudotis jaunuolio¹²⁸. Kai suaugęs J. Jurgaitis Zaberezinskis 1476–1477 m. pirmus du kartus minimas viešajame gyvenime, jis įvardijamas dar be jokių pareigų ir tik 1482 m. pavadinamas (valdovo) maršalu¹²⁹. Per tą laiką (iki 8 dešimtmečio pabaigos), be jokios abejonės, jau bus gimę visi keturi jo vaikai – apie tai sprendžiame iš ankstyviausių jų paminėjimų. Jau rašėme apie Jurgį, minimą 1487 ar 1488 m.; Jonas 1493 m. studijavo Krokuvoje; Stanislovas 1495 m. sausį kartu su tėvu dalyvavo pasiuntinybėje į Maskvą būsimai Lietuvos didžiajai kuni-gaikštenei Elenai atlydėti. Asmeniškai su ja susitikti progą turėjo ir jaunoji Jadvyga Zabere-

Michaluk, Melniko bajorai turėjo pretenziją į Mežyrėčę ir Bialą, kurias grindė jų bendra kilme su Melniko pavietiu (t. y. Palenkės vaivadijai) priklausiusiais Voznikais. J. Zaberezinskis, pasak jų, turėjo Mežyrėčę atplėšti nuo Melniko ir prijungti prie Bresto (D. Michaluk, *Ziemia mielnicka województwa podlaskiego w XVI–XVII wieku. Osadnictwo, własność ziemska i podziały kościelne*, Toruń, 2002, p. 33).

¹²⁵ S. C. Rowell, *Anekdota ekklesiatika*: 1. LDK krikščioniška kasdienybė pagal seniausią išlikusią XV amžiaus LDK katalikų Bažnyčios teismo knygą, *Lietuvos istorijos metraštis 2010-1*, p. 96; *Haeres in Niemoyki 1524-11-08* bylos prieš Drohičino bajorą Joną Luščevskį dokumente vadinamas Mikalojus Jurgaitis Zaberezinskis (*LM TBK 4*, nr. 164).

¹²⁶ J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 249–250, 254.

¹²⁷ T. Jaszczolt, *Jan Nasuta*, p. 113. Apie šią santuoką žinome iš vėlesnių dokumentų, pvz.: *Сборник стамей*, p. 97–98. Jadvygos Aleksandraitės (Aleksandro Jogailaičio Alšėniškio dukters), kuri 1499 m. gavo privilegiją, leidžiančią turėti nešiojamąjį altorių, vyras buvo ne LDK maršalas J. Jurgaitis Zaberezinskis (taip nurodo M. Kowalczyk, Bulla papieža Aleksandra VI dla biskupa wileńskiego Wojciecha Tabora, *Ludzie, Kościół, Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze–wczesna epoka nowożytna)*, Warszawa, 2001, p. 280 – už galimybę naudotis šia publikacija autorius dėkingas S. C. Rowellui), o valdovo maršalas Jonas Liutauras Chrebtavičius (žr. K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 111–112).

¹²⁸ Artimiausias žinomas giminaitis buvo Alekna Rimvydaitis – dėdė, paskutinį kartą minimas tame pačiame rašte kaip motina (R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 285), turime žinių, kad dalijosi Kryvičių valda su J. Jurgaičiu Zaberezinskiu (*LM 6*, nr. 483), vadinasi, nuo 1456 m. dar tikriausiai gyveno daugiau kaip dešimt metų.

¹²⁹ *Описание русских и славянских рукописей Румянцевского музея*, p. 111: Stanislovas Hanusaitis parduo-da Trakų vaivada Martynui Goštautui pusę savo tėvonišės Borkų valdos prie Pripetės upės ir kt. Liudininkai: Vitėsksko vietininkas ponas Ivaška Iljiničius, ponas Jonas Zaberezinskis maršalas, ponas Jurša Vladimiro seniūnas, ponas Jurgis Kučukaitis maršalas, ponas Jokūbas Kuncevičius, Miklašas Butkovičius, Michna Kločka, Hanusas Beitnarovičius. Trakuose, birželio 26 d., 1482 m. (pagal 15 indiktą); *Urządnicy centralni*, nr. 513.

zinskytė, lydima motinos per tą pačią kelionę Polocke. Jurgis Iljiničius greitai po šio įvykio tapo jos vyru; apie tai galime spręsti iš duomenų, kad savo ir Jadvygos dukrą ištekino 1516 m.¹³⁰

Istoriografijoje sutariama, kad jau 1484 m. pavasarį, mirus antram valdovo sūnui šv. Kazimierui, J. Jurgaitis Zaberezinskis buvo įgaliotas siūlyti Maskvos didžiajam kunigaikščiui Ivanui ištekinti savo dukrą už Aleksandro Jogailaičio, kaip galima spręsti iš abiejų valdovų ir paties J. Jurgaičio Zaberezinskio netiesioginių užuominų ir vėlesnio Aleksandro Jogailaičio susirašinėjimo su Lenkijos karaliumi Jonu Albertu¹³¹. Nežinome, ar J. Jurgaitis Zaberezinskis buvo paskirtas Polocko vietininku prieš šią pasiuntinybę ar po jos¹³². Aišku, kad šis dar gana jauno valdovo maršalo epizodas padarys jį bene ryškiausiu LDK diplomatijos protagonistu Aleksandro Jogailaičio valdymo pradžioje. K. Pietkiewiczius linkęs to protagonizmo nepervertinti ir akcentuoja istorikų nepastebėto Mikalojaus Radvilaičio vaidmenį¹³³. Diplomatinės korespondencijos analizė leidžia teigti, kad šis darbas, siekiantis užtikrinti taiką tarp valdovų, buvo kolegialus veikimas Ponų taryboje, ką pabrėždavo ir pats Polocko vietininkas¹³⁴. Vis dėlto sunku sutikti su K. Pietkiewicziaus pastaba, kad J. Jurgaičio Zaberezinskio, kaip pagrindinio derybų vedėjo su Maskva 1493–1494 m., vaidmuo yra nesusipratimas. Pati Ponų taryba su tuo pačiu Mikalojumi Radvilaičiu priešakyje instrukcijoje savo pasiuntiniui Jokūbui Kuncevičiui nurodo

¹³⁰ *LM 4*, p. 56; *Cracovia Lituanorum saeculis XIV–XVI*, t. I, ed. W. Urban, S. Lūžys, Vilnius, 1999, p. 80; *СИРИО*, t. 35, p. 160, 184; K. Jurginytė, *Iljiničiai ir jų žemėlaidis XV–XVI a. Magistro darbas*, Vilnius, 1999, p. 13; Jono Abromaičio Ezofovičiaus ir Jadvygos Jurgaitės Iljiničiūtės vedybos.

¹³¹ *СИРИО*, t. 41, p. 43 (1484 m. birželis, Maskvos didysis kunigaikštis Ivanas Vasilijevičius kunigaikščiui Vasilijui Nozdrovatijui Kryme): *А спросить ты царь [Менли-Гирей] о королеве после, что у меня нынеча посоль былъ отъ короля, и ты бы царю сказалъ, что присылалъ ко мне король своего посла пана Яна Забережского о порубежныхъ делехъ, а иныхъ дель за нимъ ни которыхъ не было. Вспросить ты царь о томъ, и ты то ему скажи; а не спросить ты, и ты ему о томъ не говори.*; ten pat, t. 35, p. 12, 14, 71; F. Papée, *Polska i Litwa na przełomie wieków średnich. Tom I. Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka*, p. 115–116, 156–157; L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa*, p. 362; F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, 1949, p. 4; K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 67; E. Banionis, *LDK pasiuntynių tarnyba XV–XVI a.*, Vilnius, 1998, p. 343; M. Byčkova, *Didžioji kunigaikštystė Elena Maskvoje ir Vilniuje, Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius, 2007, p. 94.

¹³² Tikriausiai buvo paskirtas po pasiuntinybės: pirmą kartą kaip Polocko vietininkas J. Jurgaitis Zaberezinskis paminėtas 1484-10-10 Trakuose (*LM 25*, nr. 9).

¹³³ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 17; Idem, Radziwiłł (Radziwiłłowicz) Mikołaj h. trąby (zm. 1509), *PSB*, t. XXX, p. 315.

¹³⁴ *СИРИО*, t. 35, p. 71, 79: *Я о томъ деле здесе съ княземъ бискупомъ и съ паны радою государя нашего розмовать.*

šalių atstovus J. Jurgaitį Zaberezinskį ir Jakovą Zacharjičių¹³⁵. Netrukus po Aleksandro Jogailaičio ir Elenos jungtųjų 1495 m. kovo 30 d. *attendentes grate fidelitatis obsequia et merita* valdovas J. Jurgaičiui Zaberezinskiui suteikė Dubiną, buvusią Mstislavlio kunigaikščio Ivano Jurevičiaus Lengvenaičio (kurio našlė ką tik mirė) valdą¹³⁶. Nors diplomatinės pastangos ilgalaikių pageidaujamų rezultatų neatnešė, atvedimas prie kunigaikštiškos poros vedybų pagrįstai laikomas tolesnio Trakų kašteliono kilimo karjeros laiptais prielaida¹³⁷.

Iš Polocko J. Jurgaitis Zaberezinskis persikėlė į Naugarduką, 1496 m. vasarą pasikeitęs vietininkystėmis su Jurgiu Pacaičiu¹³⁸. Neilgas (nepilnų dvejų metų) vietininkavimo Naugarduke laikotarpis sutapo su bendru Lenkijos karaliaus Jono Alberto ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio žygiu prieš Moldavijos kunigaikštį Steponą, kuriame J. Jurgaitis Zaberezinskis nedalyvavo¹³⁹.

¹³⁵ СИРИО, т. 35, p. 339 (Vilnius, 1502-11-13): *пережь сего писывать и неоднокроть пань Яковъ Захарынь до брата нашего, воеводы тротского, моршалка зельского, пана Яна Юрьевича, ижебы онь намъ молвить, и мы быхмо вси господаря нашего на то вели и его милости радили, штобы дать Богъ промежи гсударей быть миръ и любовь и всякаа добраа смолва, ижебы болиши того кров христьянскаа не лилася*. Čia, tiesa, kalbama apie vėlesnį derybų etapą, vykdytą iš naujo prasidėjus karui 1500 m., bet išlikę dokumentai rodo, kad šis sakinyvis gerai atspindi ir ankstesnę derybų fazę. Susirašinėjimo su Maskvos didikais medžiaga konceptualiai panaudota Mariaus Sirutavičiaus LDK diplomatijos tyrinėjimuose (M. Sirutavičius, LDK Ponų taryba ir Maskvos bajorai: formalieji paralelinės diplomatijos aspektai 1492–1569 m., *Lietuvos istorijos metraštis*, 2010-2, p. 5–28 – ten pateikta nuoroda į ankstesnius autoriaus darbus šia tematika).

¹³⁶ AGAD, perg. 7393. Ligi šiol privilegija buvo žinoma tik iš vėlesnio rusėniško patvirtinimo (LM 6, nr. 142). Dėl šio dvaro įvyko *controuersia* su kunigaikščiu Simonu Mykolaičiu Olelkaičiu Sluckiškiu (žr. AGAD, perg. 7406 – Vilnius, 1498/1499), kuris į ją pretendavo, nes buvo vedęs kunigaikščio Ivano Lengvenaičio Mstislavliškio vieną iš dviejų palikuonių – dukrą Nastaziją (K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, 2014, p. 124). Tačiau dvaras liko J. Jurgaičio Zaberezinskio rankose, jį paveldėjo jo sūnus Jurgis (AGAD, perg. 7440).

¹³⁷ Apie Elenos atvykimo į Vilnių ir vestuvių ceremonijos peripetijas žr. W. Białowiejska, Stosunki Litwy z Moskwą w pierwszej połowie panowania Aleksandra Jagiellończyka (1492–1499), *Ateneum Wileńskie*, VII, 1930, p. 731–734. Apie LDK ir Maskvos santykius žr. M. Sirutavičius, Tarpvalstybinės sutartys Lietuvos ir Maskvos diplomatinių santykių praktikoje XV a. pabaigoje – XVI a. šeštajame dešimtmetyje, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės sutartys 1449–1556 metai*, sudarė M. Sirutavičius, Kaunas, 2016, p. 19–24.

¹³⁸ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 90.

¹³⁹ Nors dėl Maskvos grasinimo nutraukti taiką Aleksandras Jogailaitis turėjo trauktis atgal, vis dėlto broliui į pagalbą atsiuntė kelių tūkstančių savanorių raitelių korpusą; žr.: K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, 2014, p. 120; Z. Spieralski, Kiszka Stanisław Piotrowicz h. Dąbrowa (zm. 1513 lub 1514), *PSB*, t. XII, 1967, p. 515. Nors, pasak F. Papée, „lietuviai ponai prieš Moldaviją eiti nenorėjo“ (F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, 2006, p. 23), žinoma, kad iš Lietuvos didikų, be kariuomenei vadovavusio S. Petraičio Kiškos, kampanijoje dalyvavo taip pat Stanislovas Davainaitis ir Jurgis Račkaitis. Pastarasis kaltino pirmąjį, neva iš Valakijos karo pabėgęs, tačiau trijų karaliaus dvariškių liudijimas padėjo jam išsivaduoti iš kaltinimų (*Matricularum Regni Poloniae summaria. Pars II, Iohannis Alberti regis tempora complectens (1492–1501)*), contextuit indicesque adiecit T. Wierzbowski, Varsoviae, 1907, nr. 1408: *Rex testificatur, quia Stanislaus Dowoynowycz, indigena Lithuaniae, a quodam Georgio Raczyk Lytwano*

1497 m. liepos mėnesį iš Lucko Volynėje, kur lietuvių kariuomenė rinkosi žygiui, valdovas siuntė jam pavedimą suteikti Martynui Chrebtavičiui (veikiausiai užtartam Aleksandrą Jogailaitį lydėjusio brolio Jono Liutauro) du žmones Naugarduko paviete¹⁴⁰. Panašaus turinio raštą didysis kunigaikštis J. Jurgaičiui Zaberezinskiui siuntė 1498 m. sausio 23 d iš Gardino, jau sugrįžus iš Volynės, prašydamas totoriams Hazkai, Obdiškai, Leguškai ir Kadišui leisti valdyti žmones ir žemę, kurias jų tėvui Bogdanui dovanavo Kazimieras Jogailaitis¹⁴¹.

Kaip tik tuo metu, 1497 m. gruodžio 6 d., Petrą Jonaitį Mantigirdaitį ištikusi mirtis J. Jurgaičiui Zaberezinskiui atvėrė kelią nepaprastai dideliam iškilimui. 1498 m. birželio pradžioje Vilniaus seime Aleksandras Jogailaitis J. Zaberezinskį paskyrė į Trakų vaivadas ir žemės maršalus, kartu J. Jurgaitis Zaberezinskis išlaikė dar ir Trakų kašteliono pareigybę, o tai neturėjo precedento¹⁴². Taip J. Jurgaitis Zaberezinskis pasiekė pačios ryškiausios Aleksandro Jogailaičio laikų LDK karjeros viršūnę, jei žiūrėsime į užimtas pareigas. Tiesa, šiam valdovui tai buvo vienintelė galimybė nominuoti ką nors į vieną iš aukščiausių valstybės pareigų (Trakų ar Vilniaus vaivados, žemaičių seniūno), nes kitos liko užimtos per visą Aleksandro Jogailaičio gyvenimo laikotarpį. Gerokai dažnesnius pasikeitimus matome žemesnio rango vietininkystėse (Naugarduko, Polocko, Vitebsko, Smolensko ir t. t.), kurios būdavo užimamos ne iki gyvos galvos.

Galbūt su naujai užimtomis žemės maršalo pareigomis reikia sieti itin didelį aktyvumą diplomatijos srityje¹⁴³. Šiuo požiūriu patys intensyviausiai pasirodė 1501 m. Metų pradžioje buvo atgaivintas susirašinėjimas su J. Zacharjičiumi. Laiške, kurį šis gavo pirmadienį 1501 m. vasario 22 d., J. Jurgaitis Zaberezinskis priminė J. Zacharjičiui jų ankstesnę korespondenciją dėl Aleksandro Jogailaičio ir Elenos vedybų, dėl taikos tarp Lietuvos bei Maskvos Didžiųjų Kunigaikštysčių ir kaip visa tai, dėl ko susirašinėjo, pavyko įgyvendinti. „Taip Dievas norėjo, taip ir atsitiko“: Aleksandras ir Elena susituokė, abiejų valstybių vadovai vienas kitam pažadėjo taiką ir am-

in culpatu, qualiter a bello Valachiae gesto fugierit, testimoniis Stanislai et Simeonis de Chlewyska germanorum et Nicolai Jemyelnyczky, curiensis regii, plenarie expurgatus sit.) [1499-05-13 Krokua]. Jaunas K. Ostrogiškis pasižymėjo, nes sutriuškino Mahmet-Girėjaus vadovaujamą totorių būrį (Z. Wojtkowiak, Ostrogiński Konstanty Iwanowicz książę (ok. 1460–1530), *PSB*, t. XXIV, 1979, p. 486). Žr. dar W. Białowiejska, *Stosunki Litwy z Moskwą*, p. 763–764.

¹⁴⁰ *LM* 6, nr. 235.

¹⁴¹ *LM* 5b, nr. 170.

¹⁴² Kaip Trakų vaivada ir žemės maršalas J. Jurgaitis Zaberezinskis pirmą kartą minimas 1498-06-06 (*Urządniccy centralni*, nr. 401-402; *Urządniccy. Województwo trockie*, nr. 1417; K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 90). Trakų kaštelionu dar buvo 1499-07-22 (*KDKW*, nr. 464), o jau 1499-07-24 šias pareigas užėmė S. Kęsgaila (*Akta unji*, nr. 76).

¹⁴³ Apie žemės maršalo kompetencijas žr. L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 86; plg. W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. III, p. 31–32.

žiną draugystę. „O dabar nežinia, kieno piktu patarimu taip daro: mūsų valdovo žemę užkariauja, daug miestų ir valsčių užima, o kitas degina“¹⁴⁴. Antroje laiško dalyje Trakų vaivada ragina „savo draugą ir brolių“ Zacharjičių, kad primintų savo valdovui apie jo duotą amžinos taikos priesaiką, kad abi tautos džiaugtųsi tarpusavio meile. Dviejų didikų susirašinėjimas išaugo į LDK Ponų tarybos korespondenciją su Maskvos didžiojo kunigaikščio Ivano Ponų taryba¹⁴⁵. Paskutiniai laišakai, kuriais pasikeitė J. Jurgaitis Zaberezinskis su J. Zacharjičiumi (1501 m. balandžio 4 d. ir atsakymas), yra vienas iš įdomiausių ir turiningiausių šaltinių Aleksandro Jogailaičio laikų LDK vidiniams ir išoriniams santykiams pažinti¹⁴⁶. Tų pačių metų gegužės mėnesį Trakų vaivada vedė derybas su Livonija. Jo žodžiai, išsakyti Daugpilio komturui, kartais cituojami kaip glaudaus dviejų Jogailaičių (Jono Alberto ir Aleksandro) bendradarbiavimo įrodymas:

*(...) do szolde ewer g. keinen geloben tczuschstellen, der dur-
lauchste her grosfurste wuste woll, was szejn bruder der konningk
thethe, imgleichen wuste der konningk woll, was der herr
grosfurste thete, wan szejn von Gothes wegen szo under szich doran
schtönden, das des einen willen und wissen ouch des andern wil-
len und wissen were.*¹⁴⁷

Po LDK ir Livonijos sąjungos sudarymo gruodžio mėnesį Ivanas bandė atskirti Lietuvą nuo Livonijos, tam siuntė savo pasiuntinį Charką Evremejevą pas J. Zaberezinskį ir pas Smolensko vaivadą S. Kišką. Tačiau, nieko nepasiekęs, pradėjo reguliarią Smolensko apgultį¹⁴⁸.

Diplomatiniai santykiai leidžia mums prieiti ir prie socialinių santykių temos. Literatūroje į vidutinių bajorų sluoksnį atkreiptas dėmesys, ypač žemėvaldos kontekste, kaip į didikų valdų administratorius¹⁴⁹. Tačiau diduomenės tarnai atlikdavo ir kitokias funkcijas. Tai atsispindi J. Jurgaičio Zaberezinskio korespondencijoje su Naugardo vaivada J. Zacharjičiumi ir Maskvos

¹⁴⁴ СИРНО, t. 35, p. 313.

¹⁴⁵ 1501–11 pab. J. Zacharjičius siuntė pas Trakų vaivadą savo pasiuntinį, 1502-08-03 ir 1502-11-13 LDK Ponų taryba siuntė savo laiškus rusų didikams: СИРНО, t. 35, p. 332, 333–4, 339.

¹⁴⁶ СИРНО, t. 35, № 68, p. 327–329; F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, p. 68–69; M. Sirutavičius, *LDK Ponų taryba ir Maskvos bajorai: formalieji paralelinės diplomatijos aspektai*, p. 12.

¹⁴⁷ *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch*, begründet von F. G. Bunge, Band 2, 1501–1505, Riga, Moskau, 1905, nr. 104; L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego*, p. 402; F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, 1949, p. 68–69: pasak autoriaus, broliai sutarė daug geriau negu Vytautas su Jogaila.

¹⁴⁸ F. Koneczny, *Walter von Plettenberg landmistrz inflancki wobec Zakonu, Litwy i Moskwy 1500–1525*, Kraków, 1891, p. 17 (148).

¹⁴⁹ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 62, 66.

didžiojo kunigaikščio vaivada kunigaikščiu Ivanu Jurevičiumi Patrikejevu (išliko bent penki J. Jurgaičio Zaberezinskio laišakai iš laikotarpio tarp 1492 m. liepos ir 1493 m. gegužės¹⁵⁰). Tuometis Polocko vietininkas siūsdavo savo tarnus kalbėti su Maskvos kunigaikštystės didikais. 1492 m. minimas pas J. Zacharjičių nuvykęs raštininkas Laurynas. Savo laiške J. Jurgaitis Zaberezinskis nurodo: „ką jis nuo mūsų jūsų mylistai kalbės, jūsų mylista tegul tiki, tai mūsų pačių žodžiai“¹⁵¹. Taigi raštininkui Laurynui buvo patikėta atsakinga užduotis kalbėti su Naugardo vaivada apie Aleksandro Jogailaičio ir Maskvos kunigaikštystės Elenos piršlybas ir taiką tarp abiejų valstybių¹⁵². Netrukus J. Jurgaitis Zaberezinskis pasiuntė į Naugarą kitą savo tarną Ivašką Jermolovą¹⁵³, o po kelių mėnesių, 1493 m. pradžioje, sakalininką Pavliučką¹⁵⁴. Maždaug tuo pačiu metu tais pačiais reikalais pas Ivaną Patrikejevą į Maskvą nuvyko J. Jurgaičio Zaberezinskio žmogus Vasilka¹⁵⁵.

Dar vieną J. Jurgaičio Zaberezinskio dvaro žmogų randame 1506 m. Klecko mūšio aprašyme. Bychovco kronikos autoriaus (manoma, kad pats dalyvavo mūšyje¹⁵⁶) neliko nepastebėtas epizodas, kai, nedideliame dvarionių būriui per anksti išsiveržus į priekį, totoriai, nukirtę žemės maršalo J. Jurgaičio Zaberezinskio raštininkui Kopčiui galvą, tyčiodamiesi ją nešiojo įsmeigtą ant ieties. Pasak kronikininko, būtent tuo metu LDK kariuomenės vadas M. Glinskis davė savo kariams signalą peržengti upę ir pulti priešus¹⁵⁷.

Politinio elito gretose tarp Vilniaus ir Krokuvos

Nors atrodo, kad lemiamą įtaką J. Jurgaičio Zaberezinskio karjerai padarė svarbiausias tuo metu Aleksandro Jogailaičio ir Elenos jungtinių projektas, taip pat būtina aptarti pasiuntinybes pas Lenkijos Karūnos ponus bei kontaktus su tenykščiu politiniu elitu. Tiksliai pastebėta, kad naujai iškilusių didikų sėkmė priklausė nuo sugebėjimo integruotis į jau nusistovėjusią socialinę aplinką¹⁵⁸. Istoriografijoje įprasta teigti, kad Lenkijoje J. Jurgaitis Zaberezinskis turėjo daug

¹⁵⁰ СИРИО, t. 35, p. 68, 71–72, 79–80, 85, 87–88.

¹⁵¹ СИРИО, t. 35, p. 68, 313.

¹⁵² СИРИО, t. 35, p. 70.

¹⁵³ СИРИО, t. 35, p. 70.

¹⁵⁴ СИРИО, t. 35, p. 85.

¹⁵⁵ СИРИО, t. 35, p. 83.

¹⁵⁶ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 107; R. Jasas, Bychovco kronika ir jos kilmė, *Lietuvos metraštininkų kronika*, p. 18.

¹⁵⁷ *Lietuvos metraštininkų kronika*, p. 174; plačiau apie Klecko mūšį žr.: S. Herbst, Kleck 1506, *Potrzeba historii czyli o polskim stylu życia*, 2, Warszawa, 1978 (1934), p. 214–230.

¹⁵⁸ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 196; J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 256–257; S. C. Rowell, *Nolite confidere*, 92–94.

draugų. Kai 1503 m. gegužės 17 d. Vilniuje didysis Lietuvos kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis sprendė bylą tarp užsispyrusiai susivaidijusių Trakų vaivados ir dvaro maršalo M. Glinskio, teismo eigą šalia LDK tarėjų (Vilniaus vyskupo A. Taboro, Vilniaus vaivados M. Radvilaičio, žemaičių seniūno S. Kęsgailos, Smolensko ir Polocko vietininkų S. Kiškos ir S. Hlebavičiaus) stebėjo ir svečiai „iš Karūnos“, kaip atkakliai kartoja raštininkas vardydamas atvykusius lenkus: Lenčičios vaivada Petras Myškovskis, valdovo dvaro maršalas Jonas Ropštinskis, sekretorius, Krokuvos dekanas kunigas [Jonas] Laskis, sekretorius, Vilniaus klebonas, kunigas Erazmas Ciolekas (šiuo atveju raštininkas nepažymėjo, kad iš Karūnos, kadangi E. Ciolekas jau kurį laiką gyveno Vilniuje), stalininkas Petras Parcišovičius¹⁵⁹. Nekyla abejonių, kad su kai kuriais iš jų tiek J. Jurgaičiui Zaberezinskiui, tiek M. Glinskiui teko susidurti jau prieš tai. Taip pat aišku, kad vietinėje valdovo aplinkoje tiek LDK, tiek Lenkijoje, jau senokai besisukiojantis J. Jurgaitis Zaberezinskis turėjo kur kas daugiau galimybių susikurti sau naudingų pažinčių ratą, negu tik neseniai iš kitų kraštų grįžęs M. Glinskis. Kita vertus, turime nedaug žinių apie santykius su konkrečiais Lenkijos didikais. Kur kas svarbiau pastebėti, kad J. Jurgaičio Zaberezinskio pusėje buvo visi iš anksčiau išvardytų Lietuvos ponų¹⁶⁰.

S. Hlebavičius ir P. Myškovskis buvo visai neseniai, o gal ir ką tik, grįžę iš pasiuntinybės į Maskvą, kur kovo 28 d. jiems pavyko sudaryti šešerių metų paliaubas su Ivanu Vasiljevičiumi, tiesa, paliekant Maskvai visas jos paimtas žemes¹⁶¹. Pasak Oskaro Haleckio, tai buvo vienintelis atvejis iki Liublino unijos, kai lenkų delegatai drauge su lietuviais dalyvavo derybose su Maskva

¹⁵⁹ LM 6, nr. 515.

¹⁶⁰ Liudytojų sąrašas beveik tiksliai sutampa su sąrašu ponu, kurie, pasak Lietuvos metraščio reliacijos, J. Iljiničiaus prašymu neleido Lydos vietininkystės paimti M. Glinskio proteguojamam A. Droždžai; Bychovco kronikos sąrašas trūksta tik S. Hlebavičiaus, žr. *Полное собрание русских летописей*, т. 32: Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца, отв. ред. Б.А. Рыбаков (toliau: ПСРЛ, т. 32), Москва, 1975, с. 150–151: *pan Ilinicz wteksia do panow-rady Wielikoho kniastwa Litowskoho, naperwey do kniazia Woytecha Tabora, biskupa wilenskoho, a do Mikolaja Radywila, wojewody wilenskoho, a do wojewody trockoho, pana Zaberezenskoho, a do pana Stanisława Janowicza, starosty żomojtskoho, a do wojewody polockoho pana Stanisława Hlebowicza, a do pana Stanisława Petrowicza Kiszki, namestnika smolenskoho, y tyi wsi panowe podluh prywilia swojeho zemskoho, szto im korol dał sadeczysia na wielikoie kniaźenie, y Lidy ne postupili Drożdzy, prostemu czelowiku, a Ilinicza pry nej zostawili, bo na to baczyli, iż w prywiley opisano, iż nikomu ne maiet czty y wradu otniaty, tolko z herbom. Y korol sia o to rozhnewal.*

¹⁶¹ Derybos prasidėjo kovo 4 d., taigi truko beveik visą mėnesį. Dėl Elenos karūnavimo Lenčičios vaivada bandė paaiškinti, kad iš jos nereikalaujama išsižadėti stačiatikybės, o tik pareikšti savo paklusnumą popiežiui pagal Florencijos formulę (S. M. Kuczyński, *Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy*, Warszawa, 1936, p. 337; A. Kamiński, Myszkowski Piotr z Przczyszowa i z Mirowa h. Jastrzębiec (ok. 1450–1505), *PSB*, t. XXII, 1977, p. 381; J. Garbacik, Helena (1476–1513), żona Aleksandra Jagiellończyka, *PSB*, t. IX, 1961, p. 361).

(be minėtų asmenų dar dalyvavo Krokuvos stalininkas Petras Vrocimovskis, Karūnos sekretorius Stanislovas Goreckis, o iš LDK Albertas Jonaitis Kločka ir Ivanas Semenaitis Sapiega)¹⁶².

A. Kločka ir S. Hlebavičius buvo seni J. Jurgaičio Zaberezinskio bendradarbiai Maskvos reikaluose. Šiuo atveju galbūt ne taip reikšminga, bet simptomiška, kad po keturiasdešimties metų I. Semenaičio Sapiegos sūnus Frydrichas ves J. Jurgaičio Zaberezinskio anūkę Oną Jonaitę.

Staigus Lietuvos metraščio nutrūkimas aiškiai prieš M. Mikalojaitį Radvilą nukreiptoje vietoje būna interpretuojamas kaip įrodymas, kad abu Radvilos, tėvas ir sūnus, priklausė M. Glinskio šalininkams. Tai, kad M. Mikalojaitis Radvila pavaizduotas kaip išdaviko bendrininkas, nesunkiai paaiškinama tuo, jog kronika sukurta M. Mikalojaičio Radvilos atkaklaus varžovo A. Goštauto aplinkoje, mat vienas prieš kitą metė tą patį kaltinimą. Iš A. Goštauto ištarus apie jo paties įkalinimo aplinkybes aiškėja, kad tėvas ir sūnus Radvilos veikė toli gražu ne visada sutartinai:

(...) Vilniaus vaivada, mano kaltintojo tėvas, buvo mano gynėjas.

Remdamasis mano nekaltumu ir dideliais nuopelnais valstybės

labui, [jis] stojo prieš sūnų ir smarkiai jį užsipuolė, gindamas tei-

sybę.¹⁶³

Kalbant apie lenkus, Trakų vaivados pažintį su P. Myškovskiu galime datuoti bent jau nuo 1490 m. ankstyvo pavasario, kai abu didikai dalyvavo Gardine vykusiose derybose dėl karalaitės Onos jungtuvii su Štettino kunigaikščiu Boleslovu¹⁶⁴. Po nesėkmingo Jono Alberto žygio į Valakiją P. Myškovskis puoselėjo diplomatinius santykius su LDK, tikėdamasis paramos prieš puldinėjančius turkus bei totorius¹⁶⁵.

¹⁶² O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej. Tom II. W XVI wieku*, Kraków, 1920, p. 24; M. Michalewiczowa, Sapieha (Sapieha, Sopiężyc, Sopiha) Iwan (Iwaszko, Jan) h. Lis (zm. 1517), *PSB*, t. XXXIV, 1993, p. 614. Lydint delegaciją būta ir Livonijos ordino atstovo Hildorfo ir Vengrijos pasiuntinio (S. M. Kuczyński, *Ziemie czernihowsko-siewierskie*, p. 337).

¹⁶³ A. Goštautas Bonai, 1525-06-02 (*Šešioliktojo amžiaus raštija*, p. 40); *Acta Tomiciana*, t. VII/2, p. 262: (...) *licet palatinus vilnensis, pater criminantis me, defensor meus esset pro innocentia mea et pro meritis clarissimis, quae tum in Rempublicam effeceram, fortissime contra filium stetit et invectus est acriter tutatus veritatem*.

¹⁶⁴ O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej, Tom I. W wiekach średnich*, Kraków, 1919, p. 434. Žinoma, kad P. Myškovskis Gardine taip pat buvo ir po dvejų metų prie miršančio karaliaus Kazimiero Jogailaičio (A. Kamiński, *Myszkowski Piotr*, p. 379).

¹⁶⁵ W. Białowiejska, *Stosunki Litwy z Moskwą*, p. 766.

Žinomas dar vienas atvejis, kai lietuvių ir lenkų ponai dalyvavo kartu sprenddami kur kas švelnesnį susivaidijimą. Melniko suvažiavime 1507 m. gruodžio pabaigoje Žygimantas Senasis savo nutarimu patenkino rusėnų raštininko Bogušo Bohovitinovičiaus ir savo dvariškio lenko Rapolo Chodeckio garbę. Pasiuntinybės į Vengriją metu didikai tarpusavyje apsižodžiauvė. Sprendamas bylą valdovas išklausė mišrios sudėties komisarus: Pžemyslio vyskupą ir Lenkijos vicekanclerį Motiejų Dževickį, LDK maršalą J. Jurgaitį Zaberezinskį, Poznanės prepozitą ir kanclerį J. Laskį, LDK etmoną K. Ostrogiškį, Krokuvos pakamari, Sieradzo seniūną ir Karūnos dvaro išdininką K. Šidloveckį ir LDK dvaro maršalą S. Petraitį Kišką, lydimą kitų šešių kilmingųjų: Krokuvos kanauninko ir karaliaus sekretoriaus Jono Podlodovskio, Jonušo Sverčevskio, karaliaus dvaro arklininko Mikalojaus Očeskio, maršalo Jono Mikalojaičio Radvilos, Vladimiro seniūno Jonušo ir Drohičino seniūno Jono Stečkaičio.¹⁶⁶ Tai paskutinė vieta, kurioje J. Jurgaitis Zaberezinskis lokalizuojamas prieš mirtį¹⁶⁷. Valdovui palikus LDK, didysis maršalas iš Melniko nuvyko į Gardiną, kur, praėjus mėnesiui, žuvo. Taigi šis epizodas gerai iliustruoja padėtį po Aleksandro Jogailaičio mirties – vienas iš varžovų pašalintas iš seniau užimtų postų, kitas solidžiai integruotas į sudėties požiūriu ne itin staigiai besikeičiančią valdovo aplinką.

J. Jurgaičio Zaberezinskio kontaktai su lenkų ponais, kaip matėme, siekė Kazimiero Jogailaičio laikus. Pirmos jo pasiuntinybės į Krokuvą 1486 m. vėlyvą rudenį aplinkybes išsamiai aptarė F. Papée¹⁶⁸. Tuo metu, kai Lenkijos ponų supamas karalius buvo linkęs bendras Didžiosios Kunigaikštystės ir Karūnos jėgas nukreipti prieš turkus ir totorius, lietuvių ponams gyvybiškai

¹⁶⁶ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 1, 1910, nr. 218: *Rex in controversia inter Bogussium Bohovitinowicz ruthenum scribam MDLithuaniae et Raphaelem Choteczki, curiensem suum, ob nonnulla verba, quae inter eos utrinque tempore legationis in Hungariam intervenerant, bonamque famam eorum tangentia, audita sententia commissariorum suorum Mathiae episcopi Premisliensis et vicecancellarii, Ioannis de Zabrzezye, marsalci MDLithuaniae, Ioannis de Lasko, praepositi Posnaniensis et regni cancellarii, Constantini ducis Ostroviensis, exercituum MDLithuaniae capitanei generalis, Christophori de Schydlowyecz, succamerarii Cracoviensis, capitanei Siradiensis et curiae regni thesaurarii, et Stanislai Pyotrowycz, marsalci curiae MDLith., cum assistentia aliorum 6 nobilium virorum Kysksa, de consensu partium adiunctorum, nempe Ioannis Podlodowsky, canonici Cracoviensis et secretarii regii, Janussii Swirczewski, Nicolai Oczyeski, magistri stabuli curiae regiae, Ioannis Mykolayewicz Radyuil, marsalci MDLith., Janussii Vlodimiriensis et Ioannis Steczko Drohiciensis capitaneorum, fert decretum ambas partes famae et honori suis iam satisfacisse.*

¹⁶⁷ Žr. dar LM 8, nr. 295 (Melnike 1507-12-29): Žygimantas Senasis Gardino seniūnui J. Jurgaičiui Zaberezinskiui pavedė Fedkai Chrebtavičiui perduoti šešių žmonių tarnybas ir tvenkinį su malūnu Gardino pavieta.

¹⁶⁸ F. Papée, *Polska i Litwa na przelomie wieków średnich*, p. 128–129; H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, p. 230.

svarbu buvo priminti apie „čionykštės jo mylistos [valdovo] valstybės priešą“¹⁶⁹, t. y. Maskvos kunigaikštystę. Šis faktorius nuolat bus pagrindinis motyvas lietuviams kreiptis pagalbos į lenkus. Sąjunga tarp abiejų valstybių pribrendo po nepavykusios Moldavijos kampanijos. Jono Alberto nesėkmė buvo labai paranki Maskvos didžiajam kunigaikščiui Ivanui.

1499 m. sausio 9 d. Aleksandras Jogailaitis žemaičių vyskupui Martynui¹⁷⁰, taip pat Trakų kaštelionui ir vaivada bei žemės maršalui J. Jurgaičiui Zaberezinskiui¹⁷¹ suteikė įgaliojimą deryboms su savo broliu, Lenkijos karaliumi. Atskirą įgaliojimą jiems davė ir LDK Ponų taryba. Pagal instrukcijos nurodymus, J. Jurgaitis Zaberezinskis turėjo akcentuoti sąjungą sudarančių pusių lygybę, nes taip „jų mylistos ponai noriau ir skubiau suteiks patarimą ir pagalbą savo mieiliems broliams, negailėdami ginklo nei savo gerklių prieš kiekvieną jų priešą“. Trakų vaivada taip pat turėjo pareikšti skundą, kad, vakuojant Lietuvos vyskupijoms, lenkai reiškia savo pretenzijas skirti ten vyskopus, ko niekada prieš tai nėra buvę¹⁷².

Krokuvoje pasiuntiniai derybose dalyvavo penktadienį, balandžio 19 d. Oradios vyskupas iš Vengrijos, Valakijos vaivados Stepono pasiuntiniai ir lenkai po ilgų pasitarimų pažadėjo vieni kitiems tarpusavio pagalbą prieš turkus ir totorius¹⁷³. Po dviejų su puse savaitių, pirmadienį, ge-

¹⁶⁹ *Русская историческая библиотека*, т. 27: Литовская Метрика. Отдел первый, часть первая: Книги записей. Том первый, С.-Петербург, 1910, p. 462–463 (taip pat *LM 4*, nr. 137): *зьдешнего паньства его милости неприятель*.

¹⁷⁰ Apie jį žr.: S. C. Rowell, Martin III, Bishop of Medininkai, Archdeacon and Canon of Vilnius: The Lawyer Bishop, *Krikščioniškosios tradicijos raiška viduramžių – naujausiųjų laikų kasdienybės kultūroje: europietiški ir lietuviški puslapiai*, Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XXVII, sudarė V. Vaivada, Klaipėda, 2013.

¹⁷¹ *Akta unji*, nr. 71.

¹⁷² Gardine 1499-02-07 (*Codex epistolaris saeculi decimi quinti*. T. III (1392–1501), collectus opera Dr. A. Lewicki, Cracoviae, 1894, nr. 444):

Pan wojewoda ma prawić: Gdy więc waszmość sprzymierzycie się słusznemi i równemi opisami, na obie strony równo, wtenczas ichmość panowie chcą być ochotniejsi i spiesniejsi do rady i pomocy ich braci swoiey mi-ley, nie żałując oręża nakładów i gardł swoich przeciwko każdemu ich nieprzyjacielowi.

Prócz tego ichmość panowie rady kazali im powiedzieć, iż oratorowie albo sollicytatorowie ci, którzy mieszkają od króla imci Polskiego w Rzymie, gdy zawakuie które biskupstwo, a pan nasz miłościwy wxiąże Litewski z łaski swoiey komu to krzesło odda, i oni wyż wspomnieni oratorowie, dla niektórych prožby, zawsze wyprawują prezentacyą od oycy świętego papieża do jego królewskiej mości, mimo naszego pana, iakoby te biskupstwa, które są w xięstwie Litewskim, nie były w mocy kollacyi pana naszego miłościwego w. księcia, ale by należały do korony i były kollacyi króla imci; czego za przodków panów naszych nigdy nie bywalo i ieżeli Bóg da nigdy na potym nie będzie. Przeto panowie rada waszmościom braci swoim w tym znać daią, iż bynaimniew nie ważycie honoru pana naszego wielkiego xięcia Litewskiego, tylko pana swego króla imci, to jego krolewskiej mości opowicie, tak iak będzie z honorem i. k. mości.

¹⁷³ *Scriptores rerum poloniarum*, Tomus II (Bernardo Wapowskio kronika), Cracoviae, 1874, p. 263: *Alium itaque modum pacis nanciscendae aggressi, quoniam absque Valachis, exteris ac barbaras nationes ad invadendum reg-*

gužės 6 d., Lenkijos karalius Jonas Albertas patvirtino Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Ponų tarybos pasiuntinių sutartį su lenkų ponais, patvirtinančią 1413 m. Horodlės uniją, sudarytą „dėl bendro saugumo ir gynybos nuo priešų“ (*propter mutuam securitatem et ab hostibus defensionem*)¹⁷⁴. Gegužės 14 d. lenkai (karaliaus brolis kardinolas Frydrichas ir kiti) pareiškė, kad į lietuvių įgaliotiniams išduotą dokumentą negalėjo įterpti savo pirmtakų unijos akto, kadangi neturėjo jo po ranka, ir pažadėjo išduoti naują dokumentą su įterptu senu, ta pačia, kaip pirmojo dokumento, data¹⁷⁵. Kad pasiuntinybės (šios ar ankstesnės) metu pavyko užmegzti asmeninius lietuvių santykius su vietiniu elitu, galima spręsti iš to, jog tą pačią dieną J. Jurgaičio Zaberezinskio prašymu Jonas Albertas atleido (išlaisvino) Krokuvos miesto tarėją Joną Kislingą¹⁷⁶ nuo pareigos parengti į karą raitelius iš savo tėvoninių valdų – Bronovicų ir Rzanės¹⁷⁷.

Nepraėjus dvejiems metams, dėl naujų Maskvos puldinėjimų Lietuvos valdovas ir Ponų taryba suvokė, kad reikalingas glaudesnis bendradarbiavimas su lenkais. Aleksandras Jogailaitis, siūsdamas savo pasiuntinius naujam karaliui rinkti, suteikė jiems taip pat įgaliojimų naujiems susitarimams su Lenkijos Karalyste:

*damus (...) plenariam potestatem (...) si opportunum fuerit, de novo inscriptiones inter Ducatum et Regnum, quae essent sine praeviudicio utriusque domini, faciendum*¹⁷⁸.

num excitantibus pax non fieret, persuasi et vocati Graccoviae convenerunt Episcopus Varadiensis nomine Hungarorum, Oratores Stephani Palatini Valachiae, Oratores Alexandri magni ducis et Lithuanorum et Poloni. Hi omnes post longas moras et consilia, anno domini 1499, die Veneris, decimanona Aprilis sibi invicem mutuam assistentiam et auxilia contra Thurcas et Thartaros iurarunt.

¹⁷⁴ *Akta unji*, nr. 74; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. II, nr. 1398: *Rex confederationem regnicolarum et incolarum M. Ducatus Lithuaniae per oratores ex parte Lithuaniae videlicet: Martinum episcopum Methniczensem et Iohannem de Zabrzszeye, palatinum et castellanum Troczensem et marsalcum M. Lithuaniae factam confirmat.* (Krokuva 1499-05-06).

¹⁷⁵ *Akta unji*, nr. 75, LDK Ponų tarybos patvirtinimas 1499-07-24 Vilniuje, nr. 76.

¹⁷⁶ J. Kislingas, 1463 m. įrašytas į Krokuvos universiteto metriką, nuo 1490 m. Krokuvos miesto tarėjas, nuo 1516 m. vienas iš šešių Krokuvos miesto izdo globėjų, mirė prieš 1534-12-31; paliko vienintelį sūnų, taip pat Joną (S. Pańków, Kisling Jan (zm. 1534), *PSB*, t. XII, 1966–1967, p. 502–503).

¹⁷⁷ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, t. II, nr. 1414: *Rex ad petitionem Iohannis Zabrzszynsky, palatini Troczensis et principis Alexandri, germani regii, oratoris, Iohannem Kyeslynk, consulem Cracoviensem, ratione bonorum eius haereditariorum scultetiae in Bronowycze Nyemyeczkye et villae Rzanska, ab omni expeditione bellica absolvit.* (Krokuva 1499-05-14).

¹⁷⁸ *Akta unji*, nr. 77 (1501-08-27 Gardine); panašų įgaliojimą davė pasiuntiniams Ponų taryba (*Ibidem*, nr. 78, 1501-09-09 Bielske).

Pasiuntinybės sudėtis: Vilniaus vyskupas A. Taboras, Vilniaus kaštelionas ir Gardino seniūnas A. Jurijevičius Alšėniškis, Trakų vaivada ir žemės maršalas Jonas iš Zaberezės, LDK taurininkas (*subpincerna ducatus nostri*) ir Bielsko seniūnas M. Mikalojaitis Radvila ir virtuvininkas P. Aleknaitis. Kadangi J. Jurgaitis Zaberezinskis vyko į pasiuntinybę į Lenkiją jau trečią kartą, visa tam tikra istoriografijos tradicija priėmė teiginį, kad būtent Trakų vaivada buvo pagrindinis šios unijos derybininkas ir šalininkas, o tai savo ruožtu turėjo paaiškinti jo konfliktą su M. Glinskiu.

Konflikto istorija

Dviejų įtakingų Aleksandro Jogailaičio didikų kivrčas apaugęs istoriografija ir apdainuotas grožinėje literatūroje¹⁷⁹. Jau įsisiūbavusio konflikto situaciją gerai atspindi vienalaikis šaltinis, 1503 m. gegužės 17 d. Vilniuje vykusio Lietuvos didžiojo kunigaikščio teismo protokolas:

Skundėsi mums mūsų dvaro maršalas, Merkinės ir Utenos vietininkas, kunigaikštis Michailas Lvovičius Glinskis prieš Trakų vadą, žemės maršalą Joną Jurgaitį tokiu būdu:

„Prieš tai daug kartų buvo tarp mūsų kalbų ir kai kurie neramumų, ir jūsų mylista, mūsų valdovas, mus atvedęs prie sutarimo ir dėl to susitaikėme ir jūsų mylista įsakė mums, kad vienas prieš kitą iš abiejų pusių būtumėme santarvėje ir daugiau tokių dalykų nedarytumėme. Ir štai aš valdovui prieš jūsų mylistos įsakymą niekaip nenusižengiau ir ponas vaivada nuo manęs buvo visiškai saugus. Kartą pasakė man geras žmogus, jūsų mylistos dvariškis, Kolia Kraiteris, kad ponas vaivada jį kalbino ir siūlė jam du šimtus auksinų, kad galėtų mane kur nors nužudyti ir gerklės mano nusikratyti.“

¹⁷⁹ J. U. Niemcewicz, Duma o kniaziumi Michale Glińskim, *Śpiewy historyczne*, Warszawa, 1819; A. Bronikowski, *The Court of Sigismund Augustus, or Poland in The Sixteenth Century*, Vol. 1, London, 1834 (vokiško originalo vertimas); Egidijus Banionis mini dar lietuvių autoriaus Juozo Grušo dramą *Mykolas Glinskis* (žr.: E. Banionis, Aleksandras, *Iš kur atėjome*, sudarė A. Nekrošienė, Kaunas, 1988, p. 85).

Ir tą mūsų dvariškį prieš mus pastatė, ir tas mūsų dvariškis, Kolia Kraiteris pats mūsų akivaizdoje į poną vaivadą prabilo šiais žodžiais:

„Dažnai, pone vaivada, pas tave eidavau su jo mylistos karaliaus dvariškiu, vardu Berezovecu, ir tas Berezovecas daug kartų mane pas tave kviesdavo, ir tavo mylista man rodeisi palankus ir remdavai mane pinigais ir pastotėmis, ir nežinojau, dėl kurios priežasties tavo mylista tą palankumą man rodydavai. Po kurio laiko atėjo pas mane tas karaliaus dvariškis Berezovecas ir paėmė mane pas tave į tavo kambarį atskirai. Ir tavo mylista sakei man: „Duosiu tau du šimtus auksinų, radęs palankų metą, padaryk tai, nužudyk kunigaikštį maršalą.“

Ir ponas vaivada prieš mus pasakė, kad to jam nekalbėjo, ir Koliai Kraiteriui papriekaištavo sakydamas: „Tu piktadarys, ne joks geras žmogus.“

O Kolia Kraiteris į tai atsakė: „Kodėl prieš tai tavo mylista manęs nebarei, kai pas tave būdavau, dabar mane peiki, kad aš pasakiau, ką pas tave girdėjau, kad tu mane, gerą žmogų, norėjai padaryti išdaviku [кому будет до мене дело, я ся того хочю справити].“

Tačiau mes toliau neleidome jiems vienam prieš kitą kalbėti ir išklause tą dalyką, kurie tarp jų įvyko, kurie ir mums yra prieštaringi, ir, nenorėdami jų klausyti, įsakėme jiems po dešimties auksinų užstato, kad tvirtai laikytųsi mūsų sprendimo. Ir ponui vaivada sakėme, kol jis tai neigia ir sako, kad to nedarė, ką prieš jį Kolia Kraiteris kalbėjo, jam nereikia iš to išsiteisinti, ir Kolios Kraiterio žodžiai jam, kaip tarėjui, nekenkia. O Koliai Kraiteriui sakėme, kad jam ponas vaivada priskyrė kitų nusikaltimus, jam iš to nereikia išsiteisinti ir jam pono vaivados žodžiai nekenkia.

Taip pat kunigaikščiui Michailui, maršalui, įsakėme, kad su ponu vaivada laikytų ir saugotų taiką, o jei darytų kitaip, ir jį be atleidimo bausime. Ir kunigaikščio Michailo broliams įsakėme, jeigu kunigaikštis Michailas norėtų kėsintis prieš poną vaivada, kad jie jį nuo tų dalykų saugotų, kad jų kartu su juo nebaustumėme gerklėmis.

Taip pat ponui vaivada kalbėjome labai daug ir kartodami: „Dideli įvairūs reikalai ir problemos dėl tavęs mus užgriūna, dėl kurių mūsų skubius ir viešus reikalus apleisdavome, ir tavo nesutarimų ir rūpesčių klausytis ir teisti turėjome. Daugiau tų nesutarimų nenorime klausyti.“ Todėl jam įsakėme, kartu su jo sūnumis, kad visur su kunigaikščiu maršalu laikytų ir saugotų taiką, o jeigu po to išgirstumėme ir tikrai sužinotumėme apie jo konfliktinius poelgius, gerklę jį kartu su jo sūnumis be visų didelių teismų bausime. O pono vaivados sūnums pasakėme, jeigu jų tėvas kartais norėtų kėsintis ar kėsintųsi prieš kunigaikštį maršalą, kad jie jį nuo tokių dalykų laikytų ir perspėtų, kad jų kartu su juo gerklėmis nebaustumėme. O jeigu kunigaikštis maršalas prieš juos kuo nors prasižengtų, jiems nedelsdami norime vykdyti teisingumą.

Dalyvavo mūsų Tarybos Ponai: kunigas Albertas, Vilniaus vyskupas; Vilniaus vaivada, kancleris, ponas Mikalojus Mikalojaitis Radvila; iš Karūnos Lenčicos vaivada ponas Petras Myškovskis; Trakų ponas [kaštelionas], ponas Stanislovas Jonaitis [Kęsgaila]; Smolensko vietininkas ponas Stanislovas Petraitis [Kiška]; iš Karūnos mūsų dvaro maršalas ponas Jonas Ropštinskis; mūsų maršalas, Polocko vietininkas, ponas Stanislovas Hlebavičius; iš Karūnos sekretorius, Krokuvos dekanas, kunigas Laskis; sekretorius, Vilniaus klebonas, kunigas Erazmas Ciolekas, iš Karūnos stalininkas ponas Petras Narcišovičius ir kiti Tarybos Ponai.

Kituose šaltiniuose apie čia minimus asmenis (čeką Kalkreiterį, valdovo dvariškį Mikalojų Bžozovičių) duomenų nedaug. Abudu minimi Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygose¹⁸⁰. Liudininkų sudėtį iš dalies jau aptarėme. Konflikto tyrėjai atkreipia dėmesį į M. Glinskio brolius ir J. Jurgaičio Zaberezinskio sūnums valdovo skiriamus žodžius. K. Pietkiewiczzius taikliai pastebėjo, kad, atsidūręs artimiausioje valdovo aplinkoje, J. Jurgaitis Zaberezinskis turėjo visas galimybes proteguoti savo sūnus (Jurgį, Stanislovą, Joną), dar galime pridurti, kad ir žentą J. Iljiničių. Tačiau tuo metu valdovo aplinkoje nerandame Jurgio Zaberezinskio (plačiau apie jį rašysime toliau). Jonas Jonaitis Zaberezinskis aktyviau pasireiškė po Aleksandro Jogailaičio mirties.

Iš anksčiau minėtų asmenų aktyviausias valstybinėje veikloje buvo Stanislovas. 1495 m. jis lydėjo tėvą pasiuntinybėje į Maskvą, tais pačiais metais tapo LDK (ar valdovo dvaro) stalininku. Tris kartus (1500, 1505 ir 1507 m.) vyko pasiuntinybių į Lenkiją. Nuo 1501 m. buvo maršalas, dažnai lydėjo valdovą, savo antspaudą pridėdavo prie didelės reikšmės aktų: sutarties su Livonija (Cėsyje 1501 m. birželio 21 d.), Melniko unijos aktų (1501 m. spalio 23 ir 30 d.), Aleksandro Jogailaičio testamento (Lydoje 1506 m. liepos 24 d.)¹⁸¹, Žygimanto Senojo žemės privilegijos (Gardine 1506 m. gruodžio 7 d.).

Nuo XV–XVI a. sandūros (Aleksandro Jogailaičio rezidavimo Vilniuje) Vilnius vis labiau įgijo rezidencinio miesto veidą. Vienas iš šio reiškinių požymių tas, kad didikai pradėjo aktyviau Vilniuje kurti savo būstines. Nėra žinoma jokia S. Zaberezinskiui kirta valdovo privilegija, tad veikiausiai tėvo pastangomis įsikūrė Vilniuje, kur turėjo savo dvarą (rūmus), kas rodytų siekį būti arti valstybės politinio centro. 1506 m. jam paskirta vietininkystė Merkinėje. Sėkmingai pradėtą karjerą sustabdė netikėtai Krokuvoje užklupusi mirtis. Šiame mieste praleido paskutinius gyvenimo mėnesius, nes buvo nuvažiavęs dalyvauti valdovo karūnavime. Jo dvaras Vilniuje po tėvo mirties atiteko broliui Jurgiui¹⁸². Su M. Glinskiu jam teko kartu keliauti į Krokuvą antrosios jo pasiuntinybės į Lenkiją metu (1505 m.)¹⁸³, bet kokių nors incidentų pėdsakų neaptikome.

¹⁸⁰ *ADSK*, p. 353, 391.

¹⁸¹ Žr. šio akto publikaciją: M. Starzyński, *Ultima voluntas Alexandri regis, Lietuvos istorijos metraštis*, 2014/1, p. 27–36.

¹⁸² *СНПНО*, т. 35, p. 160; *LM 6*, nr. 134, 227, 519, 13, 19; *AJM*, nr. 374; *LM 5b*, nr. 170, 532; *LM 5*, nr. 88.1, 112.2; *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 1, nr. 4616; *Urządnicy centralni*, nr. 1280; *ADSK*, p. 276; *Akta unji*, nr. 78, 82–83; *KDKW*, nr. 546; L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 128, 221; *LM 8*, nr. 181, 197–198; *Acta Tomiciana*, t. I, p. 18.

¹⁸³ *AJM*, т. 2, nr. 710; *LM 25*, nr. 96.

Įvykiais, kurie atvedė prie J. Jurgaičio Zaberezinskio nužudymo, domėjosi nemažai autorių. Ilgą laiką pats įtakingiausias tekstas, parašytas šiuo klausimu, buvo L. Finkelio studija apie Žygimanto Senojo elekciją¹⁸⁴. Darbe aiškinama, kad lietuvių didikai, siekdami (šalia karinės pagalbos karui su Maskva) sulaukti savo teises su lenkų ponų teisėmis, Piotrkove ir Melnike pasirašė sutartį, pagal kurią abiejų šalių atstovai kartu rinktų bendrą valdovą. Aleksandras Jogailaitis, pasirašęs unijos sutartį tam, kad taptų Lenkijos karaliumi, greitai panorėjo panaikinti jos sprendimus, kad jo įpėdiniu taptų brolis Žygimantas. Šis siekis, pasak autoriaus, susidūrė su stipria Lietuvos Ponų tarybos opozicija, kurios ryškiausias veikėjas buvo Trakų vaivada ir žemės maršalas J. Jurgaitis Zaberezinskis¹⁸⁵. Įveikti opoziciją Jogailaičiams padėjo M. Glinskis, jis 1499 m. grįžo į Lietuvą iš imperatoriaus Maksimilijono dvaro. Taip galima suformuluoti viso minėto darbo tezę.

Šis pasakojimas, kaip nurodo K. Pietkiewiczus, ilgainiui įsitvirtino lenkų istoriografijoje¹⁸⁶. Jo tvirtą išsąsknijimą rodo šis pačioje XX a. pabaigoje parašytos daugiatomės Lenkijos istorijos fragmentas:

Žinojo [Aleksandras], kad nors Žygimantas gali skaitytis su galin-
gojo Glinskio, Goštauto ir Radvilų parama, bet Lietuvoje yra prie-
šiška jam grupuotė, palaikanti ryšius su Mažosios Lenkijos ponais
[remiančiais Vladislovą], o jos priešakyje stovi Trakų vaivada ir
Lietuvos žemės maršalas Jonas Jurgaitis Zaberezinskis.¹⁸⁷

Istorikas D. Szulcas rašo, kad asmeninio pobūdžio konfliktas laikui bėgant įgijo ir politinę dimensiją, „kai Lietuvoje jau susiformavo antilenkiška ir prolenkiška grupuotės, prisišliejančios prie M. Glinskio ir J. Jurgaičio Zaberezinskio“¹⁸⁸.

Vis dėlto atidesnis žvilgsnis į to laiko duomenis leidžia įtarti, kad klausimas pernelyg apaugęs istoriografija, nes šaltinių žinios apie lietuvių požiūrį į Melniko sutartį itin santūrios. Faktas, kad lenkų pusė norėjo patvirtinti sutartį, o lietuvių valstybės vadovybė to nepadarė, nepaisydama savo vieningai priimto išsipareigojimo¹⁸⁹. Sunku sutikti su aiškinimu, kad lietuvių di-

¹⁸⁴ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, Kraków, 1910.

¹⁸⁵ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 82–83, 85, 105–109.

¹⁸⁶ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 113. Prie autoriaus nurodomų O. Haleckio, Fr. Papée, Wł. Pociechos dar galima būtų pridėti ne vieną autorių (žr. S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 83–84).

¹⁸⁷ St. Grzybowski, *Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, *Wielka historia Polski*, t. 4, Kraków, 2000, p. 9.

¹⁸⁸ D. Szulc, *Geneza*, p. 44; Idem, *Z problematyki konfliktu*, p. 170.

¹⁸⁹ *Akta unji*, nr 82–83.

dikai priešinosi Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, norėdami išsaugoti savo dominuojantį statusą, kuris jiems garantavo teisę rinkti valdovą¹⁹⁰. Kaip taikliai pastebėjo Mečislovas Jučas, bene svarbiausias 1501 m. unijos paragrafas tvirtino bendro valdovo (karaliaus) rinkimą. Bendra e-lekcija reiškė lenkų ponų persvarą, nes jų buvo dauguma¹⁹¹. LDK politiniam elitui kaip tik rūpėjo atskirai rinkti Lietuvos didįjį kunigaikštį.

K. Pietkiewiczzius, atkreipęs dėmesį į tendencinę Bychovco kronikos – kuria rėmėsi L. Finkelis ir kiti juo sekę autoriai – pasakojimo pobūdį (po M. Glinskio perėjimo į Maskvos pusę 1508 m. visi didikai norėjo būti pavaizduoti kaip kunigaikščio priešai¹⁹²), nusprendė peržiūrėti savo pirmtakų teiginius. Savo tyrime minėtas autorius koncentravosi į klausimą, kokia buvo konfliktuojančių pusių sudėtis¹⁹³. Šiam klausimui išaiškinti analizavo 1505 m. pradžioje įvykusio Bresto seimo dokumentus. Būtent tuo metu J. Jurgaitis Zaberezinskis kartu su vyskupu A. Taboru buvo pašalinti iš Ponų tarybos, iš J. Jurgaičio Zaberezinskio atimtos pareigos. Visi kiti Ponų tarybos nariai, kaip, prieštaraudamas Bychovco kronikos versijai, teigia K. Pietkiewiczzius, buvo valdovo pusėje. Bet turbūt svarbesnis autoriaus teiginys tas, kad didžiojo kunigaikščio bausmė Zaberezinskui ir Vilniaus vyskupui skirta ne dėl konflikto su Mykolu Glinskiu, o dėl, valdovo supratimu, opozicinio nusistatymo Melniko unijos klausimu¹⁹⁴. Taigi Pietkiewiczziaus versijoje Zaberezinskis išlieka dinastijos opozicionierius.

Visiškai priešingai į šiuos įvykius žiūri S. C. Rowellas. Jis neabejoja, kad J. Jurgaitis Zaberezinskis buvo pašalintas iš Ponų tarybos dėl M. Glinskio įtakos valdovui, o pats pašalinimo faktas vienas iš dviejų didžiojo kunigaikščio favoritų varžybų epizodų. J. Zaberezinskį rėmė kiti įtakingiausi Ponų tarybos nariai, iš kurių autorius nemini tik Vilniaus vyskupo A. Taboro. Autorius kategoriškai tvirtina, kad visa tai neturi nieko bendro su unijos aktais ar sąjungomis su lenkų ponais prieš valdovų dinastiją, ir net stebisi, kad didikų konfliktas daugelyje veikalų aiškiamas per unijos su Lenkija klausimo prizmę¹⁹⁵.

Ar S. C. Rowellas buvo teisus tvirtindamas, kad teiginys apie Melniko uniją palaikiusios ir jai besipriešinusios grupuočių egzistavimą nepagrįstas? Kokios prielaidos pastūmėjo ankstyvesnius autorius padaryti išvadą, kad J. Jurgaitis Zaberezinskis, kaip Melniko unijos šalininkas, sto-

¹⁹⁰ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 116.

¹⁹¹ M. Jučas, *Lietuvos ir Lenkijos unija*, p. 180–181.

¹⁹² K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 122.

¹⁹³ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 116–118.

¹⁹⁴ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 119–122.

¹⁹⁵ S.C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 83–84: *For some reason Glinsky has been portrayed by some historians as an opponent of the union with Poland and as a member of a group of noblemen in opposition to alleged pro-union lords. There is no evidence for the existence of any such parties.* Taip pat *ibidem*, p. 91.

jo į Jogailaičių opoziciją? Iš esmės buvo trys prielaidos. Pirma iš jų, kaip jau minėjome, buvo ta, kad J. Jurgaitis Zaberezinskis dalyvavo derybose dėl Melniko unijos sudarymo¹⁹⁶. Iš penkių pasiuntinių, atvykusių šiuo reikalu į Piotrkovą, jis šalia vyskupo A. Taboro buvo aukščiausio rango asmuo ir ne pirmą kartą važiavo derėtis su lenkais. Kita šaltiniuose aptinkama žinia, kuri laikoma prielaida, kad dalis LDK valdžios elito buvo palanki unijai, yra Bychovco kronikos atkarpėlė, kurioje tvirtinama, jog Radomo seime lenkų ponai užtarė lietuvius, ant kurių Aleksandras Jogailaitis supyko be pakankamos priežasties¹⁹⁷. M. Mechovečio kronikos versijoje mirties pavojuje atsidūrusius lietuvių ponus išgelbėjo būsimo Lenkijos kancleris J. Laskis kartu su vyskupo A. Taboro bičiuliu, valdovo nuodėmklausiu Jonu Osvencimiškiu¹⁹⁸. Bene svarbiausiu atamos tašku L. Finkelio koncepcijai tapo sutapimas, kad J. Jurgaitis Zaberezinskis ir vyskupas A. Taboras, vedę derybas dėl Melniko sutarties, buvo pašalinti iš Ponų tarybos būtent tada, kai, kaip atrodė, turėjo būti priimtas sprendimas dėl jos atmetimo ar priėmimo¹⁹⁹.

K. Pietkiewiczzius, norėdamas adekvačiai įvertinti Vilniaus vaivados ir kanclerio M. Radvilaičio vaidmenį bei įtaką Lietuvos politiniam gyvenimui, nurodė priežastis, dėl kurių būtent Trakų vaivada, o ne kiti didikai vyko į Lenkiją unijos reikalu netgi antrą kartą iš eilės: iš tokio lygio deryboms tinkančių aukšto rango didikų M. Radvilaitis, būdamas kancleris, dažniausiai nepalikdavo sostinės; S. Kęsgaila ir S. Kiška tuo metu vadovavo Smolensko žemės gynybai²⁰⁰. Atstovavimas derybose dėl unijos savaime mažai relevantiškas politinės krypties požiūriu. Valdovo ir Ponų tarybos pasitarimų turinys nėra žinomas, todėl, nesant kitų duomenų, didikų nusistatymas už uniją ar prieš ją yra hipotetinis²⁰¹. Pasiuntiniai derybas vedė pagal instrukci-

¹⁹⁶ *Akta unji*, nr. 80: susitarimas dėl unijos, Piotrkovas 1501-10-03; *ibidem*, nr. 82: Aleksandro Jogailaičio unijos patvirtinimas, Melnikas 1501-10-23.

¹⁹⁷ *Lietuvos metraštis*, p. 170: „Atvažiavo Lietuvos didikai, norėdami prašyti lenkų ponus, kad juos užtartų karaliui dėl to pykčio, kuriuo tas užsidegė ant jų, nekaltų, klausydamas Glinskio šmeižtų ir pagal jo valią. Lenkijos ponai kalbėjo apie tai su karaliumi, ir karalius nustojo ant jų pykti.“

¹⁹⁸ Taip pasakojama M. Mechovitos kronikos antroje, J. Laskio pataisytoje redakcijoje (L. Finkel, *Elekcya Zygmunta I*, p. 111).

¹⁹⁹ L. Finkel, *Elekcya Zygmunta I*, p. 107–109. Šią mintį autorius perėmė iš M. Liubavskio (*Литовско-русскіи сеѣм*, p. 147–148). Iš M. Liubavskio nurodomų dokumentų mus dominančiu klausimu tegalima spręsti tiek, kad valdovas ir lietuvių ponai buvo Breste.

²⁰⁰ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 16–17.

²⁰¹ R. Petrauskas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a., *Parlamento studijos*, 2005, t. 3, p. 9–32 (naudojamės elektronine straipsnio publikacija: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Istorija_Petrauskas.htm> [žiūrėta 2014-05-09]): „šaltinių situaciją komplikuoja (...) tai, kad pasitarimai buvo išimtinai žodinio pobūdžio.“ Kalbama apie XIV–XV a. didžiojo kunigaikščio tarybą ir seimą, tačiau pastaba tinka ir mūsų aptariamiems XVI a. pradžioje įvykusiems suvažiavimams. Vienintelis tiesiogiai su konfliktu susijęs dokumentas tik patvirtina iš kitų šaltinių žinomą faktą, kad be

jas, programinė kryptis vis tiek turėjo būti suderinta su valdovu ir Ponų taryba. Būtų keista manyti, kad didikų dalis, nusprendusi atmesti sutartį, pasiuntiniais skyrė didikus, su kuriais dėl to nebuvo sutarę²⁰².

Bene vienintelė užuomina, kad kai kas iš lietuvių vis dėlto norėjo ratifikuoti Melniko aktą, yra LDK Ponų tarybos pasiuntinių – Stanislovo Kiškos, Alberto Kločkos ir P. Aleknaičio – pareiškimas 1506 m. pradžioje Liubline. Atvykę ponai pareiškė, kad lenkų laukiamus reversalus (numatytus 1501 m. Melniko sutarties patvirtinimo dokumentus) „mielai būtume nusiuntę, kurie ten buvome“, tačiau to nenorėjo kiti, „kurių sudarant sutartį nebuvo ir taip pat daugelis žemių, kurios priklauso Didžiajai Kunigaikštystei“²⁰³. Sakinį turbūt reikėtų priskirti P. Aleknaičiui, nes kitų dviejų pasiuntinių 1501 m. spalį Melnike nebuvo²⁰⁴. Bet tai veikiau tik mandagus atsisakymo būdas, ir vargu ar pagal šį pareiškimą galima bandyti patikimai nustatyti už uniją ir prieš ją nusiteikusius lietuvius. Juk pasiuntiniai priklausė tai pačiai didikų grupei, kuri ir turėjo priimti sprendimą sutartį patvirtinti arba ją atmesti.

Lenkų priekaištas dėl Melnike priimto įsipareigojimo nesilaikymo ryškiausiai tarp mūsų aptiktų šaltinių suformuluotas 1504 m. liepos 27 d. Krokuvoje. Iš derybų aprašymo aiškėja, kad kaip ir ankstesnėse derybose (iki 1501 m.), lietuviams rūpimas klausimas buvo parama karui su Maskva ir valdovo atvykimas ginti Lietuvos. Lenkai atsako, kad patys turi daug išlaidų ir kad

J. Jurgaičio Zaberezinskio valdovas nuskriaudė ir vyskupą A. Taborą, su kuriuo Aleksandras Jogailaitis nesutarė, bet nenurodoma, dėl ko (*KDKW*, nr. 591 (1505-03-14).

²⁰² Apie viduramžių pasiuntinio sampratą žr.: D. E. Queller, *Medieval Diplomacy, Diplomacy. Volume II. History of Diplomacy*, ed. by C. Jönsson and R. Langhorne, London, New Dehli, 2005 (New York, 1984), p. 193–213: viduramžiais pasiuntinys suvokiamas kaip „gyvasis laiškas“, atstovaudavo ne sau, o siuntėjui.

²⁰³ И. Малиновский, *Сборник материалов*, p. 122: *И ту теж ваши млтв через тви свои послв вказали, абыхмо вашей млти реверсалы послали. Ино ачъ быхмо ради то вчинили, – которыи при том были, и тви реверсалы вашей млти, братьи своей, послали; нижли тви, которыи при тых записехъ не были, и теж многи земли, которыи жъ прислухаютъ къ великому князству, тыхъ реверсаловъ послати не хотели для некоторыхъ причинъ, в которыхъ же ся их млти трудность видело.*; O. Halecki, *Dzieje unii Jagiellońskiej*, t. II, p. 36 (taip pat M. Liubavskis, L. Finkelis).

²⁰⁴ *Akta unji*, nr. 82–83. S. Kiška (daugiau apie jį žr.: N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 85–104) tradiciškai priskiriamas J. Jurgaičio Zaberezinskio gruopuotei, kadangi Mechovitos ir Bychovco kronikose minimas tarp didikų, pasipriešinusių Aleksandro Jogailaičio sprendimui Lydos vietininkystę atiduoti M. Glinskio proteguojamam Andrejui Droždžai (iš K. Pietkiewicziaus argumentavimo seka, kad S. Kiška, Stanislovas Kęsgaila ir Stanislovas Hlebavičius „prisirašė“ prie M. Glinskio priešininkų – autorius neatsižvelgė į tai, kad Bychovco kronika surašyta po S. Kiškos mirties, be to, jį ir S. Kęsgailą taip pat mini M. Mechovietis). Istoriografijoje nepastebėtas faktas, kad S. Kiškai patikėtos dvaro maršalo pareigos, kurių M. Glinskis neteko sulig Aleksandro Jogailaičio mirtimi (*Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 1, nr. 218 (1507-12-28); plg. J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, IV, 447 ir 495).

karalius vyksta į Rusios žemes, ir kad po to galės vykti ginti LDK. Krokuvos kaštelionas Jaroslavas Spitekas LDK Ponų tarybos pasiuntiniams, Trakų vaivada ir žemės maršalui J. Jurgaičiui Zaberezinskiui bei taurininkui M. Mikalojaičiui Radvilai tarė:

Jūs, ponas taurininke ir ponas Zaberezinski, žinote, ką pažadėjote ir kaip prisiekinėjote; sunkiai tai priimame, kadangi Jūsų Malonybės menkai vertinat mūsų asmenis ir savo pažadus bei priesaikas: turėtumėt žinoti, ką mums pažadėjote ir priesaikomis patvirtinote.²⁰⁵

Jeigu atsakymo tą kartą lenkai nesulaukė arba nusprendė jo neužrašyti, tai veikiau liudija, kad lietuvių nusistatymas nebuvo toks, kokio iš jų tikėjosi. 1505 m. birželį vykusiame Radomo seime Lenkijoje unijos klausimas net nebuvo svarstomas, kaip kad buvo numatyta Breste. Iš vienašalio šaltinio aiškėja, kad per slaptus pasitarimus lenkų senatoriai kalbėjosi su karaliumi apie „lietuvius, su kuriais (kaip sakė) iki šiol visai neturi tiksliai apibrėžtos unijos ir susijungimo“²⁰⁶.

Pasak Lietuvos metraščio, Aleksandras Jogailaitis Bresto seime susikivirčio su didikais dėl kitos priežasties. Kronikininkas pasakoja, kad valdovas, paprašytas M. Glinskio, atidavė Lydą jo pusbroliui Andriejui Aleksandraičiui Droždžai, o Ponų taryba – visi aukščiausi jos nariai – jos jam neužleido, bet paliko Iljiničiui remdamiesi krašto privilegija. „Ir karalius už tai užpyko“²⁰⁷.

K. Pietkiewiczus, patikrinęs, kad A. Droždžos, M. Glinskio pusbrolio, pirmas kaip Lydos seniūno paminėjimas iš tiesų randamas per Bresto seimą (1505 m. kovo 9 d.)²⁰⁸, bene vienintelis visoje šio konflikto istoriografijoje teigė, jog valdovo nepasitenkinimas Ponų tarybos nariais kilo ne dėl opozicijos J. Iljiničiaus klausimu ir ne dėl M. Glinskio. Kodėl taip manyta? Dėl J. Iljiničiaus K. Pietkiewicziaus argumentacija šiek tiek nenuosekli: autorius pasitiki (prieštarau-damas savo paties nuostatai, kad, redaguodami metraščių, didikai siekė panaikinti įkalčius dėl bendravimo su Glinskiu²⁰⁹) Lietuvos metraščiu – ta vieta, kur teigiama, jog dėl Iljiničiaus prieš-taravo visa Ponų taryba. Iš to autorius daro išvadą, kad valdovas užsūrūstino ne dėl prieštaravi-

²⁰⁵ *Acta Alexandri*, nr. 254: *Vos domine pincerna et domine Zabrzeziński in Mielnik scitis, quid promiseritis qualiterque iuraveritis; graviter istud accipimus, quia levipedunt Dominationes Vestrae et personas nostras et sua promissa ac iuramenta: debetis istud scire, quod et promiseritis et iuramentis firmaveritis nobis.* L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 104; F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, p. 98.

²⁰⁶ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 113.

²⁰⁷ *Lietuvos metraščių*, p. 167.

²⁰⁸ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 119.

²⁰⁹ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 122.

mo J. Iljiničiaus klausimu, o dėl Melniko unijos (nes jei pyktų dėl Iljiničiaus, nubaustų visą Ponų tarybą)²¹⁰.

Autorius, išsiaiškinęs, kad 1505 m. Breste nuo Aleksandro Jogailaičio nemalonės, be kuriam laikui į kalėjimą pasodinto J. Iljiničiaus, rimtai nukentėjo tik J. Jurgaitis Zaberezinskis ir vyskupas A. Taboras, tai palaike įrodymu, kad Lietuvos metraštis nepatikimas, nes jame parašyta, kad valdovui pasipriešino dar Vilniaus vaivada M. Radvilaitis, žemaičių seniūnas Stanislovas Jonaitis [Kęsgaila], Polocko vaivada Stanislovas Hlebavičius ir Smolensko vietininkas S. Petraitis Kiška. Vienalaikėje lenkų kronikininko M. Mechoviečio kronikoje klaidingai (kaip K. Pietkiewiczus nustatė remdamasis Breste išduotais dokumentais²¹¹) nurodoma, kad valdovas prie pasitarimo neprileido dar S. Kiškos ir S. Kęsgailos²¹². Tačiau Lietuvos metraštyje kaip nubaustas (atimant Trakų vaivados pareigas) minimas tik J. Jurgaitis Zaberezinskis, ant kitų ponų valdovas tik supyko, o to K. Pietkiewicziaus pristatyti duomenys neneigia.

Dėl M. Glinskio vaidmens šiame konflikte autorius tiesiog konstatuoja, kad šiuo klausimu nėra jokių tiesioginių duomenų (Lietuvos metraštis atmetamas, o į Z. Herberšteino *komentarų* neatsižvelgiama)²¹³. Taigi argumentas lygiai toks pats, kokį naudoja S. C. Rowellas: jis neigia, kad nesutarimo priežastis buvęs požiūris į Melniko sutartį²¹⁴. Autorius tvirtina, kad M. Glinskio paveikslas sukurtas „propagandiniais tikslais“ ir akcentuoja faktą, kad visi pranešimai apie 1505 m. įvykius buvo sukurti po to, kai M. Glinskio grupuotė pasitraukė į Maskvą²¹⁵. Kitaip tariant, žinodami, kas atsitiko vėliau, kronikų autoriai priskyre M. Glinskiui daugiau piktybių, negu šis iš tikrųjų padarė (antai Lietuvos metraštyje užsimenama, kad apie kunigaikštį bus parašyta dar „daug keistų dalykų“²¹⁶). Vis dėlto valdovo įtikinimas pašalinti varžovą nėra keistesnis

²¹⁰ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 120.

²¹¹ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 120.

²¹² F. Bostel, *Zakaz Miechowity (Odbitka z „Przewodnika Naukowego i Literackiego“ z r. 1884.)*, Lwów, 1884, p. 41; L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 236. M. Mechovitos kronikos pirmosios redakcijos fragmentas žinomas iš Bernardo Vapovskio kronikoje esančios citatos (*Scriptores Rerum Polonicarum*, Tomus II, Cracovia, 1874, p. 276: *non fuerunt admissi ad consilium, ut ferunt suasu et indignatione Ducis Michaelis Hlinski, Albertus Episcopus Vilnensis et Joannes Zabrzezinski Palatinus Trocensis. Item alii duo magnifici: Kiszka compiductor exercitus Lithuanorum et Capitaneus Samogitiae*).

²¹³ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 121.

²¹⁴ S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 83–84.

²¹⁵ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 114, taip pat p. 123–124: *Obraz wydarzeń (...) przekazany przez Kronikę Bychowca (...) należy odrzucić jako nieprawdziwy. Powstał on jako reakcja na wydarzenia z 1508 roku (...). Wówczas wersja oskarżająca Glińskiego o chęć zagarnięcia władzy na Litwie była już obowiązująca*.

²¹⁶ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 114: *mnogo dywnoho; Lietuvos metraštis. Bychowco kronika*, p. 160: „daug nuostabos vertų dalykų“ (Rimanto Jaso vertimas).

dalykas negu tai, ką žinome iš Lietuvos metraščio ir kitų nepriklausomų šaltinių (užtektų prisiminti abipusius M. Glinskio ir J. Jurgaičio Zaberezinskio kaltinimus 1503 m. gegužę²¹⁷ ar patį žemės maršalo nužudymą).

Ilgą laiką (iki L. Finkelio monografijos) istoriografijoje gajus mitas, kad M. Glinskis norėjo sau uzurpuoti Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą, buvo ne maišto pasekmė, o priežastis²¹⁸: M. Glinskis skundėsi, kad J. Jurgaitis Zaberezinskis jį kaltino, *quod proditorio nomine mortuo Alexandro rege ducatum occupare voluisset*²¹⁹.

Nors ligšiolinėje istoriografijoje kronikų žinios išsamiai išanalizuotos, nepakankamai atsižvelgiama į jų autorystę ir naudojamų žinių kilmę. Viduramžių tyrinėtojams dažnai tenka skūstis duomenų stoka, perteikiamos informacijos fragmentiškumu ar tendencingumu. Nagrinėjant mūsų aptariamo konflikto istoriją, reikėtų kalbėti veikiau apie privilegijuotą mokslininko padėtį, nes žinios mus pasiekia vos ne iš pirmų lūpų – pačių įvykių dalyvių, atstovaujančių, beje, skirtingoms politinėms orientacijoms. Seniai atskleistas Lenkijos kanclerio J. Laskio vaidmuo rengiant leidybai antrąją M. Mechovitos kronikos redakciją²²⁰. „Sekretorius, Krokuvos dekanas, kunigas Laskis“ buvo Vilniuje 1503 m. gegužės 17 d. sprendžiant M. Glinskio bylą prieš J. Zaberezinskį²²¹ ir 1505 m. Breste²²², vadinasi, iš arti stebėjo įvykius Lietuvoje. M. Mechovitos kronikos antrosios redakcijos paveikslą, kuriame pikti kėsiai M. Glinskiui veikiausiai priskirti anksčiau laiko, o J. Laskis (padedamas Krokuvos kanauninko Jono Sakrano) vaizduojamas kaip lietuvių didikų gelbėtojas, turbūt reikia interpretuoti kaip atsaką į Lenkijos

²¹⁷ LM 6, nr. 515.

²¹⁸ Plg. K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 123. Šį faktą autorius pražiūrėjo turbūt dėl to, kad susikoncentravo į laikotarpį iki Aleksandro Jogailaičio mirties ir neanalizavo po jos buvusių įvykių.

²¹⁹ S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 98–99, L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 224. M. Glinskis nebuvo kaltinamas, kad prisidėjo prie Aleksandro Jogailaičio mirties, kaip nurodo S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 84 (L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 235). Šmeižto problema plačiai aptarta L. Finkelio veikale: *ibidem*, p. 124, 178–181, 217, 219, 223–225, 235. 1507-07-18 šiuo reikalu į Vilnių atvyko Vengrijos karaliaus Vladislavo Jogailaičio pasiuntinys Pnioviskis, jis užtarė kunigaikštį M. Glinskį, kuris jau Melnike (1506 m. gruodį – 1507 m. sausį) kreipėsi į Žygimantą Senąjį, kad teisme būtų sprendžiama jo byla. M. Glinskiui buvo pažadėta, kad byla bus svarstoma kito suvažiavimo metu Minske. Atėjus numatytam laikui, į jo prašymą vėl nebuvo atsižvelgta, dėl ko ir galiausiai kilo visas kunigaikščio maištas (*Ibidem*, p. 224–225).

²²⁰ F. Bostel, *Zakaz Miechowity*, Lwów, 1884; L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*.

²²¹ LM 6, nr. 515.

²²² M. K. Любавский, *Литовско-русский сейм*, p. 147; L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 109–110 (1505-02-25 Breste Lenkijos senato vardu J. Laskis pasakė kalbą, kurioje įrodinėjo unijos privalumus); P. Tafilowski, *Jan Laski*, p. 210.

vicekanclerio Motiejaus Dževickio tekstą, kuriame J. Laskis vaizduojamas kaip M. Glinskio veiksmų provokatorius²²³.

Didikų konflikto tyrinėtojai nenurodo kito svarbaus šaltinio – Lietuvos metraščio – įkvėpėjo A. Goštauto²²⁴. Antai Bychovco kronikos intarpas apie vyskupo A. Taboro kalbą Radome²²⁵, viena vertus, puikiai dera su Pirmojo Lietuvos statuto politinės filosofijos koncepcija (valdovas pavaldus įstatymui), dar kartą nurodo abiejų kūrinių įkvėpėją – minėtąjį A. Goštautą; kita vertus, galbūt galime jį vertinti kaip nuorodą, į ką reikėtų orientuotis, interpretuojant anksčiau pateikiamą žinutę apie lenkų ponų užtarimą: A. Taboras buvo tas žmogus, kuris tikrai baigė mokslus Krokuvoje, ir jo kontaktai su lenkų valdančios viršūnės atstovais (bent su J. Laskiu) geriausiai apčiuopiami²²⁶.

Be Lietuvos metraščio, svarbus Z. Herberšteino liudijimas, kuriame teigta:

[*Knes Michael Linski*] *mortuo rege, manebat Ioanni* [*Savuversinski*] *alta mente repositum odium, nam ex eo privatus erat Palatinatu*²²⁷.

Iš šios ištraukos atrodytų, kad iš Glinskio buvo atimta vaivadytė. Galimas dalykas, kad pats Z. Herberšteinas susipainiojo klausydamas kitų pasakojimo. Veikale nurodomas lietuviškų žinių šaltinis – tas pats A. Goštautas²²⁸. Faktas, kad detalai aprašytas epizodas apie audienciją Vilniuje²²⁹ neįtrauktas į pirmą (lotynišką) veikalo redakciją, gali reikšti, kad apie jį S. Herberšteinas sužinojo iš ko nors kito, pvz., iš M. Glinskio Maskvoje. Verta taip pat pabrėžti,

²²³ J. Laskio įtakai priskiriamas Bresto įvykių variantas: M. de Miechow, *Chronica Polonorum*, Cracovia, 1521, p. 364–365, komentaras: L. Finkel, min. veik., p. 111; M. Dževickio tekstas: S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 99.

²²⁴ R. Jasas, Bychovco kronika ir jos kilmė, *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, p. 26–38: veikalas sukurtas maždaug XVI a. pirmojo ketvirčio pabaigoje.

²²⁵ *Lietuvos metraštis. Bychovco kronika*, p. 170.

²²⁶ Žr.: V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a., *Bažnyčios istorijos studijos*, t. II, Vilnius, 2009, nr. 58; R. Krasauskas, Taboras Albertas Vaitiekus, *Lietuvių enciklopedija* XXX, Boston, 1964, p. 267–268. Apie J. Laskio ryšį su A. Taboru: L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 117. Vilniaus vyskupas, panašiai kaip J. Jurgaičio Zaberezinskio sūnus J. Jonaitis Zaberezinskis, rūpinosi, kad Lietuvos parapijoje būtų lietuviškai kalbančių kunigų (J. Fijałek, Uchrześciowanie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języku ludu, *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa etc., 1914, p. 37–333, čia p. 267–268, 289). Władysława Pociechos (*Królowa Bona*, t. III, p. 64) tvirtinimas, kad J. Jonaitis Zaberezinskis buvo „pagrindinis unijos šalininkas“ yra aiškus numanomos tėvo politikos ekstrapoliavimas į sūnų, be empirinio pagrindo.

²²⁷ S. Herberstein, *Rerum Moscovitarum Commentarius*, Basileae, 1556, p. 106.

²²⁸ *Haec omnia Dominus Albertus Gastol Palatinus, Vilmensis regis in Lithuania vicegerens mihi retulit* (C. Герберштейн, *Записки о Московии*, 2008, p. 458).

²²⁹ Žr. D. Szulc, *Geneza*, p. 59 ir toliau.

kad, keliaudamas Maskvos link, S. Herberšteinas lankėsi buvusiam J. Jurgaičio Zaberezinskio dvare Gardine (dvi diplomato užuominos²³⁰ leido T. Narbutui šį objektą lokalizuoti „prie kairiojo Nemuno kranto, tilto gale“, „priešais pilį, kur buvo Vokiečių ordino tvirtovė (...), netoli dabartinio pranciškonų vienuolyno“²³¹), kurio savininkas tuo metu buvo J. Iljiničius²³² – dar vienas kandidatas į garsaus diplomato informatorius.

L. Finkelis, pelnytai sulaukęs nemažai pagyrimų dėl to, kad panaikino mitą apie M. Glinskio siekius uzurpuoti Lietuvos didžiojo kunigaikščio sostą, tuo pačiu metu sukūrė kitą, ne mažiau įtakingą istoriografinį konstruktą apie LDK Ponų tarybos opoziciją Jogailaičių dinastijos siekiams. Ėmėsis kritikuoti L. Finkelio pasakojimą, K. Pietkiewiczius savajame naratyve pakeitė tik bruožus (grupuočių sudėtį), bet neprieštaravo esminiam savo pirmtako teiginiui. K. Pietkiewicziaus versijoje opoziciją sudarė nebe visi įtakingiausi Ponų tarybos nariai, o tik Trakų vaivada ir žemės maršalas J. Jurgaitis Zaberezinskis, Vilniaus vyskupas A. Taboras bei Vilniaus kaštelionas A. Alšėniškis, Bresto seime nedalyvavęs, tačiau nukentėjęs dėl to, kad iš jo buvo atimta Gardino seniūnystė²³³. Tačiau pastarasis faktas šiai teorijai irgi neatneša jokios naudos, nes tai atsitiko tik 1505 m. pabaigoje, būtent tuo metu, kai valdovas su J. Jurgaičiu Zaberezinskiu jau buvo susitaikęs ir jam buvo skirta ta pati Gardino seniūnystė, o A. Alšėniškis netrukus tapo Bresto seniūnu²³⁴. Būtų keista manyti, kad didysis kunigaikštis dėl tos pačios priežasties pradėjo skriausti kitą, kai jau susitaikė su pirmuoju. Nieko nežinome apie Aleksandro Jogailaičio ir J. Jurgaičio Zaberezinskio susitaikymą per Bresto seimą. Pasak K. Pietkiewicziaus, apie tai liudytų faktas, kad didžiojo maršalo pareigybė buvo atimta iš M. Mikalojaičio Radvilos pokovo 7 d.,²³⁵ o jis buvo žemės maršalas dar gegužės 11 d.²³⁶ Kad Trakų vaivada nebuvo Žygi-

²³⁰ S. Herberstein, *Rerum Moscovitarum Commentarius*, p. 107: *Michael (...) Ioannem Savuorsinski, qui tum in uilla sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctavi) (...) opprimit*; p. 138: *Grodno (...). Castrum cum civitate ad fluvium Nemen, (...) quae olim a' supremo Theutonicis ordinis magistro gubernabatur. Sed eam nunc Albertus Marchio Brandenburgensis haereditarij ducatus nomine tenet. (...) Ibi Ioannes Savuorsinski, a' Michaele Linski in ea domo, aut (ut aiunt) curia, in qua hospitatus eram, oppressus est.*

²³¹ T. Narbutt, *Dzieje starożytnie narodu litewskiego*, t. IX, Wilno, 1841, p. 22–23.

²³² Tai rodo 1510-04-15 Žygimanto Senojo patvirtinamoji privilegija J. Iljiničiui (*LM 8*, nr. 477) ir 1528-08-24 datuojamas aprašas dokumento, kuriuo Žygimantas Senasis patvirtina Jono Jonaičio Zaberezinskio pirkimą iš Jono Jurgaičio Iljiničiaus, t. y. velionių J. Iljiničiaus ir Jadvygos Zaberezinskytės Iljiničienės sūnaus (*LM 1*, nr. 339). Abiejuose šaltiniuose minimas „dvaras Gardino mieste prie Nemuno“ yre neabejotinai mus dominantis objektas.

²³³ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 122, 206.

²³⁴ *Urządnicy. Województwo trockie*, nr. 2330: A. Alšėniškis Gardino seniūnu buvo dar 1505-07-02, J. Jurgaitis Zaberezinskis tik 1505-12-29.

²³⁵ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, p. 121.

²³⁶ *Urządnicy centralni*, nr. 403.

manto opozicionierius, netiesiogiai rodo taip pat nuo pat pradžių sėkminga jo sūnaus karjera (jau 1509 m. tapo Naugarduko vaivada, o iš Žygimanto susirašinėjimo su Krymo chanu aiškiai matyti, kad valdovas tikrai pasitikėjo jaunuoju Zaberezinskiu)²³⁷.

Konflikto atomazga

Tolesnė įvykių eiga nesukėlė didesnės polemikos. Mirus Aleksandriui Jogailaičiui ir į didžiojo kunigaikščio sostą įžengus Žygimantui, padėtis pasidarė labai keblī²³⁸, nes nei J. Jurgaitis Zaberezinskis, nei M. Glinskis nenorėjo su savo varžovu susitaikyti. S. Herberšteinas aiškiai perdėjo, kai rašė *in uita regis [Alexandri] omnia quieta inter illos manebant*²³⁹. Šis teiginys vis dėlto parodo kai ką svarbaus: nepaisant to, kad Trakų vaivados J. Jurgaičio Zaberezinskio ir kunigaikščio M. Glinskio santykiai beveik nuo pat pastarojo atvykimo į Lietuvą 1499 m. turėjo būti itin įtempti, Aleksandras Jogailaitis sugebėjo juos daugiau ar mažiau kontroliuoti. Žiūrint į J. Jurgaičio Zaberezinskio karjerą, mūsų manymu, akcentuoti reikėtų ne tiek priklausymą „klickai“ (nors ir tiesa, kad būtent tai tapo aktualu mirus Aleksandriui Jogailaičiui), kiek asmeninį draugystės ryšį su pačiu valdovu. Jų susitaikymo ženklu laikoma didžiojo kunigaikščio Alytaus, Simno ir dalies Nemunaičio suteikimas, atsižvelgiant į didelius nuostolius, kuriuos J. Jurgaitis Zaberezinskis patyrė dėl totorių (tikriausiai turimos omenyje valdos Palenkėje)²⁴⁰. Tiesa, galima manyti, kad valdovas vis tiek nesitikėjo, kad turės galimybę grąžinti skolą, už kurią buvo įkeičęs minėtus dvarus, tačiau turint omenyje, kad tuometis Gardino seniūnas tapo dar vieno ištiso LDK regiono pačiame valstybės branduolyje šeimininku, šią beneficiją, ko gero, tikrai galima laikyti ypatinga Aleksandro Jogailaičio malone. Lenkų kronikininkas Motiejus iš Mechovo rašo, kad per paskutinę Aleksandro Jogailaičio kelionę į Vilnių prie paralyžiuoto karaliaus budėti turėjo A. Taboras, J. Jurgaitis Zaberezinskis ir J. Laskis. M. Strijkovskis prie kompanijos pridėda dar didžiąją kunigaikštienę Elena²⁴¹. Tikriausiai nedaug suklysimė sakydami, kad Aleksandro Jogai-

²³⁷ LM 7, nr. 168.1, 168.4.

²³⁸ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 177–180 ir toliau; M. M. Кром, *Меж Русью и Литвой*, p. 141–143; S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 84–85, 93–94.

²³⁹ S. Herberstein, *Rerum Moscovitarum Commentarius*, p. 106; žr. taip pat: M. M. Кром, *Меж Русью и Литвой: Пограничные земли в системе русско-литовских отношений конца XV – первой трети XVI в.*, Москва, 2010 (1995), p. 141–143.

²⁴⁰ LM 6, nr. 29 (1506-07-05 Vilniuje). 1505-12-29 Gardine kuklesnį dovanojimą („mylios ilgio ir pločio miško gabalą prie Bebro upės ir valstiečius Chilmonovičius Gardino paviete“) gauna ir vysk. A. Taboras (*Pergamentų katalogas*, sud. R. Jasas, Vilnius, 1980: *LMAVB RS*, F1-39; *KDKW*, nr 595).

²⁴¹ M. a. Miechow, *Chronica Polonorum*, p. 370: *Ad custodiam uero corporis regij Albertus Vilnensis Episcopus Ioannes Zabrzezinski cum Ioanne de Lasko Cancellario deputati*; M. Strykowski, *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi*, t. II, Warszawa, 1846 (1582), p. 332.

laičio mirtis 1506 m. rugpjūčio 19 d. šiam bičiulių ratui reikė ne tik valdovo, bet ir draugo netektį.

Lietuvos valdžios elito atstovų elgesys, kai į didžiojo kunigaikščio sostą (be susitarimuose su lenkais numatyto bendro valdovo rinkimo) buvo pasodintas Žygimantas Senasis, išsireikavimas LDK skirtos privilegijos, tik dar kartą parodo, kad negali būti nė kalbos apie prolenkišką grupuotę.

Gardine sušauktame Lietuvos seime jis 1506 XII 7 raštu užtikrino, jei gautų Lenkijos sostą, kad saugos Lietuvos savarankiškumą ir nedarys jai jokios skriaudos: *ab omni levitate ac depressione... haec dominia custodiemus* (Cod. dipl. Pol. I 364–367). To užtikrinimo liudininkais pasirašė Vilniaus vysk. Albertas Taboras, Lietuvos kancleris Mikalojus Radvilas, Gardino seniūnas Aleksandras Alšioniškis, krašto maršalas Jonas Rimvydas-Zaberezinskis, žemaičių seniūnas Stanislovas Kęsgaila ir Kijevo vaivada Jonas Glinskis. Tikrai ta sąlyga, kad Lietuva nebus suplakta su Lenkija, Lietuvos didikai išleido Ž. į Lenkiją.²⁴²

Paskutinį J. Jurgaičio Zaberezinskio gyvenimo laikotarpį sunku priskirti prie laimingiausių. Netrukus po Aleksandro Jogailaičio mirties išgyveno sūnaus netektį: sūnus mirė 1507 m. kovo pradžioje Krokuvoje. To paties mėnesio 27 d. mirė ir jo bičiulis vyskupas A. Taboras (žinios

²⁴² S. Sužiedėlis, Žygimantas Senasis, arba Žygimantas Senis (1467–1548), *Lietuvių enciklopedija*, t. XXXV, 1966, p. 325. Galime pritarti ir J. Kiaupienės nuomonei, kuri manė, jog „Su kitais [be Glinskio] LDK tarybos nariais naujam valdovui bendrą politinę kalbą rasti pavyko nesunkiai. Tiesa, abi pusės siekė savų, nebūtinai tų pačių, tikslų: Lietuvos politinis elitas atidavė sostą Žygimantui siekdamas įtvirtinti savo valstybės suverenumą, Žygimantui dinastijos tėvonija garantavo Lenkijos, kuri norėjo išsaugoti unijos ryšius su Lietuva, karaliaus sostą ir didesnę politinę prestižą regione.“ (*Lietuvos istorija*, IV tomas, p. 436). Apie Žygimanto Senojo atvykimą į Lietuvą K. Pułaskis pasakoja: „Wszędzie po drodze królewicz wspaniale był podejmowany, w miastach trębacze miejcy i starostów głośzą jego przyjazd, uczniowie po wsiach witają pieśniami, panowie litewscy z radością go przyjmują, składając rozliczne dary i upominki. Wojewoda wileński Mikołaj Radziwiłł, goszcząc go w swym domu zwyczajem ówczesnym, złożył mu w darze 60 florenów, a Sapieha w Grodnie 58 flor. Jan Zabrzeziński przysyła jarząbki, konie i pieniądze, a Michał Gliński zanim sam wyjechał, nadesłał listy i niewolnika tatarskiego.“ (K. Pułaski, *Przyczynek do elekcyi Zygmunta I w Litwie i w Polsce*, *Szkice i poszukiwania historyczne*, t. I, Kraków, 1887, p. 73).

apie abiejų mirtį turėjo jį pasiekti daugmaž tuo pačiu metu²⁴³). Kaip minėjome anksčiau, Lietuvos metraščio cenzūra kartais pateikiama kaip įrodymas, jog Radvilos bendradarbiavo su M. Glinskiu²⁴⁴. Vis dėlto lemiamu momentu Minsko seime 1507 m. vasarą svarbiausi Ponų tarybos asmenys, ko gero, palaikė J. Zaberezinskį, kitaip sunku būtų paaiškinti, kodėl Žygimantas Senasis nenuteisė žemės maršalo už apkalbas, žinodamas, kad M. Glinskis iš tikrųjų nenorėjo užimti Lietuvos didžiojo kunigaikščio sosto. J. Tęgowski nustatė, kad J. Jurgaitis Zaberezinskis per savo žmoną buvo sujungtas svaininės giminystės ryšiais su Radvilomis ir Kęsgailomis²⁴⁵, ir būtent čia įžvelgė M. Glinskio nesėkmės priežastį: jis, turėdamas didelį tarptautinių pažinčių užnugarį, vietoje stokojo įtakingų žmonių paramos²⁴⁶. Zaberezinskių ryšiai su Radvilomis, Kęsgailomis, Kiškėmis pasireiškė kitoje kartoje, jau po J. Jurgaičio Zaberezinskio mirties: 1510 m. J. Jonaitis Zaberezinskis vedė Barborą Kęsgailaitę, 1519 m. Sofiją Radvilaite; jungtuvės su Kiškų giminės atstovais įvyko Jurgio ir Jadvygos Zaberezinskių giminės šakose.

Tik valdovui išvykus iš LDK, M. Glinskis ryžosi pats vykdyti teisingumą. J. Jurgaičio Zaberezinskio nužudymo aplinkybės gana gerai žinomos. Žinia apie J. Jurgaičio Zaberezinskio nužudymą turėjo greitai pasklisti po LDK ar bent centrinę jos dalį, nes įvykio data tiksliai užrašyta šaltiniuose. Neseniai grįžęs iš studijų Italijoje, Bolonijos universitete, būsimasis Krokuvos miesto tarėjas, medicinos mokslų daktaras, Krokuvos universiteto profesorius ir rektorius Lukas Noskoviškis kelionės po Lietuvą metu 1508 m. pradžioje prie vasario 2 d. užrašė: *Hic occiditur Dominus (Joannes) Zabrzezinskij*²⁴⁷. Tą pačią datą užrašė ir kiek vėlesnis XVI a. autorius Stanislovas Gorskis²⁴⁸. J. L. Decijus dar patikslina, kad tai įvyko „ankstyvą naktį“²⁴⁹. Apie įvykio

²⁴³ *Acta Tomiciana*, t. I, p. 18 – Stanislovas Gorskis rašo: rašo: *MDVII I. Martis Stanislaus Zabrzezinski Lithuanus, unus ex legatis Lithuanorum, qui ad coronationem regis Sigismundi missi erant, Cracovie mortuus est*. Mirė, atrodo, netikėtai, nes dar vasario 22 ir 24 d. buvo šalia privilegijas išduodančio valdovo (*LM 8*, nr. 197 ir 198); R. Krasauskas, Taboras Albertas Vaitiekus, *Lietuvių enciklopedija*, t. XXX, Boston, 1964, p. 267. Vysk. A. Taboro mirties data žinoma iš L. Noskoviškio užrašų (L. A. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, p. 409: *Martius 27: Hic obiit episcopus Vilmensis Sabbatho versus noctem dominice palmarum*). Beletrizuotą Teodoro Narbuto sukurtą jo mirties aprašymą žr. W. Zahorski, *Katedra wileńska*, Wilno, 1904, p. 21–23.

²⁴⁴ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 107, 245.

²⁴⁵ J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 249–250, 253–254.

²⁴⁶ J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 257; šis konflikto aspektas labai pabrėžiamas S. C. Rowello, *Nolite confidere*, p. 83, 92–93.

²⁴⁷ L. A. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, p. 410. Žinutės autorių žinia pasiekė, kaip matome iš jo užrašų, tarp Labanoro (kur buvo sausio 21 d.) ir Salako (vasario 5 d.). Sunkiau identifikuoti kitas maršrute minimas vietas: *Turowno* (sausio 29 d.) ir *Bolych* (vasario 3 d.) – galbūt tai išnykę kaimai.

²⁴⁸ L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 227; *Acta Tomiciana*, t. I (1507–1511), p. 22.

²⁴⁹ J. L. Decjusz, *Księga o czasach króla Zygmunta*, p. 33.

vietą tas pats Žygimanto Senojo sekretorius rašo, kad „šioje Nemuno pusėje [J. Jurgaitis Zaberezinskis] nesitikėjo jokio priešo.“²⁵⁰ Pasak Teodoro Narbuto, J. Jurgaičio Zaberezinskio rūmai stovėjo prie kairiojo Nemuno kranto, tilto gale, „priešais pilį, kur buvo Vokiečių ordino tvirtovė, vadinamoji Naujasis Gardinas (Neu Garthen), netoli dabartinio pranciškonų vienuolyno“²⁵¹. Narbutas aiškiai rėmėsi Z. Herberšteinu, kuris mini, kad kartą buvo tame name pernakvojęs²⁵², o jo kelionės aprašyme skaitome:

*Grodno (...). Castrum cum civitate ad fluvium Nemen, (...) quae olim a' supremo Theutonicis ordinis magistro gubernabatur. Sed eam nunc Albertus Marchio Brandenburgensis haereditarii ducatus nomine tenet. (...) Ibi Ioannes Savuorsinski, a' Michaelae Linski in ea domo, aut (ut aiunt) curia, in qua hospitatus eram, oppressus est.*²⁵³

Šios vietos istorija atsispindi ir kituose dokumentuose. „Dvarą Gardino mieste prie Nemuno“ kartu su Kvasovkos dvaru Jurgis Zaberezinskis iškeitė J. Iljiničiui prieš 1510 m. balandžio 15 d. (tą dieną pastarasis gavo iš Žygimanto Senojo patvirtinamąją privilegiją) už trečdalį Šerešovo ir 200 kapų grašių skolos panaikinimą²⁵⁴. Taip pat išlikęs 1528 m. rugpjūčio 24 d. dokumento (Žygimanto Senojo patvirtinimo) aprašas, iš kurio aiškėja, kad J. Jonaitis Zaberezinskis už 300 kapų grašių nusipirko šį dvarą iš savo seserėno Jono Jurgaičio Iljiničiaus²⁵⁵.

²⁵⁰ *Ibidem*.

²⁵¹ T. Narbutt, *Dzieje starożytne narodu litewskiego*, t. IX, Wilno, 1841, p. 22–23: „dwór Jana Zabrzezińskiego położony nad lewym brzegiem Niemna w końcu mostu“, „Pałac Zabrzezińskiego leżał na przeciw Zamków, tam, gdzie była warownia Krzyżacka Nowe-Grodno Neu Garthen zwana, niedaleko dzisiejszego klasztoru XX. Franciszkanów“.

²⁵² *Michael (...) Ioannem Savuorsinski, qui tum in uilla sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctavi) (...) opprimit* (S. Herberstein, *Rerum Moscovitarum Commentarius*, Basileae, 1556, p. 107).

²⁵³ S. Herberstein, *Rerum Moscovitarum Commentarius*, Basileae, 1556, p. 138. Šioje ištraukoje neaišku tik, ar žodelis „ibi“ sietinas su pilimi, ar tik bendrai su miestu. Kaip matome, šiam nekilnojamojo turto objektui įvardyti Z. Herberšteinas vartoja net tris skirtingus žodžius: *villa*, *domus* ir *curia*.

²⁵⁴ *LM 8*, nr. 477.

²⁵⁵ *LM 1*, nr. 339: *dwor w miescie grodzienskim nad Niemnem (...) u Jana Juriewicza [Iljinicza] przez Jana Janowicza Zabrzezinskiego (...) kupione*“. R. Ragauskienė, *Mikalojus Radvila Rudasis*, p. 292, 381: Mikalojus Radvila Rudasis Gardine „neaiškia teise pretendavo į Zaberezinskio dvarui priklausantį sklypą.“

Vienalaikiai ir ankstyvieji autoriai nurodo, kad J. Jurgaitį Zaberezinskį nužudė turkas (J. L. Decijus, S. Gorskis), musulmonas (Z. Herberšteinas)²⁵⁶. Kur kas mažiau tikėtina, kaip mini M. Strijkovskis, kad prie nužudymo prisidėjo saksų kilmingasis Kristupas Schleinitzas, M. Glińskio „ištikimiausias draugas ir dvariškis“²⁵⁷.

²⁵⁶ J. L. Decjusz, *Księga o czasach króla Zygmunta*, p. 33–34; *Acta Tomiciana*, t. I, p. 22; S. Herberstein, *Rerum Moscovitarum Commentarius*, p. 107.

²⁵⁷ W. Pociecha, Michał Gliński, *PSB*, t. VIII, p. 67. M. Strijkovskis toliau seka savo pasakojimą: (...) *a wetknąwszy głowę jego na szablę, przynieśli przed Glińskiego, który ją kazał na drzewce wetknąć i niesiono ją przed nim 4 mile, aż do jeziora jednego ku Wilnu jadąc, tamże ją kazał utopić, gdzie jeszcze i dziś słup murowany przy gościńcu, nad tymże jeziorkiem w boru stoi* (M. Strykowski, *Kronika*, t. II, 1846 (1582), p. 345–346). Daugiau apie K. Schleinitzą žr.: W. Pociecha, *Geneza holdu pruskiego (1467–1525)*, Gdynia, 1937, p. 49; S. C. Rowell, *Nolite confidere*, p. 81; F. Koneczny, *Walter von Plettenberg*, p. 46 (177).

II DALIS. JURGIO JONAIČIO (KAMENIO) ZABEREZINSKIŲ ŠAKA

Šios giminės šakos istoriją reikia pradėti pasakoti nuo XV a. paskutinio dešimtmečio, kai Jurgis Zaberezinskis vedė Liudmilą Juršaitę. Jos tėvai – garsaus karvedžio Juršos Ivanovičiaus sūnus, Vladimiro seniūnas Ivanas (šaltiniuose minimas iki 1489 m.), ir nežinomo vardo Jono Kęsgailaičio dukra²⁵⁸. Jurgio tėvas santuoką turėjo suderinti su S. Kęsgaila, globojusi savo sesers ir I. Juršos vaikus²⁵⁹. Dėl savo tėvoninių valdų Volynėje L. Zaberezinskienė bylinėjosi 1499 m. liepos 1 d. su savo sesers vyru P. Aleknaičiu²⁶⁰. Procesas vyko pas didįjį kunigaikštį Vilniuje. O apie Jurgį Zaberezinskį šaltiniai tyli iki pat 1509 m. pasidalijimo tėvoninėmis valdomis su broliu Jonu. Galima spėti, kad Volynės dvarų administravimas ir gynimas nuo priešo (tos žemės buvo nuolatinų Krymo totorių puldinėjimų objektas²⁶¹) kuriam laikui atitraukė jį nuo kitokios valstybinės veiklos. Po tėvo mirties jam atiteko anksčiau mirusio brolio Stanislovo dvaras Vilniuje ir tėvo dvaras Trakuose, be to, tarp kitų dvarų, ir kadaise P. Senkai Gedgudaičiui priklausęs Kamenis²⁶², kuris greitai tapo pagrindiniu giminės šakos dvaru.

Lietuvos Metrikoje išliko dokumentų apie gana sudėtingas Jurgio Zaberezinskio su sesers vyru J. Iljiničiumi²⁶³ dalybas. Jadvygai iš Zaberezinskių ir jos vyrui atiteko dalis motininių valdų. Iš Žygimanto Senojo patvirtinimo 1510 m. balandžio 15 d. sužinome, kad J. Jonaitis Zaberezinskis su savo broliu Jurgiu ir J. Iljiničiumi pasidalijo taip: Jurgiui Zaberezinskiui – Voznikų dvaras Palenkėje, Kvasovkos dvaras prie Gardino ir trečdalis Šerešovo (į šiaurės rytus nuo Ka-

²⁵⁸ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 249.

²⁵⁹ K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, 2014, p. 111.

²⁶⁰ *LM 6*, nr. 319: Liudmila skundėsi valdovui, kad ji su savo vyru turi po tėvo mažiau turtų negu P. Aleknaitis (vedęs Liudmilos seserį, kitą Ivano Juršos dukrą, žr.: K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, 1995, p. 92). Iš vėlesnių Mikalojaus Petraičio Aleknaičio pretenzijų žinomi dvarų pavadinimai: Vortonevas, Žobrinė, Diuksinė, pusė Romanovo (*LM TBK 10*, nr. 183, 176).

²⁶¹ F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, 2006, p. 23; J. Ochmański, Organizacja obrony przed Tatarami w Wielkim Księstwie Litewskim, *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. V, 1960, p. 349–399.

²⁶² *AGAD*, perg. 7440.

²⁶³ Šioje apie XV a. paskutinio dešimtmečio vydurį sudarytoje santuokoje gimė mažiausiai šeši vaikai: Jonas, Mikalojus, Stanislovas, Feliksas, Jadvyga ir Ona. Pastarosios ir P. Stanislovaičio Kiškos sūnus P. Petraitis Kiška vedė M. Jurgaičio Zaberezinskio dukterį Oną. Taip susijungė dvi Zaberezinskių turtų paveldėtojų šakos (*Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimai* (toliau – *LVTS*), nr. 3, 7; A. Boniecki, *Herbarz*, t. VIII, p. 34–35). 1521-10-08 kanau-ninkas Martynas Dušnikietis kreipėsi į Vilniaus kapitulą, kad jam būtų sugrąžintas purpurinis audeklas, kurį iš jo įsigijo dvaro maršalas J. Iljiničius, kad uždengtų savo mirusios žmonos karstą, su sąlyga, kad po metų jį sugrąžins šv. Marijos Magdalietės špitolėi. 1517-12-02 Žygimantas Senasis J. Iljiničiui leido funduoti altorių – galbūt ir su šiuo įvykiu galima sieti jo žmonos Jadvygos iš Zaberezinskių laidotuves (J. Kurczewski, *Kościół Zamkowy, czyli katedra wileńska*, cz. III, 1916, p. 13; G. Kirkienė, *LDK politikos elito galingieji*, p. 39; *AGAD*, perg. 7477).

meneco). J. Iljiničius gavo Bialos dvarą, Vistyčius ir taip pat trečdalį Šerešovo. Jurgis Zaberezinskis tuo metu buvo skolingas J. Iljiničiui 500 kapų grašių, todėl buvo susitarta, kad Jurgis Zaberezinskis atiduos J. Iljiničiui Kvasovkos dvarą su žmonėmis, laukais ir kt., taip pat dvarą Gardino mieste prie Nemuno už Iljiničiui priklausiusį Šerešovo trečdalį; kartu J. Iljiničius dovanojo J. Jurgaičiui Zaberezinskiui 200 kapų grašių iš 500 kapų grašių skolos²⁶⁴.

Iš to paties patvirtinimo žinome, kad J. Jonaitis Zaberezinskis J. Iljiničiui buvo skolingas 500 kapų grašių už Jadvygos kraitį ir dar 80 kapų grašių. Už tai J. Jonaitis Zaberezinskis atidavė Iljiničiui savo Šerešovo trečdalį su žmonėmis (kas jam priklausė pagal ankstesnį jų trijų pasidalijimą ir Talkovo dvarą Aukštadvario pavieta, prie Verknės upės (kurį buvo gavęs po tėvo mirties)²⁶⁵. (Minėtą dvarą J. Jurgaičiui Zaberezinskiui buvo užrašęs Bogdanas Talkovičius, o 1506 m. gruodžio 28 d. Žygimantas Senasis patvirtino kartu su Rusinovičių dvaru Minsko pavieta²⁶⁶). Tada Jurgis Zaberezinskis, atvykęs pas J. Iljiničių į Lydą, pasiūlė jam traukti burtus – arba Jurgis Zaberezinskis parduoda du savo Šerešovo trečdalius J. Iljiničiui, arba pastarasis vieną savo trečdalį – Jurgiui Zaberezinskiui²⁶⁷. Sandorio rezultatas – J. Iljiničius nupirko iš Jurgio Zaberezinskio dvi Šerešovo dalis už 650 kapų grašių ir taip perėmė į savo rankas visas tris Šerešovo dalis. Visa tai J. Iljiničiui valdovas patvirtino 1511 m. birželio 21 d.²⁶⁸ Po Šerešovo dalybų kitoje Iljiničių kartoje²⁶⁹ visos minimos valdos galiausiai atsidūrė Bonos rankose²⁷⁰.

Draugiški santykiai, kurie Jurgį Zaberezinskį jungė su kunigaikščiu Vasilijumi Ivanovičiumi Solomereckiu²⁷¹, atvedė prie jų šeimų susigiminiavimo. Mikalojus Jurgaitis Zaberezinskis ir Halina Vasilijutė Solomereckytė spėjo susituokti dar prieš Jurgio Zaberezinskio mirtį. V. Solomereckis kaip kilnojamąjį turtą dukrai padovanojo 1000 vengriškų auksinų vertės kraitį, o Jurgis ir M. Zaberezinskiai Olenai užrašė tokią pat sumą kaip dalį Kamenio pilyje²⁷². Pasak

²⁶⁴ LM 8, nr. 477.

²⁶⁵ LM 8, nr. 477; LM 1, nr. 402 ([1510]-02-16).

²⁶⁶ LM 8, nr. 174.

²⁶⁷ S. Wysłouch, *Dobra Szereszewskie*, p. 3–4, 5–9.

²⁶⁸ LM 9, nr. 196, LM 1, nr. 407.

²⁶⁹ LM 1, nr. 411 ([1528]-01-16): Jonas Jurgaitis Iljiničius pardavė Šerešovo valdas Jonui Abromaičiui (savo sesers Jadvygos vyrui) už 17 lietuviškų kapų grašių.

²⁷⁰ LM 1, nr. 419 (1536-03-12): Jonas Abromaitis su žmona pardavė Šerešovą karalienei Bonai už keturis tūkstančius kapų.

²⁷¹ T. Kempa, *Solomerecki Wasyl Iwanowicz* (zm. 1540), *PSB*, t. XL, 2000–2001, p. 329–330.

²⁷² LM 12, nr. 623 (1527-01-02 Žygimanto Senojo patvirtinimas Olenai Zaberezinskienei, Mikalojaus našlei): *Била намъ чоломъ маршальковая наша пани Миколаева Юревича Заберезынская, пани Галена, о томъ, штожъ небоицик пан ее, пан Миколай Юревич Заберезынскии, з волею отца своего небоицика пана Юря, поняль ее в князя Василья Ивановича Соломерецкого, державцы могилевского, и взяль по ней посагу в золоте, гото-*

istoriko Vytauto Volungevičiaus, pilies atsiradimas privačioje didikų žemėvaldoje sietinas su siekiu manifestuoti savo galią teritorijoje²⁷³.

Kitas pagrindinės giminės šakos rezidencijos bruožas – bažnyčios pastatymas. Ją pastatė jau kitos kartos atstovas – M. Jurgaitis Zaberezinskis, tituluojantis save *haeres in Kamien*. Jis 1522 m. lapkričio 16 d. aprūpino savo pastatytą bažnyčią²⁷⁴.

M. Jurgaitis Zaberezinskis pasižymėjo ne tik pamaldumu, bet ir kaimynams daromomis skriaudomis: Andrius ir Jokūbas Davainaičiai skundėsi dėl vagysčių ir nuostolių, kurių patyrė dėl jo Kuriancoje. Bresto žydai pranešė valdovui apie M. Jurgaičio Zaberezinskio, Motiejaus Albertaičio Kločkos ir valdovo dvariškio Gomšejevičiaus tarnų padarytų skriaudą: atėjo į namus, kitus gatvėje iki mirties sumušė ir daug dalykų pasiėmė. M. Mikalojaičio Radvilos našlė Elžbieta teigė, kad M. Jurgaitis Zaberezinskis pats asmeniškai atvažiavęs su 300 raitelių į jos Medelių dvarą sudegino ir žirgais sumindžiojo javus. Dar užpuolė dviejų E. Radvilienės bajorų, Bogdano Jackovičiaus ir Grigaliaus Jurevičiaus, namus. M. Jurgaičio Zaberezinskio Kryvičių vietininkas sulaikė E. Radvilienės pavaldinius, pasiėmė daiktų; kitą kartą sumušė žmones, paėmė 20 žirgų²⁷⁵.

визне и в серебре, в шахах rozmaитых и в запоницах с каменьямъ коштовнымъ, и в ланцухов золотых, и в перлах, и перстенех, и в поясахъ, и в инныхъ ношеняхъ, всего того суполною сумою тисечу золотых в золотехъ угорскихъ, какъ же свекор ее пан Юри и з сыномъ своимъ паномъ Миколаемъ, мужомъ ее, выдючи ласку и даток отца ее князя Василья и к тому цнотливое ее захованье, противку тое тысячи золотыхъ даровали и записали ей на замку своемъ отчизномъ, на Камени, совито другую тысячу золотыхъ, то вчинитъ сумую две тысячи золотых черленыхъ угорскихъ, и на то ей листъ свои веновныи под печатьми своими и под печатьми людеи добрыхъ дали.

²⁷³ V. Volungevičius, *Pilies šešėlyje*, Vilnius, 2015, p. 278.

²⁷⁴ *Acta primae visitationis diocesis vilnensis anno Domini 1522 peractae. Vilniaus kapitulos archyvo Liber IIb atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį aparatą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, Vilnius, 2015, nr. 63; *MAVB RS*, F. 43-204, l. 113–114: *Nos igitur Nicolaus Jurgiewicz Zabrzezinski haeres in Kamien, aliarumque haereditatum Dominus et haeres. Intelligentes huius mundi res et dominia fore transitoria, volens saluti meae Praedecessorumque et successorum meorum providere, commutans caelestia pro terrenis. Significamus tenore praesentium universis et singulis praesentibus et futuris, harum notitiam inspecturis quibus expedit. Quomodo considerans, quia nihil est certius morte, et nihil incertius hora mortis, Eccl[esi]am in Oppido n[ost]ro Kamien aedificavimus, aedificatam[ue] In honorem Domini Nostri IESU Christi, et Assumptionis gloriosissime Virginis Mariae, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et Sanctorum Nicolai et Georgii ereximus et dotavimus. (...)*

²⁷⁵ *LM 14*, nr. 140, 328, 462 [1524-09-14–17]: *онъ самъ, своею персоною, наехавши в трехсотъ коней, коньно и зброино, з делми и з гаковницами, на дворецъ ей милости властныи Мядельскии, жита и пожал, а иншие конми потопъталъ. Такежь он, наехавши двухъ бояриновъ ей милости, Богдана Яцковича а Григоря Юревича, дома ихъ казаль розметати и статъки вси казаль розобрати, жита и ярины казалъ пожати, и покосити, и озеро Навре зволочить. А наместникъ его кривицкии, перенемъши на добровольнои дорозе людеи ее*

Manytina, kad M. Jurgaičio Zaberezinskio ir kunigaikštytės O. Solomereckytės dukra Ona gimė 1524 m., šiek tiek prieš tai, kai jos tėvas savo pastatytoje Kamenio bažnyčioje spalio 16 d. fundavo altorių šv. Onos, Mergelės Marijos motinos, garbei²⁷⁶. Mirus motinai, maždaug nuo 1529 m. pabaigos, pasiliko savo dėdės, Naugarduko vaivados J. Jonaičio Zaberezinskio globoje²⁷⁷, nes tėvas buvo miręs prieš kelerius metus. Šis momentas giminės istorijoje svarbus tuo, kad vienoje rankose susijungė abiejų vyriškų šakų turtai.

Dėdė veikiausiai 1532 m. rudenį Krokuvoje sužadėjo Oną su Bonos dvaro maršalo Mikalojaus Volskio sūnumi Jonu²⁷⁸. M. Volskis atvyko su valdovų pora į Vilnių 1533 m. vasarą ir rugpjūčio 29 d. prikabino savo antspaudą prie J. Jonaičio Zaberezinskio ir jo sūnaus dokumento, kuriuo pastarieji perdavė Trakų kašteliono Jono Mikalojaičio Radvilos vaikams jų motinines valdas²⁷⁹. 1533 m. spalio 26 d. J. Jonaitis Zaberezinskis disponavo M. Jurgaičio Zaberezinskio vaikų turtais. Abu beneficentai siejami su Bonos aplinka. Vilniaus vyskupas Jonas iš Lietuvos kunigaikščių gavo mūrinį namą su sklypu Vilniuje (pagal dokumente pateikiamą lokalizavimą, dabartiniame Universiteto ir Dominikonų gatvių kampe). Tą pačią dieną M. Volskis pripažino iš J. Jonaičio Zaberezinskio gavęs 5000 lietuviškų florinų (auksinų) arba pusę Onos kraičio. Šią

милости, поималъ и в няцство посажалъ и мнози речи побралъ. А другии разъ тотъ же наместникъ людеи ее милости розбилъ, и дань побралъ, и двадцать коней в нихъ взялъ.

²⁷⁶ MAB RS, F. 43-204, l. 129v; LVTS, nr. 3, 7.

²⁷⁷ LM TBK 4, nr. 429 (Piotrkove, 1530-01-13): *Бил нам чолом и присылал к нам (...) панъ Янь Яновичъ Заберезинскій, о томъ, што жъ тыхъ часовъ невестъки его, пани Миколаевое Юрьевича Заберезинское, въ животе не стало, а дети ее малые ся остали, а именья вси спустошоны и розобраны, абыхмо, въпаятавши на послуги брата его, пана Миколая, и тежъ для его милости самого заслугъ, тыхъ долъгов, которые ся по пану Миколаю и по паней его остали, с тыхъ именьей платити ему не казали до тыхъ часовъ, поки бы по смерти невестки его годъ вышол и поки бы ся онъ тежъ в тыхъ именьяхъ осмотрель.*

Ино (...) мы, паметаючи на послуги небожиковы пана Миколаевы и на жеданье его милости (...) с тыхъ долъговъ (...) до году (...) пана Яна, маршалъка земского, яко опекуна тыхъ детей, и именье ихъ вызволяем. Kitų čia minimų vaikų (ar bent dar vieno, be Onos) kitur šaltiniuose nerandame, galbūt jie mirė vaikystėje.

²⁷⁸ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, 1917, nr. 17411 (Vilniuje, 1533-10-26) *Nicolaus Volski (...) recognoscit se iuxta contractum Cracoviae prius factum de desponsanda Anna de Zabrzezie filia olim Nicolai cum Ioanne Volski filio suo minorenni, recepisse ab Ioanne de Zabrzezie, palatino Trocensi et marsalco MDLithuaniae, avunculo dictae Annae, 5000 fl. lith. seu medietatem eius dotis, quam summam in bonis suis reformare et in casu mortis Annae ante copulam carnalem in paratis in decursu unius anni rursus solvere successoribus Annae se obliget.* Krokuvoje J. Jonaitis Zaberezinskis buvo 1532 m. rugsėjo 4–5 d. (tarp liudininkų Žygimanto Senojo patvirtinamųjų privilegijų Mikalojui Chodakovskiui ir Albertui Šimkaičiui – LM 17, nr. 250–252), prieš tai taip pat 1530 m. spalio mėnesį (LM 17, nr. 36, 44–46). J. Volskio motina buvo Ona iš Glinkų (*Scriptores rerum poloniarum*, t. IX, p. 398). Apie M. Volskį žr.: W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. II, p. 49–52.

²⁷⁹ AGAD, perg. 7580.

pinigų sumą išipareigojo pakeisti į savo turtus, o jei Ona mirtų prieš numatytą santuokos ryšių sudarymą, per vienus metus sugrąžinti jos įpėdiniams (t. y. paveldėtojams pagal giminystės artimumą). Vis dėlto pirmasis mirė Onos sužadėtinis (po 1541 m. sausio 28 d., prieš tų pačių metų lapkričio 24 d.), todėl 5000 auksinų suma turėjo būti grąžinta Onai²⁸⁰.

Iš 1541 m. sausio 28 d. Mikalojaus Petraičio Aleknaičio bylos prieš kunigaikščius Fiodorą ir Jurijų Ostrožeckius Galaunę aiškėja, kad J. Jonaitis Zaberezinskis pardavė jų tėvui, kunigaikščiui Petruui Ostrožeckiui, Vorotnievo, Žobrino, Diuksino, pusės Romanovo valdas Lucko paviete ir žmones prie Kruzos upės²⁸¹. Pardavimo sutartyje vis dėlto buvo numatyta, kad, Onai ištekėjus, jos vyras į minėtas valdas galės reikšti pretenzijas.

Prieš 1543 m. sausio 22 d. įvyko O. Mikalojaitės Zaberezinskytės vestuvės su Petru Petraičiu Kiška. Šios vestuvės gana įdomus atvejis. Stebint Lietuvos valdančiojo elito giminų konsteliaciją, santuoka atrodo visiškai logiška. Abi giminės su šaknimis Palenkėje, jaunųjų tėvai – J. Jonaitis Zaberezinskis ir P. Stanislovaitis Kiška šliejosi prie tų pačių grupuočių (iš pradžių prie A. Goštauto, vėliau prie Bonos). Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad abiejų tėvai buvo jau senokai mirę (paskutinė mirė Petro motina, Ona iš Iljiničių – po 1539 m. rugsėjo 9 d.), be to, ištekinti planavo už ko kito, galima manyti, kad kur kas daugiau priklausė nuo pačių suinteresuotųjų valios. Kadangi juos siejo artima giminystė (jų seneliai – Jurgis ir Jadvyga Zaberezinskiai – buvo brolis ir sesuo), šiai santuokai sudaryti reikėjo išsirūpinti popiežiaus leidimą (kaip Lietuvos diduomenės aplinkoje dažnai pasitaikydavo). Ona savo vyrui užrašė 4000 kapų grašių savo valdose „Lietuvoje, Palenkėje ir Volynėje“. Tarp Kiškų valdų XVI a. antroje pusėje minimi Lucko paviete Vorotnievo dvaras ir Romanovo kaimas²⁸². Prieš 1546 m. kovo 1 d. Ona Mikalo-

²⁸⁰ *LM TBK 10*, nr. 176 (1541-01-28); *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, vol. 3, nr. 20669 (1541-11-24); *Nicolaus de Wolya, castellanus Sandomirensis, Sanocensis, Lanczkoronensis, Viznensis Lomzensisque capitaneus et Reginalis Maiestatis curiae magister, ex una, et Ioannes Zabrzezinski, marschalcus curiae regiae Lithuanicae, ex altera parte, recognoscunt se contractum inter olim Ioannem Zabrzezinski de Zabrzezie, palatinum Trocensem, supremum marschalcum MDLithuaniae, ex parte Annae Zabrzezinska, nep[ot]tis eiusdem et filiae olim Nicolai Zabrzezinski Juriewicz et dictum castellanum Sandomiriensem, tunc Woinicensis dictum, ex partibus Ioannis et Stanislai, filiorum eius, occasione matrimonii factum, propter mortem dictorum Ioannis et Stanislai, filiorum Nicolai de Wolya, cassavisse et Nicolaus de Wolya praedicto Ioanni Zabrzezinski paraphernalia dictae Annae restituit, summam vero 5000 fl. lithuanicalium dotis in certis ratis solvere se obligat sub cautione intro-missionis in medietatem oppidi Minsko et villas Jacobowo, Nistowo et Andrzejow. Apie Stanislovo Volskio mirtį čia pranešama klaidingai. Po trejų metų 1545-01-04 karalienė Bona rekomenduoja jį, keliaujantį mokytis į Romą, kardinolui Aleksandrui Farnezijui (*Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitarum historiam illustrantia*, ab Augustino Theiner, Tomus secundus (1410–1572), Romae, 1861, p. 549–550).*

²⁸¹ *LM TBK 10*, nr. 183 ir 176.

²⁸² N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 340–341.

jaitė jau buvo mirusi. Buvusio jos sužadėtinio tėvas, M. Volskis, jai priklausančią skolą gražino paskutinei dar gyvai giminaitei, Onai iš Zaberezinskių Sapiegienei, tarpininkaujant M. Radvilai Juodajam. P. Petraitis Kiška 1549 m. vasarį vedė Barbaros Radvilaitės vyresniąją seserį Oną, bet jau kitais metais mirė²⁸³.

Iš bylinėjimosi tarp Kiškų ir Zbaražskių aiškėja, kad santuokoje buvo gimęs, bet labai anksti miręs sūnus Stanislovas²⁸⁴.

²⁸³ N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 21, 133–134, 140, 155–156, 160; *Matricularum Regni*, IV, vol. 3 (1546-03-01): *Nicolaus Radziwil, magnus marsalcus in ducatu Lithuaniae et Sigismundi Augusti regis de ducatu ad conventionem regni praesentem orator, plenipotens Annae Zabrzezinska, coniugis Frederici Sapiha, sororis vero olim Ioannis Zabrzezinski, marsalci in ducatu Lithuaniae, recognoscit se a Nicolao Wolski, castellano Sandomiriensi, residuum summae 5000 fl. lith. videlicet summam 1000 fl. lith. ultimae ratae ex certo contractu, inter praefatum Nicolaum Wolski et Ioannem olim Zabrzezinski facto, accepisse*. A. Goštautas su P. Stanislovaičiu Kiška pasikėsino į kažkokias Mazovijos žemės (tikriausiai norėjo jas prijungti prie savo valdų Palenkėje), dėl ko valdovui skundėsi Mazovijos kunigaikštystės pasiuntiniai, *Acta Tomiciana*, IX, nr. 81, p. 89–90 (1527-[po 03-20]): *Delatum est insuper ad suam Mtem. quomodo dni. Gastolt, Vlnensis, et Petrus Kiszka, Polocensis palatini, magnam partem ducatus Masoviae occupare conantur et jam occupaverunt. Super ea controversia dabit sua Mtas. utrorumque dominiorum consiliarios, qui loco et tempore debitis controversiam diriment et quemlibet intra suos legitimos fines se continere auctoritate suae Mtis. cogent*.

²⁸⁴ *LVTS*, nr. 3, 7; A. Boniecki, *Herbarz*, t. X, p. 103. N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 156: „Galima rasti tvirtinimų, kad su Jono [!] Zaberezinskio dukra Petras turėjo sūnų Joną, kuris mirė vaikystėje.“; A. Boniecki, *Poczet*, p. 392 nurodomas dar vienas Kiškų sūnus Petras.

III DALIS. JONO JONAIČIO (ZABEREZĖS) ZABEREZINSKIŲ ŠAKA

Jonas Jonaitis Zaberezinskis – Šventosios Romos imperijos kunigaikščio žentas

J. Jonaičio Zaberezinskio jaunystę reikėtų sieti su Palenkės Mežyrėce (motinos dvaru), Valkavysko apylinkėmis. M. Ryciniškis užsiminė, kad, tarnaudamas Davainų dvare (pas Felikso Davainaičio-Krupskio motiną), pažinojo jį nuo vaikystės²⁸⁵.

J. Jonaitis Zaberezinskis 1493 m. studijavo Krokuvoje, čia gyveno netoli universiteto²⁸⁶. Galimas dalykas, kad jau tuo metu mezgėsi didiko mecenatystės ryšiai su miesto spaustuvininkais: pasak K. Gudmanto, J. Jonaičiui Zaberezinskiui, A. ir Stanislovui Goštautams dedikuota kažkokia Krokuvoje pasirodžiusi knyga²⁸⁷. Didžiojo kunigaikščio Aleksandro dvaro sąskaitų knygoje pažymėta, kad iš Trakų vaivados sūnaus Jono per 1500 m. Kalėdas valdovas gavo 25 kapas grašių iš tenuto²⁸⁸. 1501 m. rudenį J. Jonaitis Zaberezinskis buvo Melnike. Į rytinį valstybės pakraštį (po Liublino unijos miestas atiteko Lenkijos Karūnai) deryboms su lenkais suvažiavo daugelis LDK didikų, tarp jų J. Jonaičio Zaberezinskio tėvas ir vyresnis brolis Stanislovas²⁸⁹.

²⁸⁵ 1510-01-09 Pultuskas (*Acta iudiciorum*, nr. 301) *Nobilis Nicolaus de Ryczicze (...) respondit se novisse Felicem Krupski, nam et matri sue servivit, novit etiam a puero modernum Iohannem Zabrzezinski.*

²⁸⁶ *Cracovia lithuanorum*, p. 80 (1493-11-29; rankraštis iš Krokuvos arkivyskupijos archyvo): *Johannes Zabrzeziński, nobilis de Lithuania, circa Universitatem Cracoviensem in studiis morans, 20 fl. in auro Mathiae Przyjacieli, civi Cracoviensi, tenetur.* Po Jonušo Alšėniškio (mirė anksti, 1511 m. arba truputį vėliau, būdamas Valkavysko vietininku) būsimasis Simno bažnyčios fundatorius yra ankstyviausias vienašalio šaltinio dokumentuotas Lietuvos diduomenės atstovas, studijavęs Krokuvos universitete, neskaitant Vilniaus vyskupo tapusio A. Taboro (plačiau apie lietuvių studijas Krokuvoje žr. J. Fijałek, *Uchrześcianienie Litwy przez Polskę*, p. 187–188; H. Barycz, *Bernard z Nissy* († 1490), *PSB*, t. I, 1935, p. 460; W. Urban, *Lietuviai Krokuvoje nuo XIV a. pabaigos iki 1579 m., Šešioliktojo amžiaus raštija*, Vilnius, 2000, p. 420–452; R. Petrauskas, *Lenkijos ir Lietuvos unija. Geopolitinis ir kultūrinis kontekstas, Naujasis Židinys-Aidai 2009/6*, p. 174). Paminėjimas jo gimimą leidžia datuoti XV a. aštuntajame dešimtmetyje (płg. M. Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów*, p. 57; J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 254).

²⁸⁷ K. Gudmantas, *Vilnius ir Krokuva*, p. 296; płg. P. Tafiłowski, *Dedykacje w drukach krakowskich 1503–1531, Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. XXXV, 2003, p. 235–252. Žinios apie J. Jonaičio Zaberezinskio studijas Krokuvos universitete ypatingo aktualumo įgyja Pirmojo Lietuvos statuto 1529 m. redakcijos istorijos kontekste: galutinės Pirmojo Lietuvos statuto redakcijos rengimo laikotarpis tiksliai sutampa J. Jonaičio Zaberezinskio ir A. Goštauto artimo bendradarbiavimo laikotarpiu (1522–1529 m.).

²⁸⁸ *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė D. Antanavičius ir R. Petrauskas, Vilnius, 2007, p. 266–267.

²⁸⁹ *Akta unji*, nr. 83, 1501-09-18 (pasižadėjimas ratifikuoti priimtus susitarimus); *KDKW*, nr. 507.

Nuo pačios 1503 m. pradžios galime datuoti J. Jonaičio Zaberezinskio karjerą valdovo dvaro, ją pradėjo nuo valdovo maršalo ir Darsūniškio laikytojo postų²⁹⁰. Proteguojamas įtakingo tėvo, turėjo puikias sąlygas ištvirtinti valdovo aplinkoje, iki jo mirties keliolika kartų minimas tarp valdovo dokumentų liudininkų²⁹¹. Matrimoninė politika šeimoje vis dėlto nebuvo suderinta. 1506 m. birželio 9 d. Šidlovicuose netoli Valkavysko J. Jonaitis Zaberezinskis paslapyje nuo tėvo ištarė santuokos priesaikos žodžius Felikso Krupskio našlei Itamilai²⁹². Būtent maždaug tuo metu valdovas jį paskyrė Valkavysko vietininku (ankstyviausias paminėjimas 1506 m. liepos 10 d.²⁹³), juo buvo iki 1509 m. vasario²⁹⁴. Iš išlikusių vėlesnių laiškų atrodo, kad turėjo du sūnus. Nepaisant to, 1510 m. balandžio 19 d. Plocko vyskupas Erazmas Ciolekas santuoką pripažino negaliojančia²⁹⁵.

Pirmajame XVI a. dešimtmetyje dar mažiausiai du kartus vyko pasiuntinybių į Lenkiją. 1506 m. lapkričio mėnesį buvo Ponų tarybos išsiųstas iš Gardino į Žygimanto Jogailaičio elekciją Lenkijos karaliumi į Piotrkovą²⁹⁶. Elekcija įvyko gruodžio 8 d.²⁹⁷ „Ad hanc electionem missi quidem fuerunt ex Lithuania legati, eps. Luceoriensis [Albertas Radvila]; Stanislaus Kiszka, compiductor Lithuanie et Zabrzezinski junior. Sed peracta jam electione Piotrkoviam venerant“²⁹⁸, – rašo S. Gorskis. Atrodo, kad savo pavėlavimu lietuvių pasiuntiniai norėjo pademonstruoti nepritarimą, kad Žygimantas Senasis išrinktas ne tik Lenkijos karaliumi, bet ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Pastaruoju valdovas jau prieš tai buvo paskelbtas Vilniuje, nepaisant Melniko nuostatų apie bendrus su lenkais valdovo rinkimus²⁹⁹.

²⁹⁰ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 2: *Województwo trockie*, nr. 21 (1503-01-04–05); valdovo maršalo pareigas ėjo iki 1516 m. (paskutinis paminėjimas 1516-03-14: *Urządnicy centralni*, nr. 537); J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 254.

²⁹¹ *KDKW*, nr. 507; *LM 6*, nr. 514, 519; *LM 8*, nr. 401, 208, 220, 221, 231, 247, 250, 235, 279–282, 285, 200.

²⁹² J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 247.

²⁹³ *LM 5*, nr. 165.

²⁹⁴ 1509-02-24 Bielske įvardijamas dar kaip Valkavysko vietininkas (*LM 8*, nr. 425), 1509-02-26 Melnike jau kaip Naugarduko vaivada (*LM 25*, nr. 108); 1506–1507 m. taip pat ėjo Kričevo vietininko pareigas (*Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. 1: *Województwo wileńskie*, p. 753).

²⁹⁵ J. Tęgowski, *Ślub tajemny*, p. 253; *Acta iudiciorum*, nr. 313 (Pultuskas): *declaramus inter eosdem Itamilam et Iohannem partes prefatas tertium gradum affinitatis ex persona dicti Felicis Crupsky contractum et propterea matrimonium (...) irritum fuisse*. Apie jų palikuonis kiek toliau.

²⁹⁶ *LM 8*, p. 44, nr. 3.2; *LM 7*, p. 45, nr. 1.1; L. Finkel, *Elekcyja Zygmunta I*, p. 181, *Сб. кн. Оболенского*, 1, p. 5–7.

²⁹⁷ *LM 7*, p. 645.

²⁹⁸ *Acta Tomiciana*, t. I, p. 14; po tėvo mirties keliavo prašyti pagalbos prieš Maskvą (*Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486–1516*, opracował J. Garbacik, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1966, nr. 52).

²⁹⁹ O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. II, p. 40; H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, p. 387. Prieš tai (*Acta Tomiciana*, t. I, p. 11) S. Gorskis pabrėžia: *fortasse* [oratores Lithuanorum] *data opera electionem neglexerunt*.

Iš proceso dėl santuokos galiojimo sužinome apie naujai paskirto Naugarduko vaivados dalyvavimą valdovo žygyje prieš Moldavijos kunigaikštį Bohdaną³⁰⁰.

Kalbant apie Lietuvos diduomenę XVI a. antrajame dešimtmetyje, reikia pabrėžti, kad po Vilniaus vaivados LDK didžiojo kanclerio Mikalojaus Radvilaičio mirties 1510 m. balandžio 4 d. apie 18 val. (palaidotas bernardinų bažnyčioje balandžio 16 d.³⁰¹) du svarbiausius valstybės urėdus perėmė jo vyriausias sūnus M. Mikalojaitis Radvila. Trakų vaivada vietoj pastarojo tapo artimas Radvilų giminaitis Grigalius Stanislovaitis Astikas³⁰². Vilniaus vyskupu tuomet buvo Vilniaus vaivados brolis Albertas Radvila. Jonas, Slanimo seniūnas, tapo žemės maršalu; jauniausias iš brolių Radvilų – būsimasis Barboros tėvas – Jurgis greitai tapo vietininku Kijeve, vėliau Gardine. Tad galima sakyti, kaip jau seniai pastebėta literatūroje, kad per dešimtmetį Radvilos tikrai dominavo LDK valdančiajame elite. Į Radvilų konkurentus galėję pretenduoti A. Alšėniškio sūnūs Volkovyško vietininkas Jonušas ir Kijevo vaivada Jurgis mirė jaunystėje dešimtmečio pradžioje, tuo pačiu metu kaip ir jų tėvas³⁰³. Tiesa, giminaičius nebūtinai reikia priskirti tai pačiai politinei orientacijai ar interesų grupei. 1525 m. rašytame laiške Bonai A. Goštautas nedviprasmiškai užsimena, kad Mikalojus Radvilaitis griežtai sutramdė savo sūnų

³⁰⁰ *Acta iudicii eccles. Plocensis*, nr 293. Pultuskas 1509-08-31: *Albertus de Gorzkowycze prefati dni Iohannis Zabrzyszynsky procurator (...) processum autem dixit non debere ... in causa huiusmodi procedi ex eo, quod principalis suus est in universali expeditione bellica cum R. Mte.*; *Acta Tomiciana*, t. I, p. 45–46; 1509-08-04 valdovas išvyko prieš valakus iš Krokuvos, 1509-11-26 grįžo į Krokuvą, 1510-01-17 sudaryta amžinoji taika. Žr. taip pat: J. L. Decjusz, *Księga o czasach króla Zygmunta*, p. 41–44; K. Pułaski, *Wojna Zygmunta I z Bohdanem, wojewodą mołdawskim w 1509 r.*, *Szkice i poszukiwania historyczne*, I, Kraków, 1887, p. 93–127; L. Kolankowski, *Polska Jagiellonów*, 1991 (1932), p. 136–137; R. R. Trimonienė, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė*, p. 80.

³⁰¹ *Palatinus Vilnensis obiit hora vesperarum* (apie 18 val., L. A. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, p. 411), 1510-04-16 *Sepultus palatinus Vilnensis* (*Ibidem*). Kita įdomi L. Noskoviškio žinutė apie M. Radvilaičio namo sudegimą 1508-08-15 naktį (*Ibidem*, p. 410). Pasak M. F. Wobe, *Icones familiae ducalis Radvilianae ex originalibus ... picturis desumptae: inscriptionibus historico-genealogicis ... illustratae, ab anno ... 1346 ad annum 1758 deductae*, [ed.] H. Leybowicz, [1758], il. 8., palaidotas bernardinų bažnyčioje (su klaidinga data 1509-07-16).

³⁰² Paskutinį kartą minimas dešimtmečio pabaigoje, 1518-12-29 (*LM 25*, nr. 35), Bresto seimo metu (1518-11-15 – 1519-01-18); žr. A. Winiarska, Ościk (Ościkowicz, Ostikowicz, Ostyk) Grzegorz (Hrehory Stankowicz) h. Trąby (zm. 1518), *PSB*, t. XXIV, 1979, p. 609–610.

³⁰³ S. M. Kuczyński, Holszański Aleksander Jurjewicz h. Hippocentaurus (zm. 1511), *PSB*, t. IX, 1961, p. 586–587; *idem*, Holszański Jerzy Aleksandrowicz (zm. ok. 1510), *ibidem*, p. 588–589 literatūroje (K. Pietkiewicz, *Wielkie Księstwo*, 2014, p. 104) netiksliai nurodoma, kad Jonušas Alšėniškis mirė 1506 m. (*LM 9*, nr. 316: Žygimantas Senasis Volkovyško vietininkui kunigaikščiui Jonušui Aleksandraičiui Alšėniškiui, Brestas 1511-06-11).

Mikalojų dėl priešiško jam³⁰⁴, o Slanimo seniūnas Jonas Mikalojaitis Radvila buvo artimas A. Goštauto draugas, kadaise vedęs jo seserį (ji mirė iki 1503 m.)³⁰⁵.

Vedybos su žemaičių seniūno dukra Barbora šio dešimtmečio pradžioje³⁰⁶ J. Jonaičiui Zaberezinskiui leido įsitvirtinti LDK valdančiajame elite ir laikytis atokiau nuo pagrindinės konflikto ašies. S. Kęsgaila, žemaičių seniūno pareigas ėjęs dar nuo Kazimiero Jogailaičių laikų, be jokios abejonės buvo vienas iš gerbiausių Ponų tarybos narių. Pasak Lietuvos metraščio, kartu su J. Jurgaičiu Zaberezinskiu ir kitais ponais pasipriešino, kad J. Iljiničiaus užimta Lydos vietininkystė būtų perduota Andriejui Droždžai, o 1509 m. pradžioje suėmė bendrininkavimu su M. Glinskiu apkaltintą A. Goštautą³⁰⁷. Praėjus daugiau negu 15 metų, taip šį įvykį prisiminė A. Goštautas:

³⁰⁴ *Vilniaus vaivada, mano kaltintojo tėvas, buvo mano gynėjas. Remdamasis mano nekaltumu ir dideliais nuopelnais valstybės labui, [jis] stojo prieš sūnų ir smarkiai jį užsipuolė, gindamas teisybę. (Šešioliktojo amžiaus raštija, p. 40); Acta Tomiciana, t. VII/2, p. 262: licet palatinus vilnensis, pater criminantis me, defensor meus esset pro innocentia mea et pro meritis clarissimis, quae tum in Rempubliam effeceram, fortissime contra filium stetit et invectus est acriter tutatus veritatem. Plg. R. Frost, *The Oxford History of Poland-Lithuania*, p. 406.*

³⁰⁵ K. Pietkiewicz, Radziwiłł Jan h. Trąby (ok. 1474–1522), *PSB*, t. XXX, 1987, p. 191–192. L. Noskoviškis kelis kartus mini *Dominus Ioannes: 1509-02-02 Dominus Joannes desponsavit; 1509-05-29 D. Joannes uxorem accepit; 1511-10-12 Nata est filia Magnifici Dni Joannis palatini [!] hora post meridiem; 1511-12-07 Veni in Szlonim ad Magnificum dnum Joannem* (L. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, p. 410–411). Greičiausiai visur turimas omenyje Slanimo seniūnas Jonas Mikalojaitis Radvila. Tai reikštų, kad jo pirmoji dukra Ona, 1522 m. ištekėjusi už Mikalojaus Kęsgailos, buvo gimusi ne antroje, o pirmoje Jono Mikalojaitis Radvilos santuokoje, kitaip negu sako giminės tradicija (žr. M. F. Wobe, *Icones familiae ducalis Radviliana ex originalibus ... picturis desumptae: inscriptionibus historico-genealogicis ... illustratae, ab anno ... 1346 ad annum 1758 deductae*, Hirsz Leybowicz (ed.), Nesvisii, [1758]). L. Noskoviškio užrašuose fiksuojama, atrodo, ir Barbaros Radvilaitės tėvų vestuvių data 1510-11-24: *Nupcie domini Georgij*. (L. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, p. 411; plg. R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 54, 58; G. Kirčienė, *LDK politikos elito galingieji*, p. 130; M. Antoniewicz, *Protoplaści księży Radziwiłłów*, p. 30).

³⁰⁶ Apie šią santuoką sužinome iš gerokai vėlesnių dokumentų; Barbora savo gyvenimo metais neminima šaltiniuose (K. Pietkiewicz, *Kieżgajlowie*, p. 45). Jų sūnus, J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis, 1529-04-06 jau buvo valdovo maršalas (*Urzednicy centralni*, nr. 569); plg. K. Pietkiewicz, *Kieżgajlowie*, p. 37, 81; M. Antoniewicz, *Protoplaści*, p. 58. XVI a. antrojo dešimtmečio valdovo privilegijose J. Jonaičiui Zaberezinskiui (*LM 7*, nr. 340; *LM 9*, nr. 471; *LM 10*, nr. 18 [= *LM 11*, nr. 29]) rašoma, kad dvarų nuosavybė ar laikymas priklauso taip pat jo žmonai ir vaikams, tačiau gali būti rašoma ir apie potencialius giminaičius (apie tai žr. G. Kirčienė, *LDK politikos elito galingieji*, p. 129–130), todėl sunku nustatyti tikslią Barbaros gyvenimo trukmę.

³⁰⁷ G. Kirčienė, *LDK politikos elito galingieji*, p. 116, n. 143; M. Kužmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztold*, p. 360. Pasak autorės, tai vyko sausio 19–20 d. L. Noskoviškis nurodo sausio 17 d. (L. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, p. 410).

Dėl šio išdaviko Mykolo ir aš, tada dar jaunas būdamas, kai iš kilmingųjų vienintelis apgyniau valstybę, pabėgus ir išsisklaidžius visiems didikams, kurie privalėjo ją ginti, buvau Radvilos, anuo- met Trakų vaivados, šmeižikiškai ir melagingai apkaltintas, esą aš su Mykolu (...) buvau sudaręs sandėrį.³⁰⁸

A. Goštauto laiškas Bonai puikiai parodo, kaip po vieno neseniai tragiškai pasibaigusio di- dikų kivičio prasidėjo kiti konfliktai: A. Goštauto prieš M. Mikalojaitį Radvilą, vėliau prieš K. Ostrogiškį. Kaip vidiniai santykiai atsiliepė išorinei politikai, matyti iš valdovo lenkų dvariš- kių pranešimų. Padėtį LDK XVI a. antrojo dešimtmečio viduryje apibūdina P. Tomickis laiške J. Laskiui:

Lietuvoje nieko per visą tą laiką nėra padaryta, neskaitant kai ku- rių puldinėjimų, kuriuos iš dalies totoriai, iš dalies mūsų kariai jų žemėse įvykdė, dabar galima išgirsti, kad toji kariuomenė atsistatė ir rengiasi kovai, o ponai lietuviai, nors ir sėdi kartu pilyse, tačiau tiek išsigandę totorių išėjimo ir jų netikro tikėjimo, tiek pagal savo paprotį nieko nemokantys daryti be savo valdovo, lieka neapsisp- rendę ir nieko nedaro.³⁰⁹

Tiesa, kariniai konfliktai, kuriuose ryškiausiai pasireiškė bendradarbiavimas tarp lenkų ir lietuvių, padėdavo sutelkti ir paties LDK valdančiojo elito dėmesį prieš bendrą priešą. Vienas

³⁰⁸ Šešioliktojo amžiaus raštija, p. 40; *Acta Tomiciana*, t. VII/2, p. 262: *Pro quo proditore Michaelae et ego, tunc ephelum adolescentem agens, cum tunc unicus patricius Rempubicam servaveram, omnibus tum majoribus, quorum intererat defendere, fugientibus et dispersis, eram per Radivilum, tum palatinum trocensem, calumniose et falso accusatu, quod cum Michaelae (...) conspirassem.*

³⁰⁹ Toliau P. Tomickis rašo, kad galbūt reikėtų valdovui į Lietuvą atvykti, tik ne anksčiau negu šv. Elzbietos šventė, nes tą dieną numatytos jauniausios valdovos sesers Elzbietos vestuvės su Legnicos kunigaikščiu (P. Tomickis J. Laskiui [po 1515-09-12], *Acta Tomiciana*, t. III, p. 432: *In Lithuania nihil est per hoc totum tempus actum, preter alicuos incursiones, quas partim Tartari partim milites nostri in terris illius fecerunt, nunc ille auditur exercitum restaurasse et pugne se accingere, domini vero Lithuani, licet in castris sint simul, tamen et abitu Tartarorum ac dubia eorum fide territi, et pro more suo nihil absque dno. suo agere scientes, manent perplexi et nihil facientes, unde oportebit fortasse regiam Mtem. illuc proficisci, nisi interea quam veniat festum S. Elisabethe fiat aliquid; nam pro illo die Illma. dna. Elisabeth, reginula, deferris debet dno. duci legnicensi, cui diebus his desponsata est, nuncio et paranympo rmo. dno. Vratislavensi. Nec ante discedere licet.* Šios vestuvės įvyko Vroclave 1515-11-25).

iš tokių momentų buvo 1512 m. pabaigoje prasidėjusio karo su Maskva didžiausias susidūrimas – Oršos mūšis, jame savo daliniui turėjo vadovauti ir J. Jonaitis Zaberezinskis³¹⁰.

Nuolat lydėjęs valdovą Lietuvoje, dažnai ir Lenkijoje, Naugarduko vaivada greičiausiai nekeliavo į Bratislavą ir Vieną, kur 1515 m. liepą–rugpjūtį Žygimantas Senasis susitiko su imperatoriumi Maksimilijonu Habsburgu, lydimas kai kurių Lietuvos didikų³¹¹. Galimas daiktas, kad apie tą laiką J. Jonaitis Zaberezinskis pradėjo rūpintis Simno ir Alytaus bažnyčių statybomis.

Grįžtant prie įtakingiausių Lietuvos didikų tarpusavio santykių, svarbiausias (po karališkosios poros vestuvių) XVI a. antrojo dešimtmečio pabaigos įvykis buvo M. Mikalojaičio Radvilos dukters Sofijos ištekėjimas už J. Jonaičio Zaberezinskio³¹². M. Mikalojaitis Radvila, anuometis Vilniaus vaivada ir LDK kancleris, neseniai, tarpininkaujant L. Mendzileskiui, išsyrūpino iš imperatoriaus Goniondzo ir Medelio kunigaikščio titulą³¹³. Taigi drąsiai galime teigti, kad Lietuvos valdančiosios viršūnės aplinkoje šios J. Jonaičio Zaberezinskio vedybos buvo pačios prestižiškiausios. Artimi J. Jonaičio Zaberezinskio santykiai su M. Mikalojaičiu Radvila galėtų būti traktuojami kaip prielaida jį priskirti prie politinių A. Goštauto oponentų. Pastarojo pasiuntinys valdovui skundėsi, kad po A. Goštauto paskyrimo į Trakų vaivadas, 1519 m. kovo 5 d., Vilniaus vaivada neatvyko į Vilniuje šaukiamą seimą, o už tai „priešingai ir pasipūtusiai pasielgė, pats sau kitą seimą padarė su savo talkininkais“³¹⁴. Iš minėto J. Jonaičio Zaberezinskio turto užrašy-

³¹⁰ Atsiliepdamas į 1514 m. spalį pareikštą Krymo totorių chano Mengli Girėjaus prašymą (*LM 7*, nr 166.2), kad pasiųstų į Čerkasus Joną Mikalojaitį Radvilą, o jei šis nenorėtų, J. Jonaitį Zaberezinskį arba J. Iljiničių, valdovas rašė, kad chano įvardyti didikai tiesiai iš karo tarnybos nukeliavo į savo tolimus dvarus, todėl siuntė A. Nemiraitį (*LM 7*, nr 168.1). Naugarduko vaivada J. Jonaitis Zaberezinskis į Kijevą susitikti su chano pasiuntiniais keliavo 1511 m. (Žygimantas Senasis Mengli Girėjui, *LM 7*, nr. 110; K. Pułaski, *Stosunki z Mendli-Girejem chanem Tatarów perekopskich (1469–1515)*, 1881, p. 384–386).

³¹¹ O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. II, p. 65–66; M. Antoniewicz, *Protoplaści*, p. 19–21.

³¹² Vedybos įvyko Goniondze netrukus prieš 1519-03-10. Tą dieną J. Jonaitis Zaberezinskis savo žmonai užrašė 5000 kapų grašių Volmoje su Rohačovu ir Nemunaityje su Meteliais. Jis pabrėžė, kad neturės jokių pretenzijų, jeigu paaiškės, kad minėti dvarai sudaro daugiau negu trečdalių visų jo dvarų, mainais už 2500 kapų grašių dalį, užrašytą jam žmonos tėvo (*AGAD*, perg. 7492). Sofija Zaberezinskienė minima dar 1524-03-29 Alytuje, kai aprūpinta vyro funduota tenykštė bažnyčia (*MAVB RS*, F. 43-204, l. 131). Po mirties minima: *LM TBK 12*, nr. 50, 104, 184, 187. Iš dokumentų aiškėja, kad mirė anksčiau negu jos vyras. Šio pavedimu jų mažametę dukrą Oną augino, jos turtais ir ištekiniu rūpinosi senelė Elzbieta (Bohdano Sakaičio duktė) Radvilienė, pergvenusi abu anūkės tėvus.

³¹³ M. Antoniewicz, *Protoplaści książąt Radziwiłłów*, p. 22. Dokumentas imperatoriaus kanceliarijos išduotas 1518-02-25.

³¹⁴ И. Малиновский, *Сборник*, p. 395: [M. Mikalojaitis Radvila] *противне а пышне вчынил, – собе на он час другой съем в Ганези съ своими помощники*; M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztold*, p. 367, 369.

mo žmonai sužinome Goniondo „seimo“ dalyvių sąrašą. Kaip liudininkai prie dokumento savo antspaudus pridėjo LDK žemės maršalas Jonas Mikalojaitis Radvila (kadaisė artimas A. Goštauto bičiulis), J. Iljiničius, S. Grigalaitis Astikas, Jonušas Kostevičius, Mikalojus Pacas, Nemira Hrimaličius ir *tenutarius in Schawlye* [?] Mikalojus Jurgaitis (galbūt Zenovaitis arba J. Jonaičio Zaberezinskio sūnėnas). Vilniuje šalia A. Goštauto iš žymesnių didikų atsidūrė žemaičių seniūnas S. Jonaitis Kęsgaila³¹⁵. Vis dėlto, žiūrint į visą A. Goštauto ir M. Mikalojaitis Radvilos konflikto istoriją, susidaro įspūdis, kad tai buvęs dar vienas asmeninis nesutarimas.

Lietuvos subjektiškumo gynėjai: LDK elito politinės nuostatos

Tam, kad pamatytume visapusiškesnį vaizdą, reikėtų panagrinėti J. Jonaičio Zaberezinskio santykius su A. Goštautu, juo labiau kad naują pastarojo konfliktą, šį kartą su K. Ostrogiškiu, literatūroje įprasta traktuoti kaip programinį³¹⁶. Turbūt pirmas, remdamasis vienalaikiais šaltiniais, abiejų konflikto pusių nuostatas pristatė L. Kolankowski³¹⁷. Iš A. Goštauto laiško Bonai³¹⁸ matyti, kad nesutarimas prasidėjo dėl to, kad kunigaikštis K. Ostrogiškis išreiškė nepasitenkinimą Bonos projektu Žygimantą Augustą paskelbti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Spėjama, kad K. Ostrogiškis čia išvelgė pavojų geriems santykiams su lenkais, nes jie nuolatos postuluodavo bendro valdovo rinkimą. Taip A. Goštautas rašo Bonai:

Dėl šios vienintelės priežasties pats priešas [K. Ostrogiškis] nuolatos man grasina, ir ne tik pats, bet ir per kai kuriuos lenkų ponus, sukeldamas prieš mane jų neapykantą ir tvirtindamas, kad aš tai padaręs neapgalvotai, nepasitaręs su jais.³¹⁹

³¹⁵ И. Малиновский, *Сборник*, p. 395.

³¹⁶ Žr. pvz.: M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztold*, p. 373–380.

³¹⁷ L. Kolankowski, *Zygmunt August*, 2015 (1913), p. 25–28. Naujame knygos leidime pasitaiko netikslumų (pvz., p. 26: *forum* vietoj *eorum*). Panašiai įvykius vertina O. Halecki, *Dzieje unii*, t. II, p. 76 ir toliau.

³¹⁸ *Acta Tomiciana*, t. VII/2, nr. 36, p. 258–269 (1525-06-02); liet. vertimas: *Šešioliktojo amžiaus raštija*, p. 31–54.

³¹⁹ *Hac enim una precipua causa hostis ipse mihi infestum se prebuit et non tantum per se, sed etiam aliquos dominos Polonorum et invidiam eorum contra me concitavit, asserens id me effecisse temere sine consilio eorum. Acta Tomiciana*, t. VII, p. 268. Reikia turėti omenyje gerus A. Goštauto ryšius su pagrindiniais Lenkijos politikais, tokiomis kaip P. Tomickis, K. Šidloveckis. Pasak epochos kronikinko, K. Šidloveckio užtarimas A. Goštautą išgelbėjo „iš mirties nasrų“ po to, kai pastarąjį apkaltino M. Mikalojaitis Radvila (*Liber geneoseo illustris familie Schidlovicie MDXXXI*, ed. T. Działyński, Poznań, 1852: *Et hoc quoque inter precipua eius [Christophori] facinorum munimenta adnumerari potest, Gastoldum Magni Ducatus Lithuanie Cancellarium et Palatinum Vilnensem prodicionis cuiusdam insinulatum, iamque supplicii temeritate dignis destinatum, veluti ex faucibus orci magnis conatibus et solercia eripuisse. Tum, quum Rex Sigismundus in sede Magni Ducatus Lithuaniae collocatus sit, id*

K. Ostrogiškio nuostatas galime atkurti tik iš jo oponento tekstų ir visumos faktų, o A. Goštauto idėjos atsispindi gana solidžiam raštijos korpuse. XVI a. trečiojo dešimtmečio tekstai: Lietuvos metraštis (suredaguotas maždaug iki 1522 m.), minėtas A. Goštauto laiškas Bonai (1525), instrukcija Ponų tarybos pasiuntiniams dėl LDK karalystės statuso (1526), A. Goštauto *Rationes* (1528), Pirmasis Lietuvos statutas (1529), išsamiai išdėsto LDK valdančiųjų nuostatas savo valstybės statuso, santvarkos, santykio su Lenkijos Karūna klausimais³²⁰.

„Lietuvos savarankiškumo gynimas“ – Z. Ivinskio, S. Sužiedėlio, R. Jaso, B. Dundulio, D. Kuolio vartojamas konceptas LDK valdovų ir didikų politinei linijai Lenkijos Karūnos atžvilgiu nusakyti³²¹. Tomis pačiomis ir panašiomis kategorijomis operuoja ir istoriografijai didžiausią įtaką padarę lenkų istorikai O. Haleckis, H. Łowmiański ar J. Bardachas³²².

Pagrindinė neseniai pasirodžiusio R. Frosto darbo išvada yra ta, kad Lietuva nesiekė unijos nutraukti, o tik lygaus savo valstybės statuso unijoje³²³. Vis dėlto, mūsų manymu, Lietuvos metraštyje kaip tik demonstruojama nuostata, kad unija niekada nebuvo sudaryta. Sunku net įsivaizduoti, kaip dar aiškiau būtų įmanoma tokią nuostatą demonstruoti, negu kad tai daroma Lietuvos

solum auspiciis, sudore et vigiliis eius factum est.); O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. II, 49. A. Goštautas laške Bonai lenką L. Mendzileškį taip pat vadina savo išskirtiniu draugu (*amicus meus singularis*). Aršiai juos kritikuodamas, vis vien lenkus vadino „broliais“ (*Acta Tomiciana*, t. VII, p. 259, 262).

³²⁰ Kai kurios šių tekstų nuostatos išdėstomos taip pat 1492 ir 1506 m. krašto privilegijose.

³²¹ Z. Ivinskis, Kazimiero privilegija D. L. K-tijai 1447, *Lietuvių enciklopedija*, t. XI, 1957, p. 296–297; S. Sužiedėlis, Žygimantas Augustas, *Lietuvių enciklopedija*, t. XXXV, 1966, p. 329; R. Jadas, *Bychovco kronika ir jos kilmė*, p. 22; B. Dundulis, *Lietuvos užsienio politika XVI a.*, p. 193: „Lietuva gynė savo valstybės savarankiškumą, neatsisakydama naujai sudaryti su Lenkija dviejų lygiateisių ir savarankiškų valstybių sąjungos.“; D. Kuolys, *Asmuo, tauta ir valstybė*, 1992, p. 34; E. Gudavičius *Lietuvos istorijoje* (p. 503) rašo: „Ponų taryba ir įtakingiausioji jos viršūnė (Mykolas Glinskis, Jonas Zaberezinskis, Radvilos, Albertas Goštautas), pripažindami Zigmantą [1506 m.], siekė parodyti visišką šalies nepriklausomybę nuo Lenkijos.“ R. Petrauskas rašo apie „bandymą įtvirtinti atskirą LDK valstybinę sąrangą ir socialinę tvarką“ (*Titulas ir valdžia*, p. 43), „Lietuvos valstybingumo išsaugojimą Jogailaičių unijoje su Lenkija“ (*Lenkijos ir Lietuvos unija. Geopolitinis ir kultūrinis kontekstas*, p. 174).

³²² J. Bardach, *Statuty litewskie a prawo rzymskie*, p. 23: „Treść tych artykułów [PLS III 1, 3] dowodzi, jak istotne znaczenie przywiązywali twórcy I Statutu do obrony samodzielności państwa litewskiego.“ H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, p. 397: „Pragnęli [Litwini] koordynacji polityki zagranicznej i oczywiście polityki militarnej, ale bronili zwykłej samodzielności w sprawach wewnętrznych, a zarazem samodzielności państwowej w ogóle. Właściwie faktyczny stosunek Wielkiego Księstwa Litewskiego do Korony, jak wytworzył się za Zygmunta I, kiedy był jeden władca, ale dwa samodzielne, chociaż siłą rzeczy ściśle z sobą sprzymierzone państwa, był dla nich stanem, można powiedzieć, idealnym w ówczesnych warunkach zewnętrznych.“

³²³ Autorius tvirtina, kad Lietuvos metraštyje atsispindi lietuviškoji unijos vizija (R. Frost, Lenkijos-Lietuvos unijos tapšmas, 1385–1569, *Lietuvos istorijos metraštis*. 2013/2, p. 37–48 – pristatomi analizės, atliktos autoriaus monografijoje, rezultatai: R. Frost, *The Oxford History of Poland-Lithuania. Volume I*, p. 406–423 – skyrius *Æque Principiter*).

metraštyje. Net ir Horodlės (su unijos aktu susijęs vietovės vardas specialiai neminimas) akto neutralizavimui rastas būdas – viską suvesti į bendro abiem valstybėms valdovo klausimą. Vienas dalykas yra teigti: „kadangi yra bendras valdovas, yra personalinė unija“ (vadovėlinė tiesa), kitas dalykas sakyti: „nėra unijos, yra tik bendras valdovas“ (Lietuvos metraštyje dėstoma pozicija). Bendro valdovo buvimas, remiantis Lietuvos metraščio pasakojimu, nėra sankcionuotas nei teisės aktais, nei tarėjų patarimais, o tik privačiu Vytauto ir Jogailos susitarimu³²⁴.

Lietuvos diduomenės nuostatas unijos atžvilgiu apie 1541 m. atskleidžia Horodlės akto tekstas 25-oje Lietuvos Metrikos knygoje³²⁵.

Taigi Lietuvos didikai 1522 ir 1529 m. (kai įvyko Žygimanto Augusto pakėlimas į didžiuosius kunigaikščius), panašiai kaip ir 1506 m., kai Vilniuje vainikavo Žygimantą Senąjį prieš eklecinį seimą Lenkijoje, savo veiksmais demonstravo tai, kas įvairaus pobūdžio tekstuose buvo išdėstyta ir raštu, kad LDK respublikos nesaisto susitarimai su lenkais.

Kunigaikštukas prieš Vicekaralių: grupuočių sudėtis XVI a. trečiajame dešimtmetyje³²⁶

Vienalaikiai šaltiniai ir daugelio autorių įdirbis leidžia mums atkurti gana ryškių grupuočių sudėtį. K. Ostrogiškį prieš A. Goštautą palaikė Radvilos³²⁷. Sąjungos išraiška tapo vaikų sužadėtuvės. Trakų kašteliono Jurgio Mikalojaičio Radvilos dukra Ona turėjo ištekti už Trakų vaivados sūnaus Iljos³²⁸. Kunigaikštis Jurgis Olelkaitis Sluckiškis, kitas K. Ostrogiškio šalininkas, apie 1524 m. vedė etmono seserį Aleksandrą³²⁹. Analogiški susitarimai panašiu laiku įvyko tarp

³²⁴ *Lietuvos metraštis*, p. 111. Jokiu būdu nemenkinant šiaip įspūdingo britų istoriko darbo vertės, tenka pastebėti, jog teiginys, kad ką tik nurodytoje Lietuvos metraščio vietoje unijos idėja palaikoma „eksplicitiškai“ (R. Frost, *The Oxford History of Poland-Lithuania. Volume I*, p. 415), mūsų ausims skamba gana groteskiškai.

³²⁵ Klausimą taikliai nušvietė D. Kuolys (*Res Lituana*, p. 86–89). Itin svarbus autoriaus indėlis į istoriografiją – vienalaikiuose šaltiniuose dažnai vartojamos, o literatūroje visiškai nefunkcionuojančios *LDK respublikos* sampratos išryškkinimas.

³²⁶ „Kunigaikštuku“ K. Ostrogiškį vadino A. Goštautas. „Vicekaraliumi“ A. Goštautą vadino Z. Herberšteinas.

³²⁷ *Acta Tomiciana*, VII/2, 1925, nr. 36, p. 259: *conceptit quam maximum in me odium ruthenus ducaculus et inivit contra me secretam conspirationem cum domo Radivillorum*. Vertimas į lietuvių kalbą: *Šešioliktojo amžiaus raštija*, p. 33. Be Radvilų, prie K. Ostrogiškio šalininkų šiame konflikte Zbysławas Wojtkowiakas dar priskiria Grigalių Astiką, Slucko kunigaikštį Jurgį Olelkaitį (jo konfliktavimas su A. Goštautu tęsėsi dar 1533 m.; žr. *LM TBK* 8, nr. 30), Ivaną Bagdonaitį Sapiegą (Z. Wojtkowiak, *Ostrogski Konstanty Iwanowicz książe* (ok. 1460–1530), *PSB*, t. XXIV, 1979, p. 487–488).

³²⁸ M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztold*, p. 372. Šiuo reikalu išrūpintas popiežiaus leidimas išduotas 1524-03-01 (W. Pocięcha, Barbara Radziwiłłówna (1520–1551), *PSB*, t. I, 1935, p. 294–295; plg. A. Przewdziecki, *Jagiellonki polskie w XVI wieku*, t. II, Kraków, 1868: Klemenso II leidimas 1523-03-05).

³²⁹ H. Kowalska, J. Wiśniewski, Olelkowicz Jerzy (Jurij Semenowicz), (ok. 1492–1542), *PSB*, t. XXIII, 1978, p. 741–743.

A. Goštauto ir J. Jonaičio Zaberezinskio (nuo 1522 m. pavasario žemės maršalo³³⁰) dėl jų vaikų: Stanislovo Goštauto ir Onos Zaberezinskytės³³¹. Taip pat buvo nutarta, kad S. Goštautas ateityje perims iš J. Jonaičio Zaberezinskio Naugarduko vaivados postą³³². Geri santykiai tarp A. Goštauto ir J. Jonaičio Zaberezinskio aiškėja ir iš kitų faktų. Antai į seimą, kurį valdovas sušaukė Vilniuje, be A. Goštauto, atvyko S. Jonaitis Kęsgaila, J. Jonaitis Zaberezinskis, o K. Ostrogiškis su savo šalininkais susirinko Naugarduke³³³. 1525 m. liepos 10 d. Žygimantas Senasis iš Krokuvos rašė Ponų tarybai dėl G. Astiko atleidimo nuo bausmės laisvai keliauti po kraštą, kuri buvo jam skirta dėl grasinimų A. Goštautui ir J. Jonaičiui Zaberezinskiui³³⁴. Iš kito valdovo rašto 1525 m. liepos 13 d. sužinome, kad ginče su Radvilomis dėl ribų tarp Tikocino ir Goniondzo valdų kancleris kaip jam atstovaujančius komisarų pasirinko J. Jonaitį Zaberezinskį ir Petrą Stanislovaitį Kišką³³⁵. Laikotarpis nuo 1522 iki 1529 m. svarbus kaip Pirmojo Lietuvos statuto rengimo laikas. Jeigu A. Goštautas statutą parengė „padedamas savo bičiulių iš Ponų tarybos ir išsilavinusių patarėjų“³³⁶, labai tikėtina, kad svarbią vietą tarp jų užėmė LDK žemės maršalas, Naugarduko vaivada J. Jonaitis Zaberezinskis.

Juo labiau kad kuriamas įstatymas glaudžiai susijęs su šeimos istorija. Iškalbingas faktas, kad pats pirmas Pirmojo Lietuvos statuto straipsnis numato bausmę už šmeižtą. Ganėtinai jau

³³⁰ Pirmą kartą su šiuo titulu 1522-05-09 (*Urządnicy Centralni*, nr. 407; *Urządnicy. Województwo trockie*, nr. 1421–1422).

³³¹ L. Kolankowski, *Zygmunt August*, 2015 (1913), p. 275–276; *LM 19*, nr. 180, 271; *LM 20*, nr. 84 (lenk. vertimas *Źródła do dziejów polskich*, wydawane przez M. Malinowskiego i A. Przewdzieckiego, t. II, Wilno, 1844, p. 392–402). Atrodo, kad susitarimas turėjo mažai šansų būti įgyvendintas dėl sužadėtinų amžiaus skirtumo: kol O. Zaberezinskytė sulaukė pilnametystės (apie 1540 m., žr. *LM TBK 12*, nr. 50, 104, 184, 187), kitos kandidatės (Jurgio Mikalojaičio Radvilos dukterys Ona ir Barbora užėmė jos vietą (R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 72–73). Spėjama O. Zaberezinskytės gimimo data – 1524 m. (1524-03-29 Alytaus donaciniame dokumente šalia motinos ir mažamečio brolio dar neminima). Tikėtina, kad jos sužadėjimas su S. Goštautu įvyko jai ką tik gimus. W. Pociechos nuoroda, kad S. Goštautas gimė apie 1507 m. (Gasztold Stanisław h. Awdaniec († 1542), *PSB*, t. VII, 1949, p. 303) aiškiai klaidinga. A. Goštautas laiške Bonai, pasakodamas 1509 m. įvykių, nedviprasmiškai užsimeina, kad dar neturėjo įpėdinio (*cum adolescens herede carerem – Acta Tomiciana*, t. VII, p. 262). Kartu su tėvu pirmą kartą minimas 1522-07-29 (*LM 12*, nr. 13), suaugęs 1532-08-10 (*Acta Tomiciana*, t. VII, nr. 51; O. Halecki, *Dzieje unii*, t. II, p. 90). Galutinai sužadėtuwės turėjo būti nutrauktos prieš 1536-10-20, kai S. Goštautas Rodūnėje susižadėjo su B. Radvilaite (W. Pociecha, Barbara Radziwiłłówna (1520-1551), *PSB*, t. I, 1935, p. 295).

³³² O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. II, p. 74.

³³³ M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztold*, p. 379.

³³⁴ *LM 14*, nr. 772; И. Малиновский, *Сборник*, с. 417–418; plg. M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztold*, p. 377.

³³⁵ И. Малиновский, *Сборник*, с. 419.

³³⁶ R. Petrauskas, *Galia ir tradicija*, p. 19.

pažengę didikų biografijų tyrimai atskleidė, kad XVI a. pirmasis trečdalis, tobulai sutampantis su Statuto kūrimo laikotarpiu (iki 1529 m.), yra pilnas asmeninių galingiausių LDK didikų konfliktų, kuriuose šmeižtas pritaikomas kaip viena iš pagrindinių varžovo pašalinimo priemonių. Jau F. Papée taikliai pastebėjo, kad visas M. Glinskio maištas kilo dėl 1492 m. Aleksandro Jogailaičio privilegijos nuostatos nesilaikymo: kad bylos dėl garbės turi būti sprendžiamos per ne daugiau kaip vienus metus.

Praėjus daugiau kaip dešimčiai metų nuo J. Jurgaičio Zaberezinskio mirties, M. Mikalojaičio Radvilos pasiuntinys Sopočka skundėsi, kad jo ponui gresia tas pats, kas kadaise Zaberezinskiui grėsė iš valdovo išdaviko Glinskio:

Maloningasis valdove! Nuo nieko kito mano šeiminkas labiau neapsisaugo, kaip kad, kaip saugiam žmogui, nuo ano pono Trakų vaivados [A. Goštauto] neatsitiktų tai, dėl ko jūsų mylista perspėjo, kas ponui Zaberezinskiui atsitiko nuo jūsų mylistos išdaviko Glinskio³³⁷.

Panašiai 1525 m. birželio 2 d. A. Goštautas rašė Bonai, visai neslėpdamas savo sumanymų varžovo (K. Ostrogiškio) – kurį taip pat kaltino šmeižtu – atžvilgiu:

(...) Jeigu būtume susirinkę tokioje nuošalioje vietoje, kaip Naugardukas, tai jis būtų nutaręs iš pasalų mane užpulti ir padaryti taip, kaip kadaise Glinskis padarė Zaberezinskiui, ir ką aš buvau pasiruošęs pats prieš jį pamėginti. Tačiau aš jo nė kiek nebūčiau pabijojęs, ir, galbūt Dievui ir teisybei padedant, aplenkdamas patį priešą, būčiau jį nukovęs.³³⁸

³³⁷ *Милостивый государю! Вжо иного одно того с пан мой выстрегает, абы ему от того пана воеводы Троцкого, яко человеку безпечному, заповедю ваши милости тое ся не стало, што пану Заберезинскому от зрадци ваши милости Глинского ся стало. 1519 metų gruodis, И. Малиновский, Сборник материалов, относящихся к истории Панов Рады Великого Княжества Литовского, Томск, 1901, p. 388.*

³³⁸ A. Goštautas Bonai (E. Ulčinautės vertimas, *Šešioliktojo amžiaus raštija*, p. 51), *Acta Tomiciana*, VII/2, nr 36, 267: (...) *Quodsi congressi fuisset in loco deserto, uti in Novogrodek, ipse decreverat irruere in me ex insidiis facereque uti olim Glinski fecit Zabrzezinski, quod paratus sum contra eum probare, licet ego omnino non trepidassem ab eo et forsan Deo adjutore et justitia preveniendo ipsum hostem mactassem.*

Susidaro įspūdis, kad su žemės maršalo nužudymu susiję įvykiai turėjo didelę įtaką Pirmojo statuto reglamentuotų principų (teisių) formulavimui (be minėtojo I skyriaus pirmo punkto apie šmeižtą į akis krinta VII skyriaus pirmas punktas apie smurtą). Lyginant Statuto kūrėjų gyvenimo faktus ir sąvado straipsnių turinį, persąsi mintys, kad pats gyvenimas diktavo jo straipsnius.

Šiame kontekste verta prisiminti XVI a. antrosios pusės Vilniaus vaito Augustino Rotundo žodžius apie Žygimanto Senojo laikų Lietuvos didikus:

Iš vaikystės prisimenu Lietuvos ponus, kurie romėnų įstatymo laikėsi: pamaldžius, dorus, šventus, šlovingus, ir galiu pasakyti, lygius tiems, kurie, kaip minėjau, buvo Lenkijoje Vladislavo Kreivaburnio laikais, bei kitiems, apie kuriuos esu iš tėvo girdėjęs; matau jų pastatytas bažnyčias, matau koplyčias, altorius, klebonijas, kurių fundatoriais buvo Radvilos, Goštautai, Kiškos, Davainos, Zaberezinskiai, Rėkučiai, Kęsgailos, Liutaurai; kaip sakiau, iš vaikystės prisimenu, jog ir jų ainiai būdami visapusiškai dori ir dievobaimingi neišdavė savo protėvių.³³⁹

Istoriografijoje pastebėta, kad naujųjų laikų valstybę kūrė valdovo patarėjai juristai, romėnų teisės žinovai. Romėnų teisės studijos būdavo tipinė anų laikų humanistų specialybė³⁴⁰. Kurį laiką literatūroje akcentuojama romėnų teisės įtaka, ypač Antrajam Lietuvos statutui. Sławomiras Godekas (analizavęs paveldėjimo teisę) nurodo, kad ir Pirmajame statute pastebima romėniškųjų konceptų recepcija ir reikalauja nuodugnesnių tyrimų. K. Gudmantas savo tyrime svarsto sąsajas tarp knygų, buvusių bibliotekoje, kaip spėjama, priklausiusioje A. Goštautui, ir Lietuvos metraščio. Dar įdomesnis klausimas yra minėtoji biblioteka ir Pirmasis Lietuvos statutas. Knygų rinkinio sąrašė figūruoja ir Justiniano teisės kodekso knygos (*Instituta, Digestum vetus*,

³³⁹ A. Rotundas, Lenko pasikalbėjimas su lietuviu, *Šešioliktojo amžiaus raštija*, p. 144–145.

³⁴⁰ A. Wyczański, *Między kulturą, a polityką: sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506–1548)*, Warszawa, 1990, p. 151; J. Bardach, *Statuty litewskie a prawo rzymskie*, Warszawa, 1999, p. 7; juridinis išsilavinimas būdingas, atrodo, visiems Aleksandro Jogailaičio laikų LDK vyskupams (S. C. Rowell, Martin III, Bishop of Medininkai, Archdeacon and Canon of Vilnius: The Lawyer Bishop, *Krikščioniškosios tradicijos raiška viduramžių – naujųjų laikų kasdienybės kultūroje: europietiški ir lietuviški puslapiai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XXVII), sudarė V. Vaivada, Klaipėda, 2013, p. 36).

Digestum novum, etc.)³⁴¹. Iškelta hipotezė, jog darbams prie Pirmojo Lietuvos statuto A. Goštautas galėjo pasikviesti Vilniaus kapitulos veikėjus, teisės daktarus Jurgį Taliatą ir Vaclovą Čirką. Buvo Vilniaus kapituloje ir daugiau išsilavinusių teisininkų, kaip antai Jonas Silvijus Amatas Sicilietis ar su V. Čirka varžęsis J. Domanovskis; apie jį žinoma tai, kad dalyvavo rengiant Antrąjį Lietuvos statutą³⁴². Atrodytų, kad būtent tarp dvasininkų lengviausia buvo rasti šioje srityje tinkamai pasirengusių, kvalifikuotų žmonių. Taip pat reikia prisiminti, kad būtent nuo XV a. pabaigos Kazimiero ir Aleksandro Jogailaičių artimiausios aplinkos žmonės, kaip A. Alšėniškis ar J. Jurgaitis Zaberezinskis, savo sūnus taip pat siuntė studijuoti į Krokuvą (nuo XV a. pradžios lietuviams universitete atstovavo smulkieji bajorai ir miestiečiai)³⁴³.

Nors A. Rotundas Lietuvos ponų dorybingumą siejo su romėnų įstatymo laikymusi, su juo polemizavęs Stanislovas Ožechovskis romėnišką teisę smerkė, neva jos svarbiausias principas – vieno iš romėnų teisės autorių Ulpiano frazė *quod principi placet legis habet vigorem* („kas patinka valdovui, turi įstatymo galią“)³⁴⁴. Kitaip tariant, valdovo ir įstatymo santykių požiūriu Romos teisė pritaikoma pirmojo naudai, šitaip atveriant kelią piktnaudžiavimui. Vis dėlto galima atkreipti dėmesį į tai, kad garsiąją Ulpiano sentenciją jau XIII a. anglų juristas Henrikas Braktonietis interpretavo absoliutistinei dvasiai priešinga kryptimi. Autorius teigė, kad kas valdovui patinka, yra „ne tai, kas iš valdovo valios neapgalvotai prasimanyta, o tai, kas jo didikų patarimu, karaliaus suteiktu įgaliojimu, apie tai apmąsčius ir apsvarsčius, būtų teisingai apibrėžta.“: [*Quidquid principi placuit, legis habet vigorem*] *id est, non quidquid de voluntate regis te-*

³⁴¹ K. Gudmantas, Alberto Goštauto biblioteka ir Lietuvos metraščiai, *Knygotyra*, t. 41, 2003, p. 9–24; S. Godek, Elementy prawa rzymskiego w prawie spadkowym I Statutu Litewskiego, *Pirmasis Lietuvos statutas ir epocha*, p. 107–131.

³⁴² J. Bardach, *Statuty litewskie a prawo rzymskie*, Warszawa, 1999, 15; *Lietuvos katalikų dvasinkai*, nr. 786, 830, 1045, 2491 ir kt.; Z. Romaniuk, Jan z Domanowa Domanowski (ok. 1496–1563) – biskup żmudzki, wybitny prawnik i dyplomata, *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwalski*, z. 3, 2005, p. 48–51; J. Bardach, *Statuty litewskie w ich kręgu prawno-kulturowym*, p. 30–31.

³⁴³ R. Petrauskas, Lenkijos ir Lietuvos unija. Geopolitinis ir kultūrinis kontekstas, *Naujasis Židinys-Aidai* 2009/6, p. 174; S. M. Kuczyński, Holszański Aleksander Jurjewicz h. Hippocentaurus (zm. 1511), *PSB*, t. IX, 1961, p. 586; *Cracovia lithuanorum*, p. 74, 80; K. Gudmantas, Vilnius ir Krokova. Keletas XVI amžiaus pirmosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės literatūrinio gyvenimo štrichų, *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha. Straipsnių rinkinys*, Vilnius, 2005, p. 286; *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, nr. 1877. Tuo pačiu metu kaip J. Jonaitis Zaberezinskis Krokovoje studijavo Laurynas Mendzileskis, lenkas, XVI a. trečiajame dešimtmetyje Kameneco vyskupas, palaikęs puikius ryšius su lietuvių didikais – tiek M. Mikalojaičiu Radvila, dėl kurio kunigaikščio titulo tarpininkavo pas imperatorių, tiek su A. Goštautu, Radvilos, kaip kanclerio ir Pirmojo Lietuvos statuto kūrėjo, įpėdiniu (*LKD*, nr. 1149; K. Baczkowski, Międzyzyleski Wawrzyniec h. Jastrzębiec (przed 1480–1529), *PSB*, t. XXI, 1976, p. 45–47).

³⁴⁴ J. Bardach, *Statuty litewskie w ich kręgu prawno-kulturowym*, p. 37–38.

*mere presumptum est, sed quod magnatum suorum consilio, rege auctoritatem praestante et habita super hoc deliberatione et tractatu, recte fuerit definitum*³⁴⁵. Šiuo požiūriu vyskupo A. Taboro kalba, kurios tikėtinas įkvėpėjas buvo A. Goštautas, yra aiškiai braktoniška.

Dar vienas A. Goštauto bei J. Jonaičio Zaberezinskio pažiūrų ir tarpusavio santykių požiūriu reikšmingas šaltinis yra 1530 m. liepos 11 d. laiškas, kurį kartu su žemaičių vyskupu elektu Mikalojumi Vežgaila adresavo Krokuvos vyskupui, Lenkijos pakancleriui P. Tomickiui ir kancleriui K. Šidloveckiui. Lietuvių didikai rūpinosi, kad į vakuojančią Kijevo vyskupo vietą būtų skirtas ne lenkas, todėl rekomendavo Vilniaus katedros kantorių Jurgį Salakietį, pavyzdinčio gyvenimo vyra, o jeigu šis netiktų, ką nors kitą, bet iš Lietuvos, kad „taip būtų laikomasi mums duotų nepažeistų įstatymų.“³⁴⁶

Pirmi globalizacijos žingsniai: Jokūbo Zaberezinskio atvejis

K. Šidloveckis ir P. Tomickis Lenkijos Karūnoje priklausė grupei, kartais įvardijamai kaip prohabsburgiška arba provokiška, kuriai oponavo J. Laskio vadovaujama „tautinė“ grupuotė. Pastaroji rėmė bajorus prieš magnatus: Vengrijoje Joną Zapolyą prieš Ferdinandą Habsburgą; jiems geresnė atrodė taika su turkais negu Habsburgų stiprėjimas, prieš kuriuos rėmė ir Prancūzijos karalių; iki 1525 m. siekė Vokiečių ordino valstybę inkorporuoti į Lenkiją arba perkelti į Podolę ar kur nors kitur. Vienas iš J. Laskio projektų numatė, kad pats Lenkijos karalius taptų Ordino didžiuoju magistru³⁴⁷. K. Šidloveckis ir P. Tomickis rėmė magnatų interesus, palaikė (galiausiai įvykdytą) Ordino sekuliarizavimo ir vasalinės priklausomybės Karūnai projektą, glaudžiau bendradarbiavo su Habsburgais ir Hohenzollernais.

Supaprastintai galima pasakyti, kad A. Goštauto – J. Radvilos stovykla (apie ją šiek tiek toliau) buvo labiau prijaučianti K. Šidloveckio – P. Tomickio „habsburgiškajai“ grupei (jai

³⁴⁵ Pagal E. Kantorowicz, *The King's Two Bodies*, p. 152.

³⁴⁶ *Acta Tomiciana*, t. XII, nr. 428, p. 411–412: (...) *id nunc et a vestris Celsitudinibus nobis amice elargiri exposulam, in ea praesertim re, ut episcopatus Kyoviensis in praesentiarum vacans alicui ex hujus ducatus filiis, quorum perplurimi sunt ad eundem certe omni dote animi idonei, conferatur. Et scripsimus supplicantes sacrae Mti. regiae, ut is ipse episcopatus conferretur venerabili domino Georgio de Soloh, ecclesiae cathedralis Vilmensis cantori, hujus ducatus alumno, viro integerrimo, optimis moribus doctrinisve [!] ac honesta et exemplari vita adornato, qui per haec dona sua apud omnes istuc quam laudatissime redditur commendatus. (...) Casu vero, quo non videretur providendus esse dominus Georgius per ejus Mtem. eo ipso episcopatu, habentur et alii quam multi hujus domini conterranei ad hoc profecto idonei; Mtas. sua conferat alteri, nationis tamen Lithuaniae, quo jura nobis data inviolata observarentur. Apie Jurgį iš Salako, žr.: *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, nr. 1045.*

³⁴⁷ W. Pocięcha, *Geneza holdu pruskiego*, p. 126, 131–132, 139–140. Su nedidelėmis išlygomis šis lenkų grupuočių suskirstymas taikomas ir naujesnėje literatūroje (žr. P. Tańkowski, *Jan Laski*, p. 179–201, 247–253).

priskiriamas taip pat dar vienas J. Laskio varžovas M. Dževickis); kita didikų grupė Lietuvoje šliejosi prie Bonos, palaikančios J. Laskio stovyklos postulatus³⁴⁸.

Lietuvos ryšiai su Vakarų Europos kraštais kur kas mažiau apčiuopiami negu lenkų³⁴⁹, bet likę ir jų pėdsakų. A. Goštautas, nenorėdamas nusileisti Radviloms, 1529 m. iš popiežiaus Klemeno VII išsirūpino Mūrinių Geranainių grafo titulą. 1531 m., tarpininkaujant Žygimanto Senojo diplomatui Jonui Gdanskiečiui, jam suteikė titulą ir imperatorius, Habsburgų dinastijos atstovas Karolis V³⁵⁰. Pastarojo užtarimo ganėtinai netikėtomis aplinkybėmis siekė ir J. Jonaičio Zaberezinskio atžala. 1531 m. liepos 17 d. iš Valonijos Monso miestelio Jokūbas Zaberezinskis rašė³⁵¹ J. Gdanskiečiui į Briuselį³⁵²:

Garbingasis Pone, vienintelis Užtarėjau ir didžiai mylimas Gerardai, [...] rašyčiau Jūsų Didenybei liaudies kalba, tačiau kadangi manau, kad po to, kai atvykau į Italiją, beveik viską pamiršau; kad Jūsų Didenybė žinotų, kas toksai esu, manau, kad Jūsų Didenybė pažįsta mano tėvą, esu Jono Zaberezinskio, Lietuvos [maršalkos] sūnus, kurį laiką dėl studijų gyvenęs Italijoje. Dabar, kad Jūsų Didenybė sužinotų, kas man yra nutikę: kai buvau Paduvoje ir po to Bolonijoje, tėvas siuntė manęs ieškoti, kad per tris mėnesius grįžčiau į tėvynę ir kad keliaučiau per Kiolną, kad atlikčiau tam tikrą įžadą. Sėkmingai atvykau į Paryžių. Kai buvau Paryžiuje, sutikau vieną jauną lenką, kurį prieš tai pažinojau tėviškėje, o jis gyveno

³⁴⁸ H. Łowmiański, *Polityka Jagiellonów*, p. 346–362; W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. II, 164–165, 175, 343, 401–402, 423.

³⁴⁹ Vytuto Bogušio straipsnio „Erazmas Roterdamietis ir Lietuva“ (*Šviesa*, 1970, Nr. 1, p. 8–9) tiksliausia išvada būtų, kad Erazmas Roterdamietis su Lietuva neturėjo jokių ryšių. Juozo Jakšto straipsnyje (Erazmas Roterdamietis ir Žygimantas Senasis, *Aidai*, 1978, Nr. 2, p. 66–70), nagrinėjami Erazmo ryšiai su Žygimanto Senojo dvariškiiais lenkais (žr. rinkinį *Korespondencja Erazma z Rotterdamu z Polakami*, Przełożyła i opracowała M. Cytowska, Warszawa, 1965).

³⁵⁰ R. Petrauskas, *Titulas ir valdžia*; W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. IV, p. 68, 138, 363.

³⁵¹ Laiškai išliko nuorašų forma Upsalos universiteto bibliotekoje ir publikuoti Varšuvos universiteto mokslininkų sukurtoje J. Gdanskiečio korespondencijos elektroninėje duomenų bazėje „CORPUS of Ioannes Dantiscus' Texts & Correspondence“, dantiscus.ibi.uw.edu.pl [žiūrėta 2017-08-03].

³⁵² Briuselyje J. Gdanskietis (Dantiškas) buvo nuo 1531-07-01 (W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. II, p. 254).

su žmogumi, vardu Antonio Rincón³⁵³. Ir paklausiau jo, ar nori su manimi keliauti į tėvynę. Sakė, kad taip, mielai. Kai iškeliavome iš Prancūzijos, tuomet jisai man papasakojo, kad iš savo šeimininko pasiėmė daug brangakmenių. Sakiau: kaip tai gali būti? Jisai sakė, kad gali, ir pradėjau nerimauti ir sau galvojau, kad noriu nuo jo atsiskirti³⁵⁴. Po to sakiau sau: jei nuo jo atsiskirčiau ir mane persekiotų ir surastų be jo, sakytų, kad aš žinojau apie visus daiktus, kuriuos jis pasiėmė. Ir sakiau jam: žiūrėk, jeigu mus bandys pagauti, aš nekaltas. Jisai man atsakė, kad nebijočiau, kad jei mus parsekiotų, kad jis šituos daiktus neša imperatoriaus Ferdinando broliui, nes gavęs juos iš jo priešo ir išdaviko, kuris vedė turkus į Vieną³⁵⁵. Taip atvykome į šį miestą, vadinamą Ino Monsas, ir pernakvojome vieną naktį iki ryto, nuo kurio dabar praeina penkiolika dienų, atėjo tenais žmonės į kambarį ir aš dar buvau lovoje, staiga jie paėmė mano kardą³⁵⁶ ir norėjo pasiimti taip pat mano draugo, bet tas išstūmė visus iš kambario ir, numetęs visus savo daiktus, metėsi, atsiprašant Jūsų Didenybės, į kloaką. Ir matydamas, kaip

³⁵³ Antonio Rincón de Medina del Campo – diplomatas, ispanas, Prancūzų karaliaus tarnyboje dirbo nuo 1521 m. Karalius Pranciškus I, tuo metu konfliktavęs labiausiai su Habsburgais (imperatoriumi Karoliu V, vėliau ir su Čekijos karaliumi Ferdinandu, 1526 m. žuvusio Liudviko Jogailaičio įpėdiniu, su Jonu Zapolya, besivaržančiu dėl Vengrijos sosto), bet taip pat su Anglijos Henriku VIII ir popiežiumi Leonu X, 1522 m. siuntė jį pasiuntinybės į Lenkiją, Čekiją ir Vengriją ieškoti sąjungininkų, Krokuvoje pirmą kartą buvo 1522-12-24 – 1523-02-02 (W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. II, p. 175–177).

³⁵⁴ „Kai išėjome iš prancūzų krašto, sakė man: nežinai, ką padariau. Paklausiau jo, ką. Pasiėmiau – sakė – visus savo šeimininko brangakmenius. (...) Kur bus mano garbė, kur orumas?“

³⁵⁵ II laiške: „jeigu mus pavys, nebijok, nes šituos daiktus nešu Čekijos karaliui Ferdinandui, nes juos gavau iš jo priešo, kuris jį ketino nužudyti, kadangi tiesa, kad jis vedė turkus prie Vienos [1529] ir kad Ferdinandas paskelbė, kad kas jį kokiu nors būdu nužudytų arba apiplėštų, gaus nuo jo gausų atlygį, kadangi jis išdavikas, pabėgo nuo imperatoriaus.“

³⁵⁶ IV dieną vėliau: „Ir sakė man, duok mums savo kardą. Aš jiems daviau, kadangi nenorėjau gintis. Tada šis jaunuolis ištraukė savo kardą ir išvarė visus iš kambario ir puolė bėgti, atsiprašant Jūsų Didenybės, per kloaką. O aš, kai pamačiau, kad jisai bėga, galvoju sau: jei suras mane su pavogtais daiktais, mane apkaltins. Ir aš šokau pro langą ir atėjau čia į Šv. Mikalojaus bažnyčią. Ir maniau, kad turiu su savim savo pinigų.“

jis bėga, pagalvojau sau, kad jei mane pagaus su šitais daiktais, pasielgs su manimi kaip su vagimi. Nežinojau, ką turėčiau daryti. Numetęs visus savo daiktus, šokau pro langą ir priėjau bažnyčią, vadinamą švento Mikalojaus, manydamas, kad savo pinigus turiu su savim, bet juos visus pamečiau.³⁵⁷

Toliau lietuvis kaltina bažnyčios kleboną, kad tas pasiėmęs jo pinigus ir nenori jam grąžinti³⁵⁸. Tekstas baigiasi žodžiais:

Nežinau, ką turiu daryti, jeigu nebus man Dievo pagalbos, esu visas prazuvęs. Todėl nuolankiai prašau Jūsų Prakiltybę, kad teiktųsi mane užtarti prieš šventą didenybę imperatorių, kad bent galėčiau išeiti iš bažnyčios, kad nebūčiau laikomas vagimi ir kad galėčiau atgauti [...] savo pinigus ir atvykti pas jus, Jūsų Prakilnią Didenybę.

Keliomis dienomis vėliau, tą pačių 1531 m. spalio 21 d., Jokūbas Zaberezinskis išsiuntė dar vieną laišką. Nors ir kartojama iš esmės ta pati istorija, vis dėlto atsirado naujų detalių:

Didysis Pone Diplomate, vienintelis globėju ir malonusis užtarėjau, [...] rašiau Jūsų didenybei šio liepos mėnesio 17 dieną. Nežinau, ar pateko pas Jūsų Didenybę raštas, kuriame pasakojau visa, kas man nutiko. Nuo tol laukiau ir dabar laukiu nuo Jūsų Didenybės atsakymo, ir bijau, kad mano žinios Jūsų Didenybės nepasiekė, todėl reikėjo man iš naujo aprašyti visą nelaimę, kuri man nutiko praėjusiu laiku. Kai buvau Italijoje, mane pasiekė laiškas nuo mano tėvo, kad mirė mano brolis ir kad grįžčiau namo.

³⁵⁷ II laiške patikslinama: „O aš juos visus palikau tenais, kur nakvojom: šimtą šešiasdešimt auksinų, ir [kitus auksinius daiktus, kurių bendrą vertę – dar šimtas auksinų], ir vieną kardą.“

³⁵⁸ II laiške apie daiktus, kuriuos pasiėmė klebonas, rašo, kad juos laikė aštuoniolika dienų, bet jau sugrąžino, kad reikėjo dėl to siųsti žmogų pas kardinolą. Pasakojimas darosi šiek tiek painus, nes pavartota frazė „atvyko dabar priešas, kuris mus persekiojo [iš konteksto reikėtų manyti, kad vėl minimas A. Rincónas], yra šiame mieste“, bet po to vėl skundžiamasi dėl kėsinimosi į jo brangius daiktus.

Taigi atsiranda dar vienas kitų šaltinių neminimas brolis – J. Jonaičio Zaberezinskio sūnus. Paryžiuje sutiktas lenkas, paklaustas, ar nori kartu keliauti į tėviškę, atsakė, kad nieko daugiau netroško, negu kad Dievas jį išvaduotų nuo jo šeimnininko rankų.

Pasakojo man, kad tarnavo pas jį trejus metus, ir juo ilgiau pas jį tarnavo, juo blogiau jautėsi. Taip pat pasakojo man vieną dalyką, apie kurį, jeigu Jūs Didenybė žinotų, negalvotų apie jį [tą jo šeimnininką], kad jis geras žmogus. Nedrįstu, Jūs Prakilnybei pasakoti, nes tai pasibaisėtinas dalykas [...]. Tada sakiau jam, kad jokiū būdu nepasilikytų su juo [...] ir kad paprašytų savo šeimnininko atleidimo. Sakė, kad paprašė, ir atėjo su manim.

Baigiama pakartotu prašymu užtarti pas imperatorių, išrūpinti raštus, kurie leistų saugiai palikti miestą, susigrąžinti savo kilnojamąjį turtą ir siųsti „jį“ [turbūt A. Rincóną] į kalėjimą, „kol būsiu pas Jūs Didžiąją Prakilnybę“. Laiško siuntėjas prašo kuo greičiau atsiųsti savo pasiuntinį su atsakymu, „kadangi bijau, kad priešas gali pasitraukti“:

visi gerai žino, kad tas jaunuolis, kurį laiko kalėjime, jis sakė visų akivaizdoje, kad aš nekaltas, nei ką nors žinojau, ką jisai man sakė kelyje.

Laiškuose pasikartojančias kalbas apie *patria* (tėvynę), į kurią lietuvius su lenku norėjo sugrįžti ir iš kurios turėjo būti kilęs laiškų adresatas J. Gdanskietis, galima traktuoti kaip nuorodą į motinos kilmę iš Mazovijos krašto³⁵⁹.

Jonas Jonaitis Zaberezinskis – stambiausias LDK žemvaldys

J. Jonaičio Zaberezinskio karjeros ir galios viršūnė sietina ne tik su paskyrimu į aukštas valstybines pareigas. Kaip tik tuo metu jo globoje atsidūrė sūnėno dukra Ona. Pagal 1528 m. kariuomenės surašymo duomenis, Mikalojaus Zaberezinskio (Jurgio Jonaičio vienintelio palikuonio) našlė Olena iš savo valdų turėjo išruošti 61 raitelį (tai atitinka 488 turimas tarnybas), o

³⁵⁹ I. Laševskaitė galėjo būti Plocko pakamario Jokūbo Laševskio dukra, Plocko vėliavininko Zigmanto Laševskio sesuo (A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. XV, 1912, p. 228; *Acta Tomiciana*, t. XIII (1531), nr. 9). Laiško gale Jokūbas rašo: *Qualem benevolentiam pater meus et mei parentes retribuent Magnificae Dominationi Vestrae et maxime, quia sumus de patria Dominationis Vestrae.*

J. Jonaitis Zaberezinskis 197 raitelius (tai atitinka 1576 tarnybas)³⁶⁰. Dabar vienosė rankosė buvo sukaupti visi giminės turtai.

Svarbių pasekmių taip pat turėjo J. Jonaičio Zaberezinskio giminystės ryšiai su Kęsgailomis. 1532 m. pradžioje mirė B. Zaberezinskienės brolis Stanislovas Stanislovaitis Kęsgaila, o po pusės metų ir jo žmona Ona iš Kiškų giminės (prieš tai Jono Mikalojaičio Radvilos žmona, Mikalojaus Juodojo ir Jono Radvilų motina). Antroje santuokoje O. Kęsgailienė taip pat turėjo du vaikus – Albertą ir Oną³⁶¹. 1532 m. rugsėjo 20 d. valdovas visiems Kęsgailų pilių, dvarų, valdų ir valsčių pareigūnams rašė:

Girdėjome, kad mirė Jūsų šeimininkė, Trakų kaštelionienė ponia Ona. (...) Kalbėjo mums Trakų vaivada, žemės maršalas, Jonas Jonaitis Zaberezinskis, kad Trakų kašteliono vaikai dar maži, nepilnamečiai, (...) kad tuos vaikus ir [jų] valdas jo sūnui, kaip giminaičiui, duotumėme globoti iki pilnametystės, nes Trakų kašteliono tikroji sesuo buvo jo žmona, nėra už jį jokio artimesnio giminaičio, kuris galėtų imtis šios globos. Apsvarstę, kad toji globa pačia prigimtine teise priklauso jo sūnui, kaip giminaičiui, leidome jo sūnui Jonui šios globos imtis. Ir nors jo sūnus Jonas dėl giminystės visiškai turi šią globą prisiimti (...), vis dėlto ir ponas Trakų vaivada nori tiek savo sūnų Joną, tiek ir Trakų kašteliono vaikus turėti savo galioje, kad teisingu ir protingu būdu toji globa būtų vykdoma. Tad ir visa tai vykdyti mes jam pavadėme. Ir dėl to pasiuntėme tenai mūsų dvariškius Motiejų Levickį ir Ivaną Služką, o ponas vaivada su jais pasiuntė savo raštininką Joną ir įsakėme jiems tas visas pilis ir dvarus, ir valsčius, tėvoninius ir pirktus, ir motininius, taip pat bajorus ir miestiečius, ir keliuočius tarnus, ir visus baudžiauninkus, ir visokius daiktus dvaruose, taip pat mokesčius ir

³⁶⁰ *LM Viešųjų reikalų knyga 1*, p. 22, 27, 168, 173. Visi privalantys atlikti karinę tarnybą turėjo išruošti vieną raitelį iš aštuonių tarnybų, t. y. vidutiniškai iš šešiolikos dūmų (D. Michaluk, *Ziemia mielnicka*, p. 111; H. Łowmiański, *Zaludnienie Państwa Litewskiego w wieku XVI: zaludnienie w roku 1528*, do druku przygotowali A. Kijas i K. Pietkiewicz, Poznań, 1998).

³⁶¹ N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 123–124.

pajamas, ir naudas, kurie bet kokiū būdu iš tų valdų atplaukia, užrašyti registre ir tuos sąrašus mums atnešti. (...) O dėl Trakų kaštelionienės lobių įsakėme jiems visa tai taip pat surašyti ir užantspauduoti mūsų žinia.³⁶²

Taigi Zaberezinskiams teko administruoti, kaip pabrėžia K. Pietkiewiczzius, didžiausią to meto privačią didikų latifundiją³⁶³. Prie Kęsgailių dvarų reikia pridėti ir motinines Radvilų valdas. Praėjus beveik metams, 1533 m. rugpjūčio 29 d., maždaug šešiasdešimtmetis Trakų vaivada jauniems „Trakų kaštelionaičiams“, aštuoniolikmečiui Mikalojui ir jo jaunesniajam broliui Jonui, perdavė giminės valdas: Nesvyžiaus ir Olykos pilis, Svėdasų, Dambavos, Nedreskos, Uzdos, Senežicų dvarus kartu su jiems priklausančiu kilnojamuoju turtu³⁶⁴. Kadangi visa tai į Radvilų namus buvo atsinešta jų motinos O. Kiškaitės kaip kraitis³⁶⁵, K. Pietkiewiczzius priekaištai Zaberezinskiams dėl piktnaudžiavimo³⁶⁶ veikia nepagrįsti. Įsidėmėtinas chronologinis sutapimas tarp J. Jonaičio Zaberezinskio trijų giminių turtų sukaupimo vienose savo rankose ir J. Chojensko žodžių laiške P. Tomickiui apie tai, kad valdžia Lietuvoje yra trijų žmonių rankose (1533 m. liepos 30 d.):

Šios kunigaikštystės reikalai tvarkomi nerūpestingai galbūt dėl to, kad ponai Vilniaus vaivada ir kaštelionas blogai nusiteikė dėl didžiojo kunigaikščio valdų išpirkimo iš jų rankų, kurį mūsų valdovai ruošia ir jau paskelbta diena, kada pristatyti į Gardiną raštus. Tas nemenkai sudrumstė poną Vilniaus kaštelioną, kuris dabar atrodo, kad palaiko geriausius ryšius su ponu vaivada, su kuriuo kasdien tariasi. (...) Visą valdžią trys paėmė jie, ir kas jų akiai klauso, kitiems primeta baisią tironiją, šauksmas ir aimanos kyla į dangų, tačiau joks teisingumas nevykdomas, kuris negalėtų būti paskirtas be kai kieno kraujo praliejimo, garbės ir turto atėmimo, o

³⁶² *LM 17*, nr. 256; plg. *LM 15*, nr. 135 (1532-09-04).

³⁶³ K. Pietkiewicz, *Kiežgajłowie*, p. 44.

³⁶⁴ Dokumentas pažodžiui perrašytas į Žygimanto Senojo patvirtinimą: Vilniuje 1533-09-03 (*AGAD*, perg. 7580; žr. 12 priedą); Nesvyžių ir Olyką M. Antoniewiczzius pagrįstai vadina simbolinėmis Radvilų rezidencijomis (*Protoplaści ksiąząt Radziwillów*, p. 42).

³⁶⁵ N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 123–124.

³⁶⁶ K. Pietkiewicz, *Kiežgajłowie*, p. 44, 87.

juk žino Jūsų Prakilnybė, kaip tų dalykų bodisi mūsų valdovo maloningumas.³⁶⁷

Komentuodamas šį tekstą, istorikas W. Pociecha rašė, kad Bona nusprendė baigti A. Goštauto, Jurgio ir Jono Radvilų triumvirato piktnaudžiavimą³⁶⁸. Didžioji kunigaikštienė ne tik tapo didžiausios žemėvaldos savininke, bet ir visoje valstybėje įvedė pavyzdinę tvarką. Taip pat laimėjo pavaldinių, kurie pas ją ieškojo globos nuo didikų savivalės, pagarbą. XVI a. trečiojo ketvirtojo dešimtmečio pradžios šaltiniai leidžia manyti, kad J. Chojeńskis, šalia A. Goštauto (LDK didžiojo kanclerio ir Vilniaus vaivados nuo 1522 m.) ir kašteliono Jurgio Radvilos (Vilniaus kašteliono nuo 1527, didžiojo etmono nuo 1531 m.), greičiau omenyje turėjo tuometį Trakų vaivadą (nuo 1530–1531 m.³⁶⁹) ir žemės maršalą J. Jonaitį Zaberezinski³⁷⁰, o ne Joną Mikalojaity Radvilą jaunesnįjį (tuo metu taurininką ir Kauno seniūną³⁷¹).

1528 m. pirmą kartą į Lietuvą atvykusi Žygimanto Senojo žmona Bona Sforca pradėjo valdovo domeno susigrąžinimo politiką. Rugpjūčio 1 d. išleistas valdovo dekretas, pagal kurį, siekiant atkurti gerą valstybės išdo būklę, naikinamos didžiojo kunigaikščio privilegijos dvarų laikymui iki gyvos galvos³⁷². Tais pačiais 1528 m. bajorijos atstovai, remiami didžiosios kuni-

³⁶⁷ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 237: *Negotia hic istius Ducatus negligentius curantur, forsitan ideo, quod d-ni palatinus et castellanus Vilnensis male sint affecti ob redemptionem bonorum ducalium de manibus eorum, quam parant domini nostri et iam dictus est dies ad ponendas litteras super Grodno, quae res turbavit non mediocriter d. castellanum Vilnensem, qui videtur nunc esse coniunctissimus cum d-no palatino, cum quo in dies consultat. (...) Summa rei tres occuparunt, hii et qui illis sunt addictissimi crudelem tyrannidem in alios exercent, clamor et ululatus usque ad caelum, nulla tamen fit iustitiae administratio, quae etiam sine effusione sanguinis, famae et bonorum privatione in quibusdam, fieri non posset, a quibus quin abhorreat clementia principis nostri, optime novit P[otes]tas V[estrae] R[e]verentiae]. Lenk. vertimas: ten pat, p. 109–110.*

³⁶⁸ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 110. Teiginį apie triumviratą, sudarytą iš būtent šių trijų asmenų, suformulavo L. Kolankowskis (*Zygmunt August*, 2015 (1913), p. 187–188), jį perėmė vėlesni istorikai (M. Michalewiczowa, Radziwiłł Jan h. Trąby (zm. 1542), *PSB*, t. XXX, 1987, p. 194; G. Błaszczyk, Radziwiłł Jerzy h. Trąby (1480–1541), *Ibidem*, p. 227; R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 52; G. Błaszczyk, *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności*, p. 75; G. Kirkienė, *LDK politikos elito galingieji*, p. 124; T. Kempa, *Litewskie rządy dwóch ostatnich Jagiellonów*, p. 211–233. M. Antoniewiczzius, Jonui Mikalojaičiui Radvilai jaunesniajam skirtoje pastraipoje apie „triumviratą“ neužsimena (*Protoplaści książąt Radziwiłłów*, p. 55).

³⁶⁹ Kaip toks pirmą kartą minimas 1531-03-29 (*Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. II: *Województwo trockie*, nr. 1422; *LM* 25, nr. 41).

³⁷⁰ Taip galima turbūt spręsti vien iš užimanų pareigų, o, būdamas to paties J. Radvilos svainis, ir kraujo požiūriu ne kažin kiek jam nusileido.

³⁷¹ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, t. I: *Województwo wileńskie*, p. 714; M. Michalewiczowa, Radziwiłł Jan h. Trąby (zm. 1542), *PSB*, t. XXX, 1987, p. 192–195.

³⁷² W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. II, p. 414, 424; t. III, p. 60–64.

gaikštienės, reikalavo įvesti teismus pagal Lenkijos pavyzdį. Šiems dviem Bonos programos punktam – žemėvaldos sugražinimui ir bajorų išvadavimui nuo didikų teismų – priešinosi A. Goštautas³⁷³.

Šiame Bonos ir A. Goštauto grupuočių fone tenka nagrinėti J. Jonaičio Zaberezinskio poziciją. Kaip matėme iš vienalaikių šaltinių duomenų, bent jau iki 1530 m. sunku jį priskirti prie politinių A. Goštauto varžovų. Nors J. Jonaičio Zaberezinskio paskyrimą į Trakų vaivadas po kunigaikščio K. Ostrogiškio mirties 1530 m. rugpjūtį³⁷⁴ W. Pociecha sieja su nuopelnais dinastijai³⁷⁵, tikėtina, kad žemės maršalas sulaukė ir A. Goštauto paramos. Kaip jų solidaraus veikimo išraiška gali būti traktuojamas jų 1532 m. rugpjūčio 10 d. atsakymas valdovui į ankstesnį laišką dėl pasiuntinybių pas totorius.

Bonos santykiai su LDK diduomene iki XVI a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigos

W. Pociecha pabandė rekonstruoti Bonos politiką palaikančios grupuotės sudėtį³⁷⁶. Į ją, pasak autoriaus, įėjo vyskupai: Jonas iš Lietuvos kunigaikščių, Paulius Alšėniškis ir elektas Mikalojus Viežgaila; taip pat J. Jonaitis Zaberezinskis, Stanislovas Stanislovaitis Kęsgaila, Andrius Nemiraitis, Petras Stanislovaitis Kiška, Aleksandras Chodkevičius ir Jonas Hlebavičius. Vis dėlto į autoriaus išvadas reikia žiūrėti atsargiai. „Bonos grupuotei“ asmenys priskirti remiantis pavieniais ir ne visuomet pakankamai reikšmingais šaltiniais³⁷⁷. A. Goštautas – bene vienintelis

³⁷³ W. Pociecha, Bona Sforza d’Aragona (1494–1557), *PSB*, t. II, 1936, p. 289. 1529 m. A. Goštautas siuntė Bonai argumentų prieš teismų sistemos įvedimą pagal lenkišką pavyzdį, ko bajorijos atstovai reikalavo jau 1528 m. Argumentus prieš ūkio reformas kancleris išdėstė kitame neišlikusiame memoriale didžiajai kunigaikštieni (W. Pociecha, Gasztold Olbracht h. Awdaniec († 1539), *PSB*, t. VII, Kraków, 1949, p. 302). Goštauto luomines nuostatas (didikai – valdovų pagalbininkai ir valdžios dalininkai, bajorai – įsakymų vykdytojai), be poleminių raštų, gerai atspindi jo aplinkoje parengtas Pirmasis Lietuvos statutas (*Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*, parengė I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, Vilnius, 2001). Žr. taip pat: R. Petrauskas, Titulas ir valdžia: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų savimonės pokyčiai XVI amžiaus pirmojoje pusėje, *Pirmasis Lietuvos statutas ir epocha*, sudarė I. Valikonytė ir L. Steponavičienė, Vilnius, 2005 (toliau – R. Petrauskas, *Titulas ir valdžia*), p. 42–43.

³⁷⁴ Pirmą kartą su Trakų vaivados titulu Vilniuje 1531-03-29 (*LM 25*, nr. 41); 1530-10-12 įvardijamas dar kaip Naugarduko vaivada (J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 23). Įdomu tai, kad XVI a. ketvirtojo dešimtmečio Žygimanto Senojo Ponų tarybai adresuotuose raštuose Vilniaus kaštelionas vardijamas prieš Trakų vaivada, tarsi pažeidžiant pareigų hierarchiją, žr.: *LM 15*, nr. 117; *LM 17*, nr. 394; *LM 15*, nr. 179; И. Малиновский, *Сборник*, p. 486–487; *LM 17*, nr. 508; И. Малиновский, *Сборник*, p. 336-337, 338-339. Išimtytys: *LM 17*, nr. 454.

³⁷⁵ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 65.

³⁷⁶ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 63–66.

³⁷⁷ Autorius pats pastebi, kad prie programinio didžiosios kunigaikštienės dekreto pasirašę ne tik numanomi programos šalininkai, bet ir jos oponentas – A. Goštautas. Kai kuriuos W. Pociechos teiginius dėl politinės grupuotės

didikas, palikęs poleminių raštų, iš kurių galime spręsti apie jo politines nuostatas³⁷⁸. Kiti duomenys, kaip valdovo skyrimai į pareigas, valdų dovanojimai, vaikų sužadėtuvių, kartais laišškai, padeda spręsti, kas, su kuo ir kada palaikė artimesnius ryšius, kas ką rėmė siekdamas valstybinių ar bažnytinių pareigų.

Į žemaičių seniūno pareigybę, atsilaisvinusią po S. Stanislovaičio Kęsgailos mirties 1532 m., Bona protegavo P. Stanislovaitį Kišką, atsiliepdama į Žemaitijos tijūnų prašymą³⁷⁹. Kai tais pačiais metais mirė ir S. Stanislovaičio Kęsgailos našlė Ona iš Kiškų, privačios Kęsgailų valdos (daugiausia Žemaitijoje) pateko į Zaberezinskių globą³⁸⁰. Jie pagal mirusio žemaičių seniūno testamentą turėjo trečdalį jų perduoti Bonai³⁸¹, nes Žygimantas Augustas dar buvo pernelyg jaunas (S. Kęsgailos testamente didžioji kunigaikštienė neminama³⁸²).

Nedatuotame Stanislovo Gorskio tekste, parašytame po Lenkijos pakanclerio Petro Tomickio mirties, skaitome:

Karalienė nustumdavo, karaliui būnant nuo jos priklausomam, nuo viešųjų tarnybų, karalystės pareigybių garbingus ir nusipelnčius vyrus, kuriuos Tomickis karaliui per pasiuntinius ir laiškus siūlė iškelti, rekomendavo ir už juos prašė (...). Būtent iš Andriejaus Gorkos atėmė Velunės seniūniją (...), iš Goštauto Bielsko, iš Jurgio Radvilos Gardino, iš jo giminaičio Radvilos Žemaitijos, iš Sapiegos Vitebsko seniūniją, iš Zaberezinskio visą tėvoniją, o iš kitų kitas valdas, karaliui į tai žiūrint pro pirštus, iš kurių kai kurias sau

revizijos atkūrimo žr. A. Wyczański, *Między kulturą, a polityką: sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506–1548)*, Warszawa, 1990, p. 151–172.

³⁷⁸ *Šešioliktojo amžiaus raštija*, Senoji Lietuvos literatūra: 5 knyga, sudarė A. Samulionis, R. Jurgelėnaitė, D. Kuolys, Vilnius, 2000, p. 31–54.

³⁷⁹ *LM 17*, nr. 278 (Krokuva, 1532-11-10): *и за жеданьем (...) Боны (...) дали есьмо (...) Петру Станиславовичу старство жомоитское*; E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, Vilnius, 2010, p. 251.

³⁸⁰ K. Pietkiewicz, *Kieżgajlowie i ich latyfundium*, p. 44; *LM 17*, nr. 256.

³⁸¹ K. Pietkiewicz, *Kieżgajlowie*, p. 87. Viso Platelių valsčiaus su Platelių, Gintiliškių, Gargždų, Kretingos ir Palangos dvarais bei Valkavysko valdų: Mstibohovo, Zelvos, Gajcuniškių, perdavimas įvyko 1534-08-23.

³⁸² *Lietuvos Metrika (1528–1538). Užrašymų knyga 15*, parengė Artūras Dubonis, Vilnius, 2002, nr. 135 (1533-06): „пань трочкии, староста жомоитскии (...) записаль третюю часть всихъ имении своихъ отъчызныхъ (...) сыну нашому, з Божее ласки королю молодому и великому князю его милости Жыггимоньту.“; plg. W. Rosiecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 66.

pasilikdavo, o kitas vietininkijas, vyskupijas, vaivadijas, seniūnijas ir kitas karalystės viešas ir privačias tarnybas, sakralines ir pasaulietines parduodavo savo kreatūroms (taip juos vadino) žemiausio statuso žmonėms, netinkamiems, kvailiems, negarbingiems, valstybės iš pagrindų nepažįstantiems, visuose šiuose dalykuose nuo jos linktelėjimo priklausantiems³⁸³.

Remiantis šiuo S. Gorskio tekstu, reikėtų manyti, kad J. Jonaitis Zaberezinskis Bonos grupei nepriklausė, o jo „visos tėvonijos“ atsisakymas Žygimanto Augusto naudai buvo toli gražu ne savanoriškas, kaip kad manė W. Pociecha. Tiesa, tekstas aiškiai nukreiptas prieš Boną, kai ką W. Pociecha sąmoningai galėjo iškreipti. Jonas Mikalojaitis Radvila žemaičių seniūnu tapo 1535 m. ir iki pat gyvenimo galo ėjo šias pareigas³⁸⁴, bet 1539 m. gegužės 16 d. minima, kad žemaičių seniūno titulą turi Grigalius Grigalaitis Astikaitis³⁸⁵, tad galimas dalykas, kad Jonas Mikalojaitis Radvila iš tiesų laikinai buvo pašalintas iš šių pareigų. O tai, kad Ivanas Bagdonaitis Sapiega paliko Vitebsko vaivadiją, aiškiai sietina su jo iškėlimu į Palenkės vaivadas po Jonušo Kostevičiaus mirties (šis irgi buvo perėjęs iš Vitebsko į Palenkę); sunku čia įžvelgti skriaudą I. Sapiegai.

Iš J. Jonaičio Zaberezinskio, pasak Gorskio, atimta „visa tėvonija“ – *omne patrimonium*. Kol kas nesigilinant į tarinio *ademit* adekvatumą, priekaišto pagrįstumą nesunku patikrinti pagal „atimtų“ valdų sudėtį. Pagal 1509 m. sausio 4 d. pasidalijimą su broliu Jurgiu Jonaičiu Zaberezinskiu, jaunesniam (Jonui) iš tėvo valdų atiteko Alytaus, Simno, Volmos dvarai ir Zaberezinės dvaras su žmonėmis Žemaitijoje (*curia Zabrzezynye, vna cum hominibus qui sunt in Samagi-*

³⁸³ *Repellebat igitur regina, rege ex ea pendiente, ab honoribus publicis, magistratibus Regni, viros dignos ac bene meritos, quos Tomicius evehendos regi per nuntios ac litteras proponebat, commendabat et pro eis rogabat (...) Nominatim vero Andreae de Gorca praefecturam Vielunensem ademit (...) Gastoldo praefecturam Bielscensem, Georgio Radivilio praefecturam Grodnensem, eius nepoti Radivilo praefecturam Samogitiensem, Sapiehae palatinatum Vitebscensem, Zabrzezinskio patrimonium omne, aliis item alias possessiones, rege convivente, adimebat, quarum nonnullas pro se retinebat, alias vero praefecturas, episcopatus, palatinatus, castellanatus et cetera Regni officia publica ac privata, sacra et profana vendebat creaturis suis (sic eos vocabat) infimi status hominibus, ineptis, stupidis, flagitiosis, reipublicae penitus ignaris, omnibus his ex eius nutu pendentibus (Acta Tomiciana, t. XVII, nr. 600).*

³⁸⁴ *LM TBK* 6, nr. 385, 405, 406 ir kt.; M. Michalewiczowa, Radziwiłł Jan h. Trąby (zm. 1542), *PSB*, t. XXX, 1987, p. 192–195; *Urządnicy*, t. 1, p. 714.

³⁸⁵ *LM* 20, nr. 186.

thia)³⁸⁶. Iš jų karališkajai šeimai atiteko Alytus ir Simnas, o Volmą ir Zaberezę paveldėjo J. Jonaičio Zaberezinskio palikuoniai – sūnus Jonas, o po jo mirties dukra Ona³⁸⁷.

A. Goštautas su didžiąja kunigaikštienė laikėsi bendros pozicijos, kol buvo diskutuojama apie dinastijos pozicijų tvirtinimą – Žygimanto Augusto karūnavimą. Tiesa, galima manyti, kad Bonos įsivaizduojamas valdovas gerokai skyrėsi nuo kanclerio aplinkoje formuojamo *legibus alligatus* monarcho idealo³⁸⁸. Jų keliai galutinai išsiskyrė prasidėjus žemėvaldos revizijai. Iš anksčiau cituoto 1533 m. liepos 30 d. J. Chojeńskio laiško matyti, kad pavojaus akivaizdoje A. Goštautas ir J. Radvila susidraugavo ir nusprendė laikytis bendros pozicijos dėl valdovų poros žemių supirkinėjimo³⁸⁹. Nerimo priežastis aiški: XVI a. trečiajame dešimtmetyje išsiaiškinta, kad abi Radvilų–Goštauto konflikto pusės pasisavino valdovo domeno valdas³⁹⁰. Dviejų įtakingiausių LDK didikų suartėjimas nebuvo trumpalaikis, kaip rodo ir vėlesnis jų susirašinėjimas³⁹¹. Abiejų draugystę vainikavo jų vaikų – Stanislovo Goštauto ir Barboros Radvilaitės – vestuvės Goštautų Mūriniuose Geranainiuose 1537 m. gegužės 18 d.³⁹², pasibaigus Maskvos kampanijai, atsisakant ankstesnio A. Goštauto susitarimo su J. Jonaičiu Zaberezinskiu.

³⁸⁶ AGAD, perg. 7440. Iš 1522-07-02 dokumento atrodytu, kad „Žomoitė / Žemaitija“ buvo prie Zaberezės esančios gyvenvietės pavadinimas (LM 10, nr. 107).

³⁸⁷ Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimai 1583–1655, parengė V. Raudeliūnas ir A. Baliulis, Vilnius, 1988, nr. 7; A. Pleszczyński, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzyrzeckiej*, p. 40.

³⁸⁸ Be Pirmojo Lietuvos statuto šią koncepciją išreiškia į Vilniaus vyskupo A. Taboro lūpas A. Goštauto įdėtas pareiškimas Aleksandriui Jogailaičiui: „Maloningasis karaliau! Nekaltai buvo mus prislėgusi tavo rūstybė, kažkieno sukurstyta, nes prieš tave, savo valdovą, mes nesukilome, o gynėme savo teises ir privilegijas, stengdamiesi jas išsaugoti. Ir todėl, maloningiausias mūsų valdove, aš, kaip šios valstybės ir tamtos ganytojas, privalau sergėti, atitraukti tave, mūsų valdovą, idant tu, mūsų valdove, gerbtumei mūsų teises ir duotas privilegijas. O jeigu kas nors užsimanytų jas pažeisti, tokiame, Dieve, kiekvienam atkeršyk.“ (*Lietuvos metraštinė. Bychovco kronika*, p. 170-171, 336). F. Papée (*Aleksander Jagiellończyk*, 2006, p. 13) tvirtino, kad jau Kazimiero Jogailaičio laikais Lietuvos didikai mėgdžiojo savo brolius lenkus diktuodami valdovui konstitucines privilegijas. Apie Lenkijos politiką (J. Chojeńskio, P. Tomickio) pažiūras į valdovo santykį su įstatymu žr. A. Wyczański, *Między kulturą, a polityką*, p. 254–256; apie Bonos nuostatas: L. Kolankowski, *Zygmunt August*, p. 9.

³⁸⁹ Apie susitaikinimą su Vilniaus vaivada Jurgis Radvila Lenkijos kancleriui Kristupui Šidloveckui pranešė jau 1529 m. vasarį (W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 46); plg. N. Asadauskienė, *Kišų giminė*, p. 138.

³⁹⁰ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 45–46 (Radvilos perdavė Goštautui dalį savo užgrobtų valdų).

³⁹¹ 1536-03-12 A. Goštautas ragina Jurgį Radvilą seimo išvakarėse pasitarti dėl bendros pozicijos (R. Petrauskas, *Titulas ir valdžia*, p. 42); po dviejų dienų Vilniaus vaivada įspėjo Vilniaus kaštelioną neremti Jurgio Chvalčevskio, kaip Bonos žmogaus, kandidatūros į LDK Ponų tarybą (*Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, nr. 1053).

³⁹² W. Pociecha, Gasztold Stanisław h. Awdaniec († 1542), *PSB*, t. VII, Kraków, 1949, p. 303.

J. Jonaičio Zaberezinskio matrimonialinė politika taip pat iškalbinga. Truputį prieš tai, kai įvykių liudininkai pradėjo kalbėti apie Bonos ir Jurgio Radvilos nesutarimą³⁹³, J. Jonaitis Zaberezinskis savo globojamą sūnėno dukterėčią Oną Mikalojaitę sužadėjo su karalienės dvaro maršalo M. Volskio sūnumi Jonu. Kitas Trakų vaivados kontrahentas taip pat buvo Bonos patikėtinis Liublino kaštelionas, Lenkijos dvaro maršalas Jonas Tenčinskis. 1533 m. lapkričio 7 d. sužadėtuvių su pastarojo dukra Beata dokumente J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis pirmą kartą įvardijamas kaip LDK dvaro maršalas (*marsalcus curiae MDLithuaniae*)³⁹⁴. Tai reiškia, kad 1533–1534 m. Vilniaus seimo metu Jurgis Radvila buvo pašalintas ne tik iš Gardino seniūnijos³⁹⁵, bet ir iš aukštų LDK dvaro maršalo pareigų³⁹⁶ Trakų vaivados sūnaus naudai. Suprantami tampa Krokuvos vyskupo, Lenkijos pakanclerio P. Tomickio žodžiai apie Jurgio Radvilos patirtą skriaudą ir liūdesį³⁹⁷.

Vedybos įvyko kitų metų gegužę. Sūnaus vestuvių proga Trakų vaivadą 1534 m. gegužės 9 d. raštu pasveikino Prūsijos hercogas Albertas³⁹⁸. Gegužės 18 d. J. Jonaitis Zaberezinskis su sūnumi liudija, kad iš sužadėtuvėse numatytų 1500 vengriškų auksinų jau padovanoję 700 ir 300 aukso grandinėmis, o antrą 500 auksinų dalį dar dovanos. Antroje dokumento dalyje konstatuojama, kad Trakų vaivada savo sūnui dovanuoja Mežyrėčę su kaimais Bresto paviete ir Voznikus Melniko paviete, o Jonas jaunesnysis šiose valdose savo žmonai Beatai užrašo 3000 vengriškų auksinų modifikuodamas prieš tai numatytą dalį³⁹⁹. 1534 m. gegužės 20 d. Beata pareiškė, kad

³⁹³ Žr. *LM TBK* 8, nr. 112 (1533-11-10); *Acta Tomiciana*, t. XIV, nr. 198 (Bona Jurgiui Radvilai 1532-04-22).

³⁹⁴ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, nr. 17420: *Ioannes de Zabrzezie, palatinus Trocensis et marsalcus MDLithuaniae, et Ioannes in Tanczin comes, castellanus et capitaneus Lublinensis Leloviensisque, marsalcus curiae regiae, ineunt inter se contractum contrahendi matrimonii inter liberos suos Ioannem de Zabrzezie, marsalcum curiae MDLithuaniae, et Beatam de Tanczin cum dote 1500 fl. hung.* J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis LDK dvaro maršalu tituluojamas ir vėliau: *Ibidem*, nr. 17543, 17781; Vol. 4, nr. 20669; J. Kurczewski, *Kościół Zamkowy, czyli katedra wileńska*, cz. II, Wilno, 1910, p. 45. 1534-06-25 Bona Jurgiui Radvilai LDK dvaro maršalo titulą skiria jau turbūt tik iš inercijos (W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 123, 209). Pvz., 1533-10-26 apie jį: *Castellanum vilnensem ac magni ducatus lithwanie supremum exercituum Capitaneum (MAVB RS, F6-145)*.

³⁹⁵ W. Pociecha, Barbara Radziwiłłówna (1520–1551), *PSB*, t. I, 1935, p. 295.

³⁹⁶ *Hoffmarschalk yn lytaven* vadinamas dar Mikalojaus Nypšico laiške Prūsijos hercogui Albertui 1532-10-15–17 (*Acta Tomiciana*, t. XIV, nr. 465); 1533-10-18 (*LM TBK* 8, nr. 72).

³⁹⁷ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 121–122 (cituojami laišakai Bonai ir Lenkijos etmonui Jonui Tarnowskiui).

³⁹⁸ *Elementa ad fontium editiones*, LIII, Documenta ex archivo regionomontano ad Poloniam spectantia, XXIII pars, edidit C. Lanckorońska, Romae, 1981, nr. 982.

³⁹⁹ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, nr. 17543: *Ioannes de Zabrzezie, palatinus Trocensis et marsalcus MDLithuaniae, et Ioannes filius suus, marsalcus curiae MDLithuaniae, testificantur Ioannem comitem de Tanczin, castellanum Lublinensem, dedisse Beatae filiae suae et uxori Ioannis iunioris 700 fl. hung. et 300 fl.*

tėvo naudai atsisako jai priklausančių tėvoninių ir motininių dvarų⁴⁰⁰. Taip pat jos vyras deklaravo, kad atleidžia uošvį nuo likusios dalies (350 vengriškų auksinų) prieš tai sau užrašytos sumos sumokėjimo⁴⁰¹.

Beatos motina buvo I. Semenaičio Sapiegos dukra Dobrochna⁴⁰². Tėvas po dukros vedybų dar kurį laiką buvo Vilniuje. 1534 m. liepos 22 d. pridėjo savo antspaudą prie kontrakto dėl Vilniaus katedros atstatymo tarp Bernardino Zanolio da Gianočio ir Vilniaus vyskupo Jono⁴⁰³. Pastarąjį puikus epochos žinovas W. Pociecha, priešingai ką tik cituoto J. Kurczewskio nuomonei, laikė besąlygiškai atsidavusiu dinastijos interesams⁴⁰⁴. Pasak Jerzy'io Ochmańskio, „nekenčiamas įtakingų Radvilų ir daugelio kitų didikų“⁴⁰⁵ su J. Jonaičiu Zaberezinskiu palaikė draugiškus

hung. in catena aurea pro dote pro prima rata 500 fl. hung. pro secunda rata daturum esse, iuxta priorem contractum; Ioannes palatinus donat filio suo oppidum Miedzirzec cum villis terrae Brzestensis et bona Wozniki districtus Mielnicensis et Ioannes iunior in dictis bonis Beatae uxori suae 3000 fl. hung. dotis reformat.

⁴⁰⁰ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, nr. 17546: *Beata de Tanczin, consors Ioannis Zabrzezinski, marsalci curiae MDLithuaniae, filia Ioannis comitis de Tanczin, castellani et capitanei Lublinensis et curiae regni marsalci, dictum patrem suum de dote et parafarnalibus et de bonis paternis et maternis quietat.* A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 394.

⁴⁰¹ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, nr. 17781: *Ioannes de Zabrzezie, marsalcus curiae MDLithuaniae, Ioannem comitem de Tanczin, castellanum et capitaneum Lublinensem, de 350 (250) fl. hung. residuitatis dotis sibi solutae quietat.*

⁴⁰² Kaip tik Tenčinskiai buvo ta lenkų giminė, kuri dažniausiai giminiuodavosi su Lietuvos didikais; žinomos mažiausiai ketverios santuokos iki 1540 m.: Mikalojus Tenčinskis ir Alekno Sudimantaičio dukra Aleksandra (1484 m.), J. Tenčinskis ir D. Sapiegaitė (1513 m.), J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis ir Beata Tenčinskytė (1534 m.), Stanislovas Tenčinskis ir Ona Bohovitinavičiūtė (1538 m.); *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars I, nr. 1654; M. Michalewiczowa, *Sapieha (Sapieha, Sopiężyc, Sopiha) Iwan (Iwaszko, Jan) h. Lis (zm. 1517)*, p. 617; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, nr. 17543; O. Halecki, *Bohowitynowicz Bohusz Michal h. Korczak (Pelikan?) († 1530)*, p. 227.

⁴⁰³ J. Kurczewski, *Kościół Zamkowy, czyli katedra wileńska*, cz. II, p. 107–109.

⁴⁰⁴ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 64; 1519 m. valdovas ką tik paskirtam Vilniaus vyskupui pavedė sutaisyti Mikalojų Mikalojaitį Radvilą ir A. Goštautą: *есмо особно через листы наши жадали князя бискупа Виленского и панов рад наших, абы вашу млсть ку згоде привели* (И. Малиновский, *Сборник материалов, относящихся к истории Панов Рады Великого Княжества Литовского*, Томск, 1901, p. 389). Tiesa, čia galėjo būti kalbama ir apie jo pirmtaką. Daugiau apie jį: *LKD*, nr. 796. Reikšminga, kad 1534 m. miręs žemaičių seniūnas P. Stanislovaitis Kiška savo vaikų globėju paskyrė kaip tik Vilniaus vyskupą (Z. Spieralski, *Kiszka Piotr h. Dąbrowa, PSB*, t. XII, p. 514).

⁴⁰⁵ J. Ochmański, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań, 1972, p. 16; panašiai L. Kolankowski, *Zygmunt August*, p. 215.

santykius. Tai matyti iš to fakto, kad 1533 m. spalio 26 d. padovanojo vyskupui namą ir sklypą Vilniuje⁴⁰⁶. Trakų vaivada ir žemės maršalas drauge su savo sūnumi, maršalu,

atsižvelgdami į gero ir šviesiausio kilmingojo pono Jono iš Lietuvos kunigaikščių, Dievo malone Vilniaus vyskupo, visas geranoriškumo ir nuoširdžios draugystės paslaugas, taip pat į daugelį mums atliktų žymių darbų, trokšdami atsidėkoti už jo tėviškumą ir iš savo pusės įrodyti daug didesnę palankumą

dovanojo jam žemės sklypą tarp dabartinių šv. Jono ir Gaono / Universiteto g.⁴⁰⁷ ir mūrinių „Vinčenco“ (galbūt namą suprojektavusio italų architekto vardas?) namą priešais minėtą sklypą, t. y. Kurijos (dab. Universiteto) ir Šv. Dvasios (dab. Dominikonų) gatvių kampe, kurį M. Jurgaitis Zaberezinskis (tuo metu jau miręs Trakų vaivados sūnėnas) nusipirko iš auksakalio Bernardo prieš Vilniaus gaisrą⁴⁰⁸ už tam tikrą varinių pinigų sumą. Dokumentas išduotas Vilniuje, *in curia tutorie nostre*, tai gali reikšti Kęsgailių rūmuose.

Žinomas ir ankstyvesnis Vilniaus vyskupo Jono ir J. Jonaičio Zaberezinskio santykių epizodas. 1523 m. rugsėjo 2 d. vyskupas, atstovaujamas Krokuvos kanauninko Jokūbo Staškausko, prieš Vilniaus kapitulą bylinėjosi su kanauninku Martynu Dušnikiečiu. Jis teigė, kad pastarasis apšmeižė pirmąjį prieš maršalą J. Jonaitį Zaberezinskį, kaltindamas vyskupą godumu notaro Grigaliaus iš Lvukevo pinigams ir posesijoms, dėl to pasodinęs notarą į kalėjimą.⁴⁰⁹ Aiškiai jau iki to laiko tarp jų buvo užsimezgusi tam tikra draugystė, kurią vyskupas norėjo išsaugoti.

Vykstant žemėvaldos revizijai, o dėl karų išdo būklei dažnai būnant kritinei, strateginis vaidmuo atiteko žemės išdininkui. Per jo rankas pereinavo visi valstybės pinigai. Kaip taikliai pastebėjo L. Kolankowskis, valdovas, nepasitikėdamas galingiausių didikų finansų administra-

⁴⁰⁶ Originalus pergamentas išlikęs *MAVB RS*, F. 6-145. Dokumentas žinomas XIX a. autoriui Michałui Homolickiui (Katedra wileńska, *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi*, t. XIV, Wilno, 1840, p. 5–81, čia 13–14; žr. taip pat: J. Bartoszewicz, *Królewicze biskupi. Żywoty czterech kapłanów*, Warszawa, 1851, p. 134; W. Przyłogowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. I, Petersburg, 1960, p. 123). Truputį netikslus dokumento ištraukos vertimas pateikiamas: E. Laucevičius, B. R. Vitkauskienė, *Lietuvos auksakalytė*, Vilnius, 2001, p. 189.

⁴⁰⁷ (...) *aream nostram totalem et cum nonnullis muris in Civitate vlnensi in acie platearum per transuersum iter habencium vna qua itur ad ecclesiam Sancti Spiritus, alteram qua itur ad Curiam Episcopi vlnensis consistentem* – ko gero, turimas omenyje dabartinis Konstantino Sirvydo skverelis.

⁴⁰⁸ Literatūroje dažniausiai minimas 1530 m. Vilniaus gaisras (*Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, nr. 827, 830, 796, 1915, 2491). Vilniaus gaisrų registras: V. Drėma, *Dingęs Vilnius*, Vilnius, 1991, p. 16; R. Jasas, *Lietuvos metraštis*, p. 29 min. 1529 m. Vilniaus gaisras.

⁴⁰⁹ J. Kurczewski, *Kościół Zamkowy czyli katedra wileńska*, cz. III, Wilno, 1916, p. 16.

vimu, buvo labiau linkęs išdą patikėti žemesnės kilmės asmenims⁴¹⁰. Iki M. Glinskio maišto šias pareigas užėmė Teodoras (Fedka) Chrebtavičius, 1509 m. jas perėmė B. Bohovitinovičius, bet greitai jų atsisakė⁴¹¹. Ypatingi nuopelnai priskiriami Abraomui Ezofovičiui, iš Kijevo žemės kilusiam žydui, 1488 m. priėmusiam stačiatikių tikėjimą. Žygimanto Senojo valdymo pradžioje jį protegavo žemės maršalas ir Gardino seniūnas J. Jurgaitis Zaberezinskis bei Vilniaus vyskupas A. Taboras. Pirmasis jį priėmė į Lelivos herbą⁴¹²; pastarajam užtariant, Ezofovičiui 1507 m. pradžioje dvejiems metams išnuomotas Kauno muitas⁴¹³. 1509 m. pabaigoje iš B. Bohovitinovičiaus perėmė žemės išdininko pareigas, o po A. Jonaičio Kločkos mirties 1514 m. tapo ir Kauno seniūnu. Atsisakydamas sau, kaip užstato laikytojui priklausančių pajamų, surinktų iš Kauno muto ir pavieto, išdininkas finansavo Žygimanto Senojo politiką⁴¹⁴. Lemtingais 1514 m. už Kauno pilies ir Rumšiškių dvaro užstatą suteikė valdovui net 10 000 auksinų paskolą⁴¹⁵. Po A. Ezofovičiaus mirties 1519 m. per visą trečiąjį dešimtmetį išdininkas vėl buvo B. Bohovitinovičius, o nuo 1530 m. – I. Hornostajus. Lydėdamas Žygimantą Senąjį Krokovoje, ten praktiškai pavaduodavo Lietuvos didįjį kanclerį⁴¹⁶.

Atsižvelgiant į šias pastabas ir toliau aiškinantis J. Jonaičio Zaberezinskio nuostatus dėl valdovų politikos, reikšmingas jam 1536 m. spalio 29 d., t. y. pakeliui iš LDK į Karūną, adresuotas Žygimanto Senojo raštas:

Sakė mums žemės išdininkas Ivanas Hornostajus – rašė valdovas
Trakų vaivada – kad kai kurie ponai ant jo užsirusino ir rodo jam
priešiškumą, ir šį kartą, pakeliui iš mūsų valstybės Lietuvos Di-
džiosios Kunigaikštystės į Lenkijos Karūną, mūsų išdininkas pra-
šė, kad tam laikui, kai nebus mūsų šioje valstybėje, pavestumėm jį

⁴¹⁰ L. Kolankowski, *Zygmunt August*, p. 214; O. Halecki, Bohowitynowicz Bohusz Michał h. Korczak (Pelikan?) († 1530), *PSB*, t. II, Kraków, 1936, p. 226–227.

⁴¹¹ W. Pociecha, Ezofovicz Rabinkowicz (Rabiczkowicz, Rebiczkowicz) Jan Abraham († 1519), *PSB*, t. VI, 1948, p. 329.

⁴¹² Žygimanto Senojo adopcijos patvirtinimas 1507-07-01 (*Ibidem*, p. 328; taip pat šio darbo 59 nuoroda).

⁴¹³ *LM* 8, nr. 91.

⁴¹⁴ Panašiai 1529 m. B. Bohovitinovičius iš savo kišenės padengė 820 kapų ir 56 grašių išdo deficitą (W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 58).

⁴¹⁵ Z. Kiaupa, *Kauno istorija*, I tomas, Vilnius, 2010, p. 112; Lenkijoje panašų vaidmenį suvaidino išdininkas Janas Boneris (W. Budka, Boner Jan († 1523), *PSB*, t. II, Kraków, 1936, p. 297–299).

⁴¹⁶ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 67–68; A. Markiewicz, Hornostaj Iwan Ostafjewicz h. Hippocentaurus (zm. 1558), *PSB*, t. IX, 1961, p. 627.

tavo mylistos maloningai globai ir nuoširdžiai draugystei, kuria aptvertų save nuo sukilimo prieš jį.

Taip ir reikalaujame iš tavo mylistos, kaip mūsų pono ir tarėjo, kad tavo mylista tai dėl mūsų padarytų, ir jį, mūsų išdininką, į savo globą ir apsaugą paimtum ir savo maloningoje draugystėje saugotum, ir tokio anų ponų užsirūstinimo akivaizdoje jam patartum bei jį gintum kaip mūsų tarėjas. Ir mes taip pat savo palankumu tavo mylistai tai atlyginsime.⁴¹⁷

Nesunku įtarti, su kurių didikų antagonizmu turėjo susidurti I. Hornostajus vykdydamas žemėvaldos ribų reviziją. Po to, kai 1536 m. spalio 19 d., penktadienį, valdovas išvyko iš Vilniaus, daugiau su Trakų vaivada nebesusitiko⁴¹⁸. Nuo tol iki pastarojo gyvenimo pabaigos, be ką tik cituoto prašymo globoti išdininką I. Hornostajų, Žygimanto Senojo raštų J. Jonaičiui Zaberezinskiui išlikę ir daugiau⁴¹⁹. Ne visi jie reikšmingi mūsų keliamiems klausimams. Simboliška, kad tiesiogiai su valdovo domeno žeme susijęs raštas 1537 m. rugsėjį išsiųstas iš Lvovo, kur Žygimanto Senojo ir Bonos veiksmais nepatenkinta bajorija atsigręžė prieš savo karalių⁴²⁰. An-tai valdovą pasiekė žinios, kad Vilniaus kaštelionas Jurgis Radvila, kai laikė Merkinės dvarą (t. y. maždaug prieš 20 metų), prie savo Seirijų ir Mordasovo dvarų neteisėtai prijungė Merkinės valsčiaus žmones, žemes ir ežerą. Trakų vaivada, kuris tuo metu buvo ir Merkinės laikytojas, pavedė tas žemes prijungti atgal prie Merkinės ir saugoti nuo kašteliono. Vėliau, atsižvelgęs į Ponų tarybos prašymą, Žygimantas Senasis nusprendė reikalą pažiūrėti pats atvykęs į Lietuvą, J. Jonaičiui Zaberezinskiui nurodė iki tol nesipriešinti Jurgiui Radvilai⁴²¹.

⁴¹⁷ *LM 19*, nr. 250; W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. III, p. 37.

⁴¹⁸ Vienas iš paskutinių didžiojo kunigaikščio aktų Vilniuje buvo S. Stanislovaičio Kęsgailos vaikų globėjo J. Jonaičio Zaberezinskio prašymu atliktas jų protėvio Vilniaus vaivados Mykolo Kęsgailaičio koplyčios Vilniaus katedroje fundacijos patvirtinimas 1536-10-18 (*MAVB RS*, F6-161). Žygimanto Senojo išvykimo iš Vilniaus data – W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. III, p. 237.

⁴¹⁹ *VUB RS*, F77-20; *LM 25*, nr. 229; R. Jasas, *Pergamentų katalogas*, nr. 413; *MAVB RS*, F43-16394; *LM 20*, nr. 42, 59. Tuo laikotarpiu žemės maršalas, be abejonės, buvo vienas iš dažniausių didžiojo kunigaikščio adresatų.

⁴²⁰ Apie Lvovo rokošą: L. Kolankowski, *Zygmunt August*, 1913, p. 63 ir toliau; Stanislaw Górski Conciones in maximo totius regni Poloniae conventu apud Leopolum de republica habitae. A. D. MDXXXVII, *Scriptores rerum polonicarum*, t. IV, p. 1–87.

⁴²¹ W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. III, p. 173; R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius, 1999, p. 52.

Jono Jonaičio Zaberezinskio žemėvalda: ekonomika ir politika

Tiesioginių valdovo pavedimų vykdymas buvo, regis, ne vienintelis būdas realizuoti jo programą. Kad atidžiau pažvelgtume į šią problemą, turime nusikelti į šiek tiek ankstesnį laiką.

Nors didžioji kunigaikštienė tik 1528 m. pirmą kartą apsilankė Lietuvoje⁴²², vienalaikiai duomenys leidžia manyti, kad jos ryšiai su LDK valdančiojo elito atstovais galėjo užsimegzi praktiškai nuo pat jos rezidavimo Krokovoje pradžios. 1518 m. balandžio 19 d. vykusių Milano kunigaikščio Galeazzo Sforco ir Elzbietos Aragonietės dukros Bonos Sforco ir dvejus su puse metų našlaujančio Žygimanto Senojo vestuvių aprašyme minimi K. Ostrogiškis ir J. Iljiničius⁴²³. Pastarojo buvimą Krokovoje tuo metu patvirtina ir L. Noskovskio, kuris su J. Iljiničiumi draugavo, užrašas: 1518 m. gegužės 14 d. pasižymėjo apie jo išvykimą (*Ilnicz recessit*).⁴²⁴ A. Ezofovičių, B. Bohovitinovičių, dvaro išdininką Ivaną Andrejevičių, raštininką Koptį Vasiljevičių taip pat 1518 m. randame Krokovoje⁴²⁵.

Žygimanto Senojo valdomų valstybių padėtis buvo nepavydėtina. Dar nesibaigus LDK karui su Maskva (karas truko 1512–1522 m., 1514 m. maskvėnai paėmė Smolenską, 1518 m. vasarą puolė Polocką⁴²⁶), ginantis nuo totorių⁴²⁷, taip pat buvo rengiamasi karui Prūsijoje (1519–1521 m.)⁴²⁸. Padėtį gerai apibūdina Žygimanto Senojo žodžiai, jis taip rašė lenkų ponams:

⁴²² W. Pocięcha, Bona Sforza d’Aragona (1494–1557), *PSB*, t. II, 1936, p. 293 – trys Bonos apsilankymai LDK: 1528–1529, 1533–1536, 1540–1542; Idem, *Królowa Bona*, t. II, p. 424.

⁴²³ K. Gudmantas, *Vilnius ir Krokova*, p. 289 (J. L. Decijaus vestuvių aprašymas); W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. I, p. 238; t. II, 415.

⁴²⁴ Prie 1512-01-26 datos būdamas Lietuvoje L. Noskovskis pasižymėjo: *Veni ad Magnificum dnum Ilniczium*. (L. Birkenmajer, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, p. 413–414). Abudu 1508-04-08 Zelvoje liudijo Onos Mikalojienės Iljiničienės donaciją tenykštei bažnyčiai (*Acta primae visitationis diocesis vilnensis anno Domini 1522 pertractae. Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber I Ib atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį aparatą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, Vilnius, 2015, nr. 40). 1519 m. antroje pusėje (išvykęs 1519-10-26 L. Birkenmajer, *Zapiski*, p. 414) vėl pabuvojęs Krokovoje, J. Iljiničius kartu su B. Bohovitinovičiumi ir Kameneco vyskupu elektu L. Mendzileskiu Žygimanto Senojo pavedimu bandė sutaisyti besivaidijančius M. Mikalojaitį Radvilą su A. Goštautu (Petras Tomickis Mikalojui Mikalojaitiui Radvilai, *Acta Tomiciana*, t. V, nr. 112).

⁴²⁵ *LM 9*, nr. 724; *LM 11*, nr. 29 = *LM 10*, nr. 18.

⁴²⁶ M. Kuźmińska, *Olbracht Marcinowicz Gasztołd*, p. 365.

⁴²⁷ Žr. J. Ochmański, Organizacja obrony przed Tatarami w Wielkim Księstwie Litewskim, *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. V, 1960, p. 349–399 (ypač 362–363); 1519-08-02 Sokalo mūšyje tarp kitų žuvo Jono Jurgaičio Iljiničiaus uošvis Frydrichas Herburtas (O. Łaszczyńska, Herburt Fryderyk (Frydrusz, Fredrusz) h. Pawęza albo Herburtowa (zm. 1519), *PSB*, t. IX, 1961, p. 439).

⁴²⁸ Ponų tarybos nariai 1520 m. liepą buvo Torūnėje: *LM 10*, nr. 71; *Biblioteka Jagiellońska*, rkp. 1001, k. 114 (1520-07-18 liudininkai žemaičių vyskupas Mikalojus, M. Mikalojaitis Radvila, K. Ostrogiškis, A. Goštautas, S. Kęsgaila, J. Mikalojaitis Radvila (Mikalojaus ir Jurgio brolis), J. Jonaitis Zaberezinskis „ir daug kitų“). Apie

*Angustie sunt nobis undique, nam preter hanc calamitatem cum
Tartaris adest altera cum Moscis in Lithuania, quorum ad
quinquaginta milia illuc intrantes recta Vilnam contendebant.*⁴²⁹

Reikėjo ieškoti būdų visoms šioms karinėms operacijoms finansuoti. Taigi tais pačiais 1518 m., dar būdamas Krokuvoje, o nuo lapkričio mėnesio jau lietuvių seime Brastoje, Žygimantas Senasis už paskolas įkeitė daug dvarų⁴³⁰. J. Jonaičiui Zaberezinskiui buvo įkeistas Markovas ir Daugai⁴³¹. To paties Brastos seimo metu, 1519 m. sausio 1 d., už nuopelnus gavo Nemunaitį ir Metelius, kuriuos prieš tai laikė nuo savo tėvo mirties⁴³². Po dviejų mėnesių, karaliui jau išvykus į Krokuvą, Goniondze kovo 10 d. abu dvarus kartu su Volma ir Rohačovu užrašė savo žmonai Sofijai Radvilaitei, o Nemunaitis vėliau taps ir jų dukrai Onai numatyto kraičio dalimi⁴³³.

1520 m. Torūnėje Žygimantas Senasis J. Jonaičiui Zaberezinskiui taip pat leido laikyti Merkinę⁴³⁴. Kadangi nuo Aleksandro Jogailaičio laikų Zaberezinskiai buvo Alytaus ir Simno savininkai, Žygimanto Senojo dovanojimai ir įkaitai jų kaimynystėje prisidėjo, kad buvo suformuotas didesnis žemėvaldos kompleksas. Šis procesas vertas atidesnio žvilgsnio, nes parodo kryptingą žemėvaldžio veiklą.

Prūsijos karą ir LDK žr.: B. Dundulis, Lietuva ir Ordino valstybės žlugimas (1466–1525 m.), *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, Istorija, t. X, Vilnius, 1969, p. 159–168 (ypač 164–165); J. Tyszkiewicz, *Tatarzy na Litwie i w Polsce. Studia z dziejów XIII–XVIII w.*, Warszawa, 1989, p. 174–175, 187–200, 302 (autorius tyrimai rodo, kad Prūsijos kare dalyvavo totoriai iš Gardino, kurio seniūnas tuo metu buvo Jurgis Mikalojaitis Radvila); P. Borawski, *Ziemska służba wojskowa Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego w XV–XVII wieku*, Zabrze – Tarnowskie Góry, 2015, p. 133; G. Błaszczyk, Radziwiłł Jerzy h. Trąby (1480–1541), *PSB*, t. XXX, 1987, p. 226: Motiejaus Strijkovskio kalbos apie didelį Jurgio Radvilos ir lietuvių vaidmenį kare, pasak autoriaus, skamba „pernelyg optimistiškai“; O. Halecki, *Dzieje unii*, t. II, p. 72; Z. Ivinskis, Kovos bruožai dėl žemaičių ir jų sienų. Nuo Tannenbergo iki 16-ojo amžiaus pradžios, *Athenaeum*, t. 6, Kaunas, 1935, p. 54–117; M. Biskup, *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim 1308–1521*, Oświęcim, 2014, p. 296, 304–305, 310–311, 318, 320 ir t. t.

⁴²⁹ *Acta Tomiciana*, t. V, nr. 78.

⁴³⁰ W. Pocięcha, *Królowa Bona*, t. III, p. 55–56.

⁴³¹ *LM 10*, nr. 18, 23 = *LM 11*, nr. 29, 39; kaip Daugų laikytojas pirmąkart užfiksuotas 1518-12-24 (*LM 25*, nr. 19).

⁴³² *LM 1*, nr. 38.

⁴³³ *AGAD*, perg. 7492; *LM 19*, nr. 180; R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 72.

⁴³⁴ *LM 10*, nr. 42; *LM 25*, nr. 19; *LM 1*, nr. 38, 18; *Urzednicy*, t. 2, nr. 110, 113; A. Černiauskas, H. Gudavičius, V. Vaitkevičius, *Merkinės istorijos bruožai*, p. 153–154.

Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Jogailaitis 1506 m. liepos 5 d. žemės maršalui ir Gardino seniūnui J. Jurgaičiui Zaberezinskiui dovanuoja Alytaus dvarą su Simno dvareliu, o Nemunaičio dvarą įkeitė už du tūkstančius auksinų.⁴³⁵

Tų pačių metų pabaigos Žygimanto Senojo patvirtinime nurodoma, kad dalį Alytaus žemės ir ežerų Aleksandras davė Trakų tįnūni Michnai (Podbįpiantai, žr. toliau), dėl to medžioklininkas ir dvaro arklininkas Martynas Chrebtavičius drauge su Gardino arklininku Mykolu Senkavičiumi Brancu iš Nemunaičio atskaičiavo ir pridėjo J. Jurgaičiui Zaberezinskiui prie Alytaus tiek žemės ir žmonių, kiek iš ten buvo duota Michnai, o už Alytaus ežerus Gardino seniūnui buvo paskirtas Dusios ežeras⁴³⁶.

Maždaug dešimt metų šaltiniai tyli apie šį kraštą, bet jau antrojo dešimtmečio pabaigoje pastebimas J. Jonaičio Zaberezinskio suaktyvėjimas šiame regione. Siekdamas sujungti vientisą valdų kompleksą, Naugarduko vaivada nusprendė nusipirkti Alytaus dvaro dalį, priklausiusią minėtam Trakų tįnūni Michnai. Išlikę dokumentai rodo, kad Michna Ivanovičius Podbįpianta (Trakuose gyvenęs 1488–1507 m.⁴³⁷) turėjo tris sūnus: Joną, Martyną ir Fiodorą. Mirus tėvui, kiekvienam iš jų Alytaus valsčiuje atiteko trečdalis valdų, pavadintų Užnemune (*Занемонье*). 1522 m. liepos 2 d. Žygimanto Senojo patvirtinime aprašoma jų sudėtis pagal Aleksandro Jogailaičio privilegiją Michnai⁴³⁸. Jonas Podbįpianta pardavė savo trečdalį J. Jonaičiui Zaberezinskiui prieš 1519 m. vidurį⁴³⁹. Kitų dviejų brolių dalis gavo Vilniaus vaivada Albertas Goštautas: Fiodoras savo dalį jam pardavė už 500 kapų grašių, o Martynas iškeitė į dvarą Darsūniškio pavieta. Šias dvi dalis Merkinės ir Daugų laikytojas J. Jonaitis Zaberezinskis su Albertu Goštautu iškeitė į Žomoitės valsčių prie Olskono ežero. Šį valsčių galime lokalizuoti Ašmenos pavieta, nes Zaberezinskis nurodė, kad iš ten žmonės eidavo pjauti šieno į Zaberezinės dvarą⁴⁴⁰. Truputį vėliau, 1522 m. vasarą, iš Jono ir Martyno Podbįpiantų nusipirko Žadiškes⁴⁴¹. Prie pat buvo ir Nedzvedzio dvarelis, kurį Naugarduko vaivada užrašė Žygimantas Senasis su penkiais valdi-

⁴³⁵ LM 6, nr. 29; J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 5–6.

⁴³⁶ LM 8, nr. 170; J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 6–10. Vertimas į lietuvių kalbą (iš F. Leontovičiaus dokumentų rinkinio) trijų Aleksandro Jogailaičio raštų (1506-06-16, 06-23 ir 07-05), kur pateikiamas minėtų komisarų sudarytas iš Nemunaičio prie J. Jurgaičio Zaberezinskio Alytaus dvaro prijungiamų žmonių sąrašas bei žemės ribos.

⁴³⁷ J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 28, remiantis A. Bonieckiu.

⁴³⁸ LM 10, nr. 107; [1496]-08-09 Aleksandro Jogailaičio privilegijos M. Podbįpiantai aprašas LM 1, nr. 166.

⁴³⁹ LM 1, nr. 321.

⁴⁴⁰ LM 10, nr. 107.

⁴⁴¹ LM 1, nr. 322 „Zodziszki“ ir 307.

niais ir keturiomis tuštynėmis, jose apgyvendino penkis žmones iš Daugų tenuto⁴⁴². 1524 m. ko-
vo 29 d. iš abiejų dvarų skirta dešimtinė Alytaus bažnyčiai⁴⁴³.

Tilvinčių kaimo ir penkių tuštynių įsigijimas iš kunigaikščio Andriejaus Ivanovičiaus 1528 m.⁴⁴⁴ buvo paskutinis mūsų pastebėtas J. Jonaičio Zaberezinskio pirkinys. Nuo tada judėjimas vyko jau į kitą pusę: praėjus keleriems metams, didikas pradėjo dalyti valdas savo tarnams. Tame procese atsispindi ir santykiai su bajorais, kurie dažnai veikė kaip didiko dvaro pareigūnai ir vietininkai paskirtuose dvaruose. Šie santykiai gerai iliustruoja platesnį reiškinį: perėjmą nuo feodaliųjų ryšių, kai smulkieji ir vidutinieji bajorai buvo subordinuoti diduomenės valdžiai, prie klientinių tarpusavio ryšių⁴⁴⁵. Būtina turėti omenyje, kad Zaberezinskių, kaip ir kitų didikų giminių, žemėvalda buvo išsibarsčiusi po milžinišką teritoriją. J. Jonaičiui Zaberezinskiui be Dzūkijos komplekso taip pat priklausė dvarai aplink Ašmeną (su giminės lizdu Zabreze) ir Palenkėje (centras – Mežyrėčės miestas). Tokiomis sąlygomis neįmanoma buvo visų tų dvarų asmeniškai valdyti. LDK visuomenės struktūroje pastebimas nuo didikų priklausomų bajorų sluoksnis. Gyvendami savo ponų dvaruose, bajorai ir tarnai galėjo prižiūrėti jų dvarus ir valdas, užtikrinti, kad būtų mokami mokesčiai. Jei valdovas suteikdavo didikui kokią nors valdą, vietoje gyvenantys žmonės automatiškai pradėdavo tarnauti savo naujam šeimnininkui. Būtent iš jų galėjo atsirasti paskirtų dvarų ūkių šeimnininkų. Tiesa, pastebimas reiškinys, kad didiko dvaro pareigūnas kartu su savo ponu keliaudavo iš vieno administracinio vieneto centro į kitą, kad ten taptų vietininku. Antai Levas Kotovičius, J. Jonaičio Zaberezinskio vietininkas Naugarduke, vėliau vietininkavo Trakuose⁴⁴⁶. Panašiai Laurynas Sutkaitis Žakas: iš pradžių buvo vietininkas Merkinėje, vėliau tapo Eišiškių vėliavininku⁴⁴⁷.

Per gana ilgą karjerą J. Jonaičiui Zaberezinskiui buvo patikėtos įvairios pareigos ir su jomis susijusios konkrečios užduotys. Raštų pavidalu išliko tikriausiai tik mažos šios veiklos dalies pėdsakas, kuriame vis dėlto atsispindi tam tikras administracinio aparato funkcionavimo mechanizmas. Chronologiškai pirmas tokio pobūdžio dokumentas buvo išduotas 1508 m. rugsėjį Melnike. Jonas Zaberezinskis, Volkovysko vietininkas, kreipėsi į savo raštininką (*дьяк*) Telzą, kad pagal iš Smolensko atsiųstą valdovo raštą atmatuotų bei atribotų Žiežmarių ir Daugų laikytojui

⁴⁴² *LM I*, nr. 350 be datos.

⁴⁴³ *MAVB RS*, F43-5367.

⁴⁴⁴ *LM I*, nr. 317, 339; Andrejus Ivanovičius Ežeriškis (1558 m. sausį), Semeno brolis, 1508 m. su M. Glinskiu į Maskvą pabėgusio Ivano Ežeriškio sūnus (A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 240–241; J. Wolff, *Kniazowie litewskoruscy*, p. 360–361).

⁴⁴⁵ J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, IV tomas, p. 481.

⁴⁴⁶ *LM 14*, nr. 612; *LM 19*, nr. 106.

⁴⁴⁷ *LM TBK 6*, nr. 66; *LM 20*, nr. 10.

Bogušui Bohovitinavičiui dalį girios Punios paviete⁴⁴⁸. Ankstyvajame J. Jonaičio Zaberezinskio karjeros periode toks pavedimas veikiausiai susijęs su tuo, kad jis buvo Alytaus valsčiaus savininkas. Kitas dokumentas panašiu reikalu išliko iš žymiai vėlyvesnio J. Jonaičio Zaberezinskio gyvenimo laikotarpio – 1533 m. Šį kartą raštas keliauja priešinga kryptimi: Trakų vaivados tarnas Jurgis Dambrauskas rašo iš Pasvalio, kad įvedė Vilniaus kanauninką, Kauno, Kernavės ir Pasvalio kleboną Eustachijų į keturių tuštynių valdymą, o Trakų, Upytės ir Kazliškio (*kozyelkysky*) vietininkas Jonas Semionovičius pagal pono Zaberezinskio raštą tam neprieštaravo ir leido paimti tuštynes⁴⁴⁹.

1514 m. vasario 8 d. Vilniuje valdovas Drohičino bajorui Mykolui Kosienskiui patvirtino teisę valdyti prieš tai jam suteiktas dvejas žemes. Naugarduko vaivada, Drohičino seniūnas J. Jonaitis Zaberezinskis prieš tai turėjo sužinoti, ar nuo to nebus nuostolio valdovo piliai. Pasi-teiravęs Drohičino raštininko ir miškininko (*заєвника*), atsakė, kad piliai nuo to jokio nuostolio nebus (*иже то замку нашому нешкодно*) ir šiuo reikalu davė M. Kosienskiui savo raštą⁴⁵⁰.

Kitokio pobūdžio su teismų praktika susijęs raštas parašytas Trakų vaivados Punioje, greičiausiai 1537 m.⁴⁵¹ J. Jonaitis Zaberezinskis kreipėsi į Trakų vietininką Avščkobą (*Namestniku naszomu Trockomu Awszczkobu*), kad nesant reikalui nesikištų į žydų įstatymo reikalus: jeigu žydas nori bylinėtis su žydu, tegul jų bylą sprendžia vaitas, o pilies teismas tegul teisia tuos, kuriuos jam teisti priklausau⁴⁵².

Jau minėjome 1528 m. datuojamą [J. Chojenskie] ir A. Goštauto polemiką dėl teisėjų skyrimo pagal lenkų pavyzdį. J. Jonaitis Zaberezinskis veikiausiai 1531 m. pradžioje nominuotas Trakų vaivada pats turėjo spręsti daugelį jam pavaldžių bajorų bylų⁴⁵³. Kol nebuvo įvykdyta teismų reforma, bajorų emancipacija galėjo vykti suteikiant jiems asmeninę laisvę ir aprūpinant žeme. Didikai, patys apdovanoti monarcho, savo tarnams suteikdavo žemės su pavaldžiais žmonėmis⁴⁵⁴. Aptariamoje epochoje, veikiant Europos pavyzdžiui, LDK brendo suvokimas, kad že-

⁴⁴⁸ LM 25, nr. 89 ir 90.

⁴⁴⁹ MAVB RS, F. 256-3043.

⁴⁵⁰ LM 9, nr. 333.

⁴⁵¹ Balandžio 5 d., metai nenurodyti, sprendžiant iš titulatūros (Merkinės ir Punios laikytojas) turėjo būti 1536, 1537 arba 1538 m. 1537-05-30 Jonas Zaberezinskis buvo Alytuje (LM 25, nr. 203).

⁴⁵² MAVB RS, F. 301-17.

⁴⁵³ Aptikome 24 atvejus (LM TBK 6, nr. 165; LM 25, nr. 41; LM 17, nr. 100, 152, 186, 312, 344, 371, 409, 440; MAVB RS, F37-208; LM 15, nr. 118; LM TBK 8, nr. 18, 128, 68, 84, 129; LM TBK 6, nr. 195; LM 20, nr. 51, 65, 97, 168; LM TBK 10, nr. 51; LM 27, nr. 18); plg. laikotarpiu, kai buvo Naugarduko vaivada, rasti tik trys dokumentai (LM 14, nr. 599, 856; LM 15, nr. 6).

⁴⁵⁴ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 62, 66.

mėvaldą, gautą už tarnybą pagal leno teisę, apsimoka paversti nesuvaržyta nuosavybe, kurioje būtų galima verstis žemės ūkio produktų gamyba, steigti palivarkus⁴⁵⁵.

Keli pavyzdžiai: pirmas iš 1524 m. donacinio rašto Alytaus bažnyčiai. J. Jonaičio Zaberezinskio bajoras ir jo dvaro taurininkas Paulius turėjo duoti dešimtinę iš šalia Žadiškių buvusio Nedzvedzio dvaro, kurį Zaberezinskis buvo jam užrašęs laikinai valdyti (*Paulus noster nobilis et pincerna tenens terram olim Miedzwickij a nobis sibi concessam*)⁴⁵⁶. Iš Motiejaus Albertaičio Kločkos (Merkinės vietininkas XVI a. ketvirtojo dešimtmečio pirmoje pusėje) teismų knygų žinome, kad tokiu pat vardu buvęs J. Jonaičio Zaberezinskio vietininkas Nemunaityje⁴⁵⁷. Turbūt tas pats Paulius su savo laikoma bajoriška žeme minimas ir 1535 m.⁴⁵⁸ 1534 m. gegužės 21 d. Žygimantas Senasis J. Jonaičio Zaberezinskio tarnui Pauliui Švabovičiui patvirtino privilegiją, pagal kurią pastarasis, atsižvelgiant į tarnybą nuo jaunystės, atleidžiamas po šeimininko mirties nuo tarnybos jo sūnui⁴⁵⁹. 1536 m. spalio 10 d. valdovas patvirtino jam Pamūšio dvarą Upytės valsčiuje Trakų paviete, nupirtą iš Fiodoro Jeskovičiaus Ivanovičiaus⁴⁶⁰.

1535 m. gegužės 22 d. Vilniuje savo taurininkui ir pakamariui Jonui Ivanauskui Trakų vaivada užrašė tą patį Nedzvedzio dvarelį su sąlyga, kad tarnaus jam iki gyvos galvos⁴⁶¹. J. Ivanauskas minimas tarp I. Hornostajaus įrašų apie išmokas 1532 m. pabaigoje – 1533 m. pradžioje: jam išduotos septynios uolektys medžiagos (*сукна парпраньскго*)⁴⁶². Iš kito dokumento aprašo dar apie jį sužinome, kad ėjo Drohičino žemės raštininko pareigas. Šį kartą minėta dvarą Zaberezinskis buvo jau ne tik įkeitęs, bet ir dovanojęs. Tai matyti ne tik iš cituoto dokumento, kur valda užrašoma pačiam Ivanauskui, jo žmonai ir palikuonims, bet ir iš fakto, kad Ivanauskas po pusantrų metų pardavė jį kitam Zaberezinskio tarnui Ivanui Michailovičiui⁴⁶³.

1536 m. spalio 19 d. datuotame dokumento apraše Ivanas Michailovičius įvardijamas kaip Merkinės ir Darsūniškio seniūnas, pono Zaberezinskio pakamaris⁴⁶⁴. Jau prieš tai, 1535 m. rugsėji, iš Trakų vaivados už tarnybą amžinai gavo Dubonosovo palivarką Alytaus tenute, o tą pa-

⁴⁵⁵ J. Ochmański, *Moniwid i jego ród*, p. 62, 66; J. Kiaupienė, R. Petrauskas, *Lietuvos istorija*, IV tomas, p. 481.

⁴⁵⁶ *MAVB RS*, F. 43-5367.

⁴⁵⁷ *LM TBK 6*, nr. 166 (1531-02-28).

⁴⁵⁸ J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 32–34.

⁴⁵⁹ *LM 17*, nr. 448; plg.: *VUB RS*, F5-A8-1916; F. 5-A2-369 (Vilniuje 1533-05-15: Trakų vaivados J. Jonaičio Zaberezinskio raštas, kuriuo už gerą tarnybą suteikia pavaldinui Povilui Švabovičiui ir jo šeimai laisvę).

⁴⁶⁰ *LM 17*, nr. 507.

⁴⁶¹ *LM 1*, nr. 46 ir 36.

⁴⁶² *LM 15*, nr. 161.1; J. Jonaičio Zaberezinskio raštininkas Jonas minimas dar 1532 m. rugsėjo 20 d. (*LM 17*, nr. 256)

⁴⁶³ *LM 1*, nr. 145 ir 319.

⁴⁶⁴ *LM 1*, nr. 145.

čių metų gruodį – Žadiškes ir „Ozereco dvaro pavaldinius“ (veikiausiai turimi omenyje Tilvinčių kaimo pavaldiniai, nupirkti iš Ozereco kunigaikščio Andriejaus Ivanovičiaus)⁴⁶⁵. Taigi J. Jonaičio Zaberezinskio tarnas I. Michailovičius susirinko Alytaus valsčiuje tris jo ponui priklausiusias valdas. 1540 m. rugpjūčio 26 d. visas jas padovanojo Bonai⁴⁶⁶. Atrodo, kad I. Michailovičius iš J. Jonaičio Zaberezinskio taip pat gavo Kuriančą. Joje 1539 m. birželio 1 d. kartu su žmona Ona pastatė bažnyčią, nes „tiek vaikų miršta be sakramento, o kiti, perėję jaunystę, sensta ir miršta be išpažinties“⁴⁶⁷.

Derėtų pažvelgti į tiesioginius sandorius tarp Trakų vaivados ir didžiosios kunigaikštienės. Pasak W. Pociechos, draugiški Bonos santykiai su Zaberezinskių šeima padėjo jai 1533 m. rugpjūčio 7 d. už 1600 lietuviškų kapų grašių įsigyti iš J. Jonaičio Zaberezinskio seserėno Jono Jurgaičio Iljiničiaus Gardino seniūnijai priklausantį Kvasovkos dvarą. Taip pat netrukus valdovė pradėjo dėti pastangas nusipirkti šalia esantį Šerešovą, taip pat buvusią Zaberezinskių valdą, priklausiusią Jadvygai Jurgaitei Iljiničiūtei ir Jonui Abramovičiui (Abraomo Ezofovičiaus sūnui)⁴⁶⁸. 1534 m. kovo 18 d. J. Jonaitis Zaberezinskis Bonai už 1500 lietuviškų kapų grašių pardavė Aniškių dvarą Alytaus valsčiuje, tačiau jam palikta teisė juo naudotis iki gyvos galvos (1536 m. birželio 5 d. iš jo užrašė dešimtinę Alytaus bažnyčiai)⁴⁶⁹. Bene svarbiausias sandoris tarp žemės maršalo ir Žygimanto Augusto bei Bonos įvyko Vilniaus seime 1536 m. vasario 2 d.: Alytus su Simnu ir Nemunaičiu užrašomi valdovo šeimai, bet iki gyvos galvos paliekami Trakų vaivada, kuris tapo dar ir Merkinės bei Punios laikytoju⁴⁷⁰. Po jo mirties visos šios valdos perėjo į Bonos nuosavybę, o 1549 m. Žygimantas Augustas jas užrašė savo žmonai Barborai⁴⁷¹.

Svarbiausia mums tai, kad Alytaus šeimnininko veikla toli gražu nesustojo po to, kai Alytus užrašė Bonai ir Žygimantui Augustui. Aktyvumas ir toliau pasireiškė tuštynių ir miško gabalų suteikimais. Taip buvo įdirbamos naujos žemės, plečiami dvarų arimai. Maždaug nuo ketvirtojo dešimtmečio vidurio pastebimas Trakų vaivados suaktyvėjimas Alytaus valsčiuje ir visame Nemuno regione. 1535 m. balandžio 19 d. Alytuje Trakų vaivada dovanojo savo tarnui Serafinui Jokūbavičiui Jackavo dvarelį – palivarką (šešios tarnybos, penkios tuštynės, bajoriška žemė lai-

⁴⁶⁵ *LM I*, nr. 348, 327, 418; 317, 319; J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 360.

⁴⁶⁶ *LM I*, nr. 67.

⁴⁶⁷ *Acta primae visitationis*, p. 256.

⁴⁶⁸ W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 112, 204.

⁴⁶⁹ *LM I*, nr. 31; W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 65, 228 (data taisoma iš 1532-03-13 į 1534-03-18); J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 31; *MAVB RS*, F. 43-204, l. 170v.

⁴⁷⁰ *LM I*, nr. 503, 39, 18; *Urządnicy*, t. 2, nr. 193; W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 65.

⁴⁷¹ *Urządnicy*, t. 2, p. 77.

koma Pauliaus ir jo pasūnio) Alytaus valsčiuje⁴⁷². 1535 m. rudenį lankydamasis šiame krašte, dovanojo savo tarnams Nedzvedzio, Dubonosovo, Žadiškių dvarus ir valdinius iš Ozereco⁴⁷³. 1536 m. J. Jonaitis Zaberezinskis paskyrė 10 valakų gabalą miško prie Rudaminos tvenkinių Petru Plikiui (*Lysyi*)⁴⁷⁴. Tų pačių metų birželio 7 d. savo totoriams iš Alytaus Juknai ir Janosui Bazaravičiams suteikė tuštynę, nes iki tol neturėjo pakankamai žemės, kad galėtų tarnauti vieną tarnybą. Prieš 1536 m. birželio 22 d. Andriejui Mitkovičiui Bychovcui padovanojo tris tuštynes Daugų valsčiuje; birželio 27 d. Merkinės vėliavininkams padovanojo gabalą miško, kad išsidirbtų kaip sėjama žemę, 30 statinių javų pasisėti Merkinės girios pakraštyje prie Rymiečio ežero ir Rudaminos upelio, o Michnai ir Aleknai Konstantinovičiams 1537 m. lapkričio 1 d. padovanojo miško gabalą prie Kirsnos upės⁴⁷⁵. Su šiomis suteiktimis siejamas Rudaminos, Karužų, Kirsnu kaimų atsiradimas. Minėtas paskutinis užrašymas, įvykęs Alytuje, aiškiai tapusiam mėgstama administratoriaus rezidencija (nuo 1535 m. pavasario iki 1537 m. rudens žinomi net septyni Alytuje išduoti J. Jonaičio Zaberezinskio dokumentai, be to, vienas Nemunaityje ir vienas Punioje). Čia Trakų vaivada ir lokalizuojamas paskutinį kartą.

Paskutinė giminės karta

1538 m. mirus šeimos galvai J. Jonaičiui Zaberezinskiui, buvo likę trys gyvi paskutiniai giminės nariai: Trakų vaivados sūnėno dukra Ona Mikalojaitė, nuo 1532 m. pabaigos J. Volskio sužadėtinė, 1543 m. pradžioje ištekėjo už savo antros eilės pusbrolio P. Petraičio Kiškos⁴⁷⁶.

J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis po vedybų su grafaite Beata Tenčinskite⁴⁷⁷, o gal tų pačių vedybų proga nominuotas Somiliškių laikytoju⁴⁷⁸, per neilgą santuokinį gyvenimą palikuonių nesulaukė. Iš 1540 m. balandžio 1 d. uošvio akto, kuriuo pastarasis 3000 vengriškų aukšinių, užrašytų jo dukrai Mežyrėčės ir Voznikų dvaruose perleido Bonai, galima suprasti, kad

⁴⁷² J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 32–34; originalas su J. Jonaičio Zaberezinskio parašu ir raudono vaško antspaudu (už atkreiptą dėmesį dėkoju A. Ryčkovui): F4-28545 (A-758).

⁴⁷³ *LM I*, nr. 46 ir 36 Nedzvedzis; 348 (1535-09-10 Alytuje) ir 327 Dubonosovas; 418 (1535-12-13 Nemunaityje) Žadiškės ir Ozerecas; S. Jegelevičius, *Nemunaitis ir jo parapija*, p. 52.

⁴⁷⁴ Šis asmuo minimas dar 1542-12-18 (*LM TBK 6*, nr. 385).

⁴⁷⁵ J. Reitelaitis, *Zaberezinskai*, p. 35, 38 (plg. *MAVB RS*, F. 256-2362); *LM 25*, nr. 56; J. Totoraitis, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, 1937, p. 74.

⁴⁷⁶ Apie jį, žr. N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 156–161.

⁴⁷⁷ Imperatorius Karolis V, atsiliepdamas į savo brolio Ferdinando prašymą 1527-09-30 Krokuvos vaivada Andriejui Tenčinskiui ir jo giminaičiams, tarp jų ir Beatos tėvui, suteikė paveldimą grafo titulą (W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. II, p. 334), todėl Liublino kaštelionas šaltiniuose kartais vadinamas „grafu“ (pvz. *LM TBK 12*, nr. 3).

⁴⁷⁸ Su šiomis pareigomis pirmą kartą minimas 1534-05-21 (*LM 17*, nr. 448).

Beata jau kurį laiką buvo mirusi⁴⁷⁹. Valdovei atiteko ne tik J. Jonaičio Zaberezinskio jaunesniojo žmonai užrašytas turtas. Simbolinis buvusios Zaberezinskių rezidencijos Vilniuje likimas. Prieš mirtį Trakų vaivada J. Jonaitis Zaberezinskis spėjo padovanoti savo tarnui Adomui Paleckiiu sodą prie dvaro Lietuvos sostinėje⁴⁸⁰. A. Paleckis jį vėliau už 100 kapų grašių pardavė Jonui Mikalojaičiui Radvilai, o šis už tą pačią sumą – Bonai. Patį dvarą, turėdamas Vilniuje kitų rūmų, valdovei dovanojo pats J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis⁴⁸¹. Dovanojamo objekto lokalizavimas gana tikslus:

vietoje vadinamoje Lukiškės, netoli Vilniaus miesto, tarp švento
Jurgio vienuolyno iš vienos pusės ir jo mylistos karaliaus žirgynų
iš kitos bei gerbiamo Dievuje Vilniaus šv. Jono bažnyčios klebono
Jono iš Domanovo sodo iš trečios pusės.

Netrukus Žygimantas Augustas šio dvaro teritorijoje nusprendė pastatyti naujų žirgynų ir praplėsti sodą. Dėl to paprašė minėto kunigo J. Domanovskio, kad atiduotų šalia J. Zaberezinskio dvaro buvusius 23 namelius su daržu ir sodu. Ši posesija buvo Manvydo skirta jo giminės koplyčiai išlaikyti (J. Domanovskis buvo šios koplyčios altaristas)⁴⁸².

Nėra tiksliai žinoma, kada J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis vedė antrą kartą. Barbora Zaberezinskienė, Mykolo Mstislavlšio⁴⁸³ dukra, šaltiniuose minima tik po vyro mirties. Jeigu

⁴⁷⁹ *LM TBK 12*, nr. 3: Beatos tėvas skundėsi valdovui, kad po dukters mirties negali baigti turtinių ginčų su žentu, nors valdovo buvo paskirtas jau ne vienas bylinėjimosi terminas.

⁴⁸⁰ Zaberezėje išduoto dokumento aprašas su problemiška 1538-09-27 data (*LM 1*, nr. 214; galbūt tą dieną įvyko dovanojimo patvirtinimas arba raštininkas tėvą supainiojo su sūnum) – J. Jonaitis Zaberezinskis jau 1538-06-14 minimas, kad yra miręs (*LM 20*, nr. 113 ir 114).

⁴⁸¹ *LM 1*, nr. 207 (1540-06-19), 185 (1540-11-26), 107 (1540-11-28), 101 (1540-12-02). 1541-10-12 Prūsijos hercogas Albertas, „pajudintas gailestingumo“ (*miser cordia motus*), rašė atskirais laiškais Žygimantui Senajam, J. Jonaičiui Zaberezinskiui jaunesniajam, Kulmo vyskupui, Plocko vyskupui nominatui Samueliui Macijauskui bei kunigaikščiui J. Olelkaičiui Sluckiškiui, užtardamas minėtą Zaberezinskių tarną A. Paleckį, „atsitiktinai ir be jokios blogos intencijos“ kažką nužudusį, kad būtų jam suteikti apsaugos raštai ir išstremtas galėtų saugiai keliauti *Elementa ad fontium*, t. LVII, nr. 2003, 2004, 2005, 2006 [Albertus dux Prussiae] *pro Adomo Polecki (Poletzki), qui „casu quodam et nullo malo proposito“ quendam occidit et propterea in exilium aufugere coactus est, intercedit et rogat, ut ei a rege salvum conductum impetret.*

⁴⁸² M. Homolicki, O planach Wilna, jakiém było w XVI wieku, *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet drugi nowy*, t. XXIV, Wilno, 1843, p. 32.

⁴⁸³ Jaunučio palikuonis kunigaikštis M. Ivanaitis Zaslavlšis 1482–1488 m. buvo Kazimiero Jogailaičio dvariškis, 1494–1495 m. (po savo tėvo Ivano Jurevičiaus) – Vitebsko vietininkas. 1499 m. vedęs J. Mstislavlškytę, pradėjo vadintis Mstislavlškiu. Lietuvos metraštyje minimas 1501 m. rudenį, kai Mstislavlšio mieste atlikė Semiono Ivanaičio Možaiskiško vadovaujama maskvėnų apgultį. 1514 m. pabaigoje Žygimantas Senasis specialiu raštu parei-

ją galima tapatinti su ankstyvesniuose šaltiniuose minima Tomila, tai reikštų, kad vedybos įvyko anksčiausiai 1541 m. antroje pusėje⁴⁸⁴. Tačiau ir ši santuoka buvo bevaikė. Paskutinis Zaberezinskis palaidotas prieš 1544 m. spalio 4 d.⁴⁸⁵ Jo žmona 1555 m. surašytame testamente užrašė, kad nori būti palaidota Vilniuje, Šv. Pranciškaus vienuolyne pas bernardinus⁴⁸⁶. Nelikus palikuonių, dvarai perėjo kunigaikščiui Steponui Zbaražskui, tuo metu jau našlajūnčiam, antrajam O. Jonaitės Zaberezinskytės vyrui⁴⁸⁷.

Ne itin laimingą giminės pabaigą simbolizuoja bylinėjimasis tarp Trakų vaivados vaikų: Jono ir Onos. Anksčiau minėjome, kad po ankstyvos motinos mirties Trakų vaivados dukra liko senelės globoje. 1540 m. pabaigoje Elžbieta Radvilienė pradėjo rūpintis turtu, kuris jai priklausė po motinos Sofijos ir kurį savo žinioje laikė J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis, mat buvo pradėta galvoti apie kraštį vedyboms. Procesas ilgokai tęsėsi. 1541 m. birželio 30 d. pažymima, kad dėl kitų teismo bylų teisėjai neturėjo laiko klausytis šios bylos šalių⁴⁸⁸. Galiausiai tų pačių metų lapkričio 24 d. buvo nuspręsta, kad J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis į Onos senelės pretenzi-

kė, kad būtinybės nulemtas jo pasidavimas, Mstislavlio miesto atidavimas ir prisiekimas Maskvos didžiajam kunigaikščiui negali būti traktuojamas kaip garbės praradimas (pasitaikius pirmai progai, Mstislavlio kunigaikštis grįžo tarnauti savo valdovui). Per Žygimanto Augusto pasodinimą Lietuvos didžiojo kunigaikščio soste 1529-10-18 užėmė pirmą vietą už vyskupų į dešinę nuo valdovo, mirė netrukus po to, prieš 1529-11-02 (*LM* 7, nr. 352; *LM* 9, nr. 178; *Lietuvos metraštis*, p. 162, 327–328; A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 193–194, 400–403; J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 589, 265–269; L. Kolankowski, *Zygmunt August*, 2015, p. 163–164; R. Trimonienė, Politika jagiellońska a kształtowanie się litewskiego narodu politycznego w końcu XV – I połowie XVI wieku, *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, 19, 2003, p. 223–224).

⁴⁸⁴ 1541-08-15 (*LM TBK* 12, nr. 135): Mykolo Mstislavliškio našlės Julijonos užrašymas *кнегини Аньдреевой Соломерицкой, кнегини Томиле* ir jos seserims. Pasak J. Wolffo, ištekdama už J. Jonaičio Zaberezinskio jaunesniojo, Tomila priėmė katalikybę ir Barbaros vardą. Pirmasis jos vyras – Motiejus Mikitiničius, Anykščių ir Birštono laikytojas, į Lietuvą atvykęs iš Maskvos su karaliene Helena, kunigaikščių Holovčinskių giminės pradininkas, mirė 1539 m.; antrasis vyras – kunigaikštis Andrius Solomereckis. Taip pat neaišku, ar Barbaros motina buvusi Julijona Mstislavliškytė, ar antroji M. Zaslavlškio žmona Vasilė Alšeniškytė (J. Wolff, *Ród Gedimina*, p. 42–44; Idem, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 268, 271; A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 403–404).

⁴⁸⁵ *Urzednicy centralni*, nr. 569; A. Pleszczyński, *Opis parafii międzyrzeckiej*, p. 39: 1544 m. miręs minimas Janovo (1818–1867 m. buvusio Palenkės vyskupijos centru) kurijos archyvo aktuose.

⁴⁸⁶ 1555-07-09 Teterine surašė testamentą, 1555-11 mirusi (J. Wolff, *Kniazowie*, p. 118). Vieninteliam sūnui (iš pirmosios santuokos) Ostafijui Matviejevičiui Mikitiničiui Barbora užrašė savo paskutinio vyro motininį Palačionių dvarą, Liužonių ir Zanarocės dvarelius.

⁴⁸⁷ *LVTS*, nr. 7.

⁴⁸⁸ *LM* 27, nr. 71 (1541-06-30; J. Jonaičiui Zaberezinskiui jaunesniajam atstovauja *нау Карабя*, galbūt J. Tenčinskis – žr. 477 nuorodą).

jas neprivalo atsiliiepti, tik kai Ona ištekės, tada jos vyras turės kreiptis dėl jos motinos dalies (trečdalis jos tėvo valdų pagal 1519 m. kovo 10 d. dokumentą) ir jos pačios kraičio⁴⁸⁹.

Tą pačią dieną karalienės dvaro maršalas M. Volskis dėl savo sūnaus, O. Mikalojaitės Zaberezinskytės sužadėtinio, mirties įsipareigojo tam tikromis dalimis 5000 lietuviškų florinų (kapų grašių), kuriuos 1533 m. spalio 26 d. gavęs iš sužadėtinės globėjo, Trakų vaivados J. Jonaičio Zaberezinskio, gražinti dabartiniam jos globėjui J. Jonaičiui Zaberezinskiui jaunesniajam⁴⁹⁰. 4000 iš M. Volskio gautų kapų grašių Ona Mikalojaitė 1543 m. pradžioje galėjo užrašyti vyrui, o paskutinį tūkstantį 1546 m. priėmė O. Jonaitės Zaberezinskytės įgaliotinis Mikalajus Jonaitis Radvila Juodasis, nes Ona Mikalojaitė ir ją globojęs dėdė abu jau buvo mirę⁴⁹¹.

O. Jonaitė Zaberezinskytė, kaip ir jos giminaitė Ona Mikalojaitė, ištekėjo taip pat niekieno nebeglobojama panašiu laiku, tik šiek tiek vėliau. Po E. Radvilienės ir jos paskutinio sūnaus, žemaičių seniūno Jono Mikalojaitės Radvilos, mirties (abu šaltiniuose nebeminimi po 1542 m.)⁴⁹², 1543 m. gegužės 24 d., per Kristaus Kūno šventę, O. Jonaitė Zaberezinskytė minima dar neištekėjusi: kartu su savo dviem tetomis iš motinos pusės: Elena (kunigaikščio J. Olekaičio Sluckiškio našlė) ir Elzbieta (vėliau kunigaikščio Jonušo Dubrovickio-Alšėniškio žmona), trys Medilo (to paties, kurį prieš dvidešimt metų puldinėjo M. Jurgaitis Zaberezinskis) paveldėtojos kreipėsi į Vilniaus vyskupą P. Alšėniškį, kad paskirtų kunigą koplyčiai. Koplyčią pastatė saugesnėje vietoje vietoj ankstesnės Medilo bažnyčios, kurią 1457 m. pastatė jų protėvis (prosenelis / senelis iš senelės / motinos pusės) A. Sakaitis ir kuri maskvėnų buvo nuniokota⁴⁹³.

1545 m. kovo 3 d. O. Jonaitė Zaberezinskytė minima jau ištekėjusi⁴⁹⁴. Jos vyras Frydrichas Ivanaitis Sapiega po tėvo Palenkės vaivados I. Semenaičio Sapiegos mirties 1519 m. su broliais

⁴⁸⁹ R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 53–54; *LM TBK 12*, nr. 50 (1540-12-15), 104, 184, 187 (1541-11-24, šiame dokumente daugiausia detalių, ankstesniuose byla tik atidedama vėlesniam laikui).

⁴⁹⁰ *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, nr. 20669; Vol. 4, nr. 17411.

⁴⁹¹ 2000 J. Jonaičio Zaberezinskio įgaliotinis Jokūbas Kavaliauskas iš Kovalevičių priėmė 1542-10-17 (*Matricularum Regni Poloniae Summaria*, Pars IV, Vol. 3, nr. 20911: *Iacobus Kowalewski de Kowalewicze sortium suarum haeres, de districtu Zacrocimensi, plenipotens Ioannis Zabrzezinski, marschalci curiae in Magno Ducatu Lithuaniae, nomine dicti Ioannis Zabrzezinski recognoscit se a Nicolao Wolski, castellano Sandomiriensi et Bonae reginae curiae magistro, partem summae totalis 5000 fl. lith., hoc est 2000 fl. numeri lithuanici, seu 2500 numeri polonici accepisse*); *Ibidem*, nr. 22292.

⁴⁹² Apie E. Radvilienę: A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 271–272; W. Pociecha, *Królowa Bona*, t. III, p. 45, 75, 166, 214, 224; R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, p. 41–42, 53–54.

⁴⁹³ W. Przyalgowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. I, Petersburg, 1960, p. 55 (*Liber privilegiorum*, p. 186); *Acta primae visitationis*, p. 256. A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 83, 272.

⁴⁹⁴ Sprendimas byloje dėl trijų Mežyrėčės valsčiaus kaimų tarp F. Ivanaičio Sapiegos su žmona O. Zaberezinskyte ir valdovo dvariškio Martyno Paleckio, kuriam už skolą ir tarnybą kaimus suteikė valdovo maršalas ir Semeliškių

Povilu ir Mykolu pasidalijo tėvoniją. Pagal 1528 m. gegužės 1 d. kariuomenės surašymą, iš savo valdų į karą turėdavo pristatyti 19 raitelių. Nuo 1533 m. dokumentuose F. Ivanaitis Sapiega įvardijamas kaip valdovo dvariškis.

Po brolio mirties O. Jonaitė Zaberezinskytė tapo paskutine giminės dvarų paveldėtoja, tiesa, dėl trečdaliao turėjo bylinėtis: brolio našlė Barbora ją kartu su vyru padavė į teismą⁴⁹⁵. F. Sapiega, atrodo, nebuvo itin geras dvarų administratorius, dėl jo tvarkymosi šeima patyrė nuostolių. Buvo gerokai už Oną vyresnis, mirė, regis, dar tais pačiais 1546 m.⁴⁹⁶

Jauna moteris našlavo labai neilgai. Jau kitoje santuokoje gimęs jos sūnus Petras 1564 m. vedė Barbarą Spitkaitę Jordanaitę Zakličiniškę, Krokuvos kašteliono dukrą⁴⁹⁷. Kitaip tariant, vedybos su kunigaikščiū Steponu Andrejaičiu Zbaražskiu įvyko panašiu laiku, kaip Žygimanto Augusto vedybos su B. Radvilaite⁴⁹⁸. Antrasis Onos vyras, atrodo, tik po jos mirties ėmė kopti karjeros laiptais⁴⁹⁹. Jam teko pratesti bylą dėl Viazynės girios (*puszcza Wiażyńska*), kurią dar 1546 m. F. ir O. Sapiegoms iškėlė ankstesnio Vitebsko vaivados našlė Jadvyga Stanislovaite Nasilovskienė su dukromis⁵⁰⁰. Pretenzijas į gimines valdas taip pat pareiškė ir Povilas Sapiega,

laikytojas J. Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis. Kadangi Paleckiui išduotas raštas nebuvo karaliaus patvirtintas ir trūko jam statuto nurodytų formalumų, M. Paleckis buvo įpareigotas tuos tris kaimus sugrąžinti Sapiegoms (*Sapiehowie*, t. I, p. 59–60).

⁴⁹⁵ *Sapiehowie*, t. I, p. 60 (1546-04-06); J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 118 (1546-03-30).

⁴⁹⁶ *Sapiehowie*, t. I, p. 57–61; A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 394; *Lietuvos Metrika (1528). Viešųjų reikalų knyga 1*, p. 21, 171; *LM 17*, nr. 295 (1532-12-21): Žygimanto Senojo valdų patvirtinimas Povilui ir F. Sapiegoms; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, IV, Vol. 3, nr. 22292: 1546-03-01 O. Sapiegienė atsiėmė paskutinį iš penkių tūkstančių lietuviškų „florinų“ iš M. Volskio. Literatūroje kaip F. Sapiegos mirties data dažniausiai nurodomi 1548 m. (*Sapiehowie*, t. I, p. 60; M. Michalewiczowa, *Sapieha (Sapieha, Sopiężyc, Sopiha) Iwan (Iwaszko, Jan) h. Lis (zm. 1517)*, *PSB*, t. XXXIV, 1993, p. 617); plg. J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 613, 615; Cz. Jankowski, *Powiat oszmiański*, cz. 2, p. 10; *Słownik geograficzny*, t. XV, cz. 2, p. 708: nurodoma, kad 1547 m. Zaberezė kaip kraitis perėjo į S. Zbaražskio rankas.

⁴⁹⁷ J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 613, 615. Mirė Liubline 1572-07-12 dvidešimt penkerių metų, palaidotas Šv. Mikalojaus bažnyčioje Mežyrėčėje (J. Geresz, *Z dziejów kościoła św. Mikołaja w Międzyrzeczu Podlaskim*, Międzyrzec Podlaski, 1997, p. 3, remiantis Mežyrėčės bažnyčioje esančia epitafine lenta. P. Zbaražskį 1569-04-07, kaip Palenkės žemių paveldėtoją, valdovas Žygimantas Augustas kvietė į Liubliną prisiekti jam ir Karūnai po dalies LDK teritorijos prijungimo prie Lenkijos Karūnos (*Akta unji*, nr. 121); jis prisiekė tų metų gegužę kaip Mežyrėčės valdų savininkas (D. Michaluk, *Ziemia mielnicka*, p. 38).

⁴⁹⁸ Pastarosios datuojamos 1547-07-28–08-07 (W. Pocięcha, Barbara Radziwiłłówna (1520–1551), *PSB*, t. I, p. 295).

⁴⁹⁹ 1555 m. nominuotas į Vitebsko vaivadas, 1564 m. į Trakų kaštelionus, 1566 m. į Trakų vaivadas (A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 414; J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 613–615; *Urządnicy*, t. 2: *Województwo trockie*, 678).

⁵⁰⁰ Procesas truko mažiausiai iki 1552 m., žr. A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 202, 306, 394, 414; *Sapiehowie*, t. I, p. 60 (1546-03-30); J. Wolff, *Kniazowie litewsko-ruscy*, p. 613 (1549-10-07).

Frydricho brolis⁵⁰¹. Tiesa, giminėje, itin pasižymėjusioje bylinėjimusi dėl žemės valdų, Zbaražskiai suvaidino ir aktyvios pusės vaidmenį. 1554 m. gruodį reikalavo dvarų, kurie Onai turėjo atitekti mirus Vladimiro seniūno našlei Onai Kiškienei⁵⁰². Paskutinį kartą O. Zbaražskienė minima 1555 m. kovo 5 d., kai dėl smurto ir vagysčių kartu su vyru buvo šaukiama Polocko vaivados Stanislovo Stanislovaičio Davainos⁵⁰³.

Taigi pirmoji S. Zbaražskio žmona mirė tokio paties amžiaus kaip jos ankstyvos jaunystės laikų „konkurentė“ Barbora Radvilaitė, kelis mėnesius anksčiau negu brolienė, taip pat Barbora, paskutinė besivadynusi Zaberezinskienės pavarde⁵⁰⁴.

⁵⁰¹ *Sapiehowie*, t. I, p. 60–61; J. Wolff, *Kniaziowie litewsko-ruscy*, p. 613 (1551-11-27, 1553-01-01) – dėl Mežyrėčės.

⁵⁰² Kalbama apie Barbaros Radvilaitės seserį, antrą P. Petraičio Kiškos žmoną (J. Wolff, *Kniaziowie litewsko-ruscy*, p. 613 (1554-12-18); N. Asadauskienė, *Kiškų giminė*, p. 162).

⁵⁰³ J. Wolff, *Kniaziowie litewsko-ruscy*, p. 613–614; A. Boniecki, *Poczet rodów*, p. 49–50.

⁵⁰⁴ Pasak A. Pleszczyńskiego, palaidota Drujoje prie Dauguvos, Breslaujos pavietae, šalia savo pirmo vyro F. Sapiegos (A. Pleszczyński, *Opis parafii międzyrzeckiej*, p. 39–40).

IV DALIS. ZABEREZINSKIŲ ŽEMĖVALDA IR LDK MIESTELIŲ TINKLO PLĖTRA

Archeologiniai duomenys ir rašto šaltinių bazė leidžia rekonstruoti LDK miestų bei miestelių tinklo formavimosi eigą. Šios plėtros tyrinėjimų pradininku laikome Stanisławą Alexandrowiczų, jis sudarė LDK miestų ir miestelių sąrašą⁵⁰⁵. Savo parengtoje lentelėje minėtas autorius gyvenvietes sudėliojo chronologiškai, pagal šaltinių, kurie leidžia konstatuoti kiekvienos iš jų miesto tipo gyvenvietės statusą, datas. Apie tai, ar gyvenvietė laikytina miestu, lengviausia spręsti pagal tiesioginį įvardijimą šaltiniuose kaip miestas (lot. *civitas*, rus. *место*) ar miestelis (*oppidum*, *местечко*)⁵⁰⁶. Be abejo, ankstyviausias miesto / miestelio paminėjimas šaltiniuose leidžia konstatuoti jo egzistavimą, bet nenurodo tikslaus atsiradimo laiko (galėjo būti įkurtas neseniai arba gyvuoti jau ilgą laiką). Todėl tokių gyvenviečių susikūrimui datuoti reikia ieškoti ir kitų šaltinių. Kad galėtume atsakyti į klausimą, kada susiformavo vienas ar kitas miestas, reikia visų pirma išsiaiškinti, ką reiškia šis žodis, kas padaro gyvenvietę miestiską.

Kazys Šešelgis pastebėjo, kad lietuviškoje istoriografijoje nėra vienos nuomonės dėl pirmųjų miestų susikūrimo laiko. Taip atsitiko todėl, kad buvo vadovaujamosi skirtingais miesto statusą nusakančiais požymiais: ekonomine, politine ir socialine gyvenvietės sandara, jos užimamu plotu, urbanistine forma (plano savitumais, įtvirtinimų ir sienų buvimu, statybinėmis medžiagomis ir kt.), gyventojų skaičiumi ir tankumu, ankstyviausiu paminėjimu rašto šaltiniuose. Minėtas autorius kaip svarbų skiriamąjį pirmųjų miestų požymį nurodo gyvenvietės daugiaverciskumą. Miesto tipo gyvenvietėje be žemdirbių gyveno ir savo veiklą plėtojo amatininkai, pirkliai; miestas taip pat atliko vienokias ar kitokias valdymo funkcijas⁵⁰⁷.

Viduramžių miestas tyrinėtojų (pvz., Edvardo Gudavičiaus) suprantamas visų pirma socialine prasme: kaip tam tikra privilegijuota, laisvų žmonių bendruomenė su būdingomis prievolėmis senjoro (valdovo arba didiko) atžvilgiu⁵⁰⁸. Ekonominis tokio susiklostymo pagrindas buvo amatai ir prekyba. Miestui įkurti privačiose valdose reikėjo specialaus valdovo leidimo, kartu arba atskirai buvo suteikiama privilegija rengti turgus ir muges⁵⁰⁹. Gyvenvietėms, turėjusioms prekybos teisę, priskiriamas miesto statusas. Be įvardytų dviejų kriterijų (pirmo paminėjimo šaltiniuose ir privilegijos organizuoti prekybą) miestų atsiradimo laikui nustatyti literatūroje iške-

⁵⁰⁵ S. Alexandrowicz, *Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII w.*, *Acta Baltico-Slavica*, t. VII, 1970, p. 67.

⁵⁰⁶ S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 63.

⁵⁰⁷ K. Šešelgis, *Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai. (Nuo seniausių laikų iki 1918 m.)*, Vilnius, 1996, p. 24–26.

⁵⁰⁸ E. Gudavičius, *Lietuvos istorija. I tomas. Nuo seniausių laikų iki 1569 m.*, Vilnius, 1999, p. 90.

⁵⁰⁹ S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 51.

liamas taip pat religinio centro – bažnyčios – reikšmė⁵¹⁰. Tai ypač aktualu, jei statoma bažnyčia išsiskyrė dydžiu arba medžiaga (jei buvo statoma mūrinė, o ne medinė bažnyčia), į ką atkreipia dėmesį Viktoras Gidžiūnas, komentuodamas Jono Jonaičio Zaberezinskio Simno bažnyčios pastatymą: „jei jau 1520 m. savininkas pasiryžo statyti tokią didelę mūrinę bažnyčią, tai reikia manyti, kad gyventojų skaičius šioje apylinkėje buvo jau nemažas“⁵¹¹. Tai, kad šaltiniuose paminiama gyvenvietės turgaus aikštė, kelios karčemos ar bažnyčios, leidžia tyrinėtojams konstatuoti tos gyvenvietės miesto statusą jau tuo metu arba tam tikroje laiko perspektyvoje (savo tyrimu Zigmantas Kiaupa parodė, kad iš 39 Žemaitijos gyvenviečių, kuriose iki 1569 m. stovėjo bažnyčia, visos, išskyrus vieną, iki XVIII a. pabaigos įvardytos kaip miesteliai)⁵¹². Toks yra Zaberezės miestelio atvejis. Mūsų minėtoje donacijoje bažnyčios pastatymo vieta nusakoma Berezinos dvaras (*villa Brzeszyn*). Dokumento publikuotojai šią vietovę tapatina su vėlesniu Zaberezės miesteliu (Zaberezės dvaras [*eadem curia Zabrzezie*] minimas tame pačiame rašte). Kaip miestelį Zaberezę savo garsiajame žemėlapyje (vaizduojančiame padėtį apie 1600 m.) pažymėjo Tomas Makovskis⁵¹³. Teigiama, kad XVII a. viduryje Zaberezės bažnyčią nuniokojo kazokai ir totoriai⁵¹⁴.

Miestelių tinklo plėtra LDK glaudžiai susijusi su didikų latifundijomis. Daugelis miesto tipo gyvenviečių atsirasdavo privačiuose žemėvaldos kompleksuose. Panašiai buvo ir Zaberezinskių giminės atveju. Žvelgiant į duomenis, surinktus ir pateiktus paskutiniame šio darbo priede, iš karto peršasi išvada, kad didžiąją dalį (beveik visus svarbiausius dvarus) giminės žemėvaldai surinko jos pradininko sūnus J. Jurgaitis Zaberezinskis. Donacijos bažnyčioms, ginčai su giminaičiais ir daugiausia informacijos suteikiantys trys dideli valdovo patvirtinimai (1492–1493 m. nusipirktų, 1499 m. paveldėtų, 1506 m. beneficinių valdų) leido mums sudaryti šios latifundijos sudėties registrą. Be mums žinomo turinio valdovo patvirtinimų, J. Jurgaitis Zaberezinskis iš Aleksandro Jogailaičio 1498–1499 m. gavo dar vieną privilegiją „visoms savo valdoms Lietuvoje“, paminėtą 1522 m. Žygimanto Senojo patvirtinime Trakų vaivados sūnui J. Jonaičiui Zaberezinskiui⁵¹⁵, kurios turinys tik iš dalies perskaitomas. Latifundijos sudėtis (be motininių valdų)

⁵¹⁰ S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 53; Z. Kiaupa, Žemaitijos miestelių ir miestų tinklo susidarymas XV a. – XVI a. pirmojoje pusėje, *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, Vilnius, 2005, p. 155–167; M. Jučas, *Lietuvos parapijos*, p. 51.

⁵¹¹ V. Gidžiūnas, *Iš Simno istorijos*, p. 146.

⁵¹² Z. Kiaupa, *Žemaitijos*, p. 165.

⁵¹³ S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 85.

⁵¹⁴ W. Przyałowski, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. II, Petersburg, 1960, p. 162.

⁵¹⁵ *LM 10*, nr. 107; turimas omenyje jau mūsų minėtas Varšuvoje saugomas 1499 m. dokumentas (*AGAD*, perg. 7406).

puikiai atsispindi pasidalijime tarp Jurgio ir J. Jonaičio Zaberezinskių, Žygimanto patvirtintame 1509 m. sausio 4 d.⁵¹⁶

Pateikiamoje lentelėje atsispindi siekis sukoncentruoti savo rankose ištisas valdas (ar bent kuo didesnę kiekvienos dalį), iš giminaičių ar kaimynų superkant trūkstamas paveldėtų dvarų dalis (Kryvičių, Žosnos, Alionių ir Deksnionių atvejais; trečioje (nuo Jurgio Rimvydaičio) kartoje J. Jonaitis Zaberezinskis supirko valdas, kurias turėjo Podbijjipentos Alytaus valsčiuje). Latifundijos susiformavimo procese labai svarbios buvo vedybos su Ona Nasutaite (apie 1470 m.), kuri tuo metu buvo vienintelė giminės paveldėtoja, taigi sukurta šeima ilgainiui tapo labai turtinga, nors Palenkės regionas gerokai nutolęs nuo Ašmenos ir Minsko žemių, kur iki tol buvo išsidėstę giminės dvarai. Šalia paveldėtų ir nusipirktų valdų nemenką latifundijos dalį sudarė beneficinės valdos: J. Jurgaitį Zaberezinskį reikšmingomis valdomis apdovanojo didysis kunigaikštis Kazimieras. Dėl Aleksandro Jogailaičio gyvenimo pabaigoje sukauptų didžiulių Alytaus, Simno teritorijų ir dalies Nemunaičio Zaberezinskiai tapo dar vieno ištiso LDK regiono šeiminkais. Kylančiam karjeros laiptais J. Jurgaičiui Zaberezinskiui taip pat priklausė vis daugiau pajamų dėl vykdomų pareigų. Aleksandras Jogailaitis 1503 m. Ramygalos klebonui dovanodamas salą tarp Nevėžio ir Lėvens upių, sakė, kad prieš tai J. Jurgaitis Zaberezinskis dovanavo savo karčemą (kartu su namu, žeme ir joje gyvenančiais žmonėmis) saloje Lėvens upėje, „kurią turėjo ir laikė dėl to, kad buvo Trakų vaivada“⁵¹⁷.

Iš tiesų, matome tipišką po visą šalį išbarstytos žemėvaldos pavyzdį. Gerai tą padėtį iliustruoja Žygimanto Senojo susirašinėjimas su Krymo chanu Mengli Girėjumi 1514 m. spalį–

⁵¹⁶ AGAD, perg. 7440.

⁵¹⁷ (...) *quam ratione palatinatus sui Trocensis habuit et tenuit* (KDKW, nr. 564). Aleksandro Jogailaičio laikais Trakų miesto istorijoje įvardijami kaip stagnacija, kuri gyvencijai ištiko dėl to, kad, priešingai negu jo tėvas, Kazimieras Jogailaitis, mielai leisdavęs laiką Trakuose („labiau mėgo Trakus negu Vilnių“; jo laikais miestas klestėjo), Aleksandras būdamas Lietuvoje ilgiau reziduodavo Vilniuje. Antroji Trakų stagnacijos priežastis – 1495 m. ūkiškai labai aktyvių nepasikrikštijusių karaimų išvarymas iš Lietuvos kartu su žydais (sugrįžti leista 1503 m.). Vis dėlto yra ir žinių apie Trakuose įsikūrusius didikus: G. Astiką (vėliau, 1510 m., tapęs Trakų vaivada, pirko ir didino savo valdas), A. Alšėniškį, M. Glinskį (sklypas vėliau atiteko B. Bogovitinavičiui), J. Jurgaičio Zaberezinskio *curia* (žr. 1509 m. pasidalijimą). Pastarasis reikė pretenzijas į koliautariaus teises Tyriausiosios Dievo Gimdytojos vienuolyne, vėliau, 1510-10-27, patvirtintoms Ivanui Andriejajaičiui Soltanui. Žygimanto Senojo laikais Trakų karaimams buvo grąžintos valdos, miestiečiams pirkliais valdovas suteikė įvairių privilegijų. Tačiau, didžiajam kunigaikščiui retai užsakant į Trakus, rezidencinė pilių reikšmė visai sumažėjo, o Trakų miestiečių būklę blogino valdovo pareigūnų nesiskaitymas su jų privilegijomis – šiais klausimais valdovas vis rašinėjo Trakų vaivada J. Jonaičiui Zaberezinskiui (A. Baliulis, S. Mikulionis, A. Miškinis, *Trakų miestas ir pilys*, Vilnius, 1991, p. 42–43, 63–67, 77, 79, 85; H. Lulewicz, Soltan (Soltanowicz) Iwan, właściciel Iwan (Iwachno) Andrejewicz, h. własnego (zm. 1554), *PSB*, t. XL, 2001, p. 356–357).

lapkritį. Krymo chanas siūlė Žygimantui, kad atsiųstų derybų į Čerkasus Joną Mikalojaitį Radvilą, o jei šis nenorėtų – J. Jonaitį Zaberezinskį arba Jurgį Iljiničių. Po kelių savaitių Žygimantas atsakė, kad minėti ponai tiesiai iš karo tarnybos „nuvažiavo į savo dvarus, kurie toli nuo mūsų, vienu namai prie Lenkijos sienos, kitų prie Livonijos sienos“⁵¹⁸. Galime prisiminti, kad iki 1496 m. J. Jurgaitis Zaberezinskis buvo Polocko vietininkas ir, kaip žinome iš Maskvos kunigaikštystės Elenos kelionės į Vilnių aprašymo, būtent ten (bent kurį laiką) gyveno jo žmona ir dukra⁵¹⁹. Taigi, turint omenyje valdas Volynėje, į giminės rankas patekusias Jurgiui Jonaičiui Zaberezinskiui susituokus su Liudmila Juršaitė, galime sakyti, kad Zaberezinskiai turėjo dvarų po visą LDK nuo sienos su Lenkija iki sienos su Maskva, nuo Kruzos upės Volynėje iki Nevėžio Žemaitijoje.

Ypatingą statusą šeimos žemėvaldoje turėjo Mežyrėčė Palenkėje (Bresto paviete). Tikėtina, kad būtent čia apie 1470 m. vyko J. Jurgaičio Zaberezinskio ir Onos Nasutaitės vestuvės (nuo senovės laikų pastatytą bažnyčią mini 1477 m. rugpjūčio 23 d. J. Nasutos naujos bažnyčios fundacijos aktas⁵²⁰). Jau minėjome, kad, J. Nasutai funduojant Šv. Mikalojaus bažnyčią, pirmasis tarp liudininkų buvo jo žentas J. Jurgaitis Zaberezinskis. Manytina, kad Mežyrėčė buvo traktuojama kaip pagrindinė giminės rezidencija. Greitai po uošvio mirties, ką tik grįžęs iš diplomatinės pasiuntinybės Krokuvoje, J. Jurgaitis Zaberezinskis iš Kazimiero Jogailaičio išsirūpino privilegiją Mežyrėčėje rengti mugės ir turgus⁵²¹. Tuo metu tai buvo bene vienintelė miesto tipo gyvenvietė⁵²² dar tik bepradedančioje susiformuoti giminės latifundijoje. Tikėtina, kad kaip tik tuo metu valdovas už tarnybą suteikė J. Jurgaičiui Zaberezinskiui Volmą ir Kamenį, bet šie dvarai tik trečiosios giminės kartos laikais įgijo miesto bruožų; likusios žymesnės valdos, paveldėtos sūnų, įgytos jau Aleksandro Jogailaičio laikais.

1506 m. J. Jurgaitis Zaberezinskis jau pats nauja donacija aprūpino bažnyčios kleboną Mikalojų Pióro ir įpareigojo kas šeštadienį už jo ir jo tėvų išganyką giedoti Švč. Mergelės Marijos Prasidėjimo mišias. Dokumentas liudija ir ekonominę šeimnininko veiklą, nes jame minimi naujai

⁵¹⁸ LM 7, nr. 166, 168.1, 168.4.

⁵¹⁹ СИРІО, t. 35, c. 184; F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, 1949, p. 14.

⁵²⁰ A. Pleszczyński, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzrzeckiej*, p. 219; fundacijos tekstas, p. 218–222.

⁵²¹ Gardine 1486-11-27 (*Сборник статеў*, c. 98).

⁵²² Mežyrėčės miesto atsiradimo klausimą aptaria: A. Wędzki, Problem genezy Międzyrzecza Podlaskiego na tle procesów urbanizacyjnych na południowo-zachodnim pograniczu Podlasia, *Rocznik Międzyrzeczki*, t. VI, 1974, p. 34–46; J. Chomicki, Powstanie i rozwój układu przestrzennego Międzyrzecza Podlaskiego od średniowiecza do czasów obecnych, *Rocznik Międzyrzeczki*, t. XXI–XXIII, 1988–1990, p. 78–193; D. Michałuk, *Ziemia mielnicka*, p. 74–75. Pasak autorių, miestas atsiradęs dar J. Nasutos pirmtako laikais (*miesto sąvoka kelis kartus vartojama 1477 m. fundacijos tekste*), taigi kelis dešimtmečius prieš 1486 m. J. Jurgaičio Zaberezinskio išrūpintą privilegiją, su kuria miesto steigimą siejo S. Alexandrowiczius (*Geneza*, p. 90).

įsteigti Zavadkos ir Chmelų palivarkai, iš kurių bažnyčiai išlaikyti turėjo būti mokama dešimtinė⁵²³.

Kai ką galima pasakyti ir apie miesto savininkų rezidenciją. Minėtame 1477 m. rašte minimas dvaras (*curia*). A. Pleszczyński teigia, kad pagal legendą, senoji miestelio savininkų rezidencija stovėjo ant kalvos prie Kžnos upės, priešais bažnyčios frontoną. Kažkuris iš paveldėtojų savo būstinę perkėlė į vietą, geriau pritaikytą gynybai, kur Znos upelis įteka į Kžnos upę. Labai jau senas ir apleistas pastatas 1586 m. rašte įvardijamas kaip *fortalitium*, jį grafas Tenčinskis prijungė prie žemės, steigiamai špitolės bažnyčiai aprūpinti⁵²⁴. Gynybos poreikį galima sieti su neramiais totorių puldinėjimų laikais, kurie sutampa su J. Jurgaičio Zaberezinskio epocha.

Svarbus dokumentas, atskleidžiantis Zaberezinskių ekonominę veiklą, yra 1506 m. Žygi-manto Senojo raštas, kuriuo J. Jurgaičiui Zaberezinskiui buvo patvirtinti Kamenio, Volmos, Dubinos dvarai, Alytaus dvaras ir Simno dvarelis. Kartu šia privilegija leidžiama visose minėtose valdose statyti pilis, steigti miestus, rengti turgus, muges, smukles, svarstykles ir pan.⁵²⁵ Skirtingi dvarai atiteko skirtingoms giminės šakoms. 1522 m. M. Jurgaičio Zaberezinskio donacijos dokumente Kamenis pirmą kartą pavadintas miesteliu (*oppidum*)⁵²⁶. Be bažnyčios minima fundatoriaus pilis, dvi karčemos⁵²⁷. Taigi šio miestelio įkūrimą gana aiškiai galima priskirti Zaberezinskių giminei.

Sudėtingesnis yra Alytaus miesto steigimo klausimas. Algimantas Miškinis pabrėžia, kad miestui pradžia tikriausiai davė papilys, susidaręs galbūt dar XIII a., kai Alytaus piliakalnyje jau stovėjo medinė pilis. Pasak šio autoriaus, XIV a. pabaigoje prie pilies tikriausiai jau buvo ir nemaža gyvenvietė. 1387 m. Jogailos rašte, kuriuo atidavė Skirgailai valdyti Trakų kunigaikštystę,

⁵²³ A. Pleszczyński, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzrzeckiej*, p. 89–90 (vertimas iš lotyniško originalo): „za nasze i rodziców naszych zbawienie dodaję, zapisuję i wcielam na wieczne czasy: las czyli zarośla ze stawem naszym i *Wysokie*, długości od tegoż stawu aż do łąki zwanej Kożuszkowa łąka, a wszędo do lasu między polami stołpiańskimi i drogą do młyna zwanego Wysokije aż do lasu zwanego Sietne i ogrodu, leżącego za naszym dworem, razem z pastewnikiem na *Glinkach*, z wypustem także od probostwa i łąką na *Bloniu* położoną koło łąk naszych i dziesięciny snopowe w folwarkach naszych nowolokowanych i na nowo-wykrudowanych t. j. W Zawadce i Chmielach. To wszystko daję kościołowi w Międzyrzecu i jego plebanowi Mikołajowi, zwanemu pióro i plebanom jego sukcesorom na wieczne czasy. Pleban będzie powinien śpiewać Mszę o *Poczęci N. Maryi Panny*, w każdą sobotę i *wigilie defunctorum*, ze Mszą za umarłych, zwaną *Requiem*, w każde suche dni, w ciągu roku przypadające, za służę wyżej wyrażonego”.

⁵²⁴ A. Pleszczyński, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzrzeckiej*, p. 66–67.

⁵²⁵ *LM* 8, nr. 170: „моцонь и волен (...) тые вси вышеписанные имена, дворы, земли (...) розшырити, замьки збудовати, места осадити, торги, ярморьки, корчмы, ваги, ятки, меры справити (...)“.

⁵²⁶ S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 71.

⁵²⁷ *MAVB RS*, F. 43-204, l. 113v–114.

Alytaus gyvenvietė pavadinta „городок“. Miškinis mano, kad jau tuo metu buvo susiformavęs Alytaus miestelis. Jis, ypač po Žalgirio mūšio, pradėjo augti dviejų svarbių kelių (iš Vilniaus į Užnemunę ir iš Kauno link Merkinės) kryžkelėje: čia kūrėsi vis daugiau pirklių ir amatininkų, susiformavo turgaus aikštė. Palankias sąlygas Alytaus miesteliui augti sudarė XV a. pradėta dykra virtusios Užnemunės kolonizacija; čia Alytus tapo vienu iš židinių. Dėl besiplėtojančios prekybos bei amatų ir dvaro administracinės veiklos miestelyje vis daugėjo gyventojų. Dėl to buvo pastatyta medinė bažnyčia, tačiau, pasak minėto autoriaus, „dėl nedidelių gabaritų ryškesnio poveikio Alytui ji tikriausiai neturėjo“⁵²⁸.

Skirtingos nuomonės laikosi Zigmantas Kiaupa; jis pirmiausia pastebi, kad Alytaus miestelis ilgą laiką neminimas. Miškinio aptikto paminėjimo Kiaupa nekomentuoja, matyt, laikėsi nuomonės, kad rusėniškas terminas *город* šiuo atveju reiškia įtvirtintą vietą, apjuostą pylimu arba mūrine siena („pilaite“), o ne miestas⁵²⁹. Alytaus vardas pirmą kartą minimas Vygando Marburgiečio kronikoje 1377 m.⁵³⁰ Tačiau, kaip pabrėžia S. Alexandrowiczius, tam, kad vietovę tam tikru metu galėtume pavadinti miestu, neužtenka, kad šaltiniuose būtų pavartotas vietovardis, žymintis vietovę, vėliau tapusią miestu. Kita vertus, reikia turėti omenyje, kad pirmi dokumentai, kuriuose gyvenvietės įvardijamos kaip miestas, paprastai surašomi miestui egzistavus jau kurį laiką⁵³¹. Z. Kiaupa atkreipia dėmesį į nemažą kiekį užrašų apie bajorams paskirtus pinigus iš Alytaus XV a. devintojo dešimtmečio Kazimiero dalijimų knygoje. Pinigų iš karčėmų (kurios yra vienas iš miestelio egzistavimą rodančių objektų), šiaip dažnai skiriamų, iš Alytaus nėra. Nei 1506 m., nei 1509 sausio 4 d.⁵³² Žygimanto Senojo privilegijose irgi neminimas miestas ar miestelis, nors analogiškose privilegijose, jei egzistavo, paprastai buvo minimas⁵³³. Viena iš bažnyčiai aprūpinti skirtų karčėmų stovėjo aikštėje (*in circulo*), matyt, turgaus.

1503 m. Aleksandras Jogailaitis Punios bažnyčiai, tarp kitų dalykų, dovanavo ketvirtadalį grūdų dešimtinės iš Simno ir dvarelį Alytaus tenute (*curiola vulgariter dworzecz in tenuta Oly-*

⁵²⁸ A. Miškinis, Alytaus urbanistinės raidos bruožai, *Alytaus miesto ir apylinkių istorijos bruožai*, red. D. Leščinskienė, Vilnius, 1989, p. 23–25.

⁵²⁹ S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 47.

⁵³⁰ E. Gudavičius, *Alytaus*, p. 5.

⁵³¹ S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 47.

⁵³² *AGAD*, perg. 7440: *curia videlicet Olytha, cum curia Symno* [etc.].

⁵³³ Z. Kiaupa, *XVI a. Alytus*, p. 44–45; privilegijos, kur minimas miestelis arba miestas: *LM* 8, nr. 292, 314, 468, 619, 429. Patikrinimas, ar būta atvejo, kur miestelis egzistavo ir panašioje privilegijoje nebuvo paminėtas, reikalaujant atskiro tyrimo.

te)⁵³⁴. Dešimtinę iš Alytaus dvaro tais pačiais metais padovanojo ir Daugų parapijos bažnyčia⁵³⁵.

Ligi šiol buvo žinoma, kad Simnas ir Alytus pirmą kartą miestais buvo pavadinti dotuojant šiose vietovėse bažnyčias, atitinkamai 1520 ir 1524 m.⁵³⁶ Tačiau atrodo, kad ligi šiol liko nepasitebėta mūsų minėta 1506 m. privilegija, leidžianti savininkui steigti miestus ir organizuoti prekybą. Nors ir šioje privilegijoje buvo kalbama ne vien apie Alytų ir Simną (todėl miesteliai galėjo ten jau egzistuoti), esame linkę pritarti Z. Kiaupos nuomonei, kad miesto tipo gyvenvietės tokiu atveju privilegijoje būtų buvusios paminėtos. Kultūros istorikai atkreipia dėmesį ir į sakinį iš donacijos Alytaus bažnyčiai: „klebonas ir jo būsimi įpėdiniai turi ir turės laikyti vikarą lietuvi“⁵³⁷.

⁵³⁴ *KDKW*, nr. 554.

⁵³⁵ *KDKW*, nr. 562.

⁵³⁶ Dėl Alytaus sutariama jau ganėtinai ilgą laiką: S. Alexandrowicz, *Geneza*, p. 71; Z. Kiaupa, *XVI a. Alytus*, p. 45, 53; A. Tyla, *Alytaus magdeburginio miesto padėtis ir raida XVI–XVIII a.*, p. 10, 16; Alytaus bažnyčios fundacijos dokumento nuorašai saugomi Vilniuje *MAVB RS*, F43-204, l. 131–132; F43-5367. Prie Simno bažnyčios fundacijos dokumento po karo nebuvo prieita (S. Alexandrowiczius pirmąjį Simno kaip miesto įvardijimą fiksuoja tik 1536 m. (*Geneza*, p. 73)), tačiau prieš karą rašė J. Totoraitis (*Sūduvos Suvalkijos istorija*, p. 470) ir Petras Biržys (Akiras-Biržys, *Dzūkų kraštas*, p. 280), atpasakodami jo turinį, aiškiai įvardija Simną kaip miestą (plg. V. Gidžiūnas, *Iš Simno istorijos*, p. 150 (cituoja J. Totoraitį); A. Miškinis, *Užnemunės miestai ir miesteliai*, t. I, p. 194).

⁵³⁷ *MAVB*, F. 43-204, l. 132: *Plebanus vero et Sui Successores in post existentes, tenebitur et tenebuntur servare Viccarium Lituani.* Pirmasis mokslo literatūroje šią žinutę panaudojo J. Fijałekas (*Uchrześcianienie Litwy przez Polskę*, p. 289) kaip pavyzdį, remiantį jo tezę, kad Lietuvos krikščioninimas nebuvo iš esmės tolygus krašto lenkinimui.

IŠVADOS

Turimi duomenys tiesiogiai nepatvirtina giminystės tarp Zaberezinskių ir Manvydų. Žemėvaldos duomenys neneigia, bet ir neįrodo jų giminystės ryšių. Neturime jokio šaltinio, kur Zaberezinskiai kaip nors užsimintų apie Manvydą ir jo brolių, savo giminystės santykį su jais.

Prielaidas sėkmingai Jono Jurgaičio Zaberezinskio karjerai sudarė svarbiu momentu užimta strateginė Polocko vietininko pareigybė, Aleksandro Jogailaičio palankumas ir dideli asmeniniai gabumai. Visa tai lėmė, kad Jonas Jurgaitis Zaberezinskis buvo viena iš ryškiausių Ponų tarybos asmenybių. Kalbant tiek apie materialinį praturtėjimą, tiek apie kraujo ryšių (svaininės giminystės) sutvirtinimą su kitais LDK valdančiojo elito nariais, sunku Jono Jurgaičio Zaberezinskio karjerai pervertinti vedybų su Ona Nasutaite įtaką. 1484 m. akcija (diplomatinė kelionė į Maskvos valstybę) parodė jauno valdovo maršalo sugebėjimus ir sąlygojo glaudų jo bendradarbiavimą su Aleksandru Jogailaičiu, kai šis tapo Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Valdovas išaukštino gabų, nors ne visada įstengiantį susivaldyti diplomata ir vieną artimiausių savo patarėjų, pavedė jam išskirtines žemės maršalo ir Trakų vaivados pareigas, kurių neužėmė nė vienas žinomas Jono Jurgaičio Zaberezinskio protėvis.

Kritinė istoriografijos ir vienalaikių šaltinių analizė leido nustatyti, kad Jonas Jurgaitis Zaberezinskis Melniko unijos klausimu nebuvo nei valdovo, nei kitų Ponų tarybos narių opozicijoje. Jono Jurgaičio Zaberezinskio ir Mykolo Glinskio konfliktas iš esmės buvo asmeninis kivirčas, kilęs dėl dviejų jo protagonistų ambicijų ir tragiškai pasibaigęs dėl abipusio nenoro susitaikyti, mirus abu didikus išaukštinusiam Aleksandriui Jogailaičiui. Pritariant minčiai, kad valdovui artimi jo artimiausi patarėjai pagal savo laikų dvasią galėjo jį suvokti kaip *pater patriae*, tikėtis jo tėviškos globos (šiuo atveju ne taip svarbu, kad Aleksandras Jogailaitis už J. Zaberezinskį buvo apie dešimt metų jaunesnis), J. Jurgaičio Zaberezinskio laikyseną M. Glinskio atžvilgiu galima įvardyti kaip „vyresnio vaiko sindromą“. Besivaržančių didikų elgesys rodo veikiau jų nebrandžią politinę kultūrą. Atsargiai vertintinas Aleksandrą Jogailaitį reabilituoti mėginančių istorikų argumentas, jog valdovas gebėjo pasirinkti tinkamus patarėjus. Ironiška, kad ankstyviausias mums žinomas *respublikos* sąvokos pavartojimas (neskaitant įvairių valdovų raštų) LDK randamas kunigaikščiui M. Glinskiui apeliuojant į savo „nenuilstamą tarnystę“, neseniai žuvus LDK žemės maršalui.

Iki šiol istoriografijoje gajus lietuvių didikų suskirstymas į prolenkišką ir antilenkišką grupotes yra grynai hipotetinis ir, ko gero, labiau trukdo negu padeda suprasti aptartus įvykius. Veikiau reikėtų kalbėti apie glaudesnius ar ne tokius glaudžius atskirų lietuvių didikų santykius su įvairiais užsienio politiniais veikėjais pirmiausia Lenkijoje. Studijų, diplomatinių kelionių ar bendrų suvažiavimų metu užmegztais kontaktais didikai naudojosi sprendami vidinius konflik-

tus. Trūksta aiškių žinių apie tai, kad amžininkai J. Zaberezinskį laikytų Melniko unijos šalininku. Kovota ne tiek dėl politinės programos, kiek dėl valdovo palankumo. Istorikų pristatyti duomenys neneigia Lietuvos metraščio versijos apie priežastis, kodėl J. Jurgaitis Zaberezinskis pašalintas iš Ponų tarybos. Priešingai historiografijoje pateiktai nuostatai, A. Goštauto aplinkoje sukurtas veikalas, šalia Z. Herberšteino *Maskvos reikalų komentary*, yra, mūsų manymu, šiuo požiūriu patikimas šaltinis.

Aptariamo laikotarpio Lietuvos diduomenės valstybinei savimonei nusakyti geriausiai tinka vienalaikėje lietuviškoje raštijoje pavartotas, kaip taikliai pastebėjo Darius Kuolys, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Respublikos (*Respublica Magni Ducatus Lithuaniae*) terminas. Lietuvių kilmės iš romėnų teoriją su visomis iš jos plaukiančiomis pasekmėmis galima laikyti aukščiausia LDK valdančiojo elito politinės kultūros viršūne. 1525 m. (gerokai prieš Liublino uniją, su kuria dažnai siejamos Lietuvos respublikoniškumo tradicijos) Alberto Goštauto memoriale didžiajai kunigaikštieni Bonai kilmingumas sietas su ištikimybe valdovui ir atsakomybe už respubliką.

Nors ir galima pritarti, kad tarp LDK diduomenės buvo tam tikrų iš antikos perimtų respublikoniškų idealų, vis dėlto didikų luomui buvo būdingas konservatyvumas (nenoras bajorų įsileisti į valdžios struktūras). Didikai aiškiai pripažino valdovą kaip LDK politinio kūno galvą, siekė jam karūnos. Lietuvos karalystės programą reikia sieti su diduomenės puoselėjamo LDK subjektiškumo poreikiu, bet turėti atskirą valdovą buvo svarbu ir praktiniais sumetimais: nevestionuojama centralizuota valdžia spartino gynybinius valstybės mechanizmus. Amžininkai liudija, kad kai valdovo nebūdavo valstybėje, didikai „nežinojo, ką daryti, liko neapsisprendę ir nieko nedarė“⁵³⁸.

LDK valdantysis elitas tiek veiksmis, tiek raštu (Lietuvos metraštyje ir kitur) nedviprasmiškai demonstruodavo, kad jų nesaisto jokie susitarimai su Lenkijos Karūna.

Dėl įvairių priežasčių (dažnai dėl ankstyvos mirties) vienintelis iš Jono Jurgaičio Zaberezinskio palikuonių reikšmingesnę politinę karjerą padarė jo sūnus Jonas. Patikslinti chronologijos duomenys leidžia papildyti 1525 m. Alberto Goštauto laiške karalienei Bonai, lenkų dvariškių susirašinėjime randamas žinias apie Lietuvos valdančiojo elito grupuočių sudėtį. XVI a. trečiajame dešimtmetyje kaip Alberto Goštauto šalininkus, siekiančius realizuoti valdančiosios dinastijos planą Žygimantą Augustą pakelti į didžiuosius kunigaikščius, galime įvardyti Joną Jonaitį Zaberezinskį, Stanislovą Jonaitį Kęsgailą, Petrą Stanislovaitį Kišką. Oponuojančią grupuotę sudarė kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis, Jurgis Radvila ir jo brolėnai, Ivanas Sapie-

⁵³⁸ P. Tomickis J. Laskiui (*Acta Tomiciana*, t. III, p. 432): *domini vero Lithuani (...) nihil absque dno. suo agere scientes, manent perplexi et nihil facientes.*

ga, kunigaikštis Jurgis Olelkaitis Sluckiškis, Grigalius Grigalaitis Astikas. Jau dešimtmečio pabaigoje įvyko dviejų įtakingiausių ketvirtą dešimtmečio Lietuvos didikų Alberto Goštauto ir Jurgio Radvilos susitaikymas. Dekadai įsibėgėjant, išryškėjo antagonizmas tarp minėtų diduomenės lyderių ir didžiosios kunigaikštienės Bonos, ypač tarp jos ir Jurgio Radvilos; jis 1533 m. pabaigoje neteko Gardino seniūnijos ir LDK dvaro maršalo pareigų (pastarąsias perėmė Jonas Jonaitis Zaberezinskis jaunesnysis).

Matrimonialinė Jono Jonaičio Zaberezinskio politika gerai iliustruoja jo persiorientavimą XVI a. ketvirtą dešimtmečio pradžioje. Trečiajame dešimtmetyje suartėjo su Albertu Goštautu, po dešimties metų jo sudaromi vedybų kontraktai aiškiai orientuoti į Bonos aplinką. Šiuo požiūriu itin reikšmingas Žygimanto Senojo pavedimas globoti žemės išdininką Ivaną Hornostajų, pavedimai kontroliuoti Jurgio Radvilos žemėvaldos administravimą. Kad Zaberezinskiai buvo trečia įtakingiausia (po Goštautų ir Radvilų) lietuvių giminė, savotiškai parodo įdomus sutapimas: dvi giminės narės Ona Jonaitė ir Ona Mikalojaitė iš Zaberezinskių, buvo viena – sužadėtinė, kita – žmona tų pačių vyrų, už kurių vėliau ištekėjo dvi Jurgio Radvilos dukros: garsioji Barbora ir Ona (pirmoji Stanislovo Goštauto, antroji Petro Petraičio Kiškos žmona).

Turimi šaltiniai menkai atspindi komunikaciją, vykusią tarp J. Jonaičio Zaberezinskio ir Bonos. Žemėvaldos sandorius fiksuojantys dokumentai neatskleidžia sankcionuojamų veiksmų motyvų. Vis dėlto duomenų visuma skatina kritiškai vertinti prieš valdovę nukreiptus S. Gorskio žodžius, neva ji neteisėtai per prievartą atiminėjusi privačią nuosavybę. Iš tarpusavio korespondencijos aiškėja, kad Žygimantas Senasis pasitikėjo žemės maršalu: iki pat gyvenimo galo jo rūpesčiui pavedė keblius su didikų žemėvalda susijusių nesutarimų reikalus. A. Goštauto ir K. Ostrogiškio konflikto metu XVI a. trečiajame dešimtmetyje J. Jonaitis Zaberezinskis buvęs pirmojo pusėje, o ketvirtajame dešimtmetyje aptinkame reikšmingų šaltinių užuominų apie gerus jo santykius su valdovų poros aplinkos (priešiškos didžiajam kancleriui) žmonėmis, tokiais kaip žemės išdininkas Ivanas Hornostajus ar Vilniaus vyskupas Jonas iš Lietuvos kunigaikščių.

Iš surinktų duomenų matyti, kad svarbiausias Zaberezinskių giminės latifundijos formavimosi etapas buvo Jono Jurgaičio Zaberezinskio laikai, nors ir kitoje kartoje per vedybas ir pirkimą į giminės rankas pateko nemažai turtų. Giminės latifundijos kūrimosi procese didelis žingsnis buvo Jono Jurgaičio Zaberezinskio vedybos su Jono Nasutos dukra Ona, vienintele tėvo turtų paveldėtoja. Kiti svarbūs valdų įsigijimo būdai: pirkimas ir valdovų (Kazimiero ir Aleksandro Jogailaičių) beneficijos. Iš jų reikšmingiausia – Aleksandro Jogailaičio Alytaus ir Simno sričių suteikimas 1506 m. pabaigoje. Giminės atstovai davė lemiamą postūmį atsirasti Alytaus, Simno bei Kamenio miesteliams ir gali būti laikomi jų steigėjais.

Koks buvo diduomenės vaidmuo politinėje bajorijos emancipacijoje ir kokia pastarosios reikšmė parlamentinės Lietuvos–Lenkijos unijos atsiradimui, vis dar lieka tirtini klausimai. Jo-

nas Jonaitis Zaberezinskis keliems savo bajorams suteikė asmeninę laisvę, ekonominę savarankiškumą, o tai galima traktuoti kaip politinės emancipacijos prielaidą. Sprendžiant iš visko, Trakų vaivados veikla buvo motyvuota siekio didinti valstybės išdo pajamas (Dzūkijos vidinė kolonizacija nesustojo po to, kai kraštas buvo užrašytas didžiojo kunigaikščio šeimai). Nemažai išlikusių miesto ir valsčiaus laikytojo Jono Jonaičio Zaberezinskio, kuris paskutiniu gyvenimo periodu rezidavo Alytuje, išduotų raštų liudija intensyvią vidinės kolonizacijos veiklą Alytaus ir Simno regione prie Nemuno. Komplexo vystymąsi nulėmė jo geografinė padėtis – arčiau sostinės negu kiti dvarai, be to, prie pat Nemuno vandens kelio, kuriuo patogų plukdyti žemės ūkio produktus. Nors galėtų susidaryti įspūdis, kad Trakų vaivados veikla buvo derinama pirmiausia su valdovu, atrodo, jog pastarojo programos pavidalą iš tiesų formavo jo žmona, didžioji kunigaikštienė Bona.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Nepublikuoti šaltiniai

Krokuva

1. *Biblioteka Jagiellońska*, rkp. 1001, k. 114.

Maskva

2. *Российский государственный архив древних актов*

F. 1603, ap. 4, b. 2823, l. 18.

3. *Российская государственная библиотека Фонд рукописей*

Ф. 256, к. нр. 68, е. х. 5.

Varšuva

Archiwum Główne Akt Dawnych

4. Archiwum Radziwiłłów, Dz. XXVII, sygn. 69;

5. Dokumenty pergaminowe, nr 1136, 1147, 7248, 7269, 7347, 7348, 7393, 7406, 7409, 7440, 7477, 7492, 7580, 7587, 7631, 7632;

7. Metryka Litewska – transkrypcje, sygn. 191B (mikrofilm 236), 206 (251).

Vilnius

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius

8. F1-27, 39, 504;

9. F5-69;

10. F6 (Vilniaus kapitulos fondo pergamentai) – 119, 145, 161, 192;

11. F37-208;

12. F43 [Vilniaus kapitula]-204 [*Privilegia seu Foundationes Ecclesiarum Dioecesis Vilnensis*], l. 113v–114, 131–132v; 4170, 5367, 16394;

13. F256 [Konstantinas Jablonskis]-2091, 2100, 2363, 2364, 2380, 2395, 2396, 2398, 2141, 2414, 2424, 2425, 2462, 2464, 3032, 3043, 3073, 3086, 3155;

14. F273-3252;

15. F301-17.

16. F. LM, 93, l. 220.

Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius

17. F1-F719: 34;

18. F4 [Inventoriai] – (A759)28545, 28545a, (A2811)36145;

19. F5 [Mišrus] – A2-369, A8-1916, A21-4218-4219;

20. F77 [Edmundas Laucevičius] – 19, 20, 25, 53;

21. F80 [Pergamentai] – 43, 50, 52;

22. F102 [Jonas Reitelaitis] JR 231 [F102-603] (Reitelaitis Jonas, *Zaberezinskai*, mašinraštis, Krikštonys, b. d., 40 p.); 693, 724.

Publikuoti šaltiniai

1. *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai)*, sudarė Jūratė Kiaupienė, Lidia Korczak, Vilnius-Kraków, 2013;

2. *Acta primae visitationis diocesis vilnensis anno Domini 1522 peractae. Vilniaus Kapitulos Archyvo Liber I Ib atkūrimas*, sudarė, tekstus iš rankraščių parengė, mokslinį aparatą ir paaiškinimus parašė S. C. Rowell, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015;

3. *Acta Tomiciana. Index personarum et locorum que in tomis I–VIII continentur*, Włodzimierz Dworzaczek, Helena Chłopocka, Brygida Kürbisówna, Posnaniae, 1951;

4. *Acta Tomiciana*, t. I (1507–1511), ed. Tytus Działyński, Poznań, 1852;

5. *Acta Tomiciana*, t. II (1512–1513), ed. Tytus Działyński, Poznań, 1852;

6. *Acta Tomiciana*, t. III (1514–1515), ed. Tytus Działyński, Poznań, 1853;

7. *Acta Tomiciana*, t. IV (1516–1518), ed. Tytus Działyński, Poznań, 1855;

8. *Acta Tomiciana*, t. V (1519–1521), ed. Tytus Działyński, Poznań, 1855;

9. *Acta Tomiciana*, t. VI (1522–1523), ed. Tytus Działyński, Poznań, 1857;

10. *Acta Tomiciana*, t. VII (1524–1525), ed. Tytus Działyński, Poznań, b. d. (~1858);

11. *Acta Tomiciana*, t. VIII (1526), ed. Tytus Działyński, Poznań, b. d. (~1860);

12. *Acta Tomiciana*, t. IX (1527), ed. Zygmunt Celichowski, Poznań 1876;

13. *Acta Tomiciana*, t. X (1528), ed. Zygmunt Celichowski, Poznań, 1899;

14. *Acta Tomiciana*, t. XI (1529), ed. Zygmunt Celichowski, Poznań, 1901.;

15. *Acta Tomiciana*, t. XII (1530), ed. Zygmunt Celichowski, Poznań, 1906;

16. *Acta Tomiciana*, t. XIII (1531), ed. Zygmunt Celichowski, Poznań, 1915;

17. *Acta Tomiciana*, t. XIV (1532), ed. Władysław Pociecha, Poznań, 1952;

18. *Acta Tomiciana*, t. XVI (1534), Pars I, ed. Władysław Pocięcha, Wrocław-Kraków-Poznań, 1960;
19. *Acta Tomiciana*, t. XVI (1534), Pars II, ed. Władysław Pocięcha, Wrocław-Kraków-Poznań, 1961;
20. *Acta Tomiciana*, t. XVII (1535), ed. Władysław Pocięcha, Wrocław-Kraków-Poznań: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1966;
21. *Acta Tomiciana*, t. XVIII (1536), col. Waclaw Urban, Andrzej Wyczański, ed. Ryszard Marciniak, Kórnik: Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk, 1999;
22. *Akta unji Polski z Litwą 1385–1791*, wydali Stanisław Kutrzeba i Władysław Semkowicz, Kraków, 1932;
23. *Archiwum Książąt Sanguszków*, t. IV, (1535–1547), Lwów, 1890;
24. Birkenmajer Ludwik Antoni, *Zapiski Łukasza Noskowskiego*, medyc. doktora, konsula krak., profesora i rektora Uniwersytetu Jagiell. († 1532); *Miscellanea. Zapiski historyczne wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej*. II, *Kwartalnik historyczny*, Rocznik XVII, Lwów, 1903, p. 405–421;
25. Bronikowski Alexander, *The Court of Sigismund Augustus, or Poland in The Sixteenth Century*, Vol. 1, London, 1834;
26. *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioecesis Vilnensis. Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, wydali Jan Fijałek i Władysław Semkowicz, Kraków, 1932–1948;
27. *Codex Mednicensis seu Samogitiae dioecesis*, Pars I, collegit Paulus Jatulis, Roma, 1984;
28. *CORPUS of Ioannes Dantiscus' Texts & Correspondence*, dantiscus.ibi.uw.edu.pl [žiūrėta 2017-08-03];
29. *Cracovia Litanorum saeculis XIV–XVI / Lietuvių Krokva XIV–XVI a.*, t. I, edd. Waclaw Urban, Sigitas Lūžys, Vilnius, 1999;
30. Decius Jodocus Ludovicus, *De Sigismundi regis temporibus*, Craccouiae, Anno M.D.XXI;
31. Decjusz Jodok Ludwik, *Księga o czasach króla Zygmunta*, przygotował do druku, wstępem i przypisami opatrzył Tadeusz Bieńkowski, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1960;
32. Drėma Vladas, *LDK miestai ir miesteliai*, Vilnius, 2006;
33. *Elementa ad fontium editiones*, XXXV, Documenta ex archivo regiomontano ad Poloniam spectantia, V pars, edidit Carolina Lanckorońska, Romae: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1975;

34. *Elementa ad fontium editiones*, LIII, Documenta ex archivo regionomontano ad Poloniam spectantia, XXIII pars, edidit Carolina Lanckorońska, Romae: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1981;
35. *Elementa ad fontium editiones*, LV, Documenta ex archivo regionomontano ad Poloniam spectantia, XXV pars, edidit Carolina Lanckorońska, Romae: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1982;
36. *Elementa ad fontium editiones*, LVII, Documenta ex archivo regionomontano ad Poloniam spectantia, XXVII pars, edidit Carolina Lanckorońska, Romae: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1983;
37. *Elementa ad fontium editiones*, LXXI, Index personarum quae in voluminibus XXX-LX continentur, ediderunt Wanda de Andreis Wyhowska, Carolina Lanckorońska, Lucianus Olech adiuvantibus Helena Bianciardi Łukasiewicz, Catharina Cywińska, Romae: Institutum Historicum Polonicum Romae, 1988;
38. Kojalowicz-Wijuk Wojciech, *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego tak zwany kompendium czyli o klejnotach albo herbach*, wyd. Franciszek Piekosiński, Kraków, 1897;
39. Kołodziejczyk Anna, Łożyński Krzysztof, Śliwiński Józef, *Zarys konfliktów o dobra na Podlasiu i Grodzieńszczyźnie za Zygmunta I Starego. Wybór źródeł z Metryki Litewskiej z I połowy XVI wieku*, Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2001;
40. *Korespondencja Erazma z Rotterdamu z Polakami*, Przełożyła i opracowała Maria Cytowska, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1965;
41. Kurczewski Jan, *Kościół Zamkowy, czyli katedra wileńska*, cz. II–III, Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1910–1916;
42. *Liber geneos illustris familiae Schidlovicie MDXXXI*, ed. Tytus Działyński, Poznań, 1852;
43. *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė Darius Antanavičius ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007;
44. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės sutartys 1449–1556 metai*, sudarė, parengė, vertė Marius Sirutavičius, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Versus Aureus, 2016;
45. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. IV: Alytus*, sudarė Antanas Tyla, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius, 2006;
46. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. V: Merkinė*, sudarė Algirdas Baliulis, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius, 2007;
47. *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai. T. VI: Trakai*, sudarė Algirdas Baliulis, Lietuvos istorijos institutas, Vilnius, 2008;

48. *Lietuvos metraštinis. Bychovco kronika*, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas, Vilnius: Vaga, 1971;
49. *Lietuvos Metrika (1380–1584). Užrašymų knyga 1*, parengė Algirdas Baliulis ir Romualdas Firkovičius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998;
50. *Lietuvos Metrika (1387–1546). Užrašymų knyga 25*, parengė Darius Antanavičius ir Algirdas Baliulis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998;
51. *Lietuvos Metrika (1440–1498). Užrašymų knyga 3*, parengė Lina Anužytė ir Algirdas Baliulis, Vilnius: Žara, 1998;
52. *Lietuvos Metrika (1427–1506). Užrašymų knyga 5*, parengė Algirdas Baliulis, Artūras Dubonis, Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012;
53. *Lietuvos Metrika (1427–1506). Užrašymų knyga 5*, parengė Egidijus Banionis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993;
54. *Lietuvos Metrika (1440–1523). Užrašymų knyga 10*, parengė Egidijus Banionis ir Algirdas Baliulis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1997;
55. *Lietuvos Metrika (1479–1491). Užrašymų knyga 4*, parengė Lina Anužytė, Vilnius: Žara, 2004;
56. *Lietuvos Metrika (1494–1506). Užrašymų knyga 6*, parengė Algirdas Baliulis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007;
57. *Lietuvos Metrika (1499–1514). Užrašymų knyga 8*, parengė Algirdas Baliulis, Romualdas Firkovičius ir Darius Antanavičius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995;
58. *Lietuvos Metrika (1506–1539). Užrašymų knyga 7*, parengė Inga Ilarienė, Laimontas Karalius, Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011;
59. *Lietuvos Metrika (1511–1518). Užrašymų knyga 9*, parengė Krzysztof Pietkiewicz, Vilnius: Žara, 2002;
60. *Lietuvos Metrika (1518–1523). Įrašų knyga 11*, parengė Artūras Dubonis, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997;
61. *Lietuvos Metrika (1522–1529). Užrašymų knyga 12*, parengė Darius Antanavičius ir Algirdas Baliulis, Vilnius: Žara, 2001;
62. *Lietuvos Metrika (1522–1530). 4-oji Teismų bylų knyga*, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė ir kt., Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1997;
63. *Lietuvos Metrika (1524–1529). Užrašymų knyga 14*, parengė Laimontas Karalius, Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008;
64. *Lietuvos Metrika (1528–1538). Užrašymų knyga 15*, parengė Artūras Dubonis, Vilnius: Žara, 2002;

65. *Lietuvos Metrika (1528–1547). 6-oji Teismų bylų knyga*, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1995;
66. *Lietuvos Metrika (1528). Viešųjų reikalų knyga 1*, parengė Algirdas Baliulis, Artūras Dubonis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2006;
67. *Lietuvos Metrika (1530–1536). Užrašymų knyga 17*, parengė Laimontas Karalius, Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015;
68. *Lietuvos Metrika (1533–1535). 8-oji Teismų bylų knyga*, parengė Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka, Neringa Šlimienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999;
69. *Lietuvos Metrika (1535–1537). Užrašymų knyga 19*, parengė Darius Vilimas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009;
70. *Lietuvos Metrika (1536–1539). Užrašymų knyga 20*, parengė Raimonda Ragauskienė, Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009;
71. *Lietuvos Metrika (1540–1541). 10-oji Teismų bylų knyga*, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Saulė Viskantaitė-Saviščevienė ir kt., Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003;
72. *Lietuvos Metrika (1540–1543). 12-oji Teismų bylų knyga*, parengė Irena Valikonytė, Neringa Šlimienė, Saulė Viskantaitė-Saviščevienė, Lirija Steponavičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007;
73. *Lietuvos Metrika (1541–1542). 27-oji Užrašymų knyga*, parengė Irena Valikonytė, Tomas Čelkis, Lirija Steponavičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016;
74. *Lietuvos Metrika (1552–1561). Užrašymų knyga 37*, parengė Darius Baronas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011;
75. Lietuvos vyriausiojo tribunolo sprendimai 1583–1655, *Lietuvos teisės paminklai III*, parengė Vytautas Raudeliūnas ir Algirdas Baliulis, Vilnius: „Mintis“, 1988;
76. *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch*, Begründet von F. G. Bunge, Band 1, Riga, Moskau, 1900;
77. *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch*, Begründet von F. G. Bunge, Band 2, 1501–1505, Riga, Moskau, 1905;
78. *Materiały do dziejów dyplomacji polskiej z lat 1486–1516*, opracował Józef Garbacik, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1966;
79. Mathias a Miechow, *Chronica polonorum*, Cracoviae, 1521;
80. *Matricularum Regni Poloniae summaria. Pars II, Iohannis Alberti regis tempora complectens (1492–1501)*, contexuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski, Varsoviae, 1907;
81. *Matricularum Regni Poloniae Summaria. Pars III Alexandri regis tempora complectens (1501–1506)*, contexuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski, Varsoviae, 1908;

82. *Matricularum Regni Poloniae Summaria. Pars IV Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548). Volumen 1-um. Acta cancellariorum, 1507–1548*, contexuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski, Varsoviae, 1910;
83. *Matricularum Regni Poloniae Summaria. Pars IV Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548). Volumen 2-um. Acta vicecancellariorum, 1507–1535*, contexuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski, Varsoviae, 1912;
84. *Matricularum Regni Poloniae Summaria. Pars IV Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548). Volumen 3-um. Acta vicecancellariorum, 1533–1548*, contexuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski, Varsoviae, 1915;
85. *Matricularum Regni Poloniae Summaria. Pars IV Sigismundi I regis tempora complectens (1507–1548). Volumen 4-um. Indices rerum, personarum et locorum*, contexuit indicesque adiecit Theodorus Wierzbowski, Varsoviae, 1917;
86. *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, t. I, edd. Antoni Gaşiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska, przy współpracy Ryszarda Grzesika, Kraków, 2004;
87. *Monumenta medii aevi historica, res gestas Poloniae illustrantia*, t. II: *Codex epistolaris saeculi decimi quinti. T. I (1384–1492)*, cura Iosephi Szujski, Cracoviae, 1876;
88. *Monumenta medii aevi historica, res gestas Poloniae illustrantia*, t. XIV: *Codex epistolaris saeculi decimi quinti. T. III (1392–1501)*, collectus opera Dr. Anatolii Lewicki, Cracoviae, 1894;
89. *Monumenta medii aevi historica, res gestas Poloniae illustrantia*, t. XVIII: *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta. Volumen III. Pars I: Acta iudiciorum ecclesiasticorum dioecesium plocensis, wladislaviensis et gneznensis (1422–1533)*, ed. B. Ulanowski, Cracoviae: Sumptibus Academiae litterarum Cracoviensis, 1908;
90. *Monumenta medii aevi historica, res gestas Poloniae illustrantia*, t. XIX: *Acta Alexandri regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae etc. (1501–1506)*, ed. Fryderyk Papée, Cracoviae, 1927;
91. *Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski*, Tomus V: *Memoriale Ordinis Fratrum Minorum a fr. Ioanne De Komorowo compilatum*, Lwów: Nakładem Akademii Umiejętności w Krakowie, 1888 (Warszawa, 1961), p. 1–406;
92. More Thomas, *Utopija*, iš lotynų kalbos vertė Leonas Valkūnas, Vilnius: Vaga, 2010;
93. Niemcewicz Julian Ursyn, *Duma o kniaziu Michale Glińskim, Śpiewy historyczne*, Warszawa, 1819;
94. *Pirmasis Lietuvos statutas (1529 m.)*, parengė Irena Valikonytė, Stanislovas Lazutka, Edvardas Gudavičius, Vilnius: Vaga, 2001;

95. *Pirmasis Lietuvos statutas. Tekstai senąja baltarusių, lotynų ir senąja lenkų kalbomis*, II, Pierma dalis, parengė Stanislovas Lazutka, Irena Valikonytė, Edvardas Gudavičius ir kt., Vilnius: Mintis, 1991;
96. *Rerum Moscovitarum Commentarius* ab Herberstein Sigismundo, Basileae, 1556;
97. *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae*, ed. Paulus Rabikauskas S. I., Roma, 1971;
98. Rotundas Augustinas, Lenko pasikalbėjimas su lietuviu, *Šešioliktojo amžiaus raštija*, Senoji Lietuvos literatūra: 5 knyga, sudarė Algis Samulionis, Rasa Jurgelėnaitė, Darius Kuolys, Vilnius: Pradai, 2000;
99. *Russisch-Livländische urkunden*, gesammelt von Karl Eduard Napiersky, St. Petersburg, 1868;
100. *Scriptores rerum poloniarum*, t. II, Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec kantora katedr. krakowskiego część ostatnia czasy podługoszowskie obejmująca (1480–1535), wydał Dr. Józef Szujski, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1874;
101. *Scriptores rerum poloniarum*, t. IV, Archiwum Komisji Historycznej, I, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1878;
102. *Scriptores rerum poloniarum*, t. IX, Archiwum Komisji Historycznej, III, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1886;
103. *Skarbiec dyplomatów*, zebrał Ignacy Daniłowicz, Tom II, Wilno, 1862;
104. *Šešioliktojo amžiaus raštija*, Senoji Lietuvos literatūra: 5 knyga, sudarė Algis Samulionis, Rasa Jurgelėnaitė, Darius Kuolys, Vilnius: Pradai, 2000;
105. *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitarum historiam illustrantia*, ab Augustino Theiner, Tomus secundus (1410–1572), Romae, 1861;
106. Wobe Marcin Franciszek, *Icones familiae ducalis Radivilianae ex originalibus ... picturis desumptae: inscriptionibus historico-genealogicis ... illustratae, ab anno ... 1346 ad annum 1758 deductae*, [ed.] Hirsz Leybowicz, Nesvisii: in Typ. Privilegiata Ducali Radiviliana Collegii Societatis Jesu, [1758];
107. Wolff Adam, *Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1937;
108. *Zbiór pamiątek do dziejów polskich*, wydał Włodzimierz Stanisław Hr. de Broel-Plater, Tom 1, Warszawa: W drukarni Gazety Codziennój, 1858;
109. *Źródła do dziejów polskich*, wydawane przez Mikołaja Malinowskiego i Alexandra Przezdzieckiego, t. II, Wilno: Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1844;

110. *Акты Литовско-русского государства*, Изданные М. Довнаръ-Запольскимъ, Выпускъ I. (1390-1529 г.), Москва: Университетская типографія, Страстной бульваръ, 1899;
111. *Акты Литовской Метрики*, т. I, выпуск первый, 1413–1498, собраны заслужен. профессоромъ Императорского Варшавскаго университета Ф. Леонтовичемъ, Варшава, 1896;
112. *Акты Литовской Метрики*, т. II, выпуск второй, 1499–1507, собраны заслужен. профессоромъ Императорского Варшавскаго университета Ф. Леонтовичемъ, Варшава, 1897;
113. *Акты, относящиеся к истории Западной России*, собранные и изданные археографическою комиссиею, томъ первый: 1340–1506, Санктпетербургъ, 1846;
114. *Акты, относящиеся к истории Западной России*, собранные и изданные археографическою комиссиею, томъ второй: 1506–1544, Санктпетербургъ, 1848;
115. *Акты, относящиеся к истории Западной России*, собранные и изданные археографическою комиссиею, томъ третий: 1544–1587, Санктпетербургъ, 1848;
116. *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России*, собранные и изданные Археографической комиссией, Т. 1: 1361–1598, Санктпетербургъ: Тип. Эдуарда Праца, 1863;
117. Герберштейн Сигизмунд, *Записки о Московии: В двух томах*, Под ред. А. Л. Хорошкевич; Том I: Латинский и немецкий тексты, русские переводы с латинсково А. И. Малеина и А. В. Назаренко, с ранненововерхнемецкого А. В. Назаренко, Москва, 2008;
118. Малиновский Иоаникий, *Сборник материалов, относящихся к истории Панов Рады Великого Княжества Литовского*, Томск, 1901;
119. *Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки*, Вып. 1, Вильна, 1895;
120. *Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки*, Вып. 2, Вильна, 1895;
121. *Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки*, Вып. 3, Вильна, 1898;
122. *Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки*, Вып. 4, Вильна, 1903;
123. *Описание русских и словенских рукописей Румянцевскаго музеума*, составленное Александром Востоковым, Санктпетербургъ, 1842;

124. Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовскимъ, т. I. (съ 1487 по 1533 годъ), Изданы подъ редакціею Г. О. Карпова, *Сборникъ императорскаво Русскаго историческаго общества*, т. 35, Санктпетербургъ, 1882;
125. *Полное собрание русских летописей*, т. 32: Хроники: Литовская и Жмойтская, и Быховца; Летописи: Баркулабовская, Аверки и Панцырного, ответственный редактор Борис Александрович Рыбаков, Москва: Наука, 1975;
126. *Русская историческая библиотека*, т. 27: Литовская Метрика. Отдел первый, часть первая: Книги записей. Том первый, С.-Петербург, 1910;
127. *Сборник статей разясняющих польское дело по отношению к Западной России*, составил и издал Семен Шолкович, Вильна, 1887.

Literatūra

1. Aftanazy Roman, *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Część I. Wielkie Księstwo Litewskie. Tom 4. Województwo wileńskie*, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1993;
2. „Aleksandras“, *Lietuvių enciklopedija*, t. I, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1953, p. 97–100;
3. Aleksandravičius Egidijus, Kaimynų santykiai ir istoriografija, *Praeitis, istorija ir istorikai*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 213–218;
4. Aleksandravičius Egidijus, Nuotykis praeities beiėškant, arba paraistorinė literatūros problemos, *Praeitis, istorija ir istorikai*, Vilnius: Vaga, 2000 (1995), p. 15–26;
5. Alexandrowicz Stanisław, Geneza i rozwój sieci miasteczek Białorusi i Litwy do połowy XVII w., *Acta Baltico-Slavica*, 1970, t. VII, p. 47–108;
6. Alexandrowicz Stanisław, Naruszewicz Paweł h. Wadwicz (zm. 1544), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXII/3, z. 94, 1977, p. 571–572;
7. Alexandrowicz Stanisław, Niemirowicz Andrzej h. Jastrzębiec (zm. 1541), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXII/3, z. 94, 1977, p. 803–805;
8. Ališauskas Vytautas, Jaszczolt Tomasz, Jovaiša Liudas, Paknys Mindaugas, Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a., *Bažnyčios istorijos studijos*, t. II, Vilnius: Aidai, 2009;
9. *Alytaus istorinė raida. Nuo miesto užuomazgos iki nepriklausomybės atgavimo XX amžiaus pabaigoje*, sudarė Regina Žepkaitė, Vilnius, 2004;
10. *Antikos žodynas*, Vilnius, 1998 (Stuttgart, 1995);
11. Antoniewicz Marcei, Pochodzenie episkopatu litewskiego XV–XVI wieków w świetle katalogów biskupów wileńskich, *Studia źródłoznawcze*, t. 39 (2001), p. 47–67;
12. Antoniewicz Marcei, *Protoplaści książąt Radziwiłłów. Dzieje mitu i meandry historiografii*, Warszawa: DiG, 2011;

13. Asadauskienė Nelija Nijolė, *Kiškų giminė LDK XV–XVII a. Genealoginis tyrimas*, Vilnius: Vaga, 2003;
14. Aurell Martin, The Western Nobility in the Late Middle Ages: A Survey of the Historiography and Some Prospects for New Research, *Nobles and Nobility in Medieval Europe. Concepts, Origins, Transformations*, Edited by Anne J. Duggan, The Boydell Press, Woodbridge, 2002 (2000), p. 263–273;
15. Avižonis Konstantinas, Ivinskis Zenonas, Lenkinimas ir lenkėjimas Lietuvoj, *Lietuvių enciklopedija*, t. XIV, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958, p. 436–439;
16. Baczkowski Krzysztof, Międzyleski Wawrzyniec h. Jastrzębiec (przed 1480–1529), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXI/1, z. 88, 1976, p. 45–47;
17. Baliulis Algirdas Antanas, Apie keletą Lietuvos didžiųjų kunigaikščių privilegijų Pasvaliui, *Pasvalio krašto istorija XV–XVIII a.*, Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2009, p. 11–12;
18. Baliulis Algirdas, Mikulionis Stanislovas, Miškinis Algimantas, *Trakų miestas ir pilys*, Vilnius: Mokslas, 1991;
19. Banionis Egidijus, Aleksandras, *Iš kur atėjome*, sudarė A. Nekrošienė, Kaunas: Šviesa, 1988, p. 84–91;
20. Banionis Egidijus, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinybių tarnyba XV–XVI amžiais*, Vilnius: Piemedžio leidykla, 1998;
21. Bar Adam, Bronikowski Aleksander August Ferdynand (1783–1834), *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, p. 466–467;
22. Baranowski Ignacy Tadeusz, Z dziejów feudalizmu na Podlasiu, *Przegląd historyczny*, 4/2, 1907, p. 158–169;
23. Bardach Juliusz, Henryk Łowmiański jako badacz Litwy historycznej, *O dawnej i niedawnej Litwie*, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1988;
24. Bardach Juliusz, Krewa i Lublin. Z problemów unii polsko-litewskiej, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970, p. 11–67;
25. Bardach Juliusz, O praktyce kancelarii litewskiej za Zygmunta I Starego, *Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970, p. 351–378;
26. Bardach Juliusz, *Statuty litewskie a prawo rzymskie*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 1999;
27. Bardach Juliusz, Statuty litewskie w ich kręgu prawnokulturowym, *O dawnej i niedawnej Litwie*, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1988, p. 9–71;

28. Bardach Juliusz, *Uczone prawo w II statucie litewskim, 1566 metų Antrasis Lietuvos statutas. Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga*, Vilnius, 1993, p. 21–22;
29. Bardach Juliusz, *Ustrój miast na prawie magdeburskim w Wielkim Księstwie Litewskim do połowy XVII wieku, O dawnej i niedawnej Litwie*, Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 1988, p. 72–119;
30. Bartoszewicz Julian, *Królewicze biskupi. Żywoty czterech kapłanów*, Warszawa: Nakładem i drukiem S. Orgelbranda Księgarza i Typografa, 1851;
31. Barycz Henryk, Aurifaber (Lubart) Piotr († 1520), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 187;
32. Barycz Henryk, Bernard z Nissy († 1490), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 460;
33. Besala Jerzy, *Zygmunt Stary i Bona Sforza*, Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2012;
34. Białowiejska Wanda, *Stosunki Litwy z Moskwą w pierwszej połowie panowania Aleksandra Jagiellończyka (1492–1499)*, *Ateneum Wileńskie*, Rocznik 7, 1930, Zeszyt 1–2, p. 59–110; Zeszyt 3–4, p. 726–785;
35. Byčkova Margarita, Didžioji kunigaikštystė Elena Maskvoje ir Vilniuje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio rezervato direkcija, 2007, p. 93–98;
36. „Bielski Semen“, (red.) *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, p. 66–67;
37. Bieniak Janusz, *Możliwości i zadania polskich genealogów-mediewistów, Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, Kraków: Towarzystwo Naukowe SOCIETAS VISTULANA, 2002, p. 9–24;
38. Bieniak Janusz, *Rozmaitość kryteriów badawczych w polskiej genealogii średniowiecznej, Polskie rycerstwo średniowieczne. Wybór pism*, Kraków: Towarzystwo Naukowe SOCIETAS VISTULANA, 2002, p. 43–55;
39. Bieniarczówna Janina, Noskowski Łukasz (właściwie Łukasz z Noskowa) h. Nałęcz (ok. 1475–1532), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII/2, z. 97, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1978, p. 225–226;
40. Bieńkowski Tadeusz, *Wstęp [in:] Decjusz Jodok Ludwik, Księga o czasach króla Zygmunta*, przygotował do druku, wstępem i przypisami opatrzył Tadeusz Bieńkowski, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1960, p. 5–11;

41. Birkenmajer Ludwik Antoni, *Mikołaj Kopernik jako uczony, twórca i obywatel. W 450-tą rocznicę jego urodzin*, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1923;
42. Birkenmajer Ludwik Antoni, *Zapiski Łukasza Noskowskiego, medyc. doktora, konsula krak., profesora i rektora Uniwersytetu Jagiell. († 1532)*; *Miscellanea. Zapiski historyczne wśród starych almanachów Biblioteki Jagiellońskiej. II, Kwartalnik historyczny*, Rocznik XVII, Lwów, 1903, p. 405–421;
43. Biržys Petras, *Lietuvos miestai ir miesteliai*, I tomas. Alytaus apskritis. Dzūkų kraštas, Kaunas, 1931;
44. Biskup Marian, *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim 1308-1521*, Oświęcim: Napoleon V, 2014;
45. Black Antony, Christianity and Republicanism: From St. Cyprian to Rousseau, *The American Political Science Review*, Vol. 91, No. 3 (Sep., 1997), p. 647–656;
46. Black Antony, The political community, *Political Thought in Europe, 1250–1450*, Cambridge: Cambridge University Press, 1992, p. 14–41;
47. *Blackwell politinės minties enciklopedija*, atsakingasis redaktorius David Miller, Vilnius: Mintis, 2005 (1987);
48. Błaszczyk Grzegorz, *Dzieje stosunków polsko-litewskich. Tom II: Od Krewa do Lublina*, Część I, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2007;
49. Błaszczyk Grzegorz, *Litwa na przełomie średniowiecza i nowożytności 1492–1569*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2002;
50. Błaszczyk Grzegorz, Radziwiłł Jerzy h. Trąby (1480–1541), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, 1987, p. 225–229;
51. Błaszczyk Grzegorz, Radziwiłł Mikołaj h. Trąby (ok. 1470–1521), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX, 1987, p. 316–319;
52. Błaszczyk Grzegorz, Regesty dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507–1522 Jana Fijałka i Władysława Semkowicza, *Litvano-slavica posnaniensia. Studia historica*, t. IX, Poznań, 2003, p. 246–299;
53. Bodniak Stanisław, Albrecht Hohenzollern (1490–1568), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 48–52;
54. Bogušis Vytautas, Erazmas Roterdamiėtis ir Lietuva, *Šviesa*, Ozone Park, New York, 1970, Nr. 1, p. 8–9;
55. Boniecki Adam, *Herbarz polski. Wiadomości historyczno genealogiczne o rodach szlacheckich*, Kraków: Dr. Minakowski Publikacje Elektroniczne, 2005 (1901–1913);

56. Boniecki Adam, *Herbarz polski. Wiadomości historyczno genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. VIII, ułożył i wydał Adam Boniecki, Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1906;
57. Boniecki Adam, *Herbarz polski. Wiadomości historyczno genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. XV, ułożyli Adam Boniecki i Artur Reiski, Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1912;
58. Boniecki Adam, *Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku*, Warszawa: Druk J. Bergera, 1887;
59. Borawski Piotr, *Ziemska służba wojskowa Tatarów Wielkiego Księstwa Litewskiego w XV–XVII wieku*, Zabrze – Tarnowskie Góry: Wydawnictwo inforteditions, 2015;
60. Bostel Ferdynand, *Zakaz Miechowity (Odbitka z „Przewodnika Naukowego i Literackiego“ z r. 1884.)*, Lwów: Drukarnia Wł. Łozińskiego, 1884;
61. Budka Włodzimierz, Boner Jakub Andrzej († 1517), *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, p. 296–297;
62. Budka Włodzimierz, Boner Jan († 1523), *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, p. 297–299;
63. Bumblauskas Alfredas, *Senosios Lietuvos istorija 1009–1795*, Vilnius: Raimondo Paknio leidykla, 2005;
64. Burns James Henderson, *Lordship, Kingship and Empire. The Idea of Monarchy 1400–1525*, Oxford: Clarendon Press, 1992;
65. Chomiccki Jerzy, Powstanie i rozwój układu przestrzennego Międzyrzecza Podlaskiego od średniowiecza do czasów obecnych, *Rocznik Międzyrzecki*, t. 21–23, 1988–1990, p. 78–193;
66. Cynarski Stanisław, *Žygimantas Augustas*, Vilnius, 2007;
67. Čelkis Tomas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija: sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIV–XVI amžiuje, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2014;
68. Čelkis Tomas, Privačios žamėvaldos ribų nustatymas ir žymėjimas XV–XVI a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 3, Vilnius, 2011, p. 31–58;
69. Dolinskas Vydas, Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rezidencija Vilniuje – ryšių su Italija centras Renesanso ir ankstyvojo Baroko laikais, *Lietuva–Italija. Šimtmečių ryšiai*, sudarytoja Daiva Mitrulevičiūtė, Vilnius: Nacionalinis muziejus. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai, 2016, p. 53–73;
70. Donskis Leonidas, *Pilietinis ugdymas*, Vilnius: Versus aureus, 2010;
71. Drėma Vladas, *Dingęs Vilnius*, Vilnius: Vaga, 1991;
72. Dubonis Artūras, Vartojimo politika ar politinis vartojimas?, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*, Vilnius, 2012, p. 35–62;

73. Duczmal Małgorzata, *Jogailaičiai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012;
74. Duggan Anne J., Introduction: Concepts, Origins, Transformations, *Nobles and Nobility in Medieval Europe. Concepts, Origins, Transformations*, edited by Anne J. Duggan, The Boydell Press, Woodbrige, 2002 (2000), p. 1–14;
75. Dundulis Bronius, Lietuva ir Ordino valstybės žlugimas (1466–1525 m.), *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai*, Istorija, t. X, Vilnius, 1969, p. 159–168;
76. Dundulis Bronius, *Lietuvos užsienio politika XVI a.*, Vilnius: Mintis, 1971;
77. Duńczewski Stanisław Józef, *Herbarz wielu domów Korony Polskiej i W. X. Litewskiego*, Zamość, 1757, t. II;
78. Dworzaczek Włodzimierz, *Genealogia*, t. I, Warszawa, 1959;
79. Feigelmanas Nojus, *Lietuvos inkunabulai*, Vilnius: Vaga, 1975;
80. Fijałek Jan, Uchrześcijanienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języku ludu, *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa-Lublin-Łódź, 1914, p. 37–333;
81. Fijałek Jan, Kościół rzymskokatolicki na Litwie, *Chryścianizacja Litwy*, red. Jerzy Kłoczowski, Społeczny Instytut Wydawniczy ZNAK, Kraków, 1987;
82. Finkel Ludwik, *Elekcja Zygmunta I. Sprawy dynastii jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej*, Kraków: Akademia Umiejętności, 1910;
83. Frost Robert, *The Oxford History of Poland-Lithuania. Volume I: The Making of The Polish-Lithuanian Union, 1385–1569*, Oxford: Oxford University Press, 2015;
84. Frost Robert, Lenkijos–Lietuvos unijos tapsmas, 1385–1569, *Lietuvos istorijos metraštis. 2013 metai*, 2, Vilnius, 2014, p. 37–48;
85. Gajl Tadeusz, *Herby szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Gdańsk, 2006;
86. Garbacik Józef, Elżbieta Rakuszanka (1436–1505), *Polski Słownik Biograficzny*, t. VI, 1948, p. 251–254;
87. Garbacik Józef, Helena (1476–1513), żona Aleksandra Jagiellończyka, *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX/3, z. 42, 1961, p. 359–362;
88. Gąsiorowski Antoni, Itineraria dwóch ostatnich Jagiellonów, *Studia historyczne*, 1973, r. 16, z. 2 (61), p. 249–275;
89. Geresz Józef, *Z dziejów kościoła św. Mikołaja w Międzyrzeczu Podlaskim*, Międzyrzec Podlaski, 1997;
90. Gidžiūnas Viktoras, OFM, Iš Simno istorijos, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 1, red. A. Liuima, SJ, Roma, 1965, p. 145–174;
91. Gładyszewski Ludwik, La corrispondenza degli studenti Bolognesi con il primate Jan Łaski nel 1515, *Commentationes historicae Almae Matri studiorum bononiensi novem saecula feliciter*

- celebranti ab universitate iagellonica cracoviensi oblatae*, ed. Danuta Quirini-Poplawska et al. = *Varia* t. 232, Warszawa-Kraków, 1988, p. 123–45;
92. Godek Sławomir, Elementy prawa rzymskiego w prawie spadkowym I Statutu Litewskiego, *Pirmasis Lietuvos statutas ir epocha*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 107–131;
93. Grzybowski Stanisław, Dzieje Polski i Litwy (1506–1648), *Wielka historia Polski*, t. 4, Kraków, 2000;
94. Gudavičius Edvardas, *Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki 1569 m.*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1999;
95. Gudavičius Edvardas, Sukilimas ar šiaip maištas?, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 33, 2014, p. 9–43;
96. Gudmantas Kęstutis, Alberto Goštauto biblioteka ir Lietuvos metraščiai, *Knygotyra*, t. 41, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003, p. 9–24;
97. Gudmantas Kęstutis, Bychoveco kronikos pasakojimas apie Žalgirio mūšį. Šaltiniai ir kontekstas, *Senoji Lietuvos literatūra*, 31 knyga, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2011, p. 65–92;
98. Gudmantas Kęstutis, Vilnius ir Krokua. Keletas XVI amžiaus pirmosios pusės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės literatūrinio gyvenimo štrichų, *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha. Straipsnių rinkinys*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 284–300;
99. Halecki Oskar, Anna z Radziwiłłów (1476–1522), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 125–126;
100. Halecki Oskar, Bohowitynowicz Bohusz Michał h. Korczak (Pelikan?) († 1530), *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, p. 226–227;
101. Halecki Oskar, *Dzieje unii jagiellońskiej. Tom I. W wiekach średnich*, Kraków: Akademia Umiejętności, 1919;
102. Halecki Oskar, *Dzieje unii jagiellońskiej. Tom II. W XVI wieku*, Kraków: Akademia Umiejętności, 1920;
103. Hardziejew Jury, W kwestii stratygrafii społecznej Grodna w pierwszej połowie XVI w., *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, 16, 2001, p. 26–44;
104. Herbst Stanisław, Bitwa nad Wiedroszą 1500 r., *Potrzeba historii czyli o polskim stylu życia*, 2, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978 (1962), p. 203–213;
105. Herbst Stanisław, Kleck 1506, *Potrzeba historii czyli o polskim stylu życia*, 2, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978 (1934), p. 214–230;
106. Herbst Stanisław, Wojna moskiewska 1507–1508, *Potrzeba historii czyli o polskim stylu życia*, 2, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978 (1935), p. 231–259;

107. Homolicki Michał, Katedra wileńska, *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi*, t. XIV, 1840, p. 5–81;
108. Homolicki Michał, O planach Wilna, jakim było w XVI wieku, *Wizerunki i roztrząsania naukowe. Poczet nowy drugi*, t. XXIV, 1843, p. 1–109;
109. Huizinga Johan, *Erazmas*, iš nyderlandų kalbos vertė Antanas Gailius, Vilnius: Aidai, 2000 (1936);
110. Ivinskis Zenonas, Kazimieras Jogailaitis (1427 XI 29 Krokuvoje – 1492 VI 7 Gardine), *Lietuvių enciklopedija*, t. XI, 1957, p. 265–274;
111. Ivinskis Zenonas, Kazimiero privilegija D. L. K-tijai 1447, *Lietuvių enciklopedija*, t. XI, 1957, p. 296–297;
112. Ivinskis Zenonas, Kovos bruožai dėl žemaičių ir jų sienų. Nuo Tannenbergo iki 16-ojo amžiaus pradžios, *Athenaeum*, t. 6, Kaunas, 1935, p. 54–117;
113. Jankowski Czesław, *Powiat oszmiański: materiały do dziejów ziemi i ludzi*, cz. 2–3, Petersburg, 1897;
114. Jakštas Juozas, Erazmas Roterdamietis ir Žygimantas Senasis, *Aidai*, 1970, Nr. 2, p. 66–70
115. Jasas Rimantas, Bychovco kronika ir jos kilmė, *Lietuvos metraštinis. Bychovco kronika*, Vilnius: Vaga, 1971, p. 8–38;
116. Jasas Rimantas, *Pergamentų katalogas*, Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademija, Centrinė biblioteka, 1980;
117. Jaszczolt Tomasz, Jan Nasuta z Międzyrzecza (zm. po 29 XI 1484), *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwalski*, z. 3, Białystok: Prymat, 2005, p. 111–113;
118. Jaszczolt Tomasz, Mikołaj Niemira zw. Grzymalicz (zm. 1533), *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwalski*, z. 3, Białystok: Prymat, 2005, p. 114–116;
119. Jaszczolt Tomasz, Ród Niemiry z Wsieluba – Niemirowiczowie i Szczytowie herbu Jastrzębiec do połowy XVI wieku, *Unia w Horodle na tle stosunków polsko-litewskich*, pod redakcją Sławomira Górzyńskiego, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015, p. 175–250;
120. Jatulis Paulius, [Šeduva.] Istorija, *Lietuvių enciklopedija*, t. XXIX, Boston, 1963, p. 389–392;
121. Jegelevičius Sigitas, *Nemunaitis ir jo parapija*, I knyga, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2002;
122. Jovaiša Liudas, Vyskupas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius, 2001, p. 763–784;
123. Jučas Mečislovas, *Lietuvos ir Lenkijos unija*, Vilnius: Aidai, 2000;
124. Jučas Mečislovas, *Lietuvos metraščiai ir kronikos*, Vilnius: Aidai, 2002;
125. Jučas Mečislovas, *Lietuvos parapijos XV–XVIII a.*, Vilnius: Aidai, 2007;

126. Jučas Mečislovas, Paskutiniai valia. Pagal XVI–XVIII a. Lietuvos didikų testamentus, *Naujasis židinys-Aidai*, 2003/9, p. 477–485;
127. Jurginytė Kristina, *Ijiničiai ir jų žemėvalda XV–XVI a. Magistro darbas*, Vilniaus universitetas, 1999;
128. Jurkiewicz Jan, *Od Palemona do Gedymina. Wczesnonowożytne wyobrażenia o początkach Litwy. Część I: W kręgu latopisów litewskich*, Poznań, 2012;
129. Kamiński Adam, Myszkowski Piotr z Przeciszowa i z Mirowa h. Jastrzębiec (ok. 1450–1505), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXII, 1977, p. 379–382;
130. Kamuntavičienė Vaida, Kauno Šv. Mikalojaus bažnyčios fundatorių paieška: kelių dokumentų tyrimas, *Kauno istorijos metraštis*, t. 14, 2014, p. 193–203;
131. Kantorowicz Ernst Hartwig, *The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997 (1957);
132. Kelma Ewa, Ród Sakowiczów i jego majętności, *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia historica*, III, Poznań, 1989, p. 155–177;
133. Kempa Tomasz, Działalność hetmana Konstantego Iwanowicza Ostrogskiego na polu prawosławia, *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, 12, 1999, p. 5–21;
134. Kempa Tomasz, *Dzieje rodu Ostrogskich*, Toruń: Adam Marszałek, 2002;
135. Kempa Tomasz, Litewskie rządy dwóch ostatnich Jagiellonów, *Jagiellonowie i ich świat*, pod redakcją Bożeny Czwojdrak, Jerzego Sperki i Piotra Węcowskiego, Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego SOCIETAS VISTULANA, 2015, p. 211–233;
136. Kempa Tomasz, Sołomerecki Wasyl Iwanowicz (zm. 1540), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XL/3, z. 166, 2001, p. 329–330;
137. Kiaupa Zigmantas, *Kauno istorija*, I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų, Vilnius: Versus Aureus, 2010;
138. Kiaupa Zigmantas, Miestai, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius: Aidai, 2001;
139. Kiaupa Zigmantas, Upytės miestietiškujų gyvenviečių tinklo formavimasis XV a. – XVI a. pirmojoje pusėje, *Iš Panevėžio praeities: Upytės žemei 750 metų*, Panevėžys, 2004;
140. Kiaupa Zigmantas, XVI a. Alytus: miestelis ir miestas, *Alytaus miestas ir apylinkių istorijos bruožai*, red. D. Leščinskienė, Vilnius, 1989, p. 44–55;
141. Kiaupa Zigmantas, Žemaitijos miestelių ir miestų tinklo susidarymas XV a. – XVI a. pirmojoje pusėje, *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, Vilnius, 2005, p. 155–167;
142. Kiaupienė Jūratė, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinė tauta. Lietuviškoji perspektyva, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 39–52;

143. Kiaupienė Jūratė, Lukšaitė Ingė, *Lietuvos istorija. Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 metais*, V tomas, Vilnius: Baltos lankos, 2013;
144. Kiaupienė Jūratė, „Mes, Lietuva“. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorija XVI a.*, Vilnius: KRONTA, 2003;
145. Kiaupienė Jūratė, „My, Litwa“ – formuła patriotyzmu narodu politycznego Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI wieku, *Formuły patriotyzmu w Europie Wschodniej i Środkowej od nowożytności do współczesności*, zredagowali: Andrzej Nowak, Andrzej A. Zięba, Kraków, 2009, p. 17–26;
146. Kiaupienė Jūratė, Naród polityczny Wielkiego Księstwa Litewskiego a przestrzeń jagiellońska, *Europa orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich*, 1, Toruń, 2009, p. 187–196;
147. Kiaupienė Jūratė, Naród polityczny Wielkiego Księstwa Litewskiego: pojęcie ojczyzny, *Łacina jako język elit*, koncepcja i redakcja naukowa Jerzy Axer, Warszawa, 2004, p. 295–318;
148. Kiaupienė Jūratė, Petrauskas Rimvydas, *Lietuvos istorija. Nauji horizontai: dinastija, visuomenė, valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, IV tomas, Vilnius: Baltos lankos, 2009;
149. Kiaupienė Jūratė, Rola klienteli w procesie jednoczenia narodu politycznego Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI wieku, *Rzeczpospolita państwem wielu narodowości i wyznań, XVI–XVIII wiek*, pod redakcją Tomasza Ciesielskiego i Anny Filipczak-Kocur, Warszawa-Opole, 2008, p. 167–178;
150. Kiaupienė Jūratė, *Tarp Romos ir Bizantijos: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės kultūros aukso amžius. XV a. antroji pusė – XVII a. pirmoji pusė*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016;
151. Kieszkowski Jerzy, *Kanclerz Krzysztof Szydłowiecki*, Poznań: Nakładem księgarni J. K. Żupańskiego, 1912;
152. Kirkienė Genutė, *LDK politikos elito galingieji: Chodkevičiai XV–XVI amžiuje*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2008;
153. Kiryk Feliks, Kola (Koło) Paweł h. Junosza (zm. 1509), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, 1967–1968, p. 286–287;
154. Kitkauskas Napoleonas, *Vilniaus pilys. Statyba ir architektūra*, Vilnius: Mokslas, 1989;
155. Kolankowski Ludwik, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów. Tom I. 1377–1499*, Warszawa, 1930;
156. Kolankowski Ludwik, *Polska Jagiellonów. Dzieje polityczne*, Olsztyn: Oficyna Warmińska, 1991 (1932);

157. Kolankowski Ludwik, *Problem Krymu w dziejach jagiellońskich*, Lwów: Z drukarni zakładu narodowego imienia ossolińskich, 1935;
158. Kolankowski Ludwik, *Zygmunt August, wielki książę Litwy do roku 1548*, Lwów: Nakładem Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej, 1913; Oświęcim: Napoleon V, 2015;
159. Kołodziejczyk Dariusz, *The Crimean Khanate and Poland-Lithuania. International diplomacy on the European periphery (15th-18th century). A study of peace treaties followed by annotated documents*, Boston: Brill, 2011;
160. Koneczny Feliks, *Walter von Plettenberg landmistrz inflancki wobec Zakonu, Litwy i Moskwy 1500–1525*, Kraków, 1891 [Osobne odbicie z Tomu XXVIII. Rozpraw Wydziału filozoficzno-historycznego Akademii Umiejętności w Krakowie];
161. Korczak Lidia, *Litewska rada wielkksiążęca w XV wieku*, *Polska Akademia Umiejętności. Rozprawy wydziału historyczno-filozoficznego*, t. 88, Kraków, 1998;
162. Korczak Lidia, *Monarcha i poddani: system władzy w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie wczesnojagiellońskim*, Kraków, 2008;
163. Korczak Lidia, *Sakowicz Bogdan Andrzejewicz z Hruzdowa h. Pomian (zm. 1491)*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIV, 1993, p. 340–341;
164. Korczak Lidia, *Sudymontowicz Olechno (zm. między 1490 a 1491)*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLV, 2007–2008, p. 351–353;
165. Kowalczyk Maria, *Bulla papieża Aleksandra VI dla biskupa wileńskiego Wojciecha Tabora*, *Ludzie, Kościół, Wierzenia. Studia z dziejów kultury i społeczeństwa Europy Środkowej (średniowiecze-wczesna epoka nowożytna)*, ed. W. Iwańczak, S. K. Kuczyński, Warszawa, 2001, p. 279–282;
166. Kowalska Halina, *Wiśniewski Jerzy, Olelkowicz Jerzy (Jurij Semenowicz), (ok. 1492–1542)*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, 1978, p. 741–743;
167. Kowalska Halina, *Ościk (Ościkowicz, Ostykowicz) Grzegorz (Hrehory Hrehorowicz), zwany Wirszyło, h. Trąby (zm. 1557)*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, 1979, p. 610–611;
168. Krasauskas Rapolas, *Taboras Albertas Vaitiekus (apie 1450 Merkinės k., Turgelių vls., Vilniaus aps. – 1507 III 27 Labanore)*, *Lietuvių enciklopedija*, t. XXX, Boston, 1964, p. 267–268;
169. Kraszewski Józef Ignacy, *Wilno od początków jego do roku 1750*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1840;
170. Krąpiec Mieczysław Albert, *Państwo*, *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, Tom VII, Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 2007, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/p/panstwo.pdf> [2016-11-17];

171. Krąpiec Mieczysław Albert, Polityka, *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, Tom VIII, Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 2007, p. 340–345, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/p/polityka.pdf> [2016-11-17];
172. Kuczyński Stefan Maria, Jursza (poł. w. XV), wojewoda kijowski, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XI, 1978, p. 347;
173. Kuczyński Stefan Maria, Holszański Aleksander Jurjewicz h. Hippocentaurus (zm. 1511), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 586–587;
174. Kuczyński Stefan Maria, Holszański Jerzy Aleksandrowicz (zm. ok. 1510), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 588–589;
175. Kuczyński Stefan Maria, Holszański Semen Jurjewicz (zm. 1505), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 589–590;
176. Kuczyński Stefan Maria, *Ziemie czernihowsko-siewierskie pod rządami Litwy*, Warszawa: Z zasiłku Funduszu Kultury Narodowej, 1936;
177. Kuolys Darius, *Asmuo, tauta ir valstybė*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992;
178. Kuolys Darius, *Res Litwana. Kunigaikštystės bendrija. Pirmoji knyga: Respublikos steigimas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009;
179. Kurczewski Jan, *Biskupstwo wileńskie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912;
180. Kurczewski Jan, *Kościół Zamkowy, czyli katedra wileńska*, cz. I–III, Wilno: Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1908–1916;
181. Kutrzeba Stanisław, Fijałek Jan, Kopiarz rzymski Erazma Ciołka z pocz. wieku XVI-go, *Archiwum komisji historycznej*, II/1, Kraków, 1923, p. 66–113;
182. Kutrzeba Stanisław, Unia Polski z Litwą, *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa etc., 1914, p. 447–658;
183. Kuźmińska Maria, Olbracht Marcinowicz Gasztołd, *Ateneum Wileńskie*, t. IV, z. 13, p. 349–391; t. V, z. 14, p. 120–175, Wilno, 1927–1928;
184. Laucevičius Edmundas, Vitkauskienė Birutė Rūta, *Lietuvos auksakalystė*, Vilnius: Baltos lankos, 2001;
185. Lepszy Kazimierz, Baliński, lekarz-znachor i alchemik, *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademji Umiejętności, 1935, p. 236–237;
186. Liedke Marzena, Mieszane związki małżeńskie a polonizacja możnych Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVI wieku, *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, 7, 1997, p. 126–132;
187. Liubavskis Matviejus, Kas buvo Mykolas Lietuvis, XVI a. viduryje parašęs traktatą „Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius“, [in:] Mykolas Lietuvis, *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*, Vilnius: Vaga, 1966;

188. *Lietuvių enciklopedija*, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, t. I, 1953; t. II, 1954; t. XXIV, 1961; t. XXIX, 1963; t. XXX, 1964; t. XXXV, 1966;
189. *Lietuvos didikai*, Nelė Asadauskienė, Vytas Jankauskas, Vaida Kamuntavičienė, Genutė Kirkienė, Raimonda Ragauskienė, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Darius Vilimas, Kaunas: Šviesa, 2011;
190. *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Mokslinių straipsnių rinkyns, Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio rezervato direkcija, 2007;
191. *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, sudarė Ališauskas Vytautas, Jaszczolt Tomasz, Jovaiša Liudas, Paknys Mindaugas, *Bažnyčios istorijos studijos*, t. II, Vilnius: Aidai, 2009;
192. *Lietuvos valdovai*, sudarė Nelė Asadauskienė; teksto autorės Nelė Asadauskienė, Rasa Butvilaitė, Giedrė Mickūnaitė, Daiva Steponavičienė, Kaunas: Šviesa, 2010;
193. Lulewicz Henryk, Radziwiłł Mikołaj zwany Czarnym h. Trąby (1515–1565), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, z. 125, 1987, p. 335–347;
194. Lulewicz Henryk, Radziwiłł Mikołaj zwany Rudym h. Trąby (1512–1584), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, z. 125, 1987, p. 321–335;
195. Lulewicz Henryk, Sołtan (Sołtanowicz) Iwan, właściwie Iwan (Iwachno) Andrejewicz, h. własnego (zm. 1554), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XL, 2001, p. 356–357;
196. Łaszczyńska Olga, Herburt Fryderyk (Frydrusz, Fredrusz) h. Pawęza albo Herburtowa (zm. 1519), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 439;
197. Łempicki Stanisław, Erazm Ciołek (zm. 1522), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, 1938, p. 78–81;
198. Łowmiański Henryk, *Polityka Jagiellonów*, Do druku przygotował Krzysztof Pietkiewicz, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1999 (1948);
199. Łowmiański Henryk, *Studia nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. I, Wilno: Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1931;
200. Łowmiański Henryk, *Zaludnienie Państwa Litewskiego w wieku XVI: zaludnienie w roku 1528*, do druku przygotowali Artur Kijas i Krzysztof Pietkiewicz, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1998;
201. Maciulevičius Arvydas, Kodėl 1495 m. iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės buvo išvaryti žydai? Apie žydų išvarymo sąsajas su judaizavimo judėjimu, *Istorijos šaltinių tyrimai*, 5, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2014, p. 57–83;
202. Maksimaitienė Ona, *Panevėžio miesto istorija*, Panevėžys, 2003;
203. Markiewicz Aleksander, Hornostaj Iwan Ostafjewicz h. Hippocentaurus (zm. 1558), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 627–628;

204. Malczewska Mirosława, *Latyfundium Radziwiłłów XV do połowy XVI wieku*, Warszawa–Poznań, 1985;
205. Małaczyńska Gertruda, Hlebowicz (Chlebowicz vel Glebowicz) Jerzy (Jurij) h. Leliwa (zm. po 1520), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 542–543;
206. Małaczyńska Gertruda, Hlebowicz (Chlebowicz vel Glebowicz) Mikołaj h. Leliwa (zm. 1514), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 544;
207. Małaczyńska Gertruda, Hlebowicz (Chlebowicz vel Glebowicz) Stanisław h. Leliwa (zm. 1513), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 544–545;
208. Mattingly Garrett, *Renaissance Diplomacy*, New York, 2008 (London, 1955);
209. Mažeikis Gintautas, Užmirštas utopijos gebėjimas, [in:] Thomas More, *Utopija*, iš lotynų kalbos vertė Leonas Valkūnas, Vilnius: Vaga, 2010, p. 9–36;
210. *Merkinės istorijos bruožai*, sudarė Černiauskas Algimantas, Gudavičius Henrikas, Vaitkevičius Vyktintas, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004;
211. Meysztowicz Walerian, Dobra kościelne jako przedmiot uprawnień w prawie W. Ks. Litewskiego, *Studia Teologiczne*, t. VIII, Wilno, 1935;
212. Michalewiczowa Maria, Radziwiłł Jan h. Trąby (1516–1551), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, z. 125, 1987, p. 195–197;
213. Michalewiczowa Maria, Radziwiłł Jan h. Trąby (zm. 1542), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/1-2, z. 124–125, 1987, p. 192–195;
214. Michalewiczowa Maria, Radziwiłł Mikołaj h. Trąby (zm. 1529/30), biskup żmudzki, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, 1987, p. 319–321;
215. Michalewiczowa Maria, Radziwiłł Wojciech h. Trąby (zm. 1519), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, 1987, p. 377–379;
216. Michalewiczowa Maria, Sapieha (Sapieha, Sopiężyc, Sopiha) Iwan h. Lis (zm. 1546), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIV, 1993, p. 618–621;
217. Michalewiczowa Maria, Sapieha (Sapieha, Sopiężyc, Sopiha) Iwan (Iwasko, Jan) h. Lis (zm. 1517), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIV, 1993, p. 613–618;
218. Michaluk Dorota, *Ziemia mielnicka województwa podlaskiego w XVI–XVII wieku. Osadnictwo, własność ziemska i podziały kościelne*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2002;
219. Mironowicz Antoni, Monaster św. Onufrego w Jabłecznej, *Życie monastyczne na Podlasiu*, Białystok, 1998;
220. Misiąg-Bocheńska Anna, Gianottis de, Bernardinus (zm. przed 5 V 1541), *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, 1948, p. 419–421;

221. Miškinis Algimantas, Alytaus urbanistinės raidos bruožai, *Alytaus miesto ir apylinkių istorijos bruožai*, red. D. Leščinskienė, Vilnius, 1989, p. 22–44;
222. Miškinis Algimantas, Užnemunės miestai ir miesteliai, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, I tomas, Vilnius, 1999;
223. Miškinis Algimantas, Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, IV tomas, Vilnius, 2009;
224. Morawski Kazimierz, *Historia uniwersytetu jagiellońskiego. Średnie wieki i odrodzenie*, t. II, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1900;
225. Narbutas Sigitas, Knygų leidyba, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas, Eligijus Raila, Vilnius: Aidai, 2001, p. 260–275;
226. Narbutt Teodor, *Dzieje starożytnie narodu litewskiego*, t. IX, Wilno: Nakładem i drukiem Antoniego Marcinowskiego, 1841;
227. Navakas Naglis, Damoklo kardas virš Gordijaus mazgo: Liublino unija 451-aisiais gyvavimo metais, *Naujasis židinys-Aidai*, 2010, Nr. 11, p. 395–402;
228. Navickas Tadas, *Alytus ir jo apylinkės*, Chicago, 1988;
229. Neuman Maciej, Pietkiewicz Krzysztof, Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Aleksandro Jogailaičio itinerariumas (1492 m. birželis – 1506 m. rugpjūtis), *Lietuvos istorijos metraštis 1995*, Vilnius, 1996, p. 154–240;
230. Niesiecki Kasper, *Herbarz polski*, t. X, Lipsk: Jan Nepomucen Bobrowicz, 1845;
231. *Nobles and Nobility in Medieval Europe. Concepts, Origins, Transformations*, edited by Anne J. Duggan, The Boydell Press, Woodbrige, 2002 (2000);
232. Ochmański Jerzy, *Biskupstwo wileńskie w średniowieczu. Ustrój i uposażenie*, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1972;
233. Ochmański Jerzy, *Historia Litwy*, Wrocław etc.: Ossolineum, 1982;
234. Ochmański Jerzy, *Litewska granica etniczna na wschodzie od epoki plemiennej do XVI wieku*, Poznań, 1981;
235. Ochmański Jerzy, Moniwid i jego ród, *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia historica*, t. IX, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, 2003, p. 13–74;
236. Ochmański Jerzy, Organizacja obrony przed Tatarami w Wielkim Księstwie Litewskim, *Studia i materiały do historii wojskowości*, t. V, 1960, p. 349–399;
237. Ochmański Jerzy, *Powstanie i rozwój latyfundiów biskupstwa wileńskiego, (1387–1550)*, Poznań, 1963;
238. Ochmański Jerzy, W kwestii agrarnego charakteru miast W. Ks. Litewskiego, *Studia historica: w 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmiańskiego*, Warszawa, 1958, p. 279–294;

239. Paknys Mindaugas, Ankstyvasis LDK krikščionėjimo laikotarpis: XIV a. pab. – XVI a. vid., *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, Vilnius, 2006, p. 57–148;
240. Pańków Stanisława, Kisling Jan (zm. 1534), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, 1966–1967, p. 502–503;
241. Paprocki Bartosz, *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków: Kazimierz Józef Turowski, 1858;
242. Papée Fryderyk, Adam z Wilna, pisarz, później sekretarz kancelarii wielkksiążęcej, kanonik wileński († 1517), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 21;
243. Papée Fryderyk, *Aleksander Jagiellończyk*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1949; Kraków: Universitas, 2006;
244. Papée Fryderyk, Aleksander Jagiellończyk (1461–1506), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 58–61;
245. Papée Fryderyk, *Polska i Litwa na przelomie wieków średnich. Tom I. Ostatnie dwunastolecie Kazimierza Jagiellończyka*, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1904;
246. *Pasvalio krašto istorija XV–XVIII a.*, sudarytojas Vytautas Didžpetris, Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2009;
247. Peltz Wojciech, Ród Giedygołda i jego majątności. Z dziejów tworzenia się wielkiej własności ziemskiej w Wielkim Księstwie Litewskim w XV wieku, *Zeszyty naukowe uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Historia*, zeszyt 11, Poznań, 1971, p. 23–44;
248. Petrauskas Rimvydas, Aleksandro Jogailaičio dvaras ir jo sąskaitų knygos, *Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos (1494–1504)*, parengė Darius Antanavičius ir Rimvydas Petrauskas, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. IV–XXIII;
249. Petrauskas Rimvydas, Atrandant protėvius: genealoginio mąstymo prielaidos ir užuomazgos Lietuvoje XIV–XVI a. viduryje, *Ministri Historiae. Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tyrimuose*, sudarytojai Zigmantas Kiaupa, Jolita Sarcevičienė, Vilnius, 2013, p. 45–63;
250. Petrauskas Rimvydas, Didikas ir patronas: LDK diduomenės bažnytinės fundacijos XV a., *Šviesa ir šešėliai Lietuvos evangelizacijos istorijoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 161–183;
251. Petrauskas Rimvydas, *Galia ir tradicija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminių istorijos*, Vilnius: Baltos lankos, 2016;
252. Petrauskas Rimvydas, Kodėl Italija? Lietuvių kilmės iš romėnų teorija vėlyvųjų Viduramžių kilmės teorijų kontekste, *Lietuva-Italija. Šimtmečių ryšiai*, sudarytoja Daiva Mitrulevičiūtė,

Vilnius: Nacionalinis muziejus. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmai, 2016, p. 44–52;

253. Petrauskas Rimvydas, Laisvi valstiečiai, laisvi bajorai, laisvas valdovas: laisvės sąvoka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės šaltiniuose XIV–XVI a. pradžioje, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, sudarytoja Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012, p. 65–86;

254. Petrauskas Rimvydas, LDK Seimo susiformavimas Vidurio Rytų Europos luominių susirinkimų raidos kontekste, *Parlamentarizmo genezė Europoje ir Lietuvos atvejis. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga*, Vilnius: Parlamentinio bendradarbiavimo centras, 2008, p. 5–15;

255. Petrauskas Rimvydas, *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*, Vilnius: Aidai, 2003;

256. Petrauskas Rimvydas, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė nuo 13 a. iki Liublino unijos (1569), Istorija, *Visuotinė lietuvių enciklopedija. XIII. Lietuva*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 495–508;

257. Petrauskas Rimvydas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Seimo ištakos: Didžiojo kunigaikščio taryba ir bajorų suvažiavimai XIV–XV a., *Parlamento studijos*, 2005, t. 3, p. 9–32;

258. Petrauskas Rimvydas, Lenkijos ir Lietuvos unija. Geopolitinis ir kultūrinis kontekstas, *Naujasis Židinys-Aidai 2009*, Nr. 6, Vilnius, p. 172–176;

259. Petrauskas Rimvydas, Litewski Jagiellończyk? Rządy Aleksandra Jagiellończyka w Wielkim Księstwie Litewskim, *Jagiellonowie i ich świat*, pod redakcją Bożeny Czwojdrak, Jerzego Sperki i Piotra Węcowskiego, Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego SOCIETAS VISTULANA, 2015, p. 197–209;

260. Petrauskas Rimvydas, Socialiniai ir istoriografiniai lietuvių kilmės iš romėnų teorijos aspektai, *Senoji Lietuvos literatūra*, 17 knyga, Vilnius, 2004, p. 270–285;

261. Petrauskas Rimvydas, Tarp kivirčių ir sutarimų: socialinės ir politinės Liublino unijos prielaidos, *Liublino unija: idėja ir jos tęstinumas. Unia Lubelska: idea i jej kontynuacja*, sudarytojai Liudas Glemža, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2011, p. 36–42;

262. Petrauskas Rimvydas, Titulas ir valdžia: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų saviemonės pokyčiai XVI amžiaus pirmojoje pusėje, *Pirmasis Lietuvos statutas ir epocha*, sudarė Irena Valikonytė ir Lirija Steponavičienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 35–46;

263. Pietkiewicz Krzysztof, Dwór litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506), *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 75–125;
264. Pietkiewicz Krzysztof, *Kieżgajłowie i ich latyfundium do połowy XVI wieku. Ze studiów nad rozwojem własności ziemskiej w Wielkim Księstwie Litewskim w średniowieczu*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1982;
265. Pietkiewicz Krzysztof, Księga 9 wpisów (записей) Metryki Litewskiej, układ i zawartość, oraz jej kontynuacja do roku 1518 z archiwum radziwiłłowskiego, *Lietuvos Metrika 1991–1996 metų tyrinėjimai*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1998, p. 11–35;
266. Pietkiewicz Krzysztof, Metryka Litewska – Księga wpisów za lata 1516–1518, *Lituanoslavica Posnaniensia. Studia historica*, VI, Poznań, 1994, p. 159–199;
267. Pietkiewicz Krzysztof, Radziwiłł Jan h. Trąby (ok. 1474–1522), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/1, z. 124, 1987, p. 191–192;
268. Pietkiewicz Krzysztof, Radziwiłł (Radziwiłłowicz) Mikołaj h. trąby (zm. 1509), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX/2, z. 125, 1987, p. 315–316;
269. Pietkiewicz Krzysztof, Spór wokół osoby Aleksandra Jagiellończyka (1461–1506), *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius: Vilniaus pilių valstybinio rezervato direkcija, 2007, p. 16–24;
270. Pietkiewicz Krzysztof, *Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka*, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1995; Oświęcim: Napoleon V, 2014;
271. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha. Straipsnių rinkinys*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005;
272. Pleszczyński Adolf, *Opis historyczno-statystyczny parafii międzyrzeckiej*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Krajoznawcze, 1911;
273. Pociecha Władysław, Anna Jagiellonka (1503–1547), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 126–128;
274. Pociecha Władysław, Barbara Radziwiłłówna (1520–1551), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 294–298;
275. Pociecha Władysław, Barbara Zapolya (1495–1515), *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1935, p. 293–294;
276. Pociecha Władysław, Bona Sforza d’Aragona (1494–1557), *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1936, p. 288–294;
277. Pociecha Władysław, Chwalczewski Jerzy, h. Trąby († 1549), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, 1938, p. 1–2;

278. Pociecha Władysław, Ezofowicz Rabinkowicz (Rabiczkowicz, Rebiczkowicz) Jan Abraham († 1519), *Polski Słownik Biograficzny*, t. VI, 1948, p. 328–331;
279. Pociecha Władysław, Ezofowicz Rabinkowicz (Rabiczkowicz, Rebiczkowicz) Michel († ok. 1529), *Polski Słownik Biograficzny*, t. VI, 1948, p. 331–333;
280. Pociecha Władysław, Gasztołd Olbracht h. Awdaniec († 1539), *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII/4, z. 34, Kraków, 1949, p. 299–303;
281. Pociecha Władysław, Gasztołd Stanisław h. Awdaniec († 1542), *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII/4, z. 34, Kraków, 1949, p. 303;
282. Pociecha Władysław, *Geneza hołdu pruskiego (1467–1525)*, Gdynia: Wydawnictwo Instytutu Bałtyckiego, 1937;
283. Pociecha Władysław, Gliński Michał, *Polski słownik biograficzny*, t. VIII, Wrocław-Kraków-Warszawa, 1959, p. 65–69;
284. Pociecha Władysław, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, t. I, Księga I: Przodkowie Bony; Księga II: Lata dziecięce i wczesna młodość księżniczki Bony, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1949;
285. Pociecha Władysław, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, t. II, Księga III: Pierwsze dziesięciolecie rządów, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1949;
286. Pociecha Władysław, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, t. III, Księga IV: U szczytu władzy (1528–1539), Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958;
287. Pociecha Władysław, *Królowa Bona (1494–1557). Czasy i ludzie odrodzenia*, t. IV, Księga V: Polityka zagraniczna (1528–1539), Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958;
288. Przedziecki Alexander, *Jagiellonki polskie w XVI wieku*, t. II, Kraków: W drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1868;
289. Przyałgowski Wincenty, *Żywoty biskupów wileńskich*, t. I, Petersburg: Nakład autora. Druk Jozafata Ohryzki, 1860;
290. Ptaszycki Stanisław, *Dostojnicy litewscy. Rozbiór krytyczny i uzupełnienie dzieła Józefa Wolffa: „Senatorowie i Dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego (1388–1795)”*, Warszawa, 1886;
291. Pułaski Kazimierz, Książęta Holszańscy. Monografia historyczno-genealogiczna, *Szkice i poszukiwania historyczne*, I, Kraków: Nakład J. K. Żupańskiego & K. J. Neumanna, 1887, p. 259–305;
292. Pułaski Kazimierz, Ostafi Daszkiewicz, *Szkice i poszukiwania historyczne*, I, Kraków: Nakład J. K. Żupańskiego & K. J. Neumanna, 1887, p. 239–256;

293. Pułaski Kazimierz, Przyczynek do elekcji Zygmunta I w Litwie i w Polsce, *Szkice i poszukiwania historyczne*, I, Kraków: Nakład J. K. Żupańskiego & K. J. Neumanna, 1887, p. 71–89;
294. Pułaski Kazimierz, *Stosunki z Mendli-Girejem chanem Tatarów perekopskich (1469–1515)*, Kraków: G. Gebethner i spółka, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1881;
295. Pułaski Kazimierz, Wojna Zygmunta I z Bohdanem, wojewodą mołdawskim w 1509 r., *Szkice i poszukiwania historyczne*, I, Kraków: Nakład J. K. Żupańskiego & K. J. Neumanna, 1887, p. 93–127;
296. Queller Donald E., Medieval Diplomacy, *Diplomacy. Volume II. History of Diplomacy*, edited by Christer Jönsson and Richard Langhorne, London, Thousand Oaks, New Dehli, 2005 (New York, 1984), p. 193–213;
297. Rachuba Andrzej, Kiaupienė Jūratė, Kiaupa Zigmantas, *Historia Litwy. Dwugłos polsko-litewski*, Warszawa, 2009;
298. Radziwiński Andrzej, Mikołaj Kopernik – duchowny w czasach przełomu, *Zapiski historyczne poświęcone historii Pomorza i Krajów Bałtyckich*, t. LXXXII, 2017, z. 2, p. 51–69;
299. Ragauskienė Raimonda, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius: Vaga, 1999;
300. Ragauskienė Raimonda, „Dingę istorijoje“: XVI a. LDK privačių archyvų dokumentų dinamika, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 3, Vilnius, 2011, p. 85–110;
301. Ragauskienė Raimonda, Lietuvos didžiosios kunigaikštienės Elenos (1476–1513) patronatas, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius, 2007, p. 152–165;
302. Ragauskienė Raimonda, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų archyvo atvejis: Dubrovnos linijos Hlebavičių dokumentų aprašai Lietuvos Metrikoje, *Istorijos šaltinių tyrimai*, 4, Vilnius: LII leidykla, 2012, p. 109–132;
303. Ragauskienė Raimonda, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis (apie 1515–1584)*, Vilnius: Valstybės žinios, 2002;
304. Ragauskienė Raimonda, Panevėžys XVI–XVIII a., *Panevėžys nuo XVI a. iki 1990 m.*, sudarė Kęstutis Gudas, Panevėžys, 2003;
305. Ragauskienė Raimonda, XVI a. LDK bajorijos privačių archyvų saugojimo kultūra, *Lituanistica*, 2006, Nr. 2 (66), p. 1–19;
306. Raitelaitytė Birutė, Kunigas Jonas Reitelaitis – istorikas, Dzūkijos kraštotyriminkas, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. XI, Vilnius, 1997, p. 295–332;
307. Reitelaitis Jonas, *Zaberezinskai*, mašinraštis, Krikštonys, b. d., 40 p. (VUB RS, F102-603);
308. Reklaitis Povilas, Zanobi Bernardino (m. 1541 Vilniuje), *Lietuvių enciklopedija*, t. XXXV, Boston: *Lietuvių enciklopedijos leidykla*, 1966, p. 38–39;

309. Ryčkov Andrej, *Valstybės išdavystės samprata Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: XV a. pabaigoje – XVI a. viduryje*, Vilnius, 2011 (magistro darbas, saugomas VU IF Senovės ir viduramžių istorijos katedroje);
310. Rimša Edmundas, 1413 m. Lietuvos bajorų dokumento antspaudai, *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai) / Akty Horodelskie z 1413 roku (dokumenty i studia)*, sudarė / pod redakcją: Jūratė Kiaupienė, Lidia Korczak, Vilnius / Kraków, 2013, p. 393–422;
311. Rimša Edmundas, Aleksandro antspaudai – naujas etapas valstybės sfragistikoje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha. Mokslinių straipsnių rinkinys*, sudarė D. Steponavičienė, Vilnius, 2007, p. 152–165;
312. Rimša Edmundas, Horodlės aktai ir Lietuvos kilmingųjų heraldika, *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai) / Akty Horodelskie z 1413 roku (dokumenty i studia)*, sudarė / pod redakcją: Jūratė Kiaupienė, Lidia Korczak, Vilnius / Kraków, 2013, p. 173–210;
313. Rimša Edmundas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestų antspaudai*, Vilnius, 1999;
314. Romaniuk Zbigniew, Jan z Domanowa Domanowski (ok. 1496–1563) – biskup żmudzki, wybitny prawnik i dyplomata, *Słownik biograficzny białostocko-lomżyńsko-suwalski*, z. 3, Białystok, 2005, p. 48–51;
315. Rowell Stephen Christopher, *Anekdota ekklesiatika: 1. LDK krikščioniška kasdienybė pagal seniausią išlikusią XV amžiaus LDK katalikų Bažnyčios teismo knygą, Lietuvos istorijos metraštis 2010-1*, Vilnius, 2011, p. 93–114;
316. Rowell Stephen Christopher, Custom, rites and power in Mediaeval and Early Modern Lithuanian society, *Kultūrų sankirtos: skiriama dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, Vilnius, 2000, p. 46–65;
317. Rowell Stephen Christopher, Dynastic bluff? The road to Mielnik, 1385–1501, *Lithuanian Historical Studies*, 2001, Vol. 6., Vilnius, 2002, p. 1–22;
318. Rowell Stephen Christopher, Kaip šaukė, taip ir atsiliepė: XV a. lietuvių katalikų gyvenimas ir pagonybės liekanų mitas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis*, Vilnius, 2012, p. 295–318;
319. Rowell Stephen Christopher, Martin III, Bishop of Medininkai, Archdeacon and Canon of Vilnius: The Lawyer Bishop, *Krikščioniškosios tradicijos raiška viduramžių – naujausiųjų laikų kasdienybės kultūroje: europietiški ir lietuviški puslapiai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, t. XXVII), sudarė Vacys Vaivada, Klaipėda, 2013;
320. Rowell Stephen Christopher, Nolite confidere in principibus: Mikhail Glinsky, Sigismund the Old and the Council of Lords, *Faworyci i opozycjoniści: król a elity polityczne w Rzeczpospolitej XV – XVII wieku*, red. M. Markiewicz, R. Skowron, Kraków: Zamek Królewski na Wawelu, 2006, p. 77–100;

321. Rowell Stephen Christopher, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemių dvasinis ir politinis kolonizavimas XV a. antrojoje pusėje: Lucko vyskupijos pavyzdys, *Vertybių transformacijos: Baltijos regiono rytinė pakrantė XIII–XVIII amžiais. Kolektyvinė monografija*, sudarytojas S. C. Rowell, Klaipėda, 2015, p. 84–137;
322. Rzepnicki Franciszek, *Vitae praesulum Poloniae Magni Ducatus Lithuaniae res precipuae illorum gestae Ad Annum MDCCLX*, T. II, Posnaniae, 1762;
323. *Sapiehowie. Materjały historyczno-genealogiczne i majątkowe*, t. I, Petersburg: W drukarni B. Suszczyńskiego, 1890;
324. Saviščevas Eugenijus, Suvaldyti chaosą: bandymas naujai tirti Lietuvos didžiojo kunigaikščio Kazimiero suteikčių knygą, *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 1, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2008, p. 115–173;
325. Saviščevas Eugenijus, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010;
326. Semkowicz Władysław, Braterstwo szlachty polskiej z bojarstwem litewskim w unii horodelskiej, *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*, Warszawa etc., 1914;
327. Semkowicz Władysław, Gasztołd Marcin, *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII/4, z. 34, Kraków, 1949;
328. Semkowicz Władysław, O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle w roku 1413, *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia historica*, t. III, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1989 (1913–1929), p. 7–139;
329. Semkowicz Władysław, Przywileje Witolda dla Moniwida, starosty Wileńskiego, i testament jego syna Jana Moniwidowicza, *Ateneum Wileńskie*, Rok 1, Nr. 2., Wilno, 1923, p. 253–267;
330. Sirutavičius Marius, Diplomatines veiklos normos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės santykių praktikoje (XV–XVI a. sandūroje), *Lietuvos istorijos metraštis*, 2002.2, Vilnius, 2004, p. 5–26;
331. Sirutavičius Marius, Diplomatiniis ceremonias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės santykių praktikoje (XV–XVI a. sandūroje), *Lietuvos istorijos metraštis*, 2003.1, Vilnius, 2004, p. 81–101;
332. Sirutavičius Marius, LDK Ponų taryba ir Maskvos bajorai: formalieji paralelinės diplomacijos aspektai 1492–1569 m., *Lietuvos istorijos metraštis*, 2010.2, Vilnius, 2011, p. 5–28;
333. Sirutavičius Marius, Lietuvos valdovo statuso reprezentacija diplomatinė santykių su Maskvos valstybe praktikoje XV–XVI a. sandūroje, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius, 2007, p. 113–122;

334. Sirutavičius Marius, Maskvos pasiuntinių priėmimo ceremonias Lietuvos valdovo dvare Vilniuje XV a. pabaigoje – XVI a. viduryje, *Vilniaus žemutinė pilis XIV a. – XIX a. pradžioje*, Vilnius: Pilių tyrimo centras „Lietuvos pilys“, 2007, p. 8–33;
335. Sirutavičius Marius, Tarpvalstybinės sutartys Lietuvos ir Maskvos diplomatinių santykių praktikoje XV a. pabaigoje – XVI a. šeštajame dešimtmetyje, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės sutartys 1449–1556 metai*, sudarė, parengė, vertė Marius Sirutavičius, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, Versus aureus, 2016, p. 19–43;
336. Skowron Ryszard, *Dyplomaci polscy w Hiszpanii w XVI i XVII wieku*, Kraków: Universitas, 1997;
337. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Warszawa: nakładem Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, 1880–1914, t. I, XII;
338. Spieralski Zdzisław, Hlebowicz Jan h. Leliwa (ok. 1480–1549), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1961, p. 541–542;
339. Spieralski Zdzisław, Kieżgajło Michał z Dziewałtowa h. Zadora (zm. po 1476), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, 1967, p. 446;
340. Spieralski Zdzisław, Kieżgajło Stanisław Janowicz h. Zadora (zm. 1527), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, 1967, p. 446–448;
341. Spieralski Zdzisław, Kieżgajło Stanisław h. Zadora (po 1500–1532), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, 1967, p. 448–449;
342. Spieralski Zdzisław, Kiszka Piotr h. Dąbrowa (zm. 1534), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, 1967, p. 514–515;
343. Spieralski Zdzisław, Kiszka Stanisław Piotrowicz h. Dąbrowa (zm. 1513 lub 1514), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XII, 1967, p. 515–517;
344. Starzyński Marcin, Ultima voluntas Alexandri regis, *Lietuvos istorijos metraštis*, 2014/1, Vilnius, 2015, p. 27–36;
345. Strykowski Maciej, *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej rusi*, T. II, Warszawa: Nakład Gustawa Leona Glücksberga, Księgarza, 1846 (1582);
346. Suchocki Jerzy, Formowanie się i skład narodu politycznego w Wielkim Księstwie Litewskim późnego średniowiecza, *Zapiski historyczne*, t. XLVIII, z. 1–2, Warszawa–Poznań–Toruń, 1983, p. 31–78;
347. Sułkowska Irena, Grot Jan (zm. przed 1489), *Polski Słownik Biograficzny*, t. IX, 1960–1961, p. 15;
348. Sužiedėlis Simas, Radvilas Mikalojus II (1470–1520), *Lietuvių enciklopedija*, t. XXIV, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, p. 390;

349. Sužiedėlis Simas, Žygimantas Augustas (1520 VIII 1 Krokuvoje – 1572 VII 7 Knišine), *Lietuvių enciklopedija*, t. XXXV, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, p. 329–337;
350. Sužiedėlis Simas, Žygimantas Senasis, arba Žygimantas Senis (1467–1548), *Lietuvių enciklopedija*, t. XXXV, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, p. 324–329;
351. Svetikas Eugenijus, Alytiškių christianizacija XIV a. pabaigoje – XVII a., *Alytaus kapiny-nas: christianizacijos šaltiniai*, Vilnius, 2003, p. 157–162;
352. Swieżawski Aleksander, Andrzej z Kościelca h. Ogończyk (ok. 1455–1515), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, 1968–1969, p. 398–400;
353. Swieżawski Aleksander, Jan (Janusz) z Książąt Litewskich (1499–1538), *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, 1962–1964, p. 439–441;
354. Szulc Dominik, Geneza i początek konfliktu Michała Glińskiego z Janem Zabrzezińskim w roku 1503. Z dziejów przeobrażeń elity władzy na Litwie w początku XVI wieku, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 33, 2014, p. 44–65;
355. Szulc Dominik, Michał Gliński namiestnikiem wielkksiążęcy w Ucianie. Mało znany epizod z życia kniazia w latach 1499–1500, *Wschodni Rocznik Humanistyczny*, t. VI, Lublin-Radzyń Podlaski, 2009, p. 27–50;
356. Szulc Dominik, Z problematyki konfliktu Glińskich z Zabrzezińskimi w latach 1504–1506. Spór o dzierżawę starostwa w Lidzie i jego odbicie na sejmach litewskich w Brześciu i Grodnie oraz sejmie koronnym w Radomiu, *Koło Historii. Materiały Koła Naukowego Historyków Studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, nr. 9, 2005, p. 155–179;
357. Szybkowski Sobiesław, Uwagi o pieczęciach Aleksandra Jagiellończyka, *Studia Źródłoznawcze*, t. LI, 2013, p. 33–42;
358. Szymaniak Wiktor, Polscy i litewscy korespondenci księcia pruskiego Albrechta Hohenzollerna w latach 1525–1548, *Rozprawy z dziejów XVIII wieku. Z dziejów komunikacji socjalnej epoki nowożytnej*, pod red. Jerzego Wojtowicza, Toruń: Wydawnictwo Mikołaja Kopernika, 1993;
359. Szymański Józef, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa, 1993;
360. Šedvydis Laurynas, *Vyskupo Pauliaus Alšėniškio (~1492–1555 m.) dvaras ir klientūra*, Magistro baigiamasis darbas, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011;
361. Šešelgis Kazys, *Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai. (Nuo seniausių laikų iki 1918 m.)*, Vilnius, 1996;
362. Šmigelskaitė-Kalašnikovienė Anelė, *Alytaus Šv. Liudviko bažnyčios ir parapijos istorija*, Vilnius, 2009;
363. Tafilewski Piotr, Dedykacje w drukach krakowskich 1503–1531, *Rocznik Biblioteki Narodowej*, t. XXXV, 2003, p. 235–252;

364. Tafiłowski Piotr, *Jan Łaski (1456–1531) kanclerz koronny i prymas Polski*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe; Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2007;
365. Tęgowski Jan, Ślub tajemny Jana Janowica Zabrzezińskiego. Garść uwag o powiązaniach rodzinnych elity możnowładczej na Litwie w XV i początkach XVI wieku, *Średniowiecze polskie i powszechne*, t. 2, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2002, p. 246–257;
366. Tyla Antanas, Alytaus magdeburginio miesto padėtis ir raida XVI–XVIII a. ir jų refleksija istoriniuose šaltiniuose, *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai, t. IV: Alytus*, sudarė Antanas Tyla, Vilnius, 2006, p. 7–35;
367. Tyszkiewicz Jan, *Tatarzy na Litwie i w Polsce. Studia z dziejów XIII–XVIII w.*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1989;
368. Topolska Maria Barbara, *Spoleczeństwo i kultura w Wielkim Księstwie Litewskim od XV do XVIII wieku*, Poznań–Zielona Góra, 2002;
369. Totoraitis Jonas, *Sūduvos Suvalkijos istorija*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto leidinys, 1937;
370. Totoraitis Jonas, Būdingieji Sūduvos arba Užnemunės istorijos bruožai, *Suvažiavimo darbai*, t. II, 1936, Kaunas, 1937 (perspausdinta: Roma, 1973), p. 259–282;
371. Trimonienė Rita Regina, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Vidurio Europa XV–XVI a. sandūroje*, Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas, 1996;
372. Trimonienė Rita Regina, Polityka jagiellońska a kształtowanie się litewskiego narodu politycznego w końcu XV – I połowie XVI wieku, *Białoruskie Zeszyty Historyczne*, 19, 2003, p. 219–228;
373. Urban Waclaw, Górski Stanisław h. Bogoria (ok. 1497–1572), *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII/3, z. 38, Wrocław-Kraków-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1960, p. 452–454;
374. Urban Waclaw, Lietuviai Krokuvoje nuo XIV a. pabaigos iki 1579 m., *Šešioliktojo amžiaus raštija*, Vilnius, 2000, p. 420–452;
375. Urmański Antoni, Jan Janowicz Zabrzeziński, potomek Rymowida, *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 13, 2015, Zeszyt 3: Polska–Litwa: stare i nowe problemy, Lublin, p. 51–67;
376. Urmański Antoni, Kelios pastabos apie Jono Jurgaičio Zaberezinskio karjerą, *Lietuvos istorijos metraštis 2014/2*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015, p. 35–60;
377. Urmański Antoni Kazimierz, On Efforts to Improve the Condition of the Treasury of the Grand Duchy of Lithuania in the Times of Sigismund the Old and the Period of Management by Jonas Jonaitis Zaberezinskis in Užnemunė, *Lithuanian Historical Studies*, vol. 20, 2015 (2016), p. 53–77;

378. *Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku*, opracowali Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba, Kórnik, 1994;
379. *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 1: Województwo wileńskie XIV–XVIII wiek*, pod red. Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2004;
380. *Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 2: Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, pod red. Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2009;
381. Varakauskas Rokas, *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.*, Vilnius: Mokslas, 1982;
382. Vasilevskienė I., Prigimtinės teisės atspindžiai Lietuvos Statutuose, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai*, A serija, 4 (61) t., 1977, p. 31–42;
383. Vazquez de Prada Andrés, *Sir Tomas Moro. Lord Canciller de Inglaterra*, Madrid: Ediciones Rialp, 1962;
384. Vijūkas-Kojalavičius Albertas, *Lietuvos istorija*, Vilnius: Vaga, 1988 (1650);
385. Vijūkas-Kojalavičius Albertas, Radvilų metraštis. Fasti Radiviliani, *Lietuvos istorijos įvairenybės*, 1 dalis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003 (1653), p. 219–447;
386. Volungevičius Vytautas, *Pilies šešėlyje*, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Naujasis Židinys-Aidai, 2015;
387. Wasilewski Tadeusz, Kłoczko Maciej h. Ogończyk (zm. 1514), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, 1967, p. 48–49;
388. Wawrzyńczyk Alina, *Rozwój wielkiej własności na Podlasiu w XV i XVI wieku*, Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, 1951;
389. Wędzki Andrzej, Problem genezy Międzyrzecza Podlaskiego na tle procesów urbanizacyjnych na południowo-zachodnim pograniczu Podlasia, *Rocznik Międzyrzecki*, Tom VI, Międzyrzec Podlaski, 1974, p. 34–46;
390. Winiarska Agnieszka, Kłoczko Wojciech Janowicz h. Ogończyk (zm. 1514), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIII, 1967, p. 49–50;
391. Winiarska Agnieszka, Olechnowicz Piotr (zm. 1516), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, 1978, p. 733;
392. Winiarska Agnieszka, Ościk (Ościkowicz, Ostikowicz, Ostyk) Grzegorz (Hrehory Stankowicz) h. Trąby (zm. 1518), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, 1979, p. 609–610;
393. Wisner Henryk, *Litwa i Litwini. Szkice z dziejów państwa i narodu*, Olsztyn: Spręcograf, 1991;
394. Wiśniewski Jerzy, Kostewicz Janusz, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, 1968–1969;
395. Wiśniewski Jerzy, Kostewicz Waclaw, *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIV, 1968–1969;
396. Wiśniewski Jerzy, Mikitinicz Matwiej książ h. Łabędź (zm. 1539), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXI/1, z. 88, 1976, p. 57;

397. Wiśniewski Jerzy, Pac Jerzy (Jurij Pacewicz, Pacz, Paczowicz) h. Gozdawa (zm. 1505–6), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, 1979, p. 703–704;
398. Wiśniewski Jerzy, Pac Mikołaj (Mikołaj Jurjewicz Pacewicz) h. Gozdawa (zm. 1545–1546), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, 1979, p. 735–736;
399. Wojciechowski Zygmunt, *Zygmunt Stary (1506–1548)*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979 (1947);
400. Wojtkowiak Zbysław, Ostrogski Konstanty Iwanowicz książę (ok. 1460–1530), *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, 1979, p. 486–489;
401. Wolff Józef, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795*, Kraków, 1885;
402. Wolff Józef, *Ród Gedimina. Dodatki i poprawki do dzieł Hr. K. Stadnickiego „Synowie Gedymina“, „Olgiard i Kiejstut“ i „Bracia Władysława Jagielly“*, Kraków, 1886;
403. Wolff Józef, *Kniaziewie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku*, Warszawa: Drukiem J. Filipowicza, 1895;
404. Wyczański Andrzej, *Między kulturą, a polityką: sekretarze królewscy Zygmunta Starego (1506–1548)*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990;
405. Wysłouch Seweryn, Dobra Szereszewskie. Ze studiów nad podziałem terytorialnym W. Ks. Litewskiego przed reformą 1565–1566, *Ateneum Wileńskie*, r. 8, 1933, p. 57–135;
406. Zabiela Gintautas, Upytės žemė II tūkstantmečio pirmojoje pusėje, *Iš Panevėžio praeities: Upytės žemei 750 metų*, Panevėžys, 2004, p. 22–35;
407. Zahorski Władysław, *Katedra wileńska*, Wilno: Nakład księgarni Józefa Zawadzkiego, 1904;
408. Zgliński Marcin, Wistycze – z historii kultury cysterskiej w Wielkim Księstwie Litewskim, *Menotyra. Studies in Art*, T. 21, Nr. 1, Vilnius, 2014, p. 34–52;
409. Żychliński Teodor, *Złota księga szlachty polskiej*, t. XII, Poznań, 1890;
410. Бычкова Маргарита Евгеньевна, Великая Княжна Елена Ивановна в Москве и в Вильно, *Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo epocha*, Vilnius, 2007, p. 86–92;
411. Варонін Василь, „Пахвала караля Жыгімонта“ Войцеха (Альбрэхта) Гаштаўта і выданне Першага статута Вялікага Княства Літоўскага, *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha. Straipsnių rinkinys*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 21–34;
412. Кром Михаил Маркович, *Меж Русью и Литвой: Пограничные земли в системе русско-литовских отношений конца XV - первой трети XVI в.*, Москва: Квадрига, 2010 (1995);
413. Лауринавичюс Чесловас, Роуэлл Стефен, *Многовековое соседство: исторические связи литовского и российского государств в XIV-XX вв.*, Вильнюс, 2009;

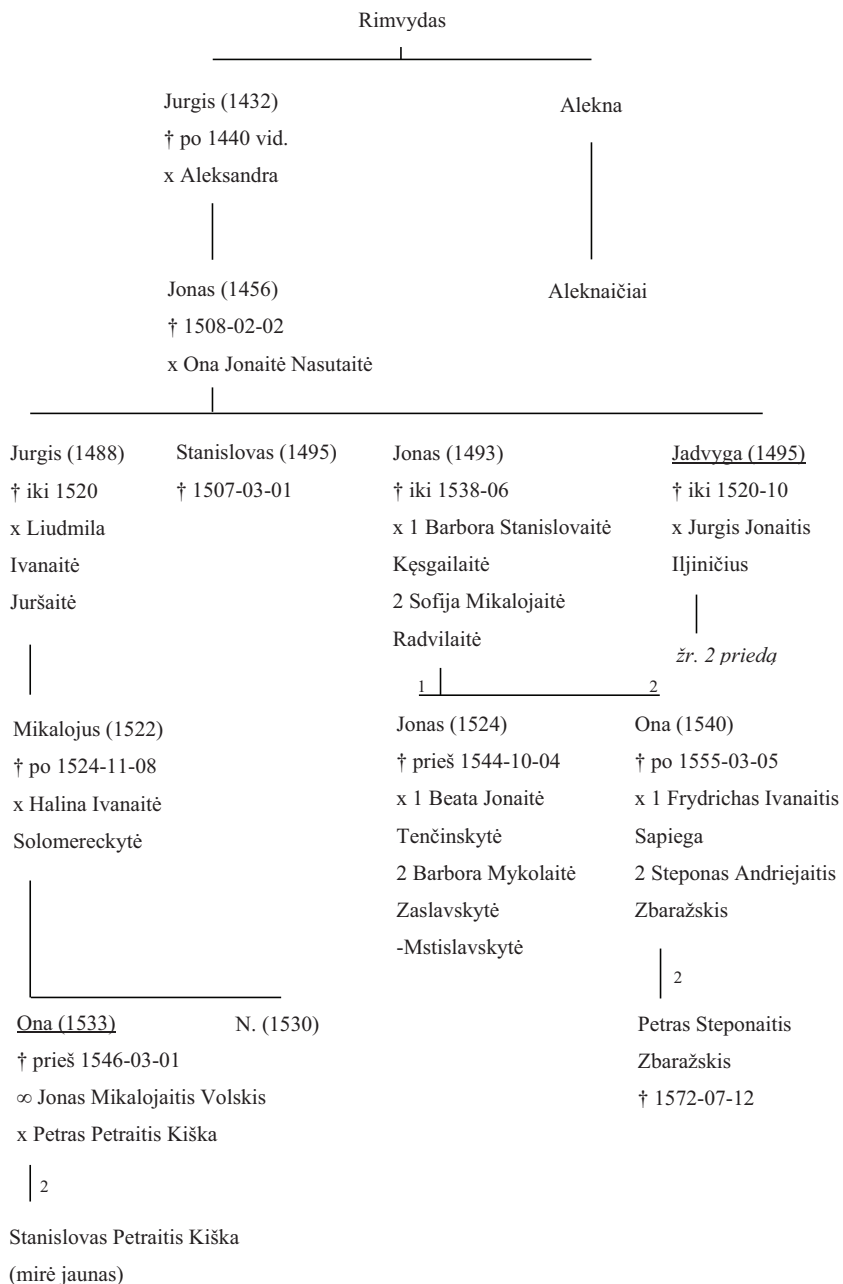
414. Любавский Матвей Кузьмич, *Литовско-русский сейм*, Москва: Университетская типография, 1900;
415. Любавский Матвей Кузьмич, *Областное деление и местное управление литовско-русского государства*, Москва, 1892;
416. *Энцыклапедыя гісторыі Беларусі у 6 тамах*, т. 1–6, Мінск, 1993–2001.

PRIEDAI

1. Zaberezinskių giminės genealogijos lentelė.
2. Jadvygos Zaberezinskytės-Iljiničienės šeimos genealogijos lentelė⁵³⁹.
3. Žygimanto Senojo sekretorius, Krokuvos kanauninkas Stanislovas Gorskis apie Mykolo Glinskio maišto pradžią.
4. Zigmantas Herberšteinas apie Mykolo Glinskio ir Jono Jurgaičio Zaberezinskio konfliktą.
5. Aleksandras Jogailaitis Jonui Jurgaičiui Zaberezinskiui suteikia Dubinos dvarą (1495 m.).
6. Aleksandro Jogailaičio didžioji privilegija Jonui Jurgaičiui Zaberezinskiui (1498–1499 m.).
7. LDK žemės maršalo Jono Jurgaičio Zaberezinskio derybos su Daugpilio komtūru (1501-05-10).
8. Žygimantas Senasis patvirtina Jurgio ir Jono Jonaičių Zaberezinskių tėvoninių valdų dalybas (1509-01-04).
9. Žygimantas Senasis patvirtina Jurgio ir Jono Jonaičių Zaberezinskių motininių valdų dalybas su Jurgiu Jonaičiu Iljiničiumi (1511-06-21).
10. Jonas Jonaitis Zaberezinskis užrašo dalį savo žmonai Sofijai iš Radvilų (1519-03-10).
11. Mikalojus Jurgaitis Zaberezinskis aprūpina savo pastatytą Kamenio bažnyčią (1522).
12. Žygimantas Senasis patvirtina susitarimą tarp Jono Jonaičio Zaberezinskio ir jo sūnaus Jono iš vienos bei Mikalojaus ir Jono Jonaičių Radvilų iš kitos pusės (1533-09-03).
13. Jonas Jonaitis Zaberezinskis Vilniaus vyskupui Jonui iš Lietuvos kunigaikščių dovanoja sklypą ir namą Vilniuje (1533-10-26).
14. Jonas Jonaitis Zaberezinskis atnaujina Kęsgailų koplyčios fondaciją Vilniaus katedroje (1536-10-18).
15. Zaberezinskių dvaro pareigūnai, tarnai, vietininkai.
16. Zaberezinskių giminės valdų lentelė.

⁵³⁹ Lentelė sudaryta remiantis: *LM 14*, nr. 794; A. Boniecki, *Herbarz polski*, t. VIII, 1906, p. 34–35; K. Pietkiewicz, Radziwiłł Jan h. Trąby (ok. 1474–1522), *PSB*, t. XXX, 1987, p. 192; N. Asadauskienė, *Kišių giminė*, 2003, p. 142–145, 181, 319; R. Ragauskienė, Iljiničiai, *Lietuvos didikai*, 2011, p. 89.

1 priedas. Zabarezinskių giminės genealogijos lentelė.

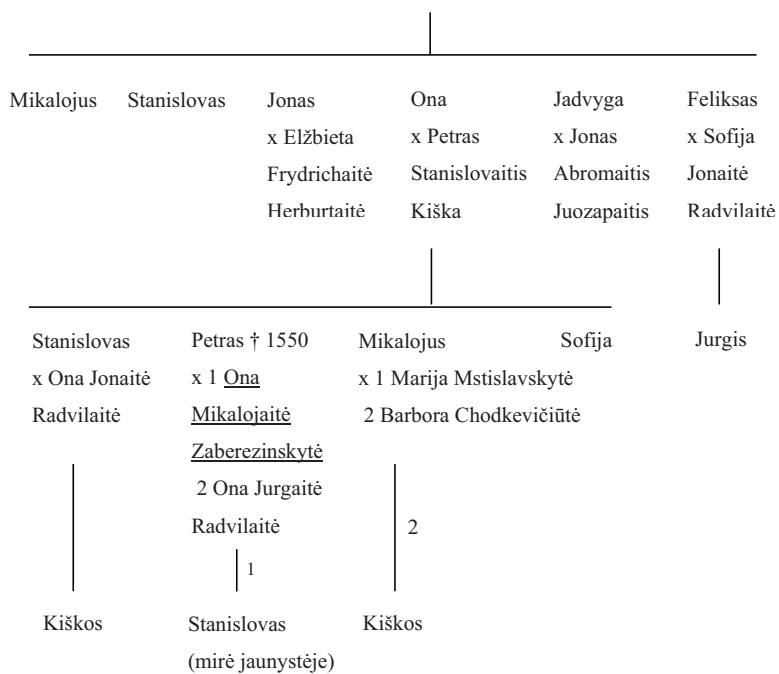

2 priedas. Jadvygos Zaberezinskytės-Iljiničienės šeimos genealogijos lentelė

Jurgis Jonaitis Iljiničius

† tarp 1526-07-30 ir 11-07

x Jadvyga Jonaitė Zaberezinskytė

3 priedas. Commentarius rerum gestarum a Sigismundo primo, Rege Polonie Magno duce Lithuanie, Per Stanisulaum Gorski, Cracoviensem et Plocensem Canonicum, scriptus, *Acta Tomiciana*, t. I, p. 15–17 (taip pat: *Zbiór pamiętnik6w do dziej6w polskich*, wydał Włodzimierz Stanisław Hr. de Broel-Plater, T. 1, Warszawa, 1858, p. 47–54).

Ceterum eo anno MDVII initia magni ac diuturni belli inter Lithuanos et Moscos propter ducem Michaellem Glinski ortum sumpsere. De quo quia plura dicenda sunt, oportet ea a suo principio ordiri. Enim vero est in Lithuania ducum vulgarium numerus magnus, adeo multa sobole multiplicatus, ut possessiones plerisque illorum, que majoribus eorum ample fuerunt, egre ad vitam sustentandam suppetant. Et ideo in ordine equestri positi sunt nullamque partem principatus in Lithuania gerunt; sed eque imperio Magni ducis Lithuanie ut ceteri nobiles ac vasalli parent. Ni licet pauperes sint, ducum tamen ex vetusto genere nomen ac titulum retinent. Ex hoc genere ducum ejusmodi erat Michael Glinski, Ruthenie seu Grece fidei, homo audax animo, ingenio sagax, corpore etiam robustus, ac ad pericula subeunda promptus. In Germania apud Albertum, ducem Saxonie, annos plus duodecim in re militari se exercens, clarus evaserat. Inde veniens Alexandro, regi Polonie et Magno duci Lithuanie, se applicavit, apud quem gratia et autoritate multum valuit, cujus effusa in se liberalitate, possessiones, prefecturas ac divitias multas quesierat: que postea immoderatum ejus animum ad affectandum dominatum in Lithuania stimulabant. Quam ad rem amicos ac fautores largitione sibi comparabat, ut his voleutibus atque adjuvantibus domi-

Tie 1507 metai buvo didelio ir ilgo karo tarp lietuvių ir maskvėnų dėl kunigaikščio Mykolo Glinskio pradžia. Kadangi apie jį reikia daug pasakyti, reikia pradėti nuo pradžių. Nes juk didelis skaičius yra paprastų kunigaikščių Lietuvoje, taip pagausintas dėl daug palikuonių, kad daugumai jų valdų, kurių jų protėviai turėjo gausiai, vos užtenka išgyventi. Ir dėl to (jie) sudaro bajorų luomo dalį ir jokios valdžios Lietuvoje neturi; bet lygiai kaip kiti kilmingieji ir vasalai paklūsta Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdžiai. Nors šie yra vargšai, tačiau kunigaikščių vardą ir titulą išlaiko dėl senos giminės. Iš tokios kunigaikščių rūšies buvo Mykolas Glinskis, rusėnų arba graikų tikėjimo, žmogus įžūlios drąsos, sumanios prigimties, tvirto kūno ir pasirusęs patirti pavojus. Vokietijoje pas Albertą, Saksonijos kunigaikštį, ilgiau nei dvylika metų karo mene lavinęsis, tapo garsus. Po to atvykęs prie Aleksandro, Lenkijos karaliaus ir didžiojo Lietuvos kunigaikščio, prisigretino, pas kurį buvo labai vertinamas ir turėjo daug įtakos, ir dėl jam parodyto didžiulio dosnumo gavo valdas, pareigas ir didelius turtus: tai po to jo besaikę sielą skatino trokšti viešpatavimo Lietuvoje. Šitam dalykui draugus ir šalininkus dosnumu sau telkė, kad jiems norint ir padedant užimtų valdžią Lietuvoje. Dėl to katalikai didikai dvasininkai ir pasauliečiai Mykolo neapkentė, jo tironiškumą ir ateinančias blogy-

natum in Lithuania occuparet. Quamobrem catholici proceres spirituales et seculares Michaellem oderant, cujus tiranidem et mala ab eo ventura a longe prospiciebant. Cause odii plures fuerant, prima: diversitas religionis. Nam hi catholice fidei erant, Michael vero grece, que catholicam summe odit ac execratur.

Secunda, quod rex possessiones et prefecturas preteritis ceteris optimatibus ad unum Michaellem ac ad consanguineos ejus Russios deferebat.

Tertia, quod dominatum Michaelis, uti hominis superbi et scismatici execrabantur, precipue vero cum justus heres Alexandri regis frater, Sigismundus superstes esset.

Quarta odii causa, quod Michaelis nutu ac renutu Alexander rex cuncta agebat, ceteris Lithuanie proceribus et eorum consiliis rejectis, quod grave admodum eis erat: cum tamen illi et religionis sanctitate et vetusti generis claritudine et magistratuum prelatione excellenter et consilio ac fide erga regem et patriam Michaellem anteirent. Quem cum et natura et fortuna superbum, factiosum etiam et dominatus in eos appetentem ac ad futuram perniciem patrie foveri a rege cernerent, penas ei, ne altius evolaret, succidere curabant. Unde ille infensum animum in illos gerebat, intentus ad omnes occasiones quo ulcisci illos posset.

Accidit vero, quum Alexander rex esset in Polonia mandassetque inductu Michaelis, ut Georgius Hilnycz prefecturam Lidensem in

bes numatė iš anksto. Neapykantos priešasčių buvo daug, pirma: tikėjimo skirtingumas. Nes jie buvo katalikų tikėjimo, o Mykolas graikų, kuris katalikų (tikėjimo) labai neapkenčia ir keikia.

Antra, kadangi karalius teikė valdas ir pareigas vienam Mykolui ir jo giminaičiams rusėnams apeidamas kitus didikus.

Trečia, kad keikė Mykolo įsiviešpatavimą kaip išdidaus ir schizmatiko žmogaus, ypač kadangi teisėtas paveldėtojas karaliaus Aleksandro brolis Žygimantas dar buvo gyvas.

Ketvirta neapykantos priežastis, kad karalius viską darė Mykolui sutinkant ir nesutinkant, kitus Lietuvos kilminguosius ir jų patarimus atstumdamas, tai buvo labai sunku pakęsti jiems: nors pagaliau jam ir religijos šventumu ir senos giminės šlovingumu ir pareigų viršenybe pranoko ir patarimu bei ištikimybe karaliui ir tėvynei Mykolą lenkė. Kadangi matė, kad jis išdidus iš prigimties ir dėl sėkmės, maištingas, trokštantis juos valdyti gresiant būsimai tėvynės pražūčiai, yra globojamas karaliaus, jam sparnus rūpinosi pakirpti, kad aukščiau nepakiltų. Dėl ko jis priešišškai nusiteikęs prieš juos buvo, laukdamas bet kokios progos, kad galėtų atkeršyti.

Tačiau atsitiko, kai karalius Aleksandras buvo Lenkijoje ir įsakė Mykolo paskatintas, kad Jurgis Hilnyčius atsisakytų Lydos seniūnijos Lietuvoje kažkokiam rusėnui Droždžai (kas lotyniškai mielės / atmatos reiškę) ir jam užleistų,

Lithuania Rutheno cuidam Droszdza (quod latine fex sonat) resignaret, et ea illi cederet, optimates Lithuani: Albertus Tabor, episcopus Vilmensis; Joannes Zabrzezinski, palatinus Trocensis; Stanislaus Janowicz, magnus capitaneus Samogitie; Stanislaus Kyszka, campiductor Lithuanie generalis inhibuerunt, ne Hilaicius vir catholicus, prefectura illa Lidensi, quam recte administraret, sese exueret, et Drosdzalo, qui et scismaticus esset et Michaelis consanguineus et unus e factione ejus, ne eam resignaret, donec rex Alexander e Polonia in Lithuaniam rediret. Quo ad oppidum Brzescie veniente (anno MDIII) optimates etiam et consilarii Lithuani ad regem illuc convenerunt, cum quibus rex comitia egit; et ceteris quidem ad regem consultandi causa in arcem ventitantibus, soli duntaxat episcopus Vilmensis, Zabrzezinski palatinus, capitaneus et campiductor venire in arcem abstinebant, metuentes insidias et vitae periculum, quod eis a Michaele struebatur. Iratus enim eis vehementer erat, tam propter Drosdzam, quam propter verba eorum, quod dicerent: eum dominatum in Lithuania affectare et ad id arces et prefecturas parare, et eas suisvel cognatis vel Ruthenis conjurationis sue sociis tribuere, munire, vires colligere, socios querere, auxilia comparare, largitione ac promissis homines ad se trahere, regem vero Alexandrum perniciosam hanc domesticam non sentire. Qua propter Michael in odium regis eos adducebat, et contumacium et rebellium subditorum crimine accusabat, instabatque, ut fortunis, magistrati-

Lietuvos kilmingieji: Albertas Taboras, Vilmniaus vyskupas, Jonas Zaberezinskis, Trakų vaivada, Stanislovas Janovičius, didysis Žemaitijos seniūnas, Stanislovas Kiška, didysis Lietuvos etmonas, sutrukdė, kad neatsisakytų Iljiničius, vyras katalikas, to Lydos valdymo, kurią teisingai valdė, ir kad neatiduotų jos Drozdai, kuris ir schizmatikas buvo, ir Mykolo giminaitis, ir vienas iš jo šalininkų, iki kol karalius Aleksandras iš Lenkijos į Lietuvą sugrįš. Į Bresto miestą jam atvykus (1503 metais) didikai, taip pat ir patarėjai lietuviai pas karalių ten rinkosi, su kuriais karalius seimą surengė, ir kitiems pas karalių į pilį pasitarti atvykstant, tiktai vien tik Vilmniaus vyskupas, vaivada Zaberezinskis, seniūnas ir etmonas į pilį atvykti vengė bijodami pasalos ir pavojaus gyvybei, kurį jiems rengė Mykolas. Nes buvo labai smarkiai supykęs ant jų tiek dėl Drošdos, tiek dėl jų žodžių, kadangi sakydavo, kad jis siekia valdžios Lietuvoje ir tam pilis bei pareigūnus rengia, ir jas saviškiams ar giminaičiams, ar savo sąmokslu bendrams rusėnams dalija, įtvirtina, jėgas kaupia, ieško sąjungininkų, telkia pagalbą, dosnumu ir pažadais žmones prie savęs traukia, o karalius Aleksandras šitos vidinės pražūties nenujaučia. Dėl to Mykolas įstūmė juos į karaliaus nemalonę ir apkaltino nepaklusnių bei maištingų pavaldinių nusikaltimu, ir reikalavo, kad būtų baudžiami turto, pareigų, gyvybės ir garbės atėmimu, ir pasiekė kaltindamas, kad pats karalius Aleksandras turėtų asmeninių pasitarimų dėl jų nužudymo. Tai sužinojęs Jonas Laskis, Lenkijos karalystės

bus, vita ac honore mulctarentur; effeceratque criminando, ut rex ipse Alexander de tollendis illis consilia privata haberet. Quo cognito Johannes Laski, cancellarius regni Polonie, una cum Joanne do Oświeczim, doctore theologie et canonico Cracoviensi, concionatore et confessore regio, summa contentione egerunt apud regem, ne ad delationem ac libidinem inimici adversus tantos senatores et fideles consiliarios atque a longe futura prospicientes preceps ad penas ferretur. Opponebatque Laskius contra temeritatem Michaelis auctoritatem regni, cujus cancellarius esset, denunciando, ac protestando se a rege discedere malle, quam talibus erroribus actionibusque perniciosius interesse, que Barbarorum more ad cedem, ad sanguinem, ad infamiam tantorum virorum cum maximo motu et perturbatione Lithuanie et Polonie struerentur. Temperatum itaque erat a cede, palatinatu tamen Throcensi Zabrzezinskius mulctatus fuit, reliqui tres senatu exclusi, sed hac tamen indulgentiam donati erant, ut et in Lithuania et in Polonia per senatores et principes viros gratiam sibi regis reconciliare curarent, quod illi recte factorum conscientia freti facturos se receperunt. Venerantque ejus rei gratia in Poloniam ad civitatem Radom, ubi tum Alexander rex comitia agebat. Illic consilarii Poloni, cognita ex propositione Michaelis accusationis causa, scilicet propter Lidam non statim ad mandatum regis Drosdzalo dimissam, placarunt accusatis animum regis, quibus promisit rex, se, ad Lithuaniam veniens, eos in gratiam susceptu-

kancleris, kartu su Jonu iš Osvencimo, teologijos daktaru ir Krokuvos kanauninku, pamokslininku ir karaliaus nuodėmklausiu, didžiausiomis pastangomis kreipėsi į karalių, kad jis nesukbėtų neapgalvotai bausti dėl priešų kaltinimo ir savivalės, nukreiptos prieš tokius svarbius senatorius ir ištikimus patarėjus, numatančius tai, kas įvyks ateityje. Laskis prieš neapgalvotą Mykolo elgesį pastatė karalystės, kurios kancleris buvo, reikšmę, pranešdamas ir protestuodamas, kad jis verčiau pasitrauks nuo karaliaus negu dalyvaus tokiuose klaidinguose ir pražūtinguose dalykuose, kurie yra rengiami barbarų papročiu: žudynėms, kraujo praliejimui, didelei tokių svarbių vyrų nešlovei ir su didžiausiais neramumais ir sumaištimi Lietuvoje bei Lenkijoje. Taigi buvo susilaikyta nuo žudynių, tačiau Zaberezinskis buvo nubaustas, iš jo atimta Trakų vaivadija, likę trys išmesti iš senato, tačiau tokia malonė buvo apdovanoti, kad Lietuvoje ir Lenkijoje, tarpininkaujant per senatorius ir didikus, pasirūpino susigrąžinti karaliaus malonę, ką jie apsiėmė padaryti pasitikėdami ir žinodami teisingus poelgius. Ir atvyko dėl to dalyko į Lenkiją į Radomo miestą, kur tada karalius Aleksandras rengė seimą. Ten lenkai senatoriai, iš viešo Mykolo pareiškimo sužinoję apkaltinimo priežastį, tai yra dėl neperduotos Lydos Drożdzelai, iš karto karaliaus paliepimu nuramino karalių kaltinamųjų atžvilgiu, jiems karalius pažadėjo, kad jis juos vėl priims į savo malonę atvykęs į Lietuvą, kad kadangi šitas reikalas buvo lietuviškas, jis būtų perkeltas į Lietuvą ir ten, kur prasidėjo, ten ir pasibaigtų.

rum, ut, cum res hec esset Lithuana, ad Lithuaniam referretur, et illic ubi initium sumpsit finem etiam acciperet. Itaque accusati illi, postridie Sancte Trinitatis ex Radomio in Lithuaniam se receperunt. Quo etiam Alexander rex postea veniens rogantibus itidem pro eis proceribus Lithuanis offensam eis condonavit. Ceterum licet dissensio illa inter eos et Michaellem in vita Alexandri composita esse videretur quietaque inter eos manerent omnia, manebat tamen in mente Zabrzezinski injuria adempti palatinatus et odium inextinctum: quod post mortem Alexandri sub rege Sigismundo in apertam hostilitatem prorupit.

Et Michael quidem, cum post mortem Alexandri non posset tam subito, quod diu cogitabat, dominatum Lithuanie occupare: subito illuc Sigismundi regis adventu impeditus, volens suspicionem ambitus sui apud ipsum Sigismundum contegere, prior omnium Lithuanorum in occursum ei cum amicis suis prodiens, eum Magnum ducem Lithuanie a dnum suum adoravit ac salutavit. Et ex illo tempore favor, consilia resque omnes Michaelis inclinare, amicitiae ac socii simulac fortuna mutare et deserere eum ceperunt. Nam referente Joanne Zabrzezinski, marschalco Lithuanie, conjuratio Glinski et molimina ejus in apertum prodire. Que ille omnia negare, falso crimine se insimulari atque egre ferre, velle singulari certamine cum delatore ferro decernere, judicium regis Sigismundi poscere, instare, festinare. Rex vero, ut in re magni momenti, cum non putasset sibi festinandum, utpote inter

Taigi tie apkaltintieji kitą dieną po Šv. Trejybės šventės iš Radomo į Lietuvą išvyko. Ten taip pat karalius Aleksandras po to nuvykęs vėl prašant lietuvių didikams malonės įžeidimą jiems atleido. Tačiau nors ir tas prieštaravimas tarp jų ir Mykolo Aleksandrui gyvam esant atrodė buvo išspręstas ir viskas tarp jų pasiliko ramu, bet išliko nuoskauda Zaberezinskio širdyje dėl atimtos vaivadijos ir neišnykusi neapykanta: kuri po Aleksandro mirties, valdant karaliui Žygimantui, pasireiškė atviru priešišku.

O Mykolas, kadangi po Aleksandro mirties negalėjo taip staiga, ką seniai planavo, valdžią Lietuvoje užgrobti: staiga karaliaus Žygimanto atvykimo ten sulaikytas, iš anksto norėdamas nuslėpti įtarimą dėl valdžios siekimo Žygimanto akyse, pirmas iš visų lietuvių jo sutikti su savo draugais iškeliavęs, jį kaip Lietuvos didįjį kunigaikštį ir savo poną pagerbė bei pasveikino. Ir nuo to laiko Mykolas neteko malonės ir pašlijo jo planai ir visi reikalai, o draugai bei bendrininkai kartu su sėkme ėmė nuo jo nusigretžti. Nes pranešus Jonui Zaberezinskiui, Lietuvos maršalui, Glinskio sąmokslas ir jo kėsiai į viešumą iškilo. Visa tai jis neigė, teigė esąs pramanytu nusikaltimu apkaltintas, ir apmaudauja, nori vienas prieš vieną ginčą su kaltintoju ginklu išspręsti, karaliaus Žygimanto teismo reikalavo, labai prašė, ragino. Kadangi karalius nemanė, kad reikia skubėti, kaip ir dera didelės svarbos reikale, o būtent kaip būdinga žmo-

homines magnis opibus pollentes, Michael, cui omnis mora longa videbatur, ad Vladislaum Hungarie et Bohemie regem, regis Sigismundi germanum fratrem cucurrit, et acceptis ab illo rege ad Sigismundum literis, ne dilatione iudicii fama et honor suus in ancipiti penderet, ex Hungaria in Lithuaniam ad regem rediit. Cui cum literas redderet, rogavit, ut rex Sigismundus inter utrumque iudicio decerneret et calumniatorem suum pro facto plecteretur, alioqui se id facturum, quod et regi et sibi ipsi merori esset futurum. Verum cum rex iudicio illi propter celerem ex Lithuania ad comitia regni discessum intendere non posset, rem ad suum in Lithuaniam reditum distulit. Ejus more Michael impatiens, iraque pessimo consultore fervens, fatis eum ad interitum trahentibus, misit, cui multum fidebat, nuncium suum cum literis ac mandatis ad Basilium Moscovie ducem, denuncians ei, sisecuram sibi ad se veniendi potestatem faceret, eamque rem fore sibi apud illum honori ac libertati, ac jurejurando confirmaverit, velle se cum consanguineis suis et cum arcibus, quas in manu sua haberet, quasque vi aut deditone quereret, ad ipsum Moscum deficere. Gratum hoc nuncium Basilio accidit, quod per fuge hujus opera ac industria universam Lithuaniam occupare se posse credidit. Itaque que Michael volebat, datis literis, juramento omnia se prestiturum obligavit.

nėms, didelę galią ir turtą turintiems, Mykolas, kuriam bet koks delsimas atrodė ilgas, pas Vengrijos ir Bohemijos karalių Vladislovą, karaliaus Žygimanto tikrąjį brolių, pabėgo ir, išgavęs laišką iš to karaliaus, adresuotą Žygimantui, kad dėl teismo atidėliojimo jo šlovės ir garbės neužtemdytų, iš Vengrijos į Lietuvą pas karalių sugrįžo. Kai šiam įteikė laišką, prašė, kad karalius Žygimantas tarp jų ginčą teisme išspręstų ir jo šmeižiką atsižvelgdamas į poelgį nubaustų, kitu atveju jis padarys tai, kas ir jam pačiam, ir karaliui ateityje atneš daug liūdesio. Bet kadangi karalius tam teismui negalėjo skirti dėmesio dėl greito išvykimo iš Lietuvos į karalystės seimą, (karalius) atidėjo reikalą iki savo sugrįžimo į Lietuvą. Dėl savo būdo Mykolas būdamas nekantrus ir blogiausiu patarėju pykčiu degdamas, likimui jį traukiant į pražūtį, išsiuntė savo pasiuntinį, kuriuo labai pasitikėjo, su laišku ir įgaliojimais pas Maskvos kunigaikštį Bazilijų, jam pranešė, jeigu jam saugią galimybę pas jį atvykti suteiktų, kad tas reikalas jam suteiks garbės ir laisvės, ir prisiekdamas patvirtino, kad jis nori su savo giminaičiais ir su pilimis, kurias savo rankose turėjo ir kurias jėga arba pasidavimu gaus, pačiam Maskvėnui pasiduos. Ši žinia Bazilijui buvo maloni, nes patikėjo, kad jis gali užimti su šio perbėgėlio pagalba ir veiklumu visą Lietuvą. Todėl ko Mykolas norėjo, duotame laiške, priesaika išpareigojo, kad jis viską įvykdys.

<p>Knes uero Michael Linski, qui cum adolescens adhuc in Gernaniam uenisset, & apud Albertum Saxoniae ducem eo tempore in Frisia bellum gerentem strenue se gessisse, ac per omnes militiae gradus magnum sibi nomen peperisset, Germanorumque apud duos quos adoleuerat moribus imbutus, in patriam redijsset, apud Alexandrum regem magna autoritate ac summo loco fuit: adeo ut rex arduas quasque res ex eius iudicio ac arbitrio constitueret. Accidit autem, ut cum Ioanne Savuersinski Palatino Trocensi, regis causa in dissensionem ueniret, ubi compositis tandem rebus, in uita regis omnia quieta inter illos manebant: at mortuo rege, manebat Ioanni alta mente repositum odium. nam ex eo privatus erat Palatinatu. Tum ipse & complices, atque amici, apud Sigismundum regem, qui Alexandro successerat, crimine affectati imperij, ab aemulis quibusdam delatus est, & proditor patriae nominatus. Cuius iniuriae Knes Michael impatiens, cum saepe regem appellasset, rogassetque ut communi iudicio, quo tantum crimen a se depellere posse dicebat, causam inter se & Savuersinski actorem discerneret: cumque rex illius petitioni locum non daret, in Hungariam ad Vuladislau regis fratrem proficiscitur: a quo literis & Oratoribus, quibus ad cognoscendam suam causam rex ad monebatur, impetratis, tentatisque omnibus, cum causae suae cognitionem a rege impetrare non posset, indignitate rei permotus Michael, tale facinus se aggressurum, regi dixit, quod</p>	<p>Kunigaikštis Mykolas Glinskis, jaunas dar atvykęs į Vokietiją ir pas Saksonijos Hercoga Albertą, tuo metu kariavusį Frizijoje, šauniai pasidarbavęs ir per visus karinius laipsnius įgijęs didelį vardą, ir persiėmęs vokiečių, pas kuriuos du tarnavo, papročiais, sugrįžo į tėvynę; pas karalių Aleksandrą įgijo didelę įtaką ir užėmė aukščiausių vietą. Tačiau atsitiko, kad dėl karaliaus nesutarė su Trakų vaivada Jonu Zaberezinskiu, kadangi dalykams galų gale susiklosčius, kol karalius gyveno, viskas tarp jų buvo ramu: bet, karaliui mirus, pasiliko Jonui giliai mintyse įsišaknijusi neapykanta, nes dėl jo buvo praradęs vaivadiją. Tada jis pats ir bendražygiai bei draugai pas karalių Žygimantą, kuris tapo Aleksandro įpėdiniu, buvo kažkokių varžovų apkaltintas valdžios uzurpavimo nusikaltimu ir paskelbtas tėvynės išdaviku. Tokio garbės įžeidimo kunigaikštis Mykolas Glinskis nepakeliantis, nors dažnai pas karalių apeliavęs ir prašęs, kad viešu teismu, kuriuo vieninteliu tvirtino galįs kaltinimą nuo savęs atitraukti, spręstų bylą tarp jo ir Zaberezinskio; ir kai karalius jo prašymui neskyrė termino, nukeliavo į Vengriją pas karaliaus brolių Vladislovą, jo laiškais ir pasiuntiniais, kuriais ragino karalių iširti savo bylą, prašydamas ir bandydamas visokiais būdais, negalėdamas iš karaliaus išprašyti iširti savo bylos, Mykolas, apmaudo sujaudintas, sakė karaliui įvykdysiąs tokį nusikaltimą, kurio kada nors pats gailėsis. Ir kai supykęs sugrįžo na-</p>
---	---

ipsi sibi'que aliquando foret moerori. At cum domum iratus se recepisset, quendam ex suis hominem sibi fidum, cum literis mandatis'que ad Moscoviae Principem mittit. Scripserat autem, si Princeps securam liberam'que ad se uiuendi copiam, datis in hanc rem literis, atque addito iuramento, sibi promitte // [107] ret, ea'que res honori emolumentis' que sibi apud Principem foret, se castris que in Lithuania possideret, alijs'que ui aut deditio occupatis, ad se deficere uelle. Eo nuncio Moscus, qui uiri fortitudinem & dexteritatem cognitam haberet, mirifice' exhilaratus, omnia que a' se Michael peteret, datis ut uolebat literis, iuramento'que addito, se facturum recepit. Rebus ita apud Moscum ex sententia confectis, Michael ulciscendi libidine flagrans in Ioannem Savuersinski, qui tum in uilla sua circa Grodno erat (in qua ego postea semel pernoctauit) toto impetu fertur, eum'que ne elabi posset, dispositis circum aedes militum stationibus, immisso percussore quodam Mahumetano, in lectulo dormientem opprimit, obtruncat'que: qua re peracta, ad castrum Miensko cum exercitu progressus, ui illud, aut deditio occupare nitentatur: sed Miensko occupatione frustratus, alia subinde castra oppida'que aggressus est.

mo, vieną iš sau ištikimų žmonių pasiuntė su laiškais ir pavedimais pas Maskvos kunigaikštį. Ir rašė, ar kunigaikštis pažadėtų jam pas save gyventi saugų ir laisvą aprūpinimą, garantuojant tai raštais ir patvirtinant priesaika, ir ar nori, kad deramas atlyginimas, pilys, kurias Lietuvoje turi, ir kitas, kurias jėga ar priverčiant pasiduoti užims, kunigaikščiui atitektų. Maskvėnas, žinojęs vyro tvirtumą ir apsukrumą, nepaprastai pralinksminas priėmė šį pranešimą, kaip buvo prašomas, davė raštus ir pridėjo priesaiką, kad viską, ko Mykolas iš jo prašė, padarysiąs. Dalykams su maskvėnu taip išsisprendus, Mykolas, degantis keršto troškimu Jonui Zaberezinskiui, tuomet buvusiam savo dvare arti Gardino (kuriame aš po to kartą pernakvojau) visu smarkumu smogė, ir kad negalėtų pasprukti, paskyręs aplink pastatą karių sargybas, pasiuntęs kaip žudiką vieną musulmoną, užklupo miegantį lovoje ir užmušė. Tai atlikęs, išvyko su kariuomene link Minsko, kurį jėga ar priverčiant pasiduoti stengėsi užimti. Tačiau neįstengęs užimti Minsko, ėmėsi kitų pilių ir miestelių puldinėjimo.

5 priedas. 1495-03-30 Vilniuje: Aleksandras Jogailaitis Jonui Jurgaičiui Zaberezinskiui suteikia Dubinos dvarą, kadaise priklaususį Chelchlo valdai (*AGAD*, perg. 7393).

In Nomine Domini Amen Ad perpetuam Rei Memoriam Alexander Dei Gratia Magnus dux Lithuaniae Russie Samagithieque dux et heres etc Significamus tenore *praesentium* quibus expedit vniuersis et singulis tam *praesentibus* quam futuris harum *noticiam habituris* Quomodo attenden[te]s grate fidelitatis obsequia et merita Magnifici Iohannis de Zabrzezye Castellani Trocensis Tenutariique in Poloczsko *sincere dilecto* quibus acceptus nob[is] commendatusque existit. Volen[te]s ip[su]m ad talia et maiora obseqa [!] *nostra* prompta[?] efficere ac diligentiore[?]. Sibi prefato Iohanni eiusque pueris successoribus et legitimi[us] posteritati dedimus donauimus *praesentibus*que damus donamus ac perpetuo inscribimus Bona *nostra* ducalia curiam que quondam spectabat ad Cholchlo dictam Dubynacum villanis [atque/alias] kmethonibus seruatoribus equorum pa_blatoribus in Szoraw]cze tributarys mellis ac familia illibera er successoribus eorundem necnon cum omnibus vtilitatibus fructibus prouentibus redbitus tributis. atque aliis quibusuis seruitijs et exactionibus. ex ritu esse Lithuaniae qbustunque no[st]ribus censeant_. emergen[ti]bus^{bus}Cum omnibus etiam Agris campis pratis pastuis Siluis Batis [Balis?] rubetis indaginis Borris [Bozris?] meliificiis venationibus [?] cutupiis [curupiis?] fontibus riuibus [?] stagnis paludibus lacubus fluuiis ac cor[n]uripis piscinis piscaturis molendinis factis et siendis cor[n]u que usu et emolumentis Cum *omni* unique iure d[omi]nio et pprietate. nullis exceptis vel quo[d]libet pro nobis aut aliquo reseruatis. ita longe late et in ambitu prout eadem bona curiam vz_! [=videlicet] Dubyna olim dux Ivan Iurgevicz possidebat. et prout terre et queque p[er]tinencia ad predicta bona. in suis *terminis* granitijs met[r]isque exantiquo [!] a Cholchlo et ab aliis sunt diuisa et limitata. per ipsum Magnificum Iohannem Zabrzezinski. eiusque legitimi[us]os heredes et successores. habendum ____ ppetuo que possidend[um]. cum p[otes]tate adagendi [?] ampliandi. et si qua de prefatis bonis Dubyna. per quospiam usurpata aut retenta forent ea reperendi et recuperandi. donandi vendendi a[?]mutandi legandi alienandi. et in quoscunque *beneplacitos* vsus conuertendi prout eidem Maginifico Iohanni eiusque legitimis heredibus et successoribus. melius consulcius et vtilius videbitur expedire In cuius rei *testimoni[um]* et robur sigillum *nostrum praesentibus* est appensum. Datum in Vilno feria secunda post dominicam letare Anno Domini millesimo quadringentessim^o nonagesimo Quinto *praesentibus* Reuerendissimo in X[risto]^o pre_ domino Alberto Episcopo Vilmensi. magnificisque et generosis Nicolao Raduilovicz vilmensi. Petro Janovicz trocensi palatinis Stanislao Janovicz capitaneo Samagithie Gregorio Osti-

kovicz. Iohanne Littaor. Alberto Kuczuk marschal[i]s. Ceterisque dignitarijs et curien[*sis*]
nostris circa premissa. Per m[*a*]g[*ist*]r[*u*]m Adam Jacobovicz de Cothra. qui presencia
habuit in comissis.

[R[*c*]to] magnifici Nicolai Raduilovicz palatini vilnensis
necnon magni ducatus Lithuaniae cancelarii

6 priedas. 1498–1499 Vilniuje: Aleksandro Jogailaičio didžioji privilegija Jonui Jurgaičiui Zaberezinskiui (*AGAD*, perg. 7406).

In Nomine Domini Amen. Absumeret universa cum tempore antiquitas nisi actus hominum ea que ex natura sui finem habens *litteris* perpetuarentur et [] testium ad [] [veri]tatis devolve[n]tur noticiam Ad perpetuam proinde rei memoriam Nos Alexander Dei gratia Magnus dux Lithuaniae [necnon supremus] Russiae Kyovie Samagithie [etc] *dominus* et heres Significamus tenore [presentium] quibus expedit vniuersis *praesentibus* et futuris harum notitiam habituris Quo[modo] veniens ad *nostris presentiam* Magnificus Iohannes de Zabrzezyc Palatinus et castellanus trocensis [necnon] Magniducatus Lithuaniae Supremus Marschalcus sincere nobis dilectus [] supplicatione facta ut bona sua paterna et hereditaria ac [nonnulla] [] [] et predecesores *nostris* donata et alia s[] s[] [ipso] comparata *litteris nostris* [] que in ducatu *nostro* habet et per tantum [apud ipse] et sui predecesores libere tenuerunt et absq[ue] [nu]ll[o] impedimento possederunt [] petitionem ipsam licitam consideran[tes] d[] [] riam s[] fidelium [atque] virtutis intuitu quibus parenti *nostro* felicis recordationis et nobis semper [complacere] st[r]renuis [donationis] n[] p[osesa] bon[] [... cor]roborare ne [] aliqui[d] [...] super h[u]ius re modi pos[] [] suboriatu quomodolibet [] Inscrimus itaque sibi et assignamus p[] [] [] curiam Zabrzezyc in districtu [Vilnensi] circa fluvium Brzezyna sitam per M[a]gnum ducem Sigismundum predecesorem [*nostrum*] patri suo Georgio Ry[mowydowycz] donatam cum hominibus Zmoyth dictis in districtu [Vilnensi] penes lacum Olkschn[o] sitis cum [omnibus] seruitys ipsorum. Que bona prefata [idem] Magnificus Iohannes solita sua prouisione []ns curias et curiolas subscriptas ad bona ipsa co[n]iugit: Et primo medietatem b[onorum] seu terre Kossolischky dicte apud n[obilem] []m I[unbowa]m cum obstaculo *alias* jaz super fluv[ium] []sloc[]⁵⁴⁰ et libera[] []bus Et [cum] [] [] Volozyn[ka] [] a [duobus] milioribus [...] [a]pud nobiles Pymow[yc]z terrigenas [] [o]mnibus pertinen[t]i[bus] [...] a Zabrzezyc [] Et []m in Olyani a nobili Gryschko Czy[]hsycz terrigena c[]usi cum omnibus []ys prout solus tenuit. Et terram aliam ibidem [circa] Olyani a nobilibus O[]z[]h[]zy terrigenis districtus [] Et [circa] curia Olyani du[os] homines apud nob[ilem] [] [R]yłow Zdanowicz terrig[en]am [] [] de terram aliam ibidem circa Olyani apud nob[ilem] S[]eudeuschko Tulczowycz. Et h[ominem/s] [...] Olyani apud n[obilem] Stanislaum Ol[i] [] [...] sic [e]t prefat[um] est[.] [Bona] [] seu curiam Dexnyani⁵⁴¹ per eundem Dominum Magnum ducem Sigismundum [domino] generoso Georgio Ry[mowydow]ycz donatam in districtu Crasnosi[el] [] [...] ibidem [cir]ca prefatam curiam Dexnyani s[itam] apud nobiles []

⁵⁴⁰Іслач[?]/Ислочь[?]

⁵⁴¹[Дзякшыяны]

[et] St[] [H]anusowyczy Curiolam [] terra et ho[mines] ibidem pr[ope dicta] bona Dexnyani apud nobilem Dowgal [W[]y[]] et filiam suam Bogdanowa[.]. Ac terram ibidem prope bona prefata [] [nobiles] | [] Czaplya⁵⁴² Jurgy[ewicz] [.]. Et duos ibidem homines circa Dexnyani apud nobilem Radzywyl Treczowycz terrigenam Crasnosielscy comparata. [Item terra] seu curiam Krywycze per [eundem *Dominum*] M[agnum] ducem Sigismundum dicti Georgio donatam in districtu Markow[ien]si circa fluvium Serwycza sitam. Et homines Z[o]sz[] dictos, prout eadem Magnific[us] [Nar]buthowycz tenuit. Ad quam d[ominus] Magnificus [Iohannes aliqua e[tiam] pro[]z[]g[]ct]o [[red]e]mit Quartam videlicet partem []m circa Krywycze et in Zoschna et in Chod[akowszczyzna] et in Kuranyecz cum [terris] [] et servicys apud generosum A[ndream] Ol[]ech[]nowycz prout sibi ex diuisione cum fratribus habita cesserat. [C[irca]] [curiam] K[nyahynin]a dictam apud nobile[m] Bogdan Nekraschowycz Kochlowycz E[t apud] sorores ipsius⁵⁴³ nobiles [] et k[] cum hominibus et terris ipsorum []tam duobus milioribus a Krywycze [sitas]. Bona [ducalia] seu curiam Camyen cum v[illis] Chothowa et Czyosnyowa [dictis] per serenissimum Principem [] [] olim Regem Polonie et Magnum Ducem Lithuanie felicis recordat[i]onis genitorem] nostrum [eodem] Magnifico Iohanni de [gra[]] [] donatam in districtu Now[ogro]densi sitam sic integre prout eadem g[en]erosus Syemyon Dzyedzygolthowycz [et iunctim uxor sua] tenuerunt et possede[bant]. Ad quam curiolam secun[]aliqui]dam idem Magnificus Ioh[annes] nonnulla comparauit [] [Curiam vi]delicet Dzyerewna circa fluvium S[]z sitam apud generosum I[oh]annem [] cum hominibus et terris duabus [pertinentib]us a prefata curia Camyen [sita] [] Sex qui in terra [] []curie Camyen sedebant: nobili [Georgii] []olo[]wycz pertinent[]tes [] [quas olim] Georgius prefato Magnifico Iohanni libere dabit et irrevocabiliter donavit litteris suis id ipsum confirmavit [] Et dum idem Magnificus Iohannes controuersiam quondam cum generoso Syemyon⁵⁴⁴ [] [...] et terris ipsorum [] habuisset [] demum concordia inita prefatus dux Syemyon Magnifico Iohanni liber[e] [] et heres ipsorum [] []isit eodem duci prefato ipsorum ex parte [] [...] [] [facta] consolata et in [futurum] [a]d [] et maiora [] [...] [bona] ducalia curiam []z [Volma⁵⁴⁵ cum] villis et predys ad ipsam perti[nentibus] et cum boy[ari]s seu terrigenis [] [] qui resident et domicilia habent in terris dicte curie. Et cum trib[utarys] [] [...] [curio]lam [Rohaczowo]⁵⁴⁶ cum omnibus [pertinent]ys sic integre prout eadem generosus Stanislaus

⁵⁴² Plg. *LM* 3, p. 63; *LM* 4, p. 257; *LM* 6, nr. 482, 527; *LM* 8, nr. 190, 327, 510, 552, 569.

⁵⁴³ Plg. *LM* 3, nr. 17.

⁵⁴⁴ Veikiausiai Simonas Olelkaitis (m. 1505) – jo žmona buvo Nastazija – Mstislavlio kunigaikščio Ivano Jurgaičio Lengvenaičio dukra (1978 Kowalska, 741); Zaberezinskiui Aleksandras Jogailaitis dovanojo buvusią I. Lengvenaičio Dubinos valdą.

⁵⁴⁵ [Dab. Воўма].

⁵⁴⁶ Žr. *AGAD*, perg. 7492.

Dowkschowycz tenuit et possedit[.] Et similiter curiam Dubina [que/ipse/i] [] [at ad Cholchlo cum [hominibus] [et] [] []porum in districtu Vilnensi s[itam] cum omnibus prout tandem olim dux Ivan Iuryewycz possidebat dedimus et dona[tione] p[ater]na et [irrev]ocab[i]lis donavimus et [quos] [] Per ipsum Magnificum Ioh[annem de] Zabrzerzye et ipsius legitti[mo]s [successores] omnia bona et curias ac curiolas prefatas et [] quascunque suprascriptas de s[ing]ulari consensu *nostro* habitas [cum] [] [] []ol[] et [] [] fructibus Dacys[!] redd[i]b[us] [] o[mn]ibus salu[]ibus [ac] quibuscumque [ac] predys apud []las et []x[]dis [fratris][...] mellis [] grossorum et Mar [ferarum] [cum] fluvys [] stagnis lacibus [...] Et princ[ip]aliter [cum] omnibus pertinentys [coher]entys et appendys vniuers[ys] quecunque nomi[ne] aliter []s ad prescripta bona [que][libet] [e]x [antiquo] pertinentibus et spectantibus [nullis exceptis aut quiquemodo]exclusis [] fuerunt et [nu] [] sunt ac []posse[] q[] [sigilla] ac industria humana fieri et []ri possunt. nullis pro nobis [ac] pro [aliquo] [] [] ser[ui]cy[s] Ita longe late [et] [circumferentialiter] prout prefate curie ac curiole ac ville et terre quecunque supran[un]iate p[er] [] predecessores *nostros* donate ac [vniuer]sis [] et comparate ac [suis] [terrys] [...] limittate sunt et distincte [] prout bona [qua] predecessores nostri et alii apud quod [] nulla predicta [] sunt h[ab]uerunt [tenent] et possiderunt p[] M[] Iohan[] et su[o]s Legitim[o]s successor[e]s []u]endum habendum [] [] [et] [] possidendum vendendum [] [obligancium] alicuandum dona[.]. Et in su[o]s [suorumque] success[ores vsus][...] [prout] ipsi Magnifico Iohanni et s[uis] legitimis successoribus melius [con]s[] et [] [vocabitur] [] [] [et] [] [][...] nostro terrestri in nullis[...] firmita[] maiori et in testimonium [Sigillum nostrum] [] est [] appensum [...] Dat[um] Viln[e] [feri]a c[u]arta ipso die sancti [] Anno a [] [Domini millesimo] [] [] [] [in] [honorabilis] [ac] Magnificis Generosis et Nobilibus [bar]onis Alberto Ep[iscopo] Vilnensi Nicolao Radzywylo-wycz Palatino Wilnensi et [] Lithuanie Can[celario] Georgio Pazowycz Polocensi [] Stanislao Kyschka Smolnen[si] Alberto Kloczko cownensi et Magistro [curie] nostre[] Stanislao Hleb-owy[cz] [] [] [tenetarys] Marschalcis *nostris*[.] Per manis *Magistri* Erasmi [] prepositi [] secre-tary nostri qui []s[]

7 priedas. 1501-05-10 Vilniuje: LDK žemės maršalo Jono Jurgaičio Zaberezinskio derybos su Daugpilio komtūro atstovaujama Livonija (*Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch*, begründet von F. G. Bunge, Band 2, 1905, nr. 104).

Froge durch den lanthmarschalk Szabroszintczken: Ab ewer gnoden och guth gefallen hatte an dem vorrame des bundes, den letczen bothen schriftlich methetton.

Anthwortt des wir. her comthurs: Dar hette ewer gnode in szejnen artikeln gut genugen an szambtt andern hern prelathen und rethen tczun Leifflanth.

Der lanthmarschalk: Dasz gefile woll dem durchluchsten hern grosfursten, uff das die szache mitt merer liebe eren vorgang mochte gewinnen, und frogte forder, ab wir ouch ein abeschrift des vorramthen verbundes von wegen ewer hochwirdikeitt methetten, die begerte szejn furstliche gnode tczu szejnen und wolde szie uns widder losszen werden.

Der compthur antwertt: Ja, und hott szulchen vorraem rein schreiben laessen, und dem hern lanthmarschalk als das belibett wartt tczugeschicktt.

Der lanthmarschalk: Der durlauchste herre grosfurste szetctzt szich mitt alle szejnen herren und landen tczu dyszen geschefften und will dorin unszaimick geschpurtt werden.

Der compthur: Dar tczweifelte ewer hochwir^t. g. nicht an, und szetctzte desgleichen szich uffs allirvleiszigiste nach noedtorftikeitt.

Der lanthmarschalk: Das wir ouch erworben hatten von konma. tczu Polen und dem hern hoemeister, do szolde ewer g. keinen geloben tczuschellen, der durlauchste her grosfurste wuste woll, was szejn bruder der konningk thethe, imgleichen wuste der konningk woll, was der herr grosfurste thete, wan szie von Gothes

wegen szo under szich doran schtönden, das des einen willen und wisszen ouch des andern willen und wisszen were. Hette der konningk szulches wes vor, das szolde dem hern grosfursten ungetczweifelt nicht verborgen szejn.

Ouch szo woren des konigs von Polen bothen nw hir, von welchen der herre grosfurste hette erfahren, das der herre hoemeister szelbir begertt hette, den hern koningk tczu Polen tczu // [67] sehen und mitt öhm freundlicher weisze tczu reden. Derhalben szich dan der herr koningk mitt geringen volke als herr öbir feltt pflegt tczu reithen nach Praiszen gefugett hette.

Doch wolde der herre grosfurste ewer g. tczu libe und willen derhalben szejne bothen an ko ma. szejnen brueder in kortcz haben, was die inbröchten, szolde e. g. woll wisszentlich werden, szunder ewer herlikeitt szulde von deswegen keine szorge haben.

Der compthur: Was an den dingen were, istt Gothe bekantt. Dan es were ewer g. szo unwarnes beigekomen. Und das szich szejne furst. g. der bothschafft an ko. ma. wolde bevleiszigen, das szolde ir von wegen ewer hochwi. g. hochlichen gedanckt werden.

Hirnoch der wir. herr compthur weddir orlob nam umb die schrift usstzuszenden, als vorberurt.

8 priedas. 1509-01-04 Vilniuje: Žygmantas Senasis patvirtina Jurgio ir Jono Jonaičio Zaberezinskių tėvoninių valdų dalybas (*AGAD*, perg. 7440).

In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Sigismundus Dei gratia rex Poloniae (...) ... quia ad conspectum *nostrum* et consiliariorum *nostrorum*, lateri[?] nostro assiderium personaliter venientes, generosi Ioannes Zabrzezynsky Marscalcus *noster*, et Georgius, fratres germani, publice recognoscerunt, quia post mortem patris sui Magnifici Ioannis Zabrzezynsky Magni Ducatus *nostr*i Lituaniae Marscalci, talem inter se *omnium* bonorum paternorum, mobilium et immobilium, perpetuam fecerunt diuisionem. Imprimis autem Ioanni Marscalco diuisionis predicta perpetua, cesserunt bona, curia videlicet Olytha, cum curia Symno, et cum curia Volma, et cum curia Zabrzezynie, vna cum hominibus qui sunt in Samagithia. Item Georgio cesserunt bona videlicet curia Crywycz, et cum curia Olany. Item castrum Camyen cum curia Dubyna, et cum curia Deksznyany, per eosdem fratres Joannem et Georgium, ac eorum legitimos successores *omnia* bona supra descripta cum *omnibus* prouentibus [etc.] predictus aut[em] Georgius, post eiusmodi factam diuisionem sponte cessit Ioanni marscalco fratri suo curia Olany, que iure diuisionis predictae sibi debebatur. Joannes vero marscalcus, compensando eius erga se beneuolentiam fraternam, cessit ei similiter sponte, tributarys dictis Bieliczany[ij] ad castrum Camyen qui prius ad curiam volma pertinebant, quique diuisionis predictae eidem Joanni debebantur, Item cum gregibus equarum, et equorum, ac pecorum, *om[nium]*que rerum domesticarum, similiter perpetuam inter se fecerunt diuisionem. Item de curijs quas hic Vilne et in Trocy habent, talem fecerunt inter se ordinationem, que Georgius, minorem curiam, que erat fratris eorum Stanislai vita functi, hic Vilne, cum omnibus que ad eam antiquitus p[er]tinebat vna cum Curia in Troky, similiter cum omnibus attinentijs, [] diuisionis predictae perpetue accepit, Joannes vero, marschalcus, curiam maiorem hic Vilne, quam pater habitauit dum uiuere, prout est antiquitus in finibus suis cepta, et ab alyis distincta, eadem diuisione accepit Item de pecunijs, quas super bonis *nostris* dictis Nyemijoty [Nemunaitis] a Serenissimo fratre *nostro* felicis memorie domino Alexandro rege, habent inscriptas, talem fecerunt inter se ordinat[i]on[em][?] scilicet Joannes ... soluturus est Georgio et eius legitimis successoribus, sigillatim et successiue [?] medietatem [?] predictae pecunie, videlicet quingentas [500?] sexagenas ordine infrascripto, que ad proximum festum natiuitatis Cristi, daturus est ei, centum et viginti florenos, et sic ad quodlibet aliud festum sequens Natiuitatis Cristi singulis annis, centum et viginti florenos daturus est ei, vsque ad totalem Summe predictae solut[i]oni[?], Ad vltimis[?] vo[?] terminis[?] seu ad ultimam ratam, quisquid supererit supra centum et viginti florenos simul [?] sum v[?]a[?] Summa centum et viginti florenorum, soluere sibi erit obligatus, que s[e] predictus Joannes, fratri suo Georgio, vel eius successoribus eandem summa centum et viginti florenorum, ad quencumque termini festi natiuitatis Cristi, modo supra scripto soluere neglexerit, Extunc in crastino dup-

lum[?], alias ducentos et quadraginta florenos, ei, vel eius successoribus soluere erit obligatus. Item, que pertinet ad Generosum Georgium Ilinicz . marscalcum *nostrum*. generum vero fratrum predictorum. Si quid de sortibus predictis, eorum tam mobilium *quam* immobilium bonorum, iure dotis debebitur ei, id vterque frater soluturus erit, Si quid ius ei soluendum decernet[?]. Item. que ad bona materna fratrum predictorum attinet, ea singulariter inter eos sunt diuidenda quit[!]quid aut de iure termini[?] terrestri predicto Georgio Ilinicz genero eorum debebitur, id consensu ver[is]que fratres sibi cedere debet, que omnia supradicta, eidem[?] fratres arbitrio amicorum composuerunt, nobis que supplicarunt vt sic ea manere assentiamus [etc.] ... aliqua parte violauerit, nobis decem milia debebuntur barti vero que conuentis satisfaciet, quinque milia florenorum c/reden/rit[?] [cedent/redent/cederit/rederit] ... dominis Alberto Vilnen et Martino Samagithien Episcopis ... Nicolao Radzywil palatino et ... Cancellario, duce Alexandro Grodiens[s/c/k]y Castellano Vilnen Nicolao Razywilowicz palatino Stanislao Janowicz de Croze Castellano, Trocen, et Capitaneo Samagithie, Stanislao Hlebowicz polocen, duce Georgio Grodiens[s/c/k]y Et owycn[?] palatinis, Stanislao [Kiszka?] coro[en][?] Alberto Gastoldt in nowogrodek Capitaneis, Joanne Sopiha marscalco, et mdnl secretario. Et alys pluribus ... Datum per manus supradicti Magnifici Nicolai palatini Vilnen, et Magnis ducatus nri Lithuanie Cancellary sincere nobis dilecti :

9 priedas. 1511-06-21 Bresto didžiajame seime: Žygimantas Senasis patvirtina Jurgio ir Jono Jonaičių Zaberezinskių motininių valdų dalybas su Jurgiu Jonaičiu Iljiničiumi (*LM 9*, nr. 196).

Бил нам чолом маршалок наш, староста берестейский и лидский, пан Юри Иванович Илинича и повелит перед нами, штож перво того достало ся ему в делу от шурьи его, от пана Юря а от пана Яна Яновичов Заберезинских, третья часть имения Шерешова, материзны сестры ихъ, панее его, людеи и земли пашное и бортное и ловов, а пану Юрю а пану Яну Заберезинскимъ достали ся две части тогож имения, людеи и земли пашное и бортное и лововъ. Ино он тую свою третью часть того имения Шерешова променил был шурина своему пану Юрю Заберезинскому на именье его Квасовку в Городенском повете и на двор, што в месте Городенском над Немном, которое ж ся пану Юрю, шурина его, от брата пана Яна и от него в делу достало з людми и з их землями пашными и бортными, и з сеножатми, и з ловы. А панъ Ян Заберезинский, шуринъ его, свою третью част того имения Шерешова и дворец Талшовьский у Высокодворскомъ повете на реце на Веркни, што ся ему от брата пана Юря в делу достало, ему зяту своему продал з людми, и з их землями пашными и бортными, и з сеножатми, и з ловы, вечно и непорушно, и на то ему и листь свои купьчы дал.

А потом пан Юри Заберезинский шуринъ его тыи свои две части Шерешова, што ся ему от брата его пана Яна и от него, зятя их, в делу достало, и што тежъ в него купил, зася продал ему и его паней, и их детем и напотомъ будучим их щадкомъ, обел вечно, со всим с тымъ, што здавна к тому прислухало, и листь свои купьчы на то ему дал, и он тыи листы их купьчы на то ему дал, и он тыи листы их купьчы, пана Юревъ а пана Янов Заберезинских, перед нами вказывал, и бил нам чолом, абыхмо то ему потвердили нашим листом на вечность.

Ино мы, възревши в тыи купчии листы, з ласки наше, за его к нам верную а знаменитую, накладную службу тое верхуписаное именье Шерешово и съ селы того имения на имя: з Добривичою и Новою Волею, и з Новоселки, и со всеми людми, и з их службами и землями пашными и бортными, и съ сеножатми, и з боры и (...) со всим правом и панством, ничего не оставляючи на нас и на наши наследки, и со всим с тым, как ся съ стародавна тое именье Шерешово въ своих границах мает, и как нан Насут старьи и сын его пан Ян и пан Ян Юревичъ Заберезинский держали, потвержаем то сим нашим листом вечно пану Юрю Ивановичу Ильинича и его паней, и их детем и напотом будучим их щадком.

10 priedas. 1519-03-10 Goniondze: Jonas Jonaitis Zaberezinskis užrašo dalį savo žmonai Sofijai iš Radvilų (*AGAD*, perg. 7492).

In Nomine Domini Amen. Ad rei memoriam sempiternam Qua in artionum quaruncunque memoria diuturna esse non potest nisi litterarum subsidio prorogetur Propterea ego Iohannes de Zabrzezie Palatinus Nouogrodensis tenore presentium notum facio quibus expedit vniuersi harum notitiam habituris Quia posteaq[ue] Divina voluntate ita disponente filia magnifici domini Nicolai Radivil Palatini vilnensis et Magniducat[us] Lithuaniae Cancellarij nomine Zofia mihi matrimonia liter fuit copulata . vltra ea que dominus socer meus predictus filie sue coniugi mee prefate . ex gratia sua paterna dedit et donauit Accepi ab eius Magnifica D . et effectualiter leuauit Duo milia et quinque centa sexagenarum numeri et monete Lithuanicalis que eius D dedit filie sue coniugi mee predicte . ratione dotis contulit et in manibus meis reposuit cum effectis. Hys ita factis Ego Iohannes Palatinus qui supra . perpensis iuris et iustitie modis adhibitoque amicorum maturo consilio Ex certa mea sciencia et voluntate amore coniugali et affectu ad id accedente . quinque milia [dvigubai daugiau] sexagenarum numeri et monete Lithuanicalis In tertia parte omnium bonorum meorum habitorum vel habendorum . siue hereditario seu propinquitatis siue emptionis et quorumque alio ad me iure ac titulo deuolutorum ac deuoluendorum . Prefate domine Zofie coniugi mee Ratione dotality inscribo et tenore presentium *litterarum* reformo Vtque inscriptionis et reformationis mee huiusmodi maior noticia fieret Ratione eiusdem dota: lity in summa quinque milium sexagenarum prefatarum Domine Zofie coniugi mee predicte inscribo bona mea vct[?] wolma cum sua Curiola Rohaczow⁵⁴⁷ et Nyemonoyczy cum sua curiola Metijely . Volma cum omnibus boyaris et alys omnibus ex ea prouentib[us] ac vtilitatib[us] ita prout ab olim felicis memorie patre meo et a meipso habita sunt et possessa et prout in suis limitibus antiquis sunt distincta [.] Nyemonoytzy vero Cum omnibus prouentibus et attinentys ita prout ea mihi sacra *maiestas* Regia dedit et Contulit Ac suo Privilegio reformauit, Cuius Priuilegy Copias hic habere volo . et tenorem pro insertis Et generaliter Cum omnibus hominibus liberis ac illiberis seruitys tam equestribus q[uam] pedestribus Curiolis Agris pratis Campis siluis nemoribus borris mellifitys apibus venationibus Aucupys fluminibus fluvys larubus molendinis constructis vel construendis piscinis piscaturis Tributis in pecunia . melle frument[i]s. et rebus alys quibuscumque obuientibus Existentibus vel siendis quibuscumque nominibus appellentur Et quomodorumque ad bona prefata wolma et Nyemonoytzy . pertinent vel pertinebunt . Nihil penitus excludendo Si tamen bona predicta wolma et Nyemonoytzy sic descripta maiora fuerint que tertia pars bonorum meorum Extunc licebit ab vna earum curia. in quam co-

⁵⁴⁷ Žr. *AGAD*, perg. 7406.

niugis mea prefata. ex consilio amicorum consenserit aliquid adimi et bonis meis alys coniungi. Eodem modo si minora fuerint . Debebit eis aliquid ex alys bonis meis superaddi vt ipsa Domina Zofia tertiam partem bonorum meorum vt prefertur, iuste ratione sui dotality optineat [!] In cui[us] rei fidem et euidens testimonium Sigillum meum *presentibus* est appensum Actum et datum in Gonijadz feria quinta post Cinerum Anno Domini Millesimo Quingentesimo Decimo Nono Presentibus ibidem Magnificis et Generosis Dominis Iohanne radwyl Magno Marschalco Ducat[us] Lithuanie Drohycensis et Slonymensis Capitaneo[,] Georgio hylynecz Capitaneo brzestensi ac lidensi et Marschalco Lithue[,] Stanislao osczyk Incisore Regie *Maiestatis*[,] Iannussio Co:sczewycz Tenutario in Radunya et Perelom[;]; vadinasi Jurgis Jonaitis Zaberezinskis nebegyvas] Nicolao Patz venatore Lithwanie[,] Nyemira hrymalicz Capitaneo Myelnicensi et Nicolao yuryewicz Tenutario in Sthaiuilye/Schawlye . alysque pluribus testibus ad premissa voca[tis]⁵⁴⁸

⁵⁴⁸ Šioje vietoje skylė nuo antspaudo.

11 priedas. 1522 m. Kamenyje: Mikalojus Jurgaitis Zaberezinskis aprūpina savo pastatytą Kamenio bažnyčią (*MAVB RS*, F43-204, l. 113v–114).

Aprašas: G. Błaszcyk, Regesty dokumentów diecezji wileńskiej z lat 1507–1522 Jana Fijałka i Władysława Semkowicza, *Litvano-Slavica Posnaniensia. Studia historica*, t. IX, Poznań, 2003, p. 275.

Et quia memoria hominum est labilis et obliviosa, nisi scripturarum ac testium robore fuerit firmata, Nos igitur Nicolaus Jurgiewicz Zabrzezinski haeres in Kamień, aliarumque haereditatum Dominus et haeres. Intelligentes huius mundi res et dominia fore transitoria, volens saluti meae Praedecessorumque et successorum meorum providere, commutans caelestia pro terrenis. Significamus tenore praesentium universis et singulis praesentibus et futuris, harum notitiam inspecturis quibus expedit. Quomodo considerans, quia nihil est certius morte, et nihil incertius hora mortis, Ecc[lesi]am in Oppido n[ost]ro Kamień aedificavimus, aedificatamq[ue] In honorem Domini Nostri IESU Christi, et Assumptionis gloriosissime Virginis Mariae, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et Sanctorum Nicolai et Georgii ereximus et dotavimus. Ad quam quidem Ecc[lesi]am Par[oc]quialem in Kamień pro sustentatione eiusdem Rectoris pro tunc et in post fiendorum, ut cultus divinus augeatur, et ut Rector eiusdem pro tunc ex[iste]ns Vicarium cum Ministro Ecc[lesi]astico seruet, damus, inscribim[us]⁵⁴⁹ incorporamus, inprimis villam dictam Doynowa, cum hominibus pertinentibus ad eandem, que est limitata inter praefatum Oppidum nostrum Kamien et Breszkowczykzna ex una, et inter Siwiczna parte ex altera in districtu Kamiensensi.

Item partem Wolkowczyzny, quae etiam est limitata per fluvium Koszchielec, de Koszchielec per medium pratorum parte ex unaque per partem Oposłowicz, per viam quae tendet versus Chothowa per Curiam Boczań in Ciesnowa, per viam Daniuszewicz e converso in Koszchielec. Item terras dictas Byc[h]owczyznam, quam tenet nobilis Zdan, et aliam Zytowczyznam, cum homine dicto Paulo Zylisz, prout ex antiquo istae terrae sunt distinctae et limitatae.

Item pro curiola nuncupata // [114] Cul, ascribimus quatuor terras cum servit[is]⁵⁵⁰ in dominio nostro Dworzysze. Primum servitium nuncupatum Obolowicyz, Secundum Doynelis, tertium Dzieseczcyna cum homine nostro Paternali Stanislaō Proniecz cognomine Widziusz, quartum Piotrowczykzna Perschaycowa.

Item inscribimus duas Tabernas in Oppido Nostro Kamien, quae sunt sittae penes aggerem parte ex una/utraque Superioris stagni, cum omni potu et censu prout soli tenuimus et habuimus.

⁵⁴⁹ *Rnkr.* inscribimq.

⁵⁵⁰ *Rnkr.* servitys.

Item Decimas omnis grani de Curia nostra Kamien excepta avena.

Item de Curiola nostra Kul et in Dworzyszcze decimam similiter omnis grani excepta avena in Curiola nostra

item aliam decimam omnis grani axcepta avena Lithaucroczyzna.

Item decimam de Siligine hyemali tantum de Curia Krzywicze, quae iacet penes fluvium Shierwiecz.

Item duo stagna cum molendinis eorundem, primum in Kamionka, quod iacet in fine trium Stagnorum nostrorum infra molendinum nostrum in tantam latitudinem, in quantum aqua latius potest extendi[,] secundum stagnum in Szchamionka, quod iacet superius Stagni penes homines Eccl[esiast]icos.

Item damus et ascribimus aream molendinationis et cum horto eiusdem molendini in Kamionka, prout ex antiquo nostri molendinatores tenuerunt et habuerunt, que molendina ascribimus cum eorum utilitatibus et proventibus.

Item hortum post castrum nostrum in Kamien, et piscinam quae in eadem horto effossa est.

Item duas thermas mellis crudi super Tributar[iis]⁵⁵¹ nostris in Ciosnowa de nostro tributo, et super eisdem Tributar[iis]⁵⁵² centum grossos pecuniarum alias Nalukomego.

Quae omnia et singula praemissa honorabili Domino Martino moderno Rectori Ecclesiae praefatae in Kamien et ipsius Successoribus pro tunc eiusdem Ecclesiae Rectoribus damus, appropriamus, ascribimus, incorporamus perpetuis temporibus haben[do] tenen[do] possidend[o] et utifruen[do] prout soli tenuimus et habuimus, nihil iuris dominis et proprietatis in his donatis nobis et nostris successoribus reservan[do].

In cuius rei testimonium Sigillum n[ost]rum maius pr[aesenti]bus e[st] sub appensum testimonio literarum. Actum et datum Vilnae die Solis sedecima mensis novembris, An[n]o D[omi]ni Millesimo Quingentesimo vigesimo secundo. Pr[aesent]ibus h[on]ora[b]ilibus D[omi]nis Nicolao in Koydanowo Curato, Petro Capellano n[ost]ro. Stanislawo de Gnezna N[ota]ro Pub[li]co. Georgio Chwalczewski Plebano in Ozionsij, Sigismundo Kr[i/z]ynicki, et Nicolao Sienkowicz de Dzieksciany testibus fidedignis ad praemissa vocatis, pariter atq[ue] vocatis. Et me Laurentio Benjamin de Gnezna Clerico eiusdem Diaec[esis] Pub[li]co Sacra Ap[osto]lica Imperiali auct[orit]at[i]bus N[ota]ro qui ad mandata sua M[anu] taliter conscripsi. [signulum]

⁵⁵¹ *Rnkr.* Tributarys.

⁵⁵² *Rnkr.* Tributarys.

12 priedas. 1533-09-03 Vilniuje: Žygimantas Senasis patvirtina susitarimą tarp Jono Jonaičio Zaberezinskio ir jo sūnaus Jono iš vienos bei Mikalojaus ir Jono Jonaičių Radvilų iš kitos pusės (AGAD, perg. 7580).

Жикгимонт Божю милостью король полский вяликий князь литовский
русский пруский жомойтский Мазовецкий и иныхъ

Чинимъ знаменитомъ симъ нашимъ листомъ хто на него посмотрит або чтучи его услышит
нинешним и на потомъ будучим кому будет потреб того ведати [...] пришедши перед нас
обличне панята троцкии панъ Миколаи а панъ Янъ дети пана троцкого маршалка
земского небожчика пана Яновы Миколаевича Радивиловича обявили нам штож они з
волею и з седоном нашим государьским мели розмову з воеводом троцким маршалком
земским паном Яном Яновичом и сыном его млти маршалком нашим паном Яном
Яновичом Заберезынскими около тое опеки которая по животе пана троцкого старосты
жомойтского пана Станиславовъ Станиславовича справедливым правом прироженным яко
дети небожчика пана Станиславовъ так от [таком] именъ Янов и от ... выслужоны и
купленные и материстые и на снам его млти пана Яна водле близкости его пришла якож их
млст в собутстартомв том межи собою намовившы и тые и вси речи на слушно[и] мере
зостановили и через листы свои записны и тую все ов[] утвердили и з ... ная сторона з
нихъ в ... млсть заставили и тот листъ записныи пана воеводы его млсти троцкого и сына
его пана Яна нашим листом на вечность им потвердили А такиы онаго листу записнаго
воеводы троцкого и сына его млсти пана Яна зиавы их выслушавши на жеданае панят
троцких пана Миколая а пана Яна то вчинили оны листъ занисныи пана воеводы троцкого
и сына его млти пана Яна слова от слова всем нашим листом вписати есмо казали,
которыи жо так ся в себе маеть[.] Я Ян Янович Заберезенский воевода троцкии
маршалокъ земский великаго князтва литовскаго восполяко[] съ сыном моимъ
маршалкомъ государа короля его млсти паном Яном ознамучмо тымъ то нашим листом
хто на него пасмотрит або чтучи его вслышит нинешним и потом будучим кому будет
потреб того ведати иж мели есмо розмову з детми пана яновыми миколаевича пана
троцкого маршалка земского великаго князтва паном Миколаем а паном Яном около тое
опеке с которым по животе пана троцкого старосты жомойтского пана Станиславовъ
Станиславовича справедливым правом прироженным яко дети небожчика пана
Станиславовы так имена его вси очизныи выслужоныи и купленыи и материстыи водле
близкости его пришл[а] А то тымъ обычаем иж matka их пани Ганна за небожчика пана
Станислава старосту жомойтского пошла и будучи за небожчиком паном Станиславом
дети прибыли то есть пана Воитеха а панну Ганну по которых жадная опека близкостю на

сына моего пана Яна спа[д]ла и кды вжо пан виленский гетман навышшии великого князства староста городенский стрый их рожоньи пань Юрьи Миколаевич Радивиловича тых братаничов своих детеи пана Яновых пана Миколая а пана Яна з опеки своее выпустил я съ сыном моим яко то опекуном детеи небожика пана Станиславовых паном Яном не хотячи с паняты троцкими детми пана Яновыми паном Миколаем а паном Яном жадных не[м] ... и в ростырки прихидити з волею наяснеишого пана государа нашого милостивого короля и великого князя его милости Жикгимонта обмову слушную в тых вовсих речах зь их милостю есмо чинили и всякии розниции на обе стороне у ... и на сторону их отложили и в том вовсех умову межи собою тым обычаем есмо вделали и на том вжо с obu сторон яко я и з сыном моим паном Яном так и паняты троцкии пан Миколаи а пан Ян перестали(?) гдеш мы на первеи пану Миколаю а пану Яну именеи материстых ся поступили в головах[:] замку Несвижа а другого за(мк)у Оликеи а двора Свядост и двора Дубров двора Не(д)ре(м)кги двора Узды двора Сенежи(ч) [виности лах _ _] со всеми волостьми и з селы и с приселки и з бояры и мещаны и з слугами путными [и/с/з] людми волостными тяглыми и со всеми доходы и пож[ы/и]тки як ся оныи замкии и дворы и волости выше писаныи [...] и пожитко[] ся своим мают иш таколвек ним прислухает[.] А то есмо для тое причины оныи именея [...] мает пан Миколаи а пан Ян к рукам своим их держачи вси д[в]оры [...] невожчицы пани Ганнин [] комуколве[] она будет чим винна зостала яко сами за себе так и за оных детеи пана Станис[лавовъ] пана Воитеха и панну Ганну платити и за то досыт вчинити къ которымже в жадном г--- матки своее пани Ганниным дети пана Станиславовы ныне и завжды на потом николи ничо[][]теи не мают и прожных и мают быти а паняты троцкии пан Миколаи а пан Ян тыи вси именея выше мен[] материсты[и?] яко замки дворы и волости и вси села [и][ярмарки] з детми пана Станиславовыми паном Воитехом а панною Ганною в ровныи дел пустити так яко тот обычаи есть а пан Воитех а панна Ганна от всих долгов матки своее пани ганниных волни будутъ. Далеи што [с]е дотычет скарбов рухомых речеи [мномыс пана Ста[]] на то зостановили иж которыи скарбы в замку Несвижи взахованыи был чотыриста коп грошеи ачьколве мяло бы то тых часовъ межи ними [а]части делно быти в которомже ровныи части яко панятам троцким так и детем пана Станиславовым мя[ли] ... моим паном Яном ту[ю] тьриста коп грошеи пану Миколаю а пану Яну дали а они вжо мают тую суму пенязеи тамъ овернути где матки их воля в том была притом теж со[сти] восовска[?] о скарбу дали есмо пану Миколаю а пану Яну сребра рабленаго[?] талереи серебряных дванадцат лыжок серебряных также дванадц[ат] д[и][а] апясы] серебряных мужских два ланцухи золотых в обоих [?] двесте золотых черленых а шест перстенеи золотых с каменемъ а з несвжиского скарбу пану Миколаю а пану Яну дано чотыри лисы серебряных

в кождо[м] мисевати около двагдцати гривен д[а][...] серебряных лыжкованых складаных шата[...][а]ксамитом чорном крыга шата одамашку [серого][...] а шест полумисков серебряных кубков серебряных гладких сем рог в серебром оправен матица перлова я то ест [е]бех серебром оправен А с того всего скарбу ви[] есмо на дети пана Станиславовы пана Воитеха а панну Ганну [на ...] чотири [] серебряных а дванадцат лыжок серебряных позлотистых три кубки н[еп]рикрытых А што ся дотычет инших речеи што ся у скарбе несвижском zostало яко шат[и] отцов о [т]о[м] от мала и до в[е]лика и [с]е кухонныи речи пивничныи столовыи цын яко фляш[ки] [...] то есмо все пану Миколаю а пану Яну дали а к тому теж чотыри возики дали есмо и листи пану Миколаю а пану Яну гдеж вжо то все яко вышеи все з нашом листем есть описано к рук[ам] [] [и з] панята троцкии пан Миколаи а пан Ян от нас побралаи и листом своим н[ас] то[] [...] [.] А черес то вжо панята троцкии не мают до нас и до тых детеи пана Станиславовых ничого мети кроме одного делу оных именеи материстых выше мененых которо[и] они часу приидучого межи собою чинити мають [.] За тым теж што ся дотычеть тых листов т[] [...] Ещо к руком моимъ и сына моего пана Яновым не пришли [.] А при понятах троцких пану Миколаю а пану Яну zostали ино тыи вси листы твердостии которыи тепер при их млсти суть и которыи теж ещо могутъ быти найдены мають даны быти от панята троцких [...] пану Яну [.] А што ся ткнетъ иншихъ скарбов которыи гдеколве[] на которыхъ местцахъ суть або могутъ быти тыи вжо вси скарбы мають при мне и сыну моемъ пану Яну яко опекуну вечне заставити [.] и мают они хованы быти на дети пана Ста[ниславовы пана Воитеха а панну Ганну.] А пан Миколаи и пан Янъ сынове пана маршалковы земского не мают вжо кто му ничого мети ани о томъ мовити и мають они в тых всих скарбех вечное мол[ч]ание [.] А дети пана Станиславовы пан Воитехъ а панна Ганна вечныи покои мети [.] А тыи все речи выше писаныи мають вжо водле теперешнее умовы нашеи мощне а непорушне межи нами вечне захованы быти [.] С котороеж умовы яко я и з сыномъ моимъ паномъ Яномъ такъ и панята троцкии панъ Миколаи и пан Янъ ничимъ выступати и никоторымъ колве обычаемъ ее взрушати не мает [.] А хто бы колве з нас против теперешнее змовы и записовъ нашихъ хотель чимъ стояти и з нихъ выступовати и в чомъ их неполнити и с чиеи стороны то ся окажетъ тогды тая сторона противная заоныи выступъ свои маеть гдрю нашему королю его млсти и великому князю заплатити вины тысячу копъ грошеи а стороне тои которая при теперешней змове нашей ся остоит и досыть ей чинити будетъ противне оное вины другую тысячу копъ грошеи заплатити маеть [.] а тая вся в[ин]а а [наш] штоколве все [] листе есть описано предсямаеть мощне и на веки непорушно межи нами держано быти без жадного выступу ани зрушенья обоихъ сторон водле теперешнее змовы нашеи. И на то есмо панятамъ троцкимъ пану Миколаю а пану Яну дали сес наш

листь з нашими печатями. При которой же змове нашої были велможными панове кашталянь воилицкий староста с[а]ноцкий ломзенский визненский ланцкоруньский охмистрь королевои ее млсти гдрини нашеи и великое кнгни Боны пан Миколаи Волский а староста бересте[иский] маршалок державца вилкииский остринский и кнышинский пан Александръ Ивановичъ Ходкевича а дворянин гдря короля его млсти панъ Иванъ С[лу]жка. А для лепшого твердости жедали есмо тых пановъ о ихъ млсти пеичати. Якож ихъ млсть зажедань[ем]ъ наши[м]ъ печати свои к сему нашему листу привисити казали. Писан у вилни под лет[] Божего нароженья тысяча пятсот тридц[а]т третего мца августа двадцат девятого дня индыкт[] шостыи. И вжо мы панягъ троцкихъ дети пан Яновыхъ пана Миколая а пана Яна при тои всеи змове которую они с паномъ воеводою троцким [] намъ его [] [маршал]лкомъ нашимъ паномъ Яномъ вчинили зоставуемъ и потвержаемъ то симъ нашимъ листомъ вечно и на веки непорошно. И мають их [млсть] с обу [сторонь] в тыхъ всихъ речах в чомьколве змову межи собою вчинили и што теж с тых [лист[] [всихъ]] есть описано водле тыхъ лист[ов] своихъ запис[и] [...] на вечныи часы. А на твердость того и печать н[а]шу казали есмо привисити к сему нашему листу [.] При томъ были пан троцкий староста жомоитский панъ Петръ Станис[лавович] а воевода [витебский] маршалок державца валковьиский и мерецкий панъ Матеи Воитехович Яновича подчаший староста ковенский державца [nuplēštas lāpo gabalas] Радивиловича а староста берестеиский маршалокъ державца вилкииский остринский и кнышинский пан Александръ Ивановичъ Ходкевича. Писан у вилни под леты Божего нароженья тысяча пятсот [nuplēštas lāpo gabalas] [и] ден индикт семьи [ženklas]

Михалко писарь дер
жавца медниский

13 priedas. 1533-10-26 Vilniuje: Jonas Jonaitis Zaberezinskis Vilniaus vyskupui Jonui iš Lietuvos kunigaikščių dovanoja sklypą ir namą Vilniuje (*MAVB RS*, F6–145).

„Pergamentas viršutinėje paraštėje ir apatiniame sulenkime trijose vietose pergraužtas. Puošni invokacija didžiosiomis raidėmis. Meniškas inicialas apima pusę teksto. Nuo buvusių septynių prikabinamų antspaudų išlikęs gabalas juodų siūlų virvutės. Lotynų k. 17 eilučių, 66,5X32,3+9.“
R. Jasas, *Pergamentų katalogas*, Vilnius, 1980, p. 148, nr. 374.

IN NOMINE DOMINI AMEN. Cum memoria humana sit labilis et obliuiosa, necesse habet vt ea que geruntur inter mortales apicibus literarum perhennentur, Proinde nos Joannes Zabrzezinskii, Palatinus Trocen[sis], ac terrestres magni ducatus lithwani marssalcus vna cum filio nostro char[issi]mo Ioanne marssalco in eodem ducatu Regio, Ad perpetuam rei memoriam, Significamus tenore presencium quibus expedit tam presentibus q[uam] futuris harum noticiam habituris, visuris, lecturis pariterq[ue] auditoris, Quomodo considerantes Boni ac Illustrissimi principis domini Ioannis ex ducibus lithwani Dei gracia Epi[scope] vilnen[sis] tot[a] officia beneuolencie et sincere amicitie pluraq[ue] et insignia opera nobis exhibita, cupientes sue paternitati gratos reddere, ac in res nostras multo maioris affectus eum efficere, aream nostram totalem et cum nonnullis muris in Civitate vilnen[si] in acie platearum per transuersum iter habentium vna qua itur ad eccl[esi]am Sancti Spiritus, alteram qua itur ad Curiam Epi[scope] vilnen[sis] consistentem, domumq[ue] muratam nuncupatam vincencii ex opposito habentem, quamquidem domum cum area et muro magnificus dominus Nicolaus Zabrzezinski in humanis agens nepos noster ex fratre, a quodam aurifice Bernardo ante vrbs vilnen[sis] conflagrationem certa summa eris mercatus erat, Quequidem domus et area, cum omnibus aliis domibus et muris, ad eam spectantibus, sublato prefato Nicolao Zabrzezinski emedio iure natural[is] successionis, vna cum omni hereditate eius, nobis et posteritati nostre cessit, ac in nos iure hereditario deuoluta est, eam domum ac aream eius et edificii, ita lat[er]e⁵⁵³ longe ac circumferencialiter prout est ab aliis domibus vicinorum diuisa et limitata, Nos Joannes Palatinus ac Ioannes filius eius, prefato R[everendis]s[i]mo domi[n]o Joanni E[piscopo] vilnen[si], dedimus donauimus et contulimus, donacioneq[ue] perpetua et irreuocabili largiti sumus, nunq[uam] amplius per nos et consanguineos, ac quoscumq[ue] successores, cuiuscumq[ue] linee propinquitat[is] nostre reuocandam ac in possessione eius R[everendis]s[i]mum dominum Ep[iscopu]m et eius successores impediendum, et quo[s]cumq[ue] molestandum, licebit eidem memorato R[everendis]s[i]mo domino et eius successoribus in eadem area domos edificare, ac muros extruere, iuxta sue R[everendis]s[i]me p[ro]p[ri]etatis beneplacitum ac domos ipsas edificatas ex annuo censu

⁵⁵³ *Raidė išsitynusi pergamento sulenkimo vietoje.*

locare et ipsum censum pro se et vsu suo tollere, ac ipsas domos cum area eorum totali, vendere, commutare, impignorare, donare, eciam ad pios vsus conuertere, prout melius vtilius, et magis efficacius sue R[everendis]s[i]me p[ro]p[ri]et[at]i et eius successoribus videbitur expedire, ut autem hec donatio n[ost]ra in perpetuum et irreuocabiliter facta, firma, permaneat, inuiolabilisq[ue] obseruetur, presentes litteras sigillorum n[ost]rorum apensione iussimus communiri, Necnon Illustrem et magnificos dominos Georgium Siemienowicz ducem Slucen[sem], Georgium Radiwil Castellanum vilnens[em], ac magni ducatus lithwanie supremum exercituum Capitaneum, Petrum Stanislai de Cziechanowicz Castellanum Trocen[sem], Samogitie tocius prefectum generalem, Joannem Gronostaii, Thesaurarium ducatus terrestrem, ac Capitaneum Slominens[em] rogatos habuimus, ut sigilla eorum p[re]sentibus litteris nostris apendi iuberent, Quiquidem domini, petitis nostris satisfaciendis sigilla sua presentibus subapendi iusserunt, Actum et datum Vilne in Curia tutorie nostre die Sabbati vigesima sexta mensis octobris, Anno Domini Millesimo quingentesimo tricesimo Tertio.

14 priedas. Ketvirtadienį 1536-10-18 Vilniuje: Jonas Jonaitis Zaberezinskis atnaujina Kęsgailų koplyčios fundaciją Vilniaus katedroje (*MAVB RS*, F6-161; R. Jasas, *Pergamentų katalogas*, 1980, nr. 409).

(...) Quia constitutus coram nobis personaliter Magnificus Joannes Zabrzezynski Palatinus Trocensis magni ducatus nostri lituanie [marschalcus] supremus Necnon Pvnensis et Merecensis tenutarius [] sincere nobis dilectus tanquam tutor legitimus puerorum olim Magnifici Stanislai Stanislaidis castellani Trocensis et capitanei Samogitie minorennium exhibuit [] [] privilegium quoddam in pergamento⁵⁵⁴ scriptum sub nomine et titulo olim Magnifici Michaelis Giezgallowicz Palatini Vilnensis et magni ducatus nri Lituanie Cancellarii⁵⁵⁵ foundationis et erectionis seu dotationis altaris seu capelle [] nativitatis Virginis Marie necnon beatorum Joannis Baptiste et Joannis evangeliste aliorumque sanctorum in ecclesia cathedrali Vilnensi sitte, de consensu ut afferitur serenissimi principis bone memorie diui Casimiri Regis Polonie magni ducis Lituanie parentis nostri desideratissimi facte, cuiusquidem privilegii sigillum quod appensum erat, sine vetustate sine casu quodam aut negligentia demolitum immo abruptum extitit [antspaudas išlikęs sveikas – nei dėl senatvės, nei dėl kokio nelaimingo atsitikimo, nei dėl aplaidumo nepamestas ar sulaužytas]. Itaque supplicavit nobis magnificus Joannes Zabrzezynski Palatinus Trocensis nomine tutorio predictorum liberorum et dicti altaris iure naturalis successionis et hereditatis legitimorum patronorum, quatinus privilegium huiusmodi ad pristinum robur reducere. [_la] [in e-o/ea sententia/contenta] et donata quorum omnium [ut/sit/] dictus Joannes Zabrzezynski afferebat [et] possessor modernus dicti altaris Vanerabilis Bartholomeus de Cavvna canonicus Vilnensis in pacifica possessione existit de benignitate nostra. [] confirmare et ratificare dignaremur, Cuius quidem privilegii tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis. In Nomine Domini Amen. (...)

⁵⁵⁴ *KDKW*, p. 348-350.

⁵⁵⁵ R. Petrauskas, *Lietuvos diduomenė*, p. 251.

15 priedas. Zaberezinskių dvaro pareigūnai, tarnai, vietininkai

maršalas

1524-03-29	<i>MAVB RS</i> , F43-5367, l. 1v	Leonas Kotovičius
1533-07-28	<i>LM TBK</i> 8, nr. 1	Stanislovas
[1533]-10-13	<i>LM TBK</i> 8, nr. 128	Martynas

taurininkas

1524-03-29	<i>MAVB RS</i> , F43-204, l. 131-132	Paulius
1535-05-22	<i>LM I</i> , nr. 46	Jonas Ivanauskas

pakamaris

1535-05-22	<i>LM I</i> , nr. 46	Jonas Ivanauskas
1536-10-18	<i>LM I</i> , nr. 319	Ivanas Michailovičius
1536-10-19	<i>LM I</i> , nr. 145	Ivanas Michailovičius

raštininkai

1506-08-05	<i>ИСПИ</i> , т. 32, с. 172	Koptis
1508-09-24	<i>LM 25</i> , nr. 90	Telza
1532-09-20	<i>LM 17</i> , nr. 256	Jonas
1536-10-19	<i>LM I</i> , nr. 145	Drohičino žemės raštininkas Jonas Ivanauskas

tarnai

1514-06-14	<i>LM 10</i> , nr. 83	Stanislovas Cholmovskis ir Grigalius Omelianovičius Služka
[1529]	<i>LM TBK</i> 6, nr. 121	Jonas iš Lydos
1532-11-12	<i>LM 15</i> , nr. 161.1	Jonas Ivanauskas
1533 Pasvalys	<i>VUB RS</i> , F77-25	Jurgis Dambrauskas
1533-03-11	<i>LM 17</i> , nr. 323	Jokūbas
1533-05-15	<i>VUB RS</i> , F5-A8-1916	Paulius Švabovičius
[1533]-10-13	<i>LM TBK</i> 8, nr. 128	Mikalojus ir Albertas Jundilaičiai
1534-05-21	<i>LM 17</i> , nr. 448	Paulius Švabovičius
1535-04-19	<i>VUB RS</i> , F4-(A759)28545, 28545a	Serafinas Jokūbaitis
1535-05-27	<i>LM I</i> , nr. 36	Jonas Ivanauskas
1536-10-10	<i>LM 17</i> , nr. 507	Paulius Švabovičius
1536-10-18	<i>LM I</i> , nr. 319	Jonas Ivanauskas

1536-10-19	<i>LM I</i> , nr. 145	Jonas Ivanauskas
1538-09-27	<i>LM I</i> , nr. 214	Adomas Paleckis
1538-10-20	<i>LM 20</i> , nr. 141	Kristupas Godačevskis
1540-06-19	<i>LM I</i> , nr. 207	Adomas Paleckis
1542-08-23	<i>LM TBK 6</i> , nr. 334	Jonas Dirma
bajorai		
1524-03-29	<i>MAVB RS</i> , F43-204, l. 131–132	Paulius
1542-09-14	<i>LM TBK 6</i> , nr. 351	Griška Mikalojaitis
vietininkai		
Naugarduko		
1516-03-13	<i>LM 9</i> , nr. 299	Vaidenis
[1526-05-07–06-27]	<i>LM 14</i> , nr. 612	Levas Kotovičius
Alytaus		
1522-08-27	<i>LM TBK 8</i> , nr. 359	Jackus
Merkinės		
1531-02-28	<i>LM TBK 6</i> , nr. 166	Žakas
1536-10-19	<i>LM I</i> , nr. 145	Ivanas Michailovičius
Nemunaičio		
1531-02-28	<i>LM TBK 6</i> , nr. 166	Paulius
Upytės		
1533	<i>MAVB RS</i> , F256-3043	Jonas Semenavičius [Senkavičius]
1534-03-20	<i>LM 17</i> , nr. 440	Jonas Senkavičius
Trakų		
1533	<i>MAVB RS</i> , F256-3043	Jonas Semenavičius
1536 – 1538-04-05	<i>MAVB RS</i> , F301-17	Avščokobas ⁵⁵⁶

⁵⁵⁶ Metai neaiškūs, datavimas pagal siuntėjo pareigybes.

1536-05-13	<i>LM 19</i> , nr. 106	Levas Kotovičius
Punios		
1536-10-19	<i>LM I</i> , nr. 145	Ivanas Michailovičius
Semeliškių vėliavininkas		
1538-06-14	<i>LM 20</i> , nr. 114	Ivanas Selickis
Aukštadvario vėliavininkas		
1533-07-08	<i>LM 17</i> , nr. 369	Romanas Lukoševičius
Mežyrėčės miesto tarėjas		
1522-07-13	<i>LM TBK 8</i> , nr. 358	Stecka

16 priedas. Zaberezinskių giminės valdų lentelė.

Valda	Lokalizacija	Igyta/paminėta	Šaltinis
-------	--------------	----------------	----------

I karta: Jonas Jurgaitis Zaberezinskis (Ona Nasutaitė)

Paveldėjo iš tėvo:

Zaberezė	Ašmenos pav.	1432-1440, patv. 1499	<i>LM 6</i> , nr. 483; Wolff 1886, 11
Krivičiai ½	Ašmenos	1432-1440	<i>ibidem</i>
Žosna ½	[Ašmenos]	1432-1440	<i>ibidem</i>
Alionys (dalis)	Ašmenos	1440-1443	<i>LM 3</i> , 22
Deksnionys	Minsko/Ašm.	min. 1456	<i>KDKW</i> , nr. 224
Šastovas	Minsko/Ašm.	min. 1456	<i>ibidem</i> ; <i>SlGeogr</i> , XI, 805
Žomoitė	Ašmenos	iki 1506	<i>LM 10</i> , nr. 107

Įnešta žmonos (vedybos apie 1470, Jonas Nasuta miręs apie 1484):

Mežyrėcė	Bresto	min. 1486, patv. 1499	<i>СІОЗР</i> , 98
Biala	Bresto	patv. 1499	<i>ibidem</i> , 97-98
Jablečna	Bresto	patv. 1499	<i>ibidem</i>
Vistyčiai	Bresto	patv. 1499	<i>ibidem</i>
Kvasovka	Gardino	patv. 1499	<i>ibidem</i>
Šerešovas	Kameneco	patv. 1499	<i>ibidem</i>
Voznikai	Melniko	patv. 1499	<i>ibidem</i>
Nemoikos	Drohičino	min. 1434, 1524	<i>ibidem</i> , 98; <i>LM TBK 4</i> , nr. 164
Dokudava	[Bresto]	min. 1527	Asadauskienė, 134

Nusipirko:

Krivičiai ¼	Ašmenos	patv. 1492-1493	<i>LM 3</i> , nr. 17
Žosna ¼	[Ašmenos]	patv. 1492-1493	<i>ibidem</i>
Kurianca ¼	Ašmenos	patv. 1492-1493	<i>ibidem</i>
Kniahininas	Ašmenos	patv. 1492-1493	<i>ibidem</i>
Smolnianai	Oršos	patv. 1492-1493	<i>ibidem</i>
žemė	Krasnoselsko	patv. 1492-1493	<i>ibidem</i>
Alionių dvarelis	Ašmenos	patv. 1492-1493	<i>ibidem</i>
Deksnionys (dalis)	Ašmenos	patv. 1492-1493	<i>ibidem</i>

Gavo dovanų iš valdovo:

Kamenis	Minsko	iki 1492, patv. 1506	<i>LM 8</i> , nr. 170; <i>ЭГБ 3</i> , 392
Volma	Minsko	iki 1492, patv. 1506	<i>ibidem</i>
Dubina	Ašmenos	1496, patv. 1506	<i>LM 6</i> , nr. 142; <i>LM 8</i> , nr. 170
žm. prie Servečiaus	Markovo	1505, patv. 1506	<i>LM 25</i> , nr. 224; <i>LM 8</i> , nr. 170
Alytus	Trakų	1506, patv. 1506	<i>LM 6</i> , nr. 29; <i>LM 8</i> , nr. 170
Simnas	Trakų	1506, patv. 1506	<i>ibidem</i>
Dusios ežeras	Trakų	patv. 1506	<i>LM 8</i> , nr. 170
Nemunaitis (dalis)	Trakų	patv. 1506	<i>ibidem</i>
4 tarnybos	Melniko	patv. 1506	<i>ibidem</i>

Laikė:

Hrynkovas	Trakų	min. 1509	<i>LM 25</i> , nr. 111
Alytus	Trakų	1506	<i>LM 1</i> , nr. 23, 287, 295
Simnas	Trakų	1506	<i>ibidem</i>
Nemunaitis	Trakų	1506	<i>LM 6</i> , nr. 29

Gavo per įsūnijimą:

dvarelis prie Verknės Aukštadvario		patv. 1506	<i>LM 8</i> , nr. 174
Rusinovičiai	Minsko	patv. 1506	<i>ibidem</i>

II, III ir IV karta:

1. šaka: Jurgis Jonaitis (Liudmila Juršaitė)

1528 m. 61 raitelis (488 tarnybos) *LM Viešųjų reikalų knyga 1*, 27, 173

Paveldėjo:

Nemoikos	Drohičino	min. 1434, 1524	<i>СПОЗР</i> , 98; <i>LM TBK 4</i> , nr. 164
Voznikai	Melniko	min. 1510	<i>LM 8</i> , nr. 477
Kvasovka	Gardino	min. 1510	<i>ibidem</i>
dvaras Gardine	Gardino	min. 1510	<i>ibidem</i>
Šerešovas 1/3	Kameneco	min. 1510	<i>ibidem</i>
Kamenis	Minsko	patv. 1506, min. 1522	<i>Priedas 10</i>
Krivičiai	Ašmenos	min. 1522, 1528	<i>Priedas 10</i> ; <i>LM 14</i> , nr. 59

Gavo per iškeitimą:

Šerešovas 1/3	Kameneco	patv. 1510	<i>LM 8</i> , nr. 477
---------------	----------	------------	-----------------------

Gavo iš žmonos:

Vorotnievas	Lucko	min. [1541]	<i>LM TBK 10</i> , nr. 183, 176
Žobrinas	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
Diuksinas	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
Romanovas ½	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
žm. prie Kruzos	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>

- **Mikalojus Jurgaitis** (Halina Solomereckytė)

Paveldėjo:

Kamenis	Minsko	min. 1522, 1524	<i>Priedas 10</i>
Krivičiai	Ašmenos	min. 1522, 1528	<i>Priedas 10; LM 14</i> , nr. 59
Nemoikos	Drohičino	min. 1434, 1524	<i>СІІОЗР</i> , c. 98; <i>LM TBK 4</i> , nr. 164
Vorotnievas	Lucko	min. [1541]	<i>LM TBK 10</i> , nr. 183, 176
Žobrinas	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
Diuksinas	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
Romanovas ½	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
žm. prie Kruzos	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>

Nusipirko:

namai Šv. Dvasios g. Vilniuje	min. 1533	<i>Priedas 12</i>
-------------------------------	-----------	-------------------

Laikė:

Ašmena	Ašmenos	1522	<i>LM 12</i> , nr. 130
Darsūniškis	Kauno	1524	<i>UT</i> , nr. 21, 28

Nežinoma kaip įsigijo:

Čartovščiznos k. šalia Nyvkių	min. 1522	<i>MAVB RS</i> , F6-119
Dainavos kaimas	min. 1522	<i>Priedas 10</i>
Kulio dvarelis	min. 1522	<i>Priedas 10</i>

- **Ona Mikalojaitė** → **Kiškos**

Paveldėjo:

Kamenis	Minsko	patv. 1527, min. 1583	<i>LM 12</i> , nr. 623; <i>LVTS</i> , nr. 3
Kryvičiai			

Vorotnievas	Lucko	min. [1541]	<i>LM TBK 10</i> , nr. 183, 176
Žobrinas	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
Diuksinas	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
Romanovas ½	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>
žm. prie Kruzos	Lucko	min. [1541]	<i>ibidem</i>

2. šaka: Jadvyga → Iljiničiai

Paveldėjo:

Biala	Bresto	patv. 1510	<i>LM 8</i> , nr. 477
Vistyčiai	Bresto	patv. 1510	<i>ibidem</i>
Šerešovas ½	Kameneco	patv. 1510	<i>ibidem</i>
Dokudava	Bresto?	min. 1527	Asadauskienė, 134

Nusipirko/ gavo per iškeitimą:

Kvasovka	Gardino	patv. 1510	<i>LM 8</i> , nr. 477
dvaras Gardine	Gardino	patv. 1510	<i>ibidem</i>
dvrl. prie Verknės	Aukštadvario	patv. 1510	<i>ibidem</i> ; <i>LM 1</i> , nr. 402
Šerešovas ½	Kameneco	patv. 1510	<i>LM 8</i> , nr. 477
Šerešovas ⅔	Kameneco	patv. 1511	<i>LM 9</i> , nr. 196; <i>LM 1</i> , nr. 407

3. šaka: Jonas Jonaitis (Barbora Kešgailaitė, Zofija Radvilaitė)

1528 m. 197 raiteliai (1576 tarnybos) *LM Viešųjų reikalų knyga 1*, 22, 168

Paveldėjo:

Mežyrėčė	Bresto		
Zaberezė	Ašmenos	min. 1538	<i>LM 1</i> , nr. 214
Alionys	Ašmenos	min. 1586	<i>LVTS</i> , nr. 7
Žomoitė	Ašmenos	išk. 1522	<i>LM 10</i> , nr. 107
Volma	Minsko	min. 1586	<i>ibidem</i>
Deksnionys	Minsko/Ašm.	min. 1531	<i>MAVB RS</i> , F37-208
Šerešovas ½	Kameneco	patv. 1510	<i>LM 8</i> , nr. 477
dvrl. prie Verknės	Aukštadvario	patv. 1510	<i>ibidem</i> ; <i>LM 1</i> , nr. 402
Alytus	Trakų	min. 1524	<i>MAVB RS</i> , F43-204, l. 131-132
Simnas	Trakų	min. 1520	Reitelaitis, 30

namai Šv. Dvasios g. Vilniuje		min. 1533	<i>Priedas 12</i>
Voznikai	Melniko	min. 1534	<i>СІІОЗР, 98</i>
Nusipirko:			
Užnemunė 1/3	Trakų	1519	<i>LM 1, nr. 321</i>
Žadiškės	Trakų	1522, pard. 1535	<i>LM 1, nr. 322, 307; 418</i>
Nedzvedzisz	Trakų	min. 1524, pard. 1535	<i>MAVB, F43-5367; LM 1, nr. 46, 36</i>
Dubonosovas	Trakų	pard. 1535	<i>LM 1, nr. 348 ir 327</i>
Tilvinčių kaimas	Trakų?	patv. 1528	<i>LM 1, nr. 317 ir 339</i>
dvaras Gardine	Gardino	patv. 1528	<i>LM 1, nr. 339</i>
Gavo per iškeitimą:			
Užnemunė 2/3	Trakų	1522	<i>LM 1, nr. 340; LM 10, nr. 107</i>
Aniškis	Trakų	1522, pard. 1534	<i>LM 10, nr. 107; Pociecha III, 65</i>
Gavo dovanų iš valdovo:			
Nemunaitis	Trakų	1519-36	<i>LM 1, nr. 38; UrzTr, nr. 124</i>
Meteliai	Trakų	1519, min. 1520	<i>LM 1, nr. 38; LVIA, F. LM 93, l. 220</i>
18 tarnybų	Trakų	1522	<i>LM 12, nr. 119; LM 1, nr. 308</i>
Laikė:			
Darsūniškis	Kauno	1503	<i>UrzTr, nr. 21</i>
Nemunaitis	Trakų	1508-19, 1536-38	<i>LM 1, nr. 17, 38, 39</i>
Meteliai	Trakų	1508-19	<i>LM 1, nr. 17, 38</i>
Drohičinas	Drohičino	1514-16	<i>UrzWil, 753</i>
Garodkas	Drohičino	1514	<i>LM 7, nr. 340</i>
Markovas	Ašmenos	1518	<i>LM 10, nr. 18; LM Įrašų 11, nr. 29</i>
Daugai	Trakų	1518-30	<i>LM 25, nr. 19; UWil, 753</i>
Merkinė	Trakų	1520-30, 1536-38	<i>LM 1, nr. 18; UTr, nr. 110, 113</i>
Ašmena	Ašmenos	1522-30	<i>UrzWil, 296-297</i>
18 tarnybų	Trakų	1522	<i>LM 12, nr. 119; LM 1, nr. 308</i>
Punia	Kauno	1536-38	<i>LM 1, nr. 18</i>
Alytus	Trakų	1536-38	<i>LM 1, nr. 39</i>
Simnas	Trakų	1536-38	<i>ibidem</i>

Aniškis	Trakų	min.1536	Reitelaitis, 31
Upytė	Upytės	min. 1542	<i>Codex Medicensis</i> , nr. 193

- Jonas Jonaitis jaunesnysis (Beata Tenčinskytė, Barbora Zaslavskytė-Mstislavskytė)

Paveldėjo:

Mežyrėčė	Bresto	min. 1543	Pleszczyński, 39
Zaberezė	Ašmenos	min. 1568, 1586	Pleszczyński, 40; <i>LVTS</i> , nr. 7
Alionys	Ašmenos	min. 1568, 1586	<i>ibidem</i>
Volma	Minsko	min. 1568, 1586	<i>ibidem</i>
Voznikai	Melniko	min. 1534	<i>СПОЗР</i> , 98

Motininės valdos (Kęsgailų):

Palačionys	Ašmenos	1529	Jankowski 2, 286
Liužonys	Ašmenos	1529	<i>ibidem</i>
Zanaročė	Ašmenos	1529	<i>ibidem</i> , 286, 97
Ivija	Ašmenos	min. 1542	Jankowski 3, 64; <i>ЭГБ</i> 3, 510
Kobylnikas	Ašmenos	min. 1568, 1586	Pleszczyński, 40; <i>LVTS</i> , nr. 7

Laikė:

Semeliškės	Trakų	1536-1542	<i>UrzTr</i> , nr. 222
------------	-------	-----------	------------------------

- Ona Jonaitė (Frydrichas Sapiega, Steponas Zbaražskis) → **Zbaražskiai**

Paveldėjo:

Mežyrėčė	Bresto	min. 1568, 1586	Pleszczyński, 40; <i>LVTS</i> , nr. 7
Zaberezė	Ašmenos	min. 1568, 1586	<i>ibidem</i>
Alionys	Ašmenos	min. 1568, 1586	<i>ibidem</i>
Volma	Minsko	min. 1568, 1586	<i>ibidem</i>

Motininės valdos (Elžbietos Sakavičiūtės-Radvilienės):

Vuzla	Ašmenos	1544	<i>ЭГБ</i> 2, 365
Ilija	Minsko	1544	<i>ЭГБ</i> 3, 481; Kelma, 166

Antoni Kazimierz URMĄSKI

**ZABEREZINSKIŲ GIMINĖ XV–XVI A.
LDK POLITINIO ELITO GRETOSE**

Mokslo daktaro disertacija

Redaktorė Erika Rimkutė

Spausdino – Vytauto Didžiojo universitetas
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)
Užsakymo Nr. K17-099. Tiražas 15 egz. 2017 11 15.
Nemokamai.